

ISAK ASIMOV

ČELIČNE
PEČINE



1. RAZGOVOR SA POLICIJSKIM KOMESAROM

Elija Bejli upravo je stigao do svog stola, kad postade svestan robota Semija koji ga je posmatrao s iščekivanjem.

Stroge crte njegovog dugačkog lica otvrdnuše još više. "Šta želiš?"

"Gazda te očekuje, Elija. Odmah. Čim se pojaviš."

"U redu."

Robot Semi stajao je i dalje, bez izraza.

Bejli reče: "Kazao sam ti, u redu. Odlazi!"

R. Semi okrenu se na peti i ode svojim poslom. Bejli se razdraženo upita zbog čega te poslove ne bi mogao obavljati čovek.

Zastao je da ispita sadržinu svoje duvankese, računajući u sebi. Sa dva punjenja dnevno s ovim što ima moći će izdržati do naredne raspodele.

Izišao je zatim iz svoje ogradice (dodelili su mu ograđeni ugao pre dve godine) i prošao celom dužinom zajedničke sobe.

Kad ga ugleda, Simpson podiže pogled sa svog 'živinog jezerca'.

"Gazda želi da te vidi, Elija."

"Znam. R. Semi mi je rekao."

Gusto šifrovana traka izlazila je iz "živinog jezerca", dok je taj mali instrument pretraživao svoje "sećanje", da bi našao tražene podatke smeštene u majušnom vibracionom tkanju blistave živine površine.

"Udario bih R. Semija nogom u zadnjicu, kad se ne bih plašio da ću slomiti nogu", reče Sim. "Video sam Vinsa Bereta, pre neki dan."

"Zar?"

"Tražio je da se vrati na posao. Na svoj posao, ili na bilo kakav drugi u našem Odseku. Jadni momak očajan je, ali šta sam mu ja mogao reći. R. Semi obavlja njegov posao, i to je sve. Momak sada radi na isporukama na farmi hmelja. Bio je to bistar dečko. Svi su ga voleli."

Bejli slegnu ramenima i reče, nešto ukočenije nego što je nameravo ili osećao: "Svi prolazimo kroz nešto slično."

Šef je imao pravo na posebnu kancelariju. Na zamućenom staklu stajalo je DŽULIJUS ENDERBI. Lepa slova. Pažljivo ucrtana u staklo. Ispod njih je pisalo: POLICIJSKI KOMESAR, GRAD NJUJORK.

Bejli uđe i reče: "Želeli ste da me vidite, komesare?"

Enderbi diže pogled. Nosio je naočare, budući da je imao osetljive oči i nije mogao podneti uobičajena kontaktna sočiva. Tek kada bi se čovek navikao na izgled naočara, mogao je uočiti i ostatak njegovog lica, koje se nije odlikovalo ničim naročitim. Bejli je bio duboko uveren da je komesar nosio naočare zbog posebnosti koje su one davala njegovom izgledu i sumnjao je da su mu oči uopšte bile tako osetljive kako se mislilo.

Komesar je zaista izgledao uznemireno. Istezao je rukave košulje, naslanjao se na stolice i konačno rekao, ponešto suviše srdačno: "Sedi, Elija. Sedi."

Bejli je ukočeno seo i čekao.

Enderbi reče: "Kako je Džesi? A dečko?"

"Dobro", reče Bejli, suvo. "Sasvim dobro. A tvoja porodica?"

"Dobro", ponovi Enderbi kao odjek. "Sasvim dobro."

Bio je to bedan početak.

Bejli pomisli: nešto nije u redu s njegovim licem.

Naglas, on reče: "Komesare, voleo bih da ne šalješ R. Semija po mene."

"Pa, ti dobro znaš šta ja mislim o tome, Elija. Ali njega su ovde namestili i ja ga moram za nešto upotrebiti."

"Neprijatno mi je to, komesare. Kaže mi da me tražiš, a onda ostane samo da stoji kraj mene. Znaš šta mislim. Moram mu reći da ode, ili naprosto ostaje tako da stoji."

"Oh, Elija, to je moja greška. Naredio sam mu da odnese poruku, ali sam zaboravio da mu izričito kažem da se vrati svom poslu kad završi."

Bejli uzdahnu. Sitne bore oko njegovih izrazito smeđih očiju postadoše još upadljivije. "U svakom slučaju, želeo sam da ti kažem."

"U redu, Elija", reče komesar, "ali nije jednostavna stvar u pitanju."

Ustao je, okrenuo se i otišao do zida iza svog pisaćeg stola. Dodirnuo je neki na izgled nevažni prekidač i deo zida namah postade proziran.

Bejli zatrepta očima pred neočekivanim prodorom sivkaste svetlosti. Komesar se nasmeši. "Ovo su mi naročito napravili prošle godine, Elija. Mislim da ti to još nisam pokazao. Priđi i baci pogled. U stara vremena sve su sobe imale ovakve stvari. Zvali su ih "prozori." Da li

si to znao?"

Bejli je to znao veoma dobro, jer je na ekranu video mnoge istorijske romane.

"Čuo sam za njih", reče.

"Pridi."

Bejli je na trenutak oklevao, ali ipak učini kako mu beše rečeno. Kao da je bilo nečeg nepristojnog u tome da se privatnost sobe tako izlaže spoljnom svetu. Katkada je komesar svoju naklonost prema medijevalizmu zaista terao do prilično glupe krajnosti.

Kao što su, recimo, naočare, mislio je Bejli.

U tom je bila stvar! Zbog toga je izgledao neprikladno!

Bejli reče: "Oprostite, komesare, ali kao da imate nove naočare, zar ne?"

Komesar se upilju u njega, blago iznenađen, skine naočare, pogleda u njih, a zatim u Bejlija. Bez naočara, njegovo okruglo lice izgledalo je još okruglije, a brada nešto izrazitija.

Izgledao je, takođe, nekako izgubljen, jer nije mogao zaustaviti oči na određenoj tački.

Rekao je samo: "Da."

Vratio je naočare na nos, a zatim dodao istinski gnevno: "Stare sam slomio pre tri dana. Tamo - ovamo, tek nisam uspeo da nove nabavim sve do jutros. Elija, protekla tri dana bila su mi kao pakao."

"Zbog naočara?"

"I zbog drugih stvari. Stići ćemo i na to." On se okrenu prozoru i Bejli učini isto. S blagim zaprepašćenjem, Bejli shvati da pada kiša. Za trenutak, potpuno se izgubio u prizoru vode koja je tekla s neba, dok je komesar zračio nekom vrstom ponosa, kao da je taj fenomen delo njegovih vlastitih ruku.

"Već treći put ovog meseca kako posmatram kišu. Lep prizor, zar ne?" I protiv svoje volje, Bejli je morao priznati da je prizor ostavio na njega utisak. U svojoj četrdeset drugoj godini retko je kad video kišu, ili, pravo govoreći, bilo kakav prirodni fenomen.

Rekao je: "Čini mi se uvek rasipno što tolika voda pada na grad. Trebalo bi je ograničiti samo na rezervoare."

"Elija", reče komesar, "ti si modernista. U tome je tvoj problem. U srednjevekovno doba ljudi su živeli na otvorenom. Ne mislim samo na farmama. Čak i u gradovima. I u samom Njujorku. Kad je padala

kiša, nisu to smatrali rasipanjem. Radovali su se. Živeli su u prisnosti s prirodom. To je zdravije i bolje. Sve nevolje modernog života usledile su stoga što se čovek odvojio od prirode. Pročitaj jednom nešto o Stoleću uglja."

Bejli je već čitao o tome. Čuo je kako se mnogi ljudi žale na pronalazak atomskog pogona. I sam se žalio, kad mu nešto ne bi pošlo od ruke ili kad bi se osetio umorno. Takva jadikovanja ugrađeni su ventil ljudske prirode. Nekad, u Stoleću uglja, ljudi su se tužili zbog pronalaska parne mašine. U jednom od Šekspirovih komada, neko lice kukumavčilo je zbog pronalaska baruta. Kroz hiljadu godina ljudi će jadikovati i zbog pronalaska pozitronskog mozga.

Do đavola s tim.

Rekao je mrko: "Služaj, Džulijuse."

(Nije bio njegov običaj da se tokom radnih časova intimno obraća komesaru, koliko god da je sam komesar bio prema njemu ljubazan. Ipak, činilo mu se da je ovo trenutak za nešto naročito). "Čuj, Džulijuse, govoriš o svemu i svačemu samo ne o onome zbog čega si me pozvao. To me brine. Šta je posredi?"

Komesar reče: "Doći ću i na to, Elija. Pusti me da to učinim na svoj način. U pitanju je... u nevolji smo."

"Naravno. Ko nije u neprilici na ovoj planeti? Opet nešto s robotima?"

"Na izvestan način, da. Stojim ovde i razmišljam koliko još nevolja ovaj stari svet može podneti. Kada sam stavio ovaj prozor, nisam samo mislio da ću imati prilike da ponekad pogledam nebo. Želeo sam da gledam i ovaj Grad. Gledam ga i pitam se šta će biti od njega u idućem Stoleću." Bejli oseti izvesnu odbojnost prema komesarovoj sentimentalnosti, ali zateče sebe samog kako opčinjeno zuri u prizor koji se pred njim pružao. Iako zamagljen, Grad je izgledao vrlo upečatljivo. Policijski Odsek nalazio se na gornjim spratovima Gradske većnice, a Gradska većnica bila je vrlo visoka. Sa komesarovog prozora videli su se vrhovi drugih, nižih tornjeva. Izgledali su kao brojni prsti, uprti prema gore. Zidovi tornjeva bili su potpuno glatki, gotovo bezlični. Bile su to spoljnje ljuske ljudskih košnica.

"Pomalo mi je i žao što pada kiša", reče komesar. "Ne možemo da vidimo Grad Svemiraca." Bejli pogleda prema zapadu. Zaista se

ništa nije videlo. Obzorje se zatvorilo. Kule Njujorka gubile su se u magli i nestajele u bezizražajnom sivilu.

"Znam kako izgleda Grad Svemiraca", reče Bejli.

"Sviđa mi se izgled odavde", reče komesar. "Mogli bismo ga videti u udolini između dva sektora Brunsvika. Niske zgrade šire se unaokolo. U tome je razlika između nas i Svemiraca. Mi se penjemo u visinu i sabijamo se u velike grupe. Kod njih, međutim, svaka porodica ima svoju vlastitu kuću. Jedna porodica - jedna kuća. A između svake kuće - prazan prostor. Da li si ikada razgovarao s nekim od Svemiraca, Elija?"

"Nekoliko puta. Baš pre mesec dana razgovarao sam s jednim, upravo ovde, preko tvog televizofona", reče Bejli strpljivo.

"Da, sećam se. U stvari, samo filosofiram. Mi i oni. Dva različita načina života."

Bejli oseti kako mu se stomak grči. Što je komesarov put bio zaobilazniji, veći su izgledi bili da zaključak bude tegobniji.

Bejli reče: "U redu, ali što te to toliko iznenađuje? Ne možeš prostrti osam milijardi ljudi preko celog globusa, u malim kućama. Na svojim svetovima oni imaju dovoljno prostora i pustimo ih zato da žive kako žive."

Komesar priđe stolici i sede. Njegove su oči bez treptanja gledale Bejlija, sužene pomalo usled konkavnih sočiva naočara. Rekao je: "Nisu svi tako trpeljivi prema razlikama u kulturi. Ni među nama, ni među Svemircima."

"U redu. Pa onda?"

"Pre tri dana umro je jedan Svemirac."

Eto, počinje. Uglovi Bejljevih tankih usana malo se uzdigoše, ali se na njegovom izduženom tužnom licu ne primeti nikakva razlika. Rekao je: "Zlo. Neka zaraza, nadam se. Neki virus. Možda prehlada."

Komesar ga smeteno pogleda: "O čemu govoriš?"

Bejli se nije trudio da objasni. Pomnost kojom su Svemirci istrebili iz svog društva svaku bolest bila je svima dobro poznata. Briga s kojom su, koliko god je to bilo moguće, izbegavali dodir sa svakim kliconošom sa Zemlje bila je još poznatija. Ali komesar kao da nije zapazio sarkazam.

Bejli reče: "Samo pričam. Od čega je umro?" Okrenuo se prema

prozoru.

Komesar reče: "Umro je od toga što je neko pucao u njega radio-revolverom."

Bejli oseti kako mu se leđa koče. On reče, ne okrećući se: "O čemu to govoriš?"

"Govorim o ubistvu", uzvratil komesar blago. "Ti si detektiv. Znaš šta je ubistvo."

Bejli se okrenu. "Ali ubistvo Svemirca! Pre tri dana?"

"Da."

"Ali, ko je to učino? I kako?"

"Svemirci kažu da je bio neki Zemljanin."

"Nemoguće."

"Zašto da ne? Ti ne voliš Svemirce. Ni ja ih ne volim. Ko ih voli na Zemlji? Neko ko ih nije voleo malo je u tome preterao, to je sve."

"Razume se, ali..."

"Zar nije bio požar u fabrikama u Los Angelesu? Čuo si za uništavanje robota u Berlinu. Znaš za neredu u Šangaju."

"U redu, znam."

"Sve to pokazuje da nezadovoljstvo raste. Možda je sve to delo neke organizacije."

Bejli reče: "Komesare, ne shvatam sasvim. Ne iskušavaš li me možda zbog nečega?"

"Šta?" Komesar je izgledao istinski pometen.

Bejli ga prodorno osmotri. "Pre tri dana ubijen je jedan Svemirac i njegovi misle da je ubica Zemljanin. Sve dosad", kuckao je prstom po stolu, "ništa još nije ustanovljeno. Je li tako? Komesare, to je zaista neverovatno. Za ime Boga, komesare, da se to zaista dogodilo, Njujork bi bio zbrisan s lica ove planete.

Komesar je zatresao glavom. "Nije sve tako jednostavno. Slušaj, Elija, nisam bio ovde tri dana. Bio sam na sednici s gradonačelnikom. Bio sam i u gradu Svemiraca. Bio sam čak i u Vašingtonu, na razgovoru sa Zemaljskim biroom za isleđivanje."

"Zar? I šta oni tamo kažu."

"Kažu da je to naša stvar. Dogodila se unutar gradskih međa. Grad Svemiraca spada u nadležnost Njujorka."

"Ali, s eksteritorijalnim pravima."

"Znam. Doći ćemo i na to." Komesar je spustio oči pred Bejljevimi

oštrim pogledom. Izgledalo je kao da je odjednom došao u podređen položaj prema Bejliju, a Bejli se i vladao kao da je zaista tako.

"Svemirci mogu i sami voditi istragu", primeti Bejli.

"Samo časak, Elija", zamoli ga komesar. "Nemoj me požurivati. Ja samo želim da o tome porazgovaramo kao dobri prijatelji. Želeo sam da znaš i u kakvom sam položaju. Bio sam tamo kada je vest stigla. Imao sam zakazan sastanak s njim - s Rojem Nemenuhom Sartonom."

"On je žrtva?"

"On", zastenja komesar. "Da sam stigao samo pet minuta ranije, ja sam naleteo bih na telo. Kakav bi to bio šok! Kako bilo da bilo, delo je strašno, brutalno. Izišli su mi u susret i rekli mi. Tako je počela moja trodnevna mora, Elija. Povrh svega, nisam mogao dobro da vidim, i danima nisam imao vremena da nabavim nove naočare. Barem to se neće više ponoviti. Naručio sam tri para."

Bejli je predočio sebi sliku događaja. Mogao je videti visoke, privlačne prilike Svemiraca, kako pristupaju komesaru s vešću o ubistvu i kako mu je saopštavaju na svoj neskriveni, bezosećajni način. Džulijus je sigurno skinuo naočare i brisao ih u uzbuđenju. Neizbežno, pod udarcem događaja, on ih je ispustio, a zatim pogledao krhotine, dok su mu meke, pune usne podrhtavale. Bejli je bio potpuno siguran da je, barem pet minuta, komesar bio mnogo uznemireniji zbog svojih slomljenih naočara nego zbog samog ubistva.

Komesar nastavi: "Nalazim se u đavolskoj situaciji. Kao što si rekao, Svemirci imaju eksteritorijalna prava. Mogu tražiti da sami vode istragu, šaljući svojoj vladi izveštaje kakve god žele. Spoljnji svetovi mogli bi to iskoristiti kao izgovor za još višu procenu o naknadi štete. Znaš dobro kako bi to delovalo na žitelje Zemlje."

"Za Belu kuću bilo bi ravno političkom samoubistvu kada bi pristali da plate."

"A opet, bilo bi samoubistvo, samo drugačije, ukoliko ne bi platili."

Ne treba da mi opisuješ celu sliku. Znam i sam", uzvratila Bejli. Bio je još dete kada su blistave svemirske krstarice sa Spoljnjih svetova poslednji put dovele vojnike u Vašington, Njujork i Moskvu, da uberu ono što su smatrali svojim.

"Eto, vidiš. Platili ili ne platili, u sosu smo. Jedini nam je izlaz da sami

pronađemo ubicu i da ga predamo Svemircima. Sve je na nama."

"Zašto ne bismo slučaj prepustili Zemaljskom birou za isleđivanje? Iako je to, pravo gledano, u našoj nadležnosti, u pitanju su i međuplanetni odnosi..."

"Zemaljski biro za isleđivanje neće ni da mrdne. Stvar je vruća i potpuno na našim leđima." Za trenutak, komesar podiže glavu i ošto osmotri svog potčinjenog. "A to nije dobro, Elija. Svi imamo velike izgleda da ostanemo bez posla."

Bejli reče: "Da nas sve smene? Gluposti. Nema stručnih ljudi koji bi mogli obavljati naš posao."

"Roboti", reče komesar, "Oni postoje."

"Šta?"

"Robot Sejmi je samo početak. On radi ono što mu se naredi. Drugi roboti patroliraju na pokretnim trotoarima. Prokletstvo! Poznajem Svemirce bolje nego ti i znam šta rade. Postoje roboti koji mogu obavljati i tvoj i moj posao. Jednostavno, bićemo uklonjeni, otpušteni. Nemoj misliti da nije tako. A u našim godinama spasti na berzu rada."

Bejli muklo reče: "Dobro, dobro."

Komesar je izgledao potišteno. "Žao mi je, Elija."

Bejli klimnu, pokušavajući da odagna misli o svom ocu. Komesar je, naravno, znao šta se s njim dogodilo.

Bejli reče: "Kad se počelo govoriti o tim zamenama?"

"Slušaj, Elija, ti si zbilja naivan. Govori se čitavo vreme. Već gotovo dvadeset pet godina, sve otkako su Svemirci došli. To ti je poznato. Sve sad samo prelazi na viši stepen, u tome je stvar. Ako zabrljamo ovaj slučaj, napravili smo veliki i dugačak korak prema onom trenutku kad možemo prestati da na blagajni tražimo markice za penziju. S druge strane, Elija, ako uspemo, mogli bismo taj trenutak odložiti do daleke budućnosti. A to bi naročito za tebe bilo veoma zgodno."

"Za mene?" upita Bejli.

"Ti ćeš biti detektiv koji će raditi na ovom slučaju, Elija."

"Previsoko za mene, komesare. Ja sam samo C-5."

"Zar ne bi želeo da postaneš C-6?"

Ne bi želeo? Bejli je znao kakve povlastice C-6 nosi. Sedište na ekspresnoj traci za vreme večernje gužve, a ne samo između deset i

četiri. Zatim, bio bi mu dostupan i veći izbor u kuhinjama Odseka. Možda bi čak imao izgleda za bolji stan i racionisanu kartu za Solariju, gde bi se Džesi mogla sunčati.

"Razume se", reče. "Želeo bih. A ko ne bi? Ali šta će se dogoditi ako ne uspem da rešim slučaj?"

"Zašto ga ne bi rešio, Elija", upita komesar. "Sposoban si. Jedan od najboljih detektiva koje imamo."

"Ali u Odseku ima pola tuceta ljudi sa višim činom od mog. Zašto njih preskačeš?"

Bejli ne nastavi glasno, ali je njegovo držanje govorilo da dobro zna da komesar ne čini ništa mimo propisa, osim ukoliko posredi zaista nije neobično hitan i izvanredan slučaj.

Komesar prekrsti ruke. "Iz dva razloga. Za mene, Elija, ti nisi samo detektiv. Mi smo i prijatelji. Nisam zaboravio da smo pohađali isti koledž. Katkada ti se može činiti da sam i zaboravio, ali za to je kriva razlika u činovima. Ja sam komesar, a ti znaš šta to znači. Ali i dalje sam tvoj prijatelj, a za pravog čoveka ovo je vrhunska prilika. Hteo bih da preuzmeš slučaj."

"To je prvi razlog", reče Bejli bez topline.

"Drugi razlog je taj što mislim da si mi prijatelj. Potrebna mi je usluga."

"Kakva usluga"?

"Želeo bih da na ovom poslu uzmeš kao partnera jednog Svemirca. To je bio uslov koji su Svemirci postavili. Pristali su da ne podnose izveštaj o ubistvu; pristali su takođe da istraga bude u našim rukama. Zauzvrat, traže da jedan od njihovih agenata radi na tom slučaju, po svim linijama."

"Zvuči kao da nam ne veruju previše."

"Nadam se da shvataš njihovo stanovište. Ukoliko stvari krenu kako ne treba, dobar broj njih imaće neprilika sa vlastitom vladom. Moramo im dopustiti da sumnjaju, Elija. Voljan sam da verujem da su zaista iskreni."

"Siguran sam da jesu, komesare. U tome i jeste nevolja s njima."

Komesar ga pogleda belo, a zatim nastavi: "Dakle, pristaješ da uzmeš Svemirca kao partnera?"

"Je li to usluga na koju si mislio?"

"Da. Tražim od tebe da preuzmeš slučaj pod svim uslovima koje su

postavili Svemirci."

"Uzeću Svemirca kao partnera, komesare."

"Hvala, Elija. Samo, znaš, on će morati da živi s tobom."

"Hej, čekaj malo."

"Znam. Znam. Ali ti imaš prostoran stan, Elija. Tri sobe. Samo jedno dete. Možeš ga nekako smestiti. Neće ti smetati. Neće uopšte. Pored toga, tako je neophodno."

"Džesi se to neće dopasti. U to sam siguran."

"Reci Džesi", komesar je bio iskren, do te mere iskren da se činilo kao da će njegove oči probiti rupe kroz staklena sočiva naočara, "da ću ja, ako ti na to pristaneš, učiniti sve što budem mogao da ti povisim čin. C-7, Elija, C-7!"

"Slažem se, komesare. Dogovoreno."

Bejli se napola diže sa stolice, pogleda Enderbijevo lice i ponovo sede.

"Postoji još nešto?"

Komesar sporo klimnu. "Još jedna stvar."

"A to je?"

"Ime tvog partnera."

"Zbog čega bi mi ime moglo smetati?"

"Svemirci", reče komesar, "imaju svoje vlastite hirove. Partner koga oni šalju nije... nije..."

Bejljeve oči širom se otvoriše. "Čekaj malo!"

"Moraš, Elija. Moraš. Nema drugog izlaza."

"Da bude u mom stanu? Takva stvar?"

"Molim te kao prijatelja."

"Ne! Ne!"

"Elija, u ovoj stvari nemam ni u koga drugog poverenja. Zar ti to moram posebno objašnjavati? Moramo saradivati s Svemircima. Moramo uspeti, ukoliko želimo da njihove brodove zadržimo na pristojnom rastojanju od Zemlje. Ali ne možemo uspeti ukoliko budemo radili na neki od starih načina. Tvoj partner biće jedan od njihovih robota. Ako on reši slučaj, i ako bude izvestio da smo nesposobni, zaglavili smo. Mi, kao Odsek. Shvataš to, zar ne? Vodićeš vrlo delikatan slučaj. Moraš raditi s njim, ali nastojati da ti rešiš slučaj, a ne on. Shvataš?"

"Misliš, da saradujem s njima sto posto, a da mu na prvoj krivini

prerežem grlo? Da ga lupkam nožem u slabine čitavo vreme?

"Šta nam drugo preostaje? Nema drugog izlaza."

Elija Bjeli stajao je neodlučno. "Ne znam šta će Džesi reći na sve ovo."

"Ako želiš, ja ću porazgovarati s njom."

"Ne, komesare." Duboko je uzdahnuo. "Kako se zove moj partner?"

"R. Denil Olivav."

Bejli tužno reče: "Nije vreme za eufemizme, komesare. Preuzimam posao. Pa, onda, upotrebljavajmo njegovo puno ime. Robot Denil Olivav."

2. ŠETNJA EKSPRESNOM TRAKOM

Na ekspresnoj traci vladala je uobičajena, potpuno normalna gužva. Na nižem spratu oni koji moraju stajati, a na gornjem oni koji imaju dozvole za sedišta. Neprekidni niz ljudi izlazio je iz ekspresa, prelazio preko traka za usporavanje na lokalne trake, ili na nepokretne puteve koji su vodili prema svodovima ili preko mostova u beskrajne mreže gradskih kvartova. Drugi niz, isto tako neprekidan, silazio je na ekspresnu traku s druge strane, preko traka za ubrzavanje.

Oko njih presijavala su se beskrajna svetla: svetleći zidovi i stubovi, koji su odbleskivali hladnom, jednoličnom fosforescencijom; bleštave reklame koje su privlačile pažnju; oštri, ukočeni signali saobraćajnih znakova na kojima je pisalo: OVIM PUTEM PREMA DŽERZIJU. SLEDITI STRELICE ZA EKSPRES PREMA ISTOČNOJ RECI. GORNJI SPRAT ZA SVE PRAVCE PREMA LONG AJLENDU.

Najupadljivija je bila buka; zvuk miliona koji govore, smeju se, kašlju, dozivaju se, mrmljaju, dišu.

Nigde nije bilo saobraćajnih znakova koji bi pokazivali put prema Gradu Svemiraca, pomisli Bejli.

Prebacivao se s jedne trake na drugu s lakoćom koju je zahvaljivao dugogodišnjoj praksi. Deca su učila da hodaju po trakama čim bi učinila prve korake. Bejli jedva da je i osetio snagu ubrzanja, dok mu se brzina povećavala svakim korakom. Nije ni bio svestan da se nagnuo napred, kako bi savladao ubrzanje. Za trideset sekundi stigao je do trake koja juri sto kilometara na sat i konačno se mogao popeti na ograđenu, staklom optočenu pokretnu platformu koju su nazivali ekspresom.

Nikakve strelice koja bi upućivala prema Gradu Svemiraca, mislio je. Nije ni bilo potrebno. Ako ste imali ikakvog posla tamo, put vam je morao biti poznat. A ako niste znali put, značilo je da tamo nemate ništa ni da tražite. Kada je, pre dvadeset pet godina, Grad Svemiraca bio sagrađen, ljudi su ispoljavali težnju da od njega naprave neku vrstu Luna parka. Čitave povorke ljudi iz Grada upućivale su se u tom pravcu.

Ali Svemirci su to sprečili. Učtivo (oni su uvek bili učtivi), ali ne

praveći kompromis sa svojom taktičnošću, postavili su čvrst Zid između sebe i Grada. Uspostavili su i izvesnu mešavinu pasoške i carinske kontrole. Ako ste imali kod njih kakvog posla, morali se se legitimisati, dozvoliti da vas pretresu i podvrgnuti se medicinskom pregledu i standardnoj dezinfekciji.

To je izazvalo nezadovoljstvo. Sasvim razumljivo. Snažnije nezadovoljstvo nego što je trebalo. Dovoljno nezadovoljstva da se stvori ozbiljna prepreka programu modernizacije. Bejli se sećao Nereda vezanih za Zid. I on je sudelovao u gomili koja se vešala o držače na ekspresnim trakama, sedala na povlašćena sedišta bez obzira na čin, ludački jurcala gore-dole, rizikujući da se ubije, i ostajala pred Zidom Grada Svemiraca čitava dva dana, izvikujući parole i uništavajući gradsko vlasništvo iz čistog besa.

Bejli se još mogao setiti pesama iz onog vremena. Jedna od njih nosila je naslov "Čovek se rodio na majci Zemlji, čuješ li?" a pevala se na neku staru narodnu melodiju sa nerazumljivim refrenom.

Čovek se rodio na majci Zemlji, čuješ li?

Zemlja mu je život dala, čuješ li?

Svemircu već se tresu gaće,

Briše iz krila majčinog u Svemir.

Prljavi Svemirče, čuješ li?

Bilo je na stotine takvih stihova. Neki su bili vickati, većina glupi, a mnogi prosti. Svaki, se, međutim, završavao sa: "Prljavi Svemirče, čuješ li?" Prljavi, prljavi. Za Svemirce je to bila najteža moguća uvreda, jer oni su, upravo, urođenike sa Zemlje smatrali neukusno prljavim i zaraznim.

Naravno, Svemirci nisu otišli. Nije im čak bilo ni potrebno da upotrebe neko od svojih nadmoćnih oružja. Zastarela zemaljska flota već odavno je dobila lekciju: bilo je samoubistvo približiti se bilo kom ratnom brodu Spoljnih svetova. Zemaljski avioni, koji su se usudili da nadlete područje Grada Svemiraca u prvim danima njegovog nastanka, jednostavno su nesatajali. U najboljem slučaju, pronašlo bi se samo kakvo slomljeno krilo, koje je palo na tle.

Nijedna gomila nije mogla pobesneti do te mere da zaboravi delovanje supereteričnih ručnih dezintegratora koje su osvajači

okušavali na Zemljanima u ratovima od pre jednog stoleća.

I tako su Svemirci sedeli iza svog Zida, koji je i sam bio proizvod njihove napredne nauke. Na Zemlji nije bilo ni načina ni sredstava kojim bi se Zid mogao ukloniti. Svemirci su samo strpljvo čekali s druge strane Zida, sve dok Grad nije smirio razularenu masu suzavcem i uspavljujućim gasovima. Kaznionice koje su se nalazile pod zemljom napunile su se posle toga kolovođama, nezadovoljnicima i ljudima koji su se naprosto našli u blizini. Ubrzo su svi oni bili pušteni na slobodu.

Kasnije su Svemirci ublažili ograničenja. Zid je bio uklonjen, a staranje nad izolacijom Grada Svemiraca povereno je gradskoj policiji. Najvažnije od svega, ipak, bilo je to da su lekarski pregledi tada bili mnogo manje upadljivi.

A sada, mislio je Bejli, stvari mogu poprimiti suprotan tok. Ako Svemirci ozbiljno misle da je neki stanovnik Zemlje upao u njihov Grad i počinio ubistvo, opet bi moglo doći do podizanja Zida. To ne bi bilo nimalo dobro. Popeo se na platformu za ekspres i progurao se, između onih koji su stajali, do uske zavojite dizalice koja je vodila na gornji sprat. Zauzeo je jedno sedište. Nije zakačio svoju karticu za šešir sve dok nisu prošli poslednji delovi Hadsona. Sa činom C-5 nije imao pravo na sedište istočno od Hadsona, ni zapadno od Long Ajlenda, i mada je u tom trenutku bilo dovoljno praznih sedišta, neki od robota-čuvara automatski bi ga izbacili. Ljudi su postajali sve sitničaviji u pogledu posebnih povlastica, a, istini za volju, mora se priznati, Bejli je u tome bio kao i većina ostalih. Vazduh je karakteristično zviždao oko zakrivljenih vetrobarana, postavljenih ispred svakog sedišta. To je razgovor činilo gotovo nemogućim, ali kad bi se čovek privikao, mogao je mirno razmišljati.

Mnogi Zemljani bili su medijevalisti na ovaj ili onaj način. Nije to bilo nimalo teško, ako je značilo sećati se vremena kada je Zemlja bila jedini svet, a ne samo jedan od pedesetak. I to najgori od svih.

Začuvši ženski krik, Bejli naglo okrenu glavu u desno. Neka žena ispustila je tašnu; video je, samo za trenutak, pastelno ružičastu mrlju na jednoličnom sivilu traka. Neki žurni putnik, koji je silazio s ekspresa, mora da je nehotice gurnuo tašnicu, koja je pala na traku za usporavanje. Vlasnica se velikom brznom udaljavala od svoje imovine.

Ugao Bejljevih usana zaigra. Žena je još i mogla dohvatiti svoju torbicu da je bila dovoljno bistra da siđe do trake koja je išla još sporije od one na koju je torbica pala i da je tu dočeka. Ali Bejli nikad neće doznati da li je u tome uspela ili ne. Prizor je već bio udaljen gotovo kilometar.

Najverovatnije je bilo da neće. Statistika je govorila da se u proseku na trakama svaki tri munitu nešto ispusti i nikade više ne nađe. Biro za izgubljene i nađene stvari predstavljao je ogromnu ustanovu. Bila je to samo još jedna dodatna komplikacija modernog načina života.

Bejli je mislio: nekad je bilo mnogo jednostavnije. Sve je bilo jednostavnije. I upravo je to činilo ljude medijevalistima.

Medijevalizam se ispoljavao u različitim oblicima. Džulijusu Enderbiju, čoveku bez mašte, to je značilo usvajanje nekih arhaizama. Naočare! Prozori!

Bejlju je značilo proučavanje istorije. Istorije načina življenja, pre svega.

Na primer, Grad. Njujork, u kome je živio i radio, bio je veći od bilo kog drugog grada, osim Šangaja. A Njujork je bio star samo tri veka.

Razume se, nešto je nekad postojalo na istom ovom geografskom prostoru, ali se tada zvalo Njujork Siti. To primitivno okupljanje žitelja postojalo je tri hiljade, a ne tri stotine godine, ali to nije bio Grad.

Tada i nije bilo Gradova. Bile su to naprosto gomile zgrada, velikih i malih, na otvorenom prostoru. Zgrade su donekle ličile na zdanja Svemiraca, ali su, naravno, bile mnogo drugačije. Te gomile (najveća je jedva dosezala deset miliona stanovnika, a u većini slučajeva nisu prelazile milion), bile su razbacane po celoj Zemlji, na hiljade njih. Ekonomski gledano, te su gomile po modernim standardima bile savršeno nedelotvorne.

Sve veći priraštaj stanovništva prisilio je Zemlju na ekonomičnost. Dve milijarde, tri milijarde, čak pet milijardi ljudi moglo je opstati na pleneti progresivnim spuštanjem životnog standarda; međutim, kad je stanovništvo dostiglo osam milijardi, život je postao polugladovanje. U ljudskoj civilizaciji moralo je doći do korenite promene, naročito kada je postalo jasno da su Spoljni svetovi (koji su pre jedva hiljadu godina bili Zemljine kolonije) bili smrtno ozbiljni sa svojim useljeničkim ograničenjima.

Korenita promena sastojala se u postepenom oblikovanju gradova,

tokom hiljadu godina novije zemaljske istorije. Ekonomičnost je zahtevala veličinu. To se već shvatilo i u medijevalna vremena, premda možda samo podsvesno. Kućna radinost razvijala se u fabrike, a fabrike u kontinentalne industrije.

Zamislite samo neekonomičnost stotine hiljada kuća za stotine hiljade porodica - naročito ako se uporedi sa stohiljadnom jedinicom jedne Sekcije; zbirke mikrofotografisanih knjiga u svakoj kući - ako se uporede sa koncentrisanom bibliotekom mikrosekcije; nezavisni ekran za svaku porodicu - u poređenju sa zajedničkim sistemom vido-mreže.

Ili, uzmite samo jednostavnu glupost beskrajnog ponavljanja kuhinja i kupatila, kada se uporede sa izvanredno ekonomičnim obedovaonicama i prostorijama za tuširanje, koje je omogućila Gradska kultura.

Sela, varoši, pa i "gradovi" na Zemlji postupno su umirali: progutali su ih Gradovi. Čak su i rani nagoveštaji atomskog rata samo usporili ovu promenu. Sa pronalaskom zaštitnog polja, ovakav razvoj prerastao je u bezglavu trku. Gradska kultura značila je najbolji način raspodele hrane, povećano korišćenje kvasaca i vodenih materija. Njujork se sada prostirao na preko tri hiljade kvadratnih kilometara i prilikom poslednjeg popisa njegovo stanovništvo brojalo je više od dvadeset miliona. Postojalo je u ukupno oko osam stotina Gradova na Zemlji, sa prosečnom nastanjenošću od deset miliona stanovnika. Svaki Grad postao je polunezavisna jedinica, ekonomski gotovo u celini samostalna. Mogla se u potpunosti zatvoriti, ograditi, ukopati u zemlju. Grad je postao čelična pećina, ogromna, samoodržavana pećina od čelika i betona.

Grad se mogao stvoriti na naučnoj osnovi. U centar bi bio postavljen ogromni kompleks administrativnih ustanova. U brižljivo raspoređenim odnosima smeštale su se velike stambene četvrti, međusobno povezane i isprepletene ekspresnim i lokalnim putevima. Prema predgrađima protezale su se fabrike, kombinati za prerađevine iz vode, farme za kulturu kvasca i energetske centrale. Celim Gradom prolazile su cevi za vodu, odvodni kanali. Naročito su bile pažljivo raspoređene škole, zatvori i sudovi, kao i energetske dovodi i komunikacioni vodovi.

Nije bilo nikakve sumnje: Grad je predstavljao vrhunac čovekove

pobede nad okolinom. Ni svemirski letovi, ni pedeset kolonizovanih Svetova, koji su sada toliko držali do svoje nezavisnosti, nisu se mogli uporediti sa Gradom.

Izvan gradova gotovo da nije ni bilo ljudi. Tamo su počivali divljina i otvoreno nebo koje je malo ljudi moglo podnositi. Razume se, otvoreni prostor bio je neophodan. Na njemu se nalazila voda, potrebna ljudima, ugalj i drvo, osnovne sirovine za proizvodnju plastičnih masa i sve većih količina kvasca. (Nafte je već odavno nestalo, ali masnoćama bogate vrste kvasca predstavljale su odgovarajuću zamenu). Zemlja između gradova još je bila puna rudnika, a koristila se za uzgajanje biljne i stočne hrane u znatno većoj meri nego što je većina ljudi mislila. Sve to nije bilo naročito ekonomično, ali govedina, svinjetina i žitarice uvek su nalazili put do tržišta luksuznih stvari. Mogli su se takođe izvoziti.

Ali samo je šačica ljudi bila potrebna za upravljanje rudnicima i poljoprivrednim kompleksima i crpljenje vode, a i oni su nadgledali čitav proces iz velikih udaljenosti. Roboti su radili bolje, a zahtevali manje.

Roboti! Bila je to jedna od velikih ironija. Upravo je na Zemlji došlo do pronalaska pozitronskog mozga i upravo je Zemlja prvi put upotrebila robote u proizvodnji.

Ne na Spoljnim svetovima. Kao da se to samo po sebi razume, Spoljni svetovi uvek su tvrdili da su roboti plod njihove kulture.

Na izvestan način, zaista, do vrhunca robotske ekonomije došlo je na Spoljnim svetovima. Ovde, na Zemlji, roboti su oduvek bili ograničeni na rudnike i zemljoradnju. Samo u poslednjih četvrt veka, pod uticajem Svemiraca, roboti su lagano uvedeni u Gradove.

Gradovi su bili dobro zamišljeni. Svi, osim medijevalista, znali su da im nema zamene, nikakve razumne zamene. Jedina je neprilika bila u tome što Gradovi nisu mogli kao takvi opstati. Stanovništvo Zemlje i dalje je raslo. Jednog dana, uprkos svemu što Gradovi mogu postići, raspoložive kalorije po osobi jednostavno će pasti ispod nivoa neophodnog za održavanje života.

Sve se činilo još gore, jer tu su bili i Svemirci, potomci ranijih zemaljski iseljenika, koji su udobno živeli na svojim slabo naseljenim svetovima punim robota, tamo daleko u Svemiru. Bili su savršeno odlučni u tome da održe komfor koji se mogao stvoriti zahvaljujući

slaboj naseljenosti njihovih svetova, i u tu svrhu sprovodili su strogu kontrolu rađanja i stroga ograničenja doseljavanja sa Zemlje. A ovo...

Dolazi Grad Svemiraca. Podsvest je upozorila Bejlja da se približava Njuarku. Kad bi ostao nešto duže na mestu gde se nalazi, odjurio bi severozapadom, prema Trentonu, srcu tople i smrdljive Zemlje kvasca.

Stvar je bila u tačnom vremenskom proračunu. Čovek je morao sići s platforme i utrošiti izvesno vreme gurajući se među ljudima koji su mrmljajući stajali na nižoj platformi. Zatim izvesno vreme da siđe do ograde i, konačno, da pređe preko traka za usporavanje. Obavivši sve to, našao se tačno na pravom mestu. Ni u jednom trenutku nije svesno proračunavao svoje korake. Da jeste, verovatno bi promašio. Bejli se obreo u neobičnoj poluizolaciji. Na stanici gde je sišao nalazio se samo jedan policajac i osim zvižduka ekspresa ovde je vladala gotovo neprijatna tišina.

Policajac se približi i Bejli mu nestrpljivo pokaza svoju značku. Policajac podiže ruku, dopuštajući mu da nastavi put.

Prolaz se sužavao i tri ili četiri puta oštro skretao. Bilo je to očigledno namerno. Gomile stanovnika Zemlje nisu se u takvom prolazu mogle skupljati, a direktni napad bio je gotovo nemoguć.

Bejli je bio srećan što je bilo dogovoreno da ga njegov budući partner sačeka s ove strane Grada Svemiraca. Nije mu se dopadala ni sama pomisao na lekarski pregled, premda je bilo opšte poznato da se ovaj izvodi s krajnjom učtivošću.

Jedan Svemirac stajao je pokraj niza vrata koja su obeležavala izlaz na otvoreni prostor, prema stambenim zgradama Svemiraca. Bio je obučen po zemaljskoj modi, s pantalonama uskim u struku, a širokim kod članka, i sa šarenom prugom uz šavove. Nosio je običnu tekstronsku košulju, otvorene kragne, sa posebnim automatom za zakopčavanje, nabranom oko podlaktice, ali se odmah videlo da je Svemirac. Bilo je nečeg neuobičajenog u načinu na koji je stajao, u tome kako je držao glavu, u mirnim, bezizražajnim crtama njegovog širokog lica sa istaknutim jagodicama, u njegovoj kratkoj, bakarnoj kosi koja se ravno spuštala na leđa. Sve ga je to činilo različitim od rođenog Zemljanina.

Bejli se ukočeno približi i reče monotonim glasom: "Ja sam detektiv,

čovjek Elija Bejli, policijski odsek, Grad Njujork, čin C-5."

Pokazao je svoju legitimaciju i nastavio: "Dobio sam naređenje da se sastanem sa R. Denilom Olivavom na prilazu Gradu Svemiraca." Pogledao je na svoj časovnik. "Malo sam uranio. Mogu li zamoliti da se najavi da sam stigao?"

Osetio je u sebi nešto više nego hladnoću. Bio se već navikao na zemaljske modele robota. Svemirski modeli bili su svakako drugačiji. Nije sreo još nijednog, ali Zemljom je kružilo mnoštvo strašnih priča, koje su se kazivale samo šapatom, o ogromnim i fantastičnim robotima što su nadljudskim snagama radili na dalekim, blistavim Spoljnjim svetovima. Zateče samog sebe kako mu zubi cvokoću.

Svemirac, koji je pristojno slušao, uzvрати: "Neće biti potrebno. Čekao sam te." Bejljeva ruka pokrenu se sama od sebe, a onda klonu. Brada mu se odjednom izduži. Nije uspeo da izusti ni reč. Jezik mu se ukočio.

Svemirac nastavi: "Dopusti da se predstavim. Ja sam R. Denil Olivav."

"Da? Da nisam pogrešio? Mislio sam da prvi inicijal..."

"Upravo tako. Ja sam robot. Zar ti nisu rekli?"

"Rekli su mi." Bejli prinese vlažnu ruku kosi i nepotrebno je zagladi. A onda je ponovo ispruži. "Izvinite, gospodine Olivav. Razmišljao sam, ne znam ni sam o čemu. Dobar dan. Ja sam Elija Bejli."

"Drago mi je." Robotova ruka zatvorila se oko njegove s blago povećanim pritiskom, koji se pretvorio u ugodni prijateljski stisak. "Ipak mi se čini da si zbog nečeg uznemiren. Smem li te zamoliti da budeš otvoren prema meni? U odnosu kakav je naš, najbolje je da raspolažemo svim potrebnim činjenicama. I u mom svetu vlada običaj da partneri oslovljavaju jedan drugog imenom. Verujem da to nije u suprotnosti ni sa vašim običajima."

"To je samo zato, shvataš, što ne izgledaš kao robot", reče Bejli u očajanju.

"I to te uznemirava?"

"Ne bi smelo, De... Denile. Da li svi roboti na tvom svetu izgledaju kao ti?"

"Postoje individualne razlike, Elija, kao i kod ljudi."

"Naši roboti... pa, eto, čovek odmah vidi da su roboti, razumeš. Ti izgledaš kao Svemirac."

"Ah, shvatam. Očekivao si, svakako, neki grublji model, pa sam te iznenadio. Ipak, potpuno je logično da u ovom slučaju upotrebimo robota s naglašenim ljudskim karakteristikama, naročito ako želimo da izbegnemo neugodnosti. Zar nije tako?"

Naravno da je tako. Upadljivi robot, koji bi se skitao Gradom, začas bi se našao u neprilikama.

Bejli reče: "Da."

"Krenimo onda, Elija."

Vratili su se do ekspresa. R. Denil je smesta shvatio svrhu traka za ubrzavanje i počeo ih prelaziti, hitro i spretno. Bejli, koji je krenuo umerenom brzinom, morao je sada ubrzati, pomalao uznemiren.

Robot je postojano održavao tempo. Nije ničim pokazivao da ima ikakvih teškoća. Bejli se čak upita ne ide li možda R. Denil namerno sporije nego što može. Stigao je do beskrajnih platoa ekspresa i upravo ludački skočio na platformu. Robot ga je sledio s lakoćom.

Bejli se zacrveneo, progutao dvaput pljuvačku i rekao: "Ostaću na donjoj platformi, zajedno s tobom."

"Ovde dole?" Ne posvećujući ni najmanju pažnju buci i ritmičkom podrhtavanju platforme, robot reče: "Da li sam možda dobio pogrešne informacije? Rekli su mi da, pod izvesnim uslovima, C-5 može dobiti sedište na gornjem spratu."

"U pravi si. Ja mogu ići gore, ali ti ne možeš"

"Zašto ne bih mogao i ja?"

"Potrebno ti je C-5, Denile."

"Toga sam svestan."

"Ti nisi C-5." Teško se moglo govoriti. Zviždanje vazduha bilo je bučnije na manje zaštićenoj nižoj platformi, a, osim toga, Bejliju je, sasvim prirodno, bilo stalo da ne govori preglasno.

R. Denil reče: "Zašto ja ne bih bio C-5? Ja sam tvoj partner i, prirodno, istog ranga. Dali su mi ovo."

Iz unutrašnjeg džepa izvukao je četvrtastu legitimaciju, savršeno ispravnu. Isprave su glasile na ime Denila Olivava, bez neizbežnog inicijala. Čin je bio C-5.

"Pođimo onda gore", reče Bejli drveno.

Bejli se zagledao pravo preda se, čim je seo, ljut na samog sebe, preterano svestan robota koji je sedeo pored njega. Dvaput je pogrešio. Prvi put nije prepoznao R. Denila kao robota, a drugi put

nije pogodio logiku koja je zahtevala da i R. Denil dobije čin C-5. Neprilika se sastojala u tome što Bejli nije bilo detektiv iz popularnih mitova. Mogao je biti iznenađen, okolnosti su ga mogle zaprepastiti, nije se mogao svemu prilagoditi i nije shvatao svaku situaciju brzinom munje. Nikad nije ni mislio da je izvanredan, ali, isto tako, nikada ranije zbog toga nije ovoliko požalio.

Ono što je posebno izazivalo njegovo žaljenje bila je činjenica da je R. Denil Olivav, po svemu sudeći, upravo predstavljao oličenje samog tog mita.

No, morao je to i biti. Bio je robot.

Bejli počeo da se pravda pred samim sobom. Bio se navikao na robote, poput R. Semija. Očekivao je biće s kožom od tvrde i sjajne plastike, gotovo mrtvački bele boje. Očekivao je izraz ukočenosti, nestvarnog, bolesno dobrog raspoloženja. Očekivao je nesigurne, neujednačene pokrete.

R. Denil bio je različit od svega toga.

Bejli uputi brzi pogled sa strane na robota. R. Denil se u isto vreme okrenu, sreće s njegovim pogledom i ozbiljno klimnu. Usne su mu se prirodno pomicala dok je govorio, ne ostajući jednostavno razmaknute kao kod zemaljskih robota. U ustima se čak video pokretljivi jezik, kojim se služio pri artikulaciji.

Bejli je razmišljao: zašto ovako mirno sedim? Sve ovo mora biti potpuno novo za njega. Buka, svetlost, gomila!

Bejli ustade, prođe kraj R. Denila i reče "Sledi me."

Sišli su s ekspresa niz trake za usporavanje.

Bejli je razmišljao: "Gospode Bože, šta ću reći Džesi?"

Pojava robota izbacila mu je tu misao iz glave, ali sada se bolno vraćala, dok su se vozili lokalnom trakom koja je vodila u donji Bronks.

Rekao je: "Ovo je sve jedna zgrada, Denile. Sve što vidiš čini Grad. U njemu živi dvadeset miliona ljudi. Ekspresi se neprekidno kreću, danju i noću, brzinom od sto kilometara na sat. Ekspresnih traka ima oko četiri stotine kilometara, a njima treba pridodati još i više stotina kilometara lokalnih traka."

Još malo, mislio je Bejli, i počecu da izračunavam koliko tona kvaščanih proizvoda pojede Njujork na dan, koliko kubika vode popijemo i koliko megavata proizvedu atomske energetske centrale

na sat.

Denil uzvratil: "O tome i sličnim stvarima već sam obavješten kroz uputstva koja su mi data."

Bejli pomisli: to znači da ne moram govoriti ni o hrani, ni o piću, ni o atomskoj energiji. Konačno, zašto i pokušavam da ostavim utisak na robota.

Nalazili su se u Istočnoj 182. ulici i bilo im je potrebno još dvesta koraka do dizalica što hrane čelično-betonske slojeve stanova, među kojima se nalazio i njegov. Zausti da kaže: "Ovim putem", kada ga zaustavi gomila ljudi što se skupila pred sjajno osvetljenim vratima jedne od mnogih trgovina, smeštenih u prizemlju ovog kvarta.

On upita najbližu osobu urođenim autoritativnim glasom: "Šta se to dešava?"

Upitani čovek, propinjući se na prstima, reče: "Boga mi, ne znam, upravo sam stigao."

Neko je uzbuđeno govorio: "I ovde su uveli one smrdljive robote. Čini mi se da žele da nas isteraju odavde. Oh, baš bih voleo da ih rasturim."

Bejli nervozno pogleda prema Denilu, ali, ako je ovaj i shvatio značenje izgovorenih reči, ili ih uopšte čuo, nije to pokazao ni najmanjim spoljnjim gestom.

Bejli zaroni u gomilu. "Pustite nas, pustite me da prođem. Policija!"

Propustili su ga. Iza Bejlijevih leđa dopirale su reči:

"...da ih malo rasturimo. Žicu po žicu, da ih rasparamo po šavovima..." Neko se nasmeja.

Bejli se naglo ohladio. Grad je predstavljao vrhunac delotvornosti, ali to je tražilo mnogo od njegovih žitelja. Morali su živeti na strog i jednoličan način i ceo svoj život provoditi pod striktnom naučnom kontrolom. Ali ponekad bi potisnuti porivi eksplodirali.

Sećao se Nereda iz dana Zida.

Postojali su opipljivi razlozi za antirobotske pobune. Ljudi koji bi se posle pola života provedenog u radu našli pred očajničkim izgledima na minimalni standard, kojim su se morali zadovoljiti kao otpušteni, teško su mogli hladnokrvno rasuđivati o tome da pojedinačni roboti nisu nizašta krivi. Barem je na pojedinačne robote čovek mogao udariti.

Čovek nije mogao udarati na nešto što se nazivalo "Vladinom

politikom", ili na parolu kao što je "Povećajmo proizvodnju radom robota".

Vlada je ovo razdoblje nazivala izgradnjom koja zahteva žrtve. Kolektivna glava se tužno tresla i uveravala svakog da će posle neophodnog razdoblja prilagođavanja za sve doći novi i bolji život.

Ali, medijevalistički pokret širio se sa porastom procesa otpuštanja. Ljudi su očajavali, a granica između ogorčenja i divlje pobune ponekad se prelazila vrlo lako.

U ovom trenutku samo su minuti mogli stajati između potisnutog neprijateljstva gomile i rasplamsale orgije krvi i rušenja. Bejli se probio do vrata.

3. INCIDENT U TRGOVINI CIPELA

Unutra u trgovini bilo je manje ljudi nego na ulici. Poslovođa, predviđajući neprilike, vrlo je rano spustio zaštitnu roletnu, sprečavajući ulazak mogućih kavgadžija. Zaštitno energetska polje takođe je onemogućavalo glavne učesnike svađe da iziđu, ali to je već bilo manje važno.

Bejli prođe kroz zaštitno energetska polje upotrebivši policijski neutralizator. Neočekivano je otkrio da mu je R. Denil za leđima. Robot je upravo vraćao u džep svoj vlastiti neutralizator, vrlo tanak, manji i skladniji od standardnog policijskog modela.

Poslovođa im smesta pritrča, govoreći glasno: "Gospodo, Grad mi je nametnuo ove službenike. Ja se samo držim svojih prava."

U pozadini trgovine stajala su tri robota, uspravni i ukočeni poput štapova. Šest ljudskih prilika stajalo je pokraj zavese zaštitnog energetska polja. Sve su bile žene.

"U redu, u redu", reče Bejli oštro. "Šta se to događa? Čemu tolika galama?"

Jedna od žena reče, povišenim tonom: "Došla sam da kupim cipele. Zašto me ne bi poslužio pristojan prodavac? Zašto se ne poštuje moje dostojanstvo?" Njena odeća, a naročito njen šešir, bili su dovoljno ekstravagantni, tako da njeno pitanje nije zvučalo samo kao pusta retorika. Besno crvenilo, koje joj je pokrilo lice, nije moglo sasvim da prikrije pretarenu šminku.

Upravitelj reče: "Ako moram, poslužiću je sam, ali ne mogu sve postići. Moje osoblje potpuno je ispravno. Oni su registrovani prodavci. Imam njihove specijalističke legitimacije i garantna pisma..."

"Specijalističke legitimacije", kriknu žena. Nasmejala se kreštavim glasom, okrećući se prema ostalima. "Čujte ga! On ih zove ljudima. Šta je vama? To nisu ljudi. To su ro-bo-ti!" Naglašavala je slogove. "A ako možda niste znali, ja ću vam reći šta oni rade. Oduzimaju posao našim ljudima. Zato ih Vlada i štiti. Oni ne traže ništa za svoj rad i zbog toga čitave porodice moraju živeti po barakama i jesti sirovu kašu od hmelja. Pristojne porodice, koje teško zarađuju za život. Kad bih ja bila šef, razbila bih sve robote. Ozbiljno vam kažem!"

Druge su nešto zbunjeno govorile, dok se neprestano čula rastuća jeka gomile s druge strane zaštitnog energetskeg polja.

Bejli je bio svestan, oštro svestan, da mu R. Denil Olivav stoji za leđima. Posmatrao je prodavce. Bili su to zemaljski modeli i, čak i kao takvi, prilično jeftini. Roboti s ograničenom namenom. Po svojoj prilici, poznavali su samo brojeve obuće, cene i ono što se nosi. Možda su mogli i pratiti kako se menja stanje zaliha, i to verovatno bolje nego ljudi, pošto nisu bili lično zainteresovani. Oni sigurno mogu tačno izračunati šta je potrebno naručiti iduće sedmice. Mogli su izmeriti kupcima nogu.

Uzeti pojedinačno, bili su potpuno bezazleni. Ali, kao grupa, neverovatno opasni.

Bejli je osećao da sada saoseća s tom ženom mnogo dublje nego što bi to mogao samo jedan dan ranije. Ne, čak pre samo dva sata. Osećao je blizinu R. Denila i pitao se ne bi li R. Denil ipak mogao zameniti običnog detektiva C-5. Razmišljajući o tome, predočio je sebi barake i načas osetio ukus kaše od hmelja. Na um mu pade otac.

Otac mu je bio nuklearni fizičar, vrlo visokog ranga, i kao takav jedan od najbolje plaćenih naučnika u Gradu. Ali u energetskeg centrali došlo je do nesreće za koju je on okrivljen. Posle toga su ga otpustili. Bejli nije znao sve pojedinosti: bilo mu je svega godinu dana kada se to desilo.

Ali sećao se baraka u kojima je proveo detinjstvo; teško kolektivno životarenje na samoj ivici podnošljivog. Majke se uopšte nije sećao; ona to nije dugo izdržala. Oca se sećao dobro - zlovoljnog, izgubljenog čoveka, koji često govori o prošlosti, hrapavim i nedovršenim rečenicama.

Otac je umro, kao otpušten, kada je Eliju bilo osam godina. Malog Bejlija i njegove dve starije sestre preselili su u kvartovsko sirotište. Brat njegove majke, ujak Boris, bio je i sam odveć siromašan da bi to mogao sprečiti.

Bilo mu je teško. Teško se probio kroz školu, jer mu nikakve posebne povlastice, koje dolaze od očevog položaja, nisu mogle izgledati put. I tako, sada je morao stajati usred rastuće pobune i boriti se protiv muškaraca i žena koji se, na kraju krajeva, samo plaše otpuštanja. Ili za sebe, ili za one koje su voleli, kao i on sam.

Rekao je zato ženi bez ikakvog naglaska: "Nemojte praviti neprilike, prodavci vam nisu ništa učinili."

"Naravno da mi nisu ništa učinili", uzvratila je žena piskavo. "I neće. Mislite li da ću pustiti da me dotaknu ti njihovi hladni i masni prsti? Došla sam ovamo, očekujući da će sa mnom postupati kao sa ljudskim bićem. Ja sam žitelj Grada. Imam pravo da me poslužuju ljudi. I, čujte, kod kuće me čekaju dva deteta da im dam večeru. Ne mogu bez mene ići u sekcijску kuhinju, kao da su siročad. Žurim se." "E pa, onda", reče Bejli, osećajući kako gubi kontrolu, "da ste pustili da vas posluže, već biste mogli otići. Samo bez potrebe stvarate neprilike. Hajde, hajde."

"Šta?" Žena se uzrujala. "Vi kao da mislite da sa mnom možete govoriti kao da sam smeće? Možda je već vreme da vlada shvati da roboti nisu jedina stvar na Zemlji. Ja pošteno radim svoj posao i samo hoću svoja prava." Nastavljala je tako u beskraj.

Bejli se osećao zbunjen i nemoćan. Situacija mu je izmicala iz ruku. Čak i kad bi žena pristala da je posluže, gomila pred ulazom bila je spremna na sve.

Mora da ih je bilo barem stotinu, koji su se tiskali ispred izloga. Za onih nekoliko trenutaka, otkako su detektivi ušli u prodavnicu, gomila se udvostručila.

"Kakav je uobičajeni postupak u ovakvom slučaju?" upita iznenada R. Denil Olivav.

Bejli gotovo da je poskočio. Rekao je: "Prvo i prvo, ovo je nesvakidašnji slučaj."

"Šta kaže zakon?"

"Roboti su ovde zakonski određeni. U pitanju su registrovani prodavci. U tome nema ničeg nezakonitog."

Govorili su šapućući. Bejli je pokušavao da izgleda službeno i preteći. Olivavov izraz, kao i uvek, nije odavno ništa.

"U tom slučaju", reče R. Denil, "naredi ženi da dopusti da je posluže ili neka ide."

Bejljeve se usne zgrčiše. "Tu je i gomila, s kojom moramo računati, ne samo žena. Ne preostaje nam drugo nego da pozovemo odred za razbijanje pobunjenika."

"Građanima bi trebalo da bude dovoljno da im jedan predstavnik zakona kaže šta da učine", reče Denil.

Okrenuo je široko lice prema poslovođi. "Isključite energetske polje na ulazu, gospodine."

Bejljeva ruka sama od sebe polete prema ramenu R. Denila da ga zaustavi. Ali zastade na pola puta. Kad bi se u ovom trenutku videlo da se dvojica predstavnika zakona otvoreno ne slažu, to bi uništilo svaku mogućnost mirnog rešenja.

Poslovođa je protestovao, gledajući Bejlja. Bejli skrenu pogled.

R. Denil reče, bez strasti: "Naređujem vam u ime zakona."

Poslovođa je zablejao: "Smatraču Grad odgovornim za svaku štetu učinjenu u prodavnici. Upozoravam vas da ovo radim po vašem naređenju."

Energetske zavese nestade i ljudi i žene nagrnuše unutra. Čulo se njihovo sretno mumlanje. Osetili su da im je pobjeda na domaku.

Bejli se naslušao priča o sličnim gužvama. Nekima je bio i svedok. Viđao je robote koje diže desetine ruku, njihova teška nesavitljiva tela kako se prenose od čoveka do čoveka. Ljudi su udarali i ulubljivali metalni lik čoveka. Upotrebljavali su pesnice, noževe, revolvere, dok konačno jadne robote ne bi rasturili do poslednje žice. Skupi pozitronski mozgovi, najsloženiji proizvod ljudskog uma, išli su od ruke do ruke kao lopte i u nekoliko sekundi bili bi potpuno uništeni.

A onda, kada je već duh razaranja bio oslobođen, gomila bi se okrenula prema svemu što se moglo smrviti ili rastaviti na komade.

Roboti-prodavci nisu mogli ništa o tome znati, ali kad je gomila preplavila prodavnicu, zapištali su i stavili ruke na lica, primitivno pokušavajući da se zaklone. Žena, koja je počela čitavu gužvu, uplašila se videći da je stvar postala mnogo ozbiljnija nego što je očekivala. Promrmljala je: "Nemojte, molim vas."

Šešir joj je skliznuo preko lica, dok joj je glas postao samo besmisleno šištanje.

Poslovođa je vrisnuo: "Zaustavite ih, zaustavite ih!"

R. Denil progovori. Bez ikakvog vidljivog napora, njegov glas iznenada je porastao za čitavu oktavu više nego što bi ljudski glas to smeo. Naravno, pomisli Bejli u magnovenju, on nije...

R. Denil reče: "Prvi čovek koji se pomeri biće ubijen."

Neko viknu iz duboke pozadine: "Drž ga!"

Ali niko se nije ni maknuo.

R. Denil spretno stade na stolicu, a zatim se pope na tezgju. Fluorescentno osvetljenje, koje je u raznim bojama dopiralo kroz polarizovanu molekularnu plastiku, preobrazilo je njegovo hladno glatko lice u nešto nezemaljsko.

Nezemaljsko, pomisli Bejli.

Sve se namah ukočilo dok je R. Denil mirnog i dostojanstvenog izgleda posmatrao gomilu.

Zatim je rekao: "Vi mislite - ovaj čovek ima neutronske izbacivač, ili gasni revolver. Ako se sada zaletimo, pregazićemo ga, a najviše će stradati jedan ili dvojica, a i oni će se ubrzo oporaviti. U međuvremenu, učinićemo sve što nam padne na pamet. Do đavola sa zakonom i redom."

U njegovom glasu nije bilo ni grubosti ni besa, ali se osećao autoritet. Bio je to glas samouverenog zapovednika. Nastavio je: "Grešite. Ovo što držim niti je neutronske izbacivač, niti gasni revolver. Ovo je radioaktivni pištolj, vrlo smrtonosan. Upotrebiću ga i nemojte misliti da ću pucati iznad vaših glava. Ubiću mnoge od vas pre nego što me doхватite. Možda i većinu. To ozbiljno mislim. A ozbiljno i izgledam, zar ne?"

Na ivici gomile još se osećalo talasanje, ali broj ljudi nije se povećavao. Dok su se pridošlice i dalje zaustavljale iz radoznalosti, neki su žurno odlazili. Oni najbliži R. Denilu zadržavali su dah, očajnički nastojeći da se ne nagnu previše napred, pod pritiskom mase iza sebe.

Žena sa šeširom razbila je magičnu tišinu. U iznenadnoj provali straha, vrisnula je: "On će nas ubiti. Nisam ništa učinila. Ah, pustite me da odem."

Okrenula se, ali se suočila s nepokretnim zidom zbijenih ljudi i žena. Posrnula je. Pozadi je talasanje gomile postalo još izrazitije.

R. Denil skoči sa tezge i reče: "Sada ću poći do vrata. Ubiću svakog čoveka ili ženu koji pokuša da me dotakne. Kad stignem do vrata, pucaću u svakog čoveka ili ženu koji ne pođe svojim poslom. Ova žena ovde..."

"Ne, ne", viknula je žena sa šeširom, "kažem vam da nisam ništa učinila. Nisam mislila ništa rđavo. Ne želim te cipele. Hoću samo kući."

"Ova žena ovde", nastavio je Denil, "ostaće ovde. Nju će poslužiti

prodavci."

Zakoračio je. Gomila je nemo zurila u njega. Bejli zatvori oči. Nije to moja greška, mislio je očajno. Ovde će doći do ubistva i najstrašnije moguće gužve, ali ja sam bio prisiljen da uzmem robota kao partnera. Oni su mu dali i jednak čin.

Ovo neće proći. Ni u snu ne bi poverovao. Mogao je možda zaustaviti R. Denila na samom početku. Mogao je u bilo kom času pozvati policijsku patrolu. Ali umesto toga pustio je R. Denila da preuzme odgovornost i osetio pritom kukavičko olakšanje. Sad je sam sebe pokušao da ubedi da je ličnost R. Denila jednostavno ovladala situacijom. To ga još više ispuni gađenjem prema samom sebi. Jedan robot, koji ovladava...

Nije bilo nikakve neuobičajene buke, ni vike, ni kletve, ni jauka, ni krikova. Otvorio je oči.

Gomila se razilazila.

Poslovođa se smirivao, popravljajući odeću, zaglađujući kosu, mrmljajući besne pretnje gomili koja je iščezavala.

Uz lagano, blago škripanje, policijska kola zaustaviše se pred prodavnicom. Bejli pomisli: "Naravno, stigli su kad je sve gotovo."

Poslovođa ga povuče za rukav. "Molim vas, poštedite me daljih neprilika."

Bejli reče: "Neće ih biti."

Bilo je lako rešiti se policijskih kola. Došli su, čuvši pričanja ljudi po ulicama. Nisu znali pojedinosti, a videli su da je ulica prazna. R. Denil pomeri se u stranu, ne pokazujući ni najmanju zainteresovanost dok je Bejli objašnjavao situaciju ljudima u kolima, umanjujući veličinu incidenta i potpuno zaboravljajući da pomene ulogu R. Denila u celoj stvari.

Kasnije je povukao R. Denila u stranu, uz čelično betonski zid prostorije.

"Želim da shvatiš", rekao je. "Ja ne pokušavam da ti ukradem slavu."

"Ukradeš slavu? Je li to neki od vaših zemaljski izraza?"

"Preskočio sam u izveštaju ono što si ti učinio."

"Ja ne poznajem sve vaše običaje. U mom svetu uobičajen je potpun izveštaj, ali kod vas možda nije tako. U svakom slučaju, sprečena je javna pobuna. A to je najvažnije, zar ne?"

"Misliš? Čuj, onda." Bejli je pokušavao da bude što ubedljiviji, iako je

smeo govoriti samo besnim šapatom. "Nemoj to više nikada učiniti."
"Da nikad više ne sprovodim zakon? Ali ako to ne bih radio, kakva bi mi bila svrha?"

"Ne smeš više nikad zapretiti ljudskom biću revolverom."

"Ne bih ni pod kojim uslovima pucao, Elija, znaš to dobro i sam. Ja ne mogu da povredim ljudsko biće. Ali, kao što si i sam video, nisam pucao. Nisam ni očekovao da ću morati."

"Bila je to najluđa sreća, to što nisi morao pucati. Nemoj se nikada više izlagati takvom riziku. I ja sam mogao pokušati takav blef..."

"Blef? Šta je to?"

"Nije važno. Shvati smisao ovog što ti govorim. I ja sam mogao zapretiti gomili revolverom. I ja imam revolver. Ali nije opravdano kockati se tako životima, bilo ko da je u pitanju. Bilo je sigurnije pozvati policijsku patrolu, nego izgravati junaka."

R. Denil je razmišljao. Zavrteo je glavom. "Mislim da nisi u pravu, partneru Elija. Moje informacije o ljudskim osobinama kažu mi da ljudi sa Zemlje, za razliku od ljudi sa Spoljnih svetova, od rođenja uče da prihvataju autoritet. Po svemu sudeći, to je rezultat vašeg načina života. Jedan čovek koji dovoljno čvrsto predstavlja takav autoritet sasvim je dovoljan, što sam i dokazao. Tvoja potreba za policijskom patrolom zapravo je samo izraz tvoje gotovo inagonske želje da viši autoritet preuzme odgovornost. U mom svetu, priznajem, ovo što sam učinio bilo bi sasvim neopravdano."

Bejljevo dugačko lice bilo je crveno od besa. "Da su te prepoznali kao robota..."

"Bio sam siguran da neće."

"Zapamti, ipak da jesi robot. Ništa više od robota! Samo robot! Kao i oni prodavci u trgovini cipela."

"Ali to je očigledno."

"Ti nisi čovek." I protiv svoje volje, Bjeli je osećao da želi da bude surov.

Izgledalo je da R. Denil nastoji da razmisli o tome. Rekao je: "Razlika između čoveka i robota nije možda toliko značajna, koliko razlika između inteligencije i neinteligencije."

"Možda u tvom svetu", reče Bejli, "ali ne i na Zemlji."

Pogledao je na svoj časovnik i jedva mogao shvatiti da već kasni više od jednog sata. Grlo mu je bilo suvo i hrapavo pri pomisli da je

R. Denil pobedio u prvoj rudni, i to pobedio dok je on sam stajao potpuno bespomoćan.

Razmišljao je i o Vinsu Beretu. mladom momku koga je R. Semi zamenio. I o sebi samom, Eliji Bejlju, koga je mogao zameniti R. Denil. Blagi Bože, u svakom slučaju njegov je otac bio izbačen zbog nesreće koja je prouzrokovala štetu i izazvala smrt ljudi. Možda je to i bila njegova greška; Bejli nije znao. Prepotstavimo, ipak, da je bio izbačen da napravi mesta za nekog mehaničkog fizičara. Samo zbog toga? Ni zbog čega drugog. Protiv toga ne bi se dalo ništa učiniti.

Rekao je ukočeno: "Pođimo. Moram te odvesti kući."

R. Denil uzvratil: "Vidiš, nije pravilno praviti bilo kakvu razliku manjeg značaja od intel..."

Bejli podiže glas: "U redu. Prestanimo o tome. Džesi nas očekuje." Pošao je u pravcu najbliže intersekcijske stanice za komunikaciju. "Bolje da je pozovem i da joj kažem da stižemo."

"Džesi?"

"Moja žena."

Prokletstvo, pomisli Bejli, baš sam u finom raspoloženju za razgovor sa Džesi.

4. UPOZNAVANJE SA PORODICOM

Elija Bejli prvi put je zapazio Džesi zbog njenog imena. Susreo je na sekcijskoj proslavi Božića, dok je ispijao punč. Upravo je završio školovanje, zaposlio se u gradskoj službi i preselio u ovaj kvart. Živeo je u jednoj od samačkih garsonjera u odeljenju 122a. Prilike mu nisu bile loše. Naišla je deleći punč. "Ja sam Džesi", rekla je. "Džesi Navodni. Ne poznajem te."

"Bejli", rekao je, "Elija Bejli. Upravo sam se doselio u Kwart."

Prihvatio je času pića i mehanički se nasmešio. Ostavila je na njega utisak vesele i prijatne žene, pa se zadržao u njenoj blizini. Bio je pridošlica, a neugodno je osećati se usamljenim u društvu i gledati kako se drugi ljudi skupljaju u grupe kojima sami ne pripadate. Kasnije, kad se kroz grlo protera dovoljno alkohola, sve može postati bolje.

U međuvremenu, ostao je uz posudu s punčom, posmatrajući kako ljudi prolaze i zamišljeno pijuckajući.

"Ja sam pomagala pri pravljenju punča." Devojčin glas konačno je dopro do njega. "Mogu potvrditi da je pravi. Hoćeš li još?"

Bejli pogleda u čašu i vide da je prazna. Nasmeši se i reče: "Hoću."

Devojčino lice bilo je ovalno i ne baš naročito lepo, ponajviše zbog nešto malo izraženijeg nosa. Haljina joj je bila ozbiljna, a svetlosmeđa kosa skupljala se u nizove kovrdžica na čelu.

Pridružila mu se dok je pio drugu čašu punča. Odmah se osetio bolje.

"Džesi", rekao je, osećajući ukus imena na jeziku. "Zgodno ime. Neće smetati ako te budem tako zvao, dok budemo razgovarali?"

"Naravno. Ako želiš. A znaš li od kojeg je imena to skraćena?"

"Džesika?"

"Nećeš nikada pogoditi."

"Zaista se ne mogu ničega setiti."

Nasmejala se i rekla nestašno: "Moje puno ime je Džezabel."

Tada se njegova zainteresovanost rasplamsala. Odložio je čašu sa pićem na sto i sredačno rekao: "Nije valjda?"

"Časna reč. Ne šalim se. Džezabel. To je moje istinsko ime i nalazi se na svim dokumentima. Mojim se roditeljima sviđao sam zvuk tog

imena."

Bila je ponosna na svoje ime, mada nikad nije postojala žena koja bi bila manje nalik na Džezabel.

Bejli ozbiljno reče: "Ja se zovem Elija, znaš. Mislim, to mi je puno ime."

To joj nije ništa kazivalo.

Dodao je: "Elija i Džezabel bili su velik protivnici."

"Zar?"

"Naravno, svakako, tako kaže u Bibliji."

"Je li? Nisam to znala. Pa, zar nije to zabavno? Nadam se da to ne znači da i mi treba da budemo protivnici u stvarnom životu."

O tome nije moglo biti ni govora već od samog početka. U početku samo je podudarnost imena učinila od Džesi nešto više od obične prijatne devojke, koju je čovek sreo kraj posude s punčom. Kasnije, međutim, otkrio je da je vesela, nežna srca i, konačno, da je čak i lepa. Naročito mu se dopadala njena veselost. Njegov vlastiti sardonični pogled na život tražio je protivtežu.

A izgledalo je da ni Džesi ne smeta njegovo izduženo, ozbiljno lice.

"Oh, Bože moj", govorila bi, "pa šta ako čak i izgledaš kao neku ružni limun? Ja znam da si drugačiji i, mislim, kad bi se i ti uvek ovako smeškao kao ja, da bismo konačno eksplodirali. Samo ti ostani kakav si, Elija, i čuvaj me da ne odletim."

Sa svoje strane, ona je pazila da Elija Bejlja ne potone. Podneo je molbu za mali bračni stan i dobio dozvolu za venčanje. Pokazao joj je dozvolu i upitao: "Budi drug i pristani da se iskobeljam iz samačke sobe, Džesi. Ne dopada mi se tamo."

To baš možda i nije bila najromantičnija prosidba, ali Džesi se dopala.

...Bejli se sećao samo jedne prilike kada je Džesi potpuno izgubila svoju veselost, pa i to je bilo u vezi s njenim imenom. Bilo je to u prvoj godini njihovog braka i dete im se još nije bilo rodilo. U stvari, bilo je to baš onog meseca kada se mali Bentil začeo. (Njihov stepen inteligencije, njihove genetske ocene i njegov položaj u Policijskom odseku dopuštali su im da imaju dvoje dece, od kojih je prvo smelo biti začeto već na početku braka). Razmišljajući kasnije o tome, Bejli je došao do zaključka da je možda baš Džesina trudnoća bila uzrok njene neobične osetljivosti.

Džesi je neprestano prigovarala zbog Bejlijevog prekovremenog rada.

Govorila bi: "Neugodno mi je da svake večeri jedem u zajedničkoj kuhinji sama."

Bjeli je bio umoran i nervozan. Rekao je: "Zašto bi ti bilo neugodno? Tamo možeš upoznati mnoge zgodne momke."

Razume se, jetko je odgovorila: "Misliš li, zaista, Elija Bejli, da ne bih mogla ostaviti utisak na ljude?"

Razlog je možda bio taj što je Bejli zaista bio umoran, a možda i taj što je Džulijus Enderbi, njegov školski drug, ponovo skočio na lestvici, ostavljajući Bejlja pozadi. A možda je razlog bio jednostavno taj što se pomalo umorio videći je kako pokušava da se ponaša prema liku žene čije je ime nosila, dok, u stvari, nije mogla imati ničeg zajedničkog s njom.

U svakom slučaju, rekao je zajedljivo: "Pretpostavljam da možeš, ali ne verujem da ćeš pokušati. Želeo bih da zaboraviš svoje ime i da budeš ono što jesi."

"Biću baš ono što mi se sviđa."

"Nikud te neće odvesti pokušaj da budeš nalik na Džezabel. Ako baš želiš da čuješ istinu, to ime i ne znači ono što ti misliš. Biblijska Džezabel bila je dobra i odana suprugu. Bar koliko je nama poznato, nije imala ljubavnike, nije pucala visoko i nije se raskalašno ponašala."

Džesi ga je ljutito promatrala. "To nije tačno. Čula sam izraz 'namolovana Džezabel'. Znam šta to znači."

"Možda samo misliš da znaš, ali svejedno. Posle smrti Džezabelinog supruga, kralja Ahaba, njen sin, Jehoram, postao je kralj. Jedan od njegovih vojskovođa, Jehu, pobunio se protiv njega i ubio ga. Jehu je tada odjahao do jezera gde je stara kraljica-majka Džezabel imala boravište. Džezabel su javili o njegovom dolasku i ona je poverovala da to može značiti samo i njenu vlastitu smrt. Ponosna i hrabra, našminkala je lice i obukla svoje najbolje haljine, da bi ga dočekala kao dostojanstvena i ponosna kraljica. Naredio je da je bace kroz prozor palate i tako ubiju, ali ona je, po mom shvatanju, doživela lep kraj. Upravo je to ono što ljudi imaju na umu kad govore o "namolovanoj Džezabel", bili toga svesni ili ne."

Sledeće večeri, Džesi reče tihim glasom: "Čitala sam Bibliju, Elija."

"Šta?" Za trenutak, Bejli je bio iskreno ljutit.

"One delove o Džezabel."

"Ah! Džesi, žao mi je ako sam poverdio tvoja osećanja. Poneo sam se detinjasto."

"Ne, ne." Uklonila je njegovu ruku sa svog struka i sela na kauč, hladna i ukočena, ostavljajući upadljivu prazninu između sebe i Bejlja. "Dobro je znati istinu. Ne želim da zbog neznanja izgledam glupo. Zato sam i čitala o njoj. Ona je zaista bila zla žena, Elija."

"Pa, njeni su neprijatelji pisali ta poglavlja. Ne znamo šta bi ona sama mogla o tome reći."

"Pobila je sve proroke gospodnje kojih se mogla dočepati."

"Da, tako oni kažu." Bejli potraži u džepu komadić žvakaće gume. (Kasnije je suzbio tu naviku, pošto mu je Džesi jednom rekla da sa tim njegovim duguljastim licem i tužnim, smeđim očima, izgleda kao stara krava sa neprijatnim strukom trave u ustima, koji ne može ni progutati ni ispljunuti). Rekao je: "Ako želiš da čuješ njenu verziju, čini mi se da bih ti mogao pružiti neke argumente. Džezabel je visoko cenila verovanje svojih predaka, koji su u tim krajevima živeli mnogo pre no što su jevrejska plemena tamo došla. Jevreji su imali svog vlastitog boga, i, što je još važnije, bio je to bog koji nije trpeo takmaca. Nisu se zadovoljavali time da ga sami obožavaju; hteli su da to čine i svi ostali.

Džezabel je bila konzervativna, držeći se starih verovanja a odbacujući nova. Na kraju krajeva, ako su nova verovanja i imala dublju moralnu sadržinu, stara su više ispunjavala čoveka. Činjenica da je pobila proroke samo znači da je bila pravo dete svoga vremena. Bio je u to doba uobičajeni način samozaštite. Ako čitaš 'Knjige kraljeva', ne možeš prenebreći da je Elija (sada je reč o mom imenu) stavio na probu osam stotina i pedeset Balovih proroka, samo da bi video mogu li izazvati pojavu ognja s neba. Elija je, razume se, postigao svoje - nebeskog ognja nije bilo - te je naredio da se pobiju svih osam stotina pedeset sveštenika. I tako je i bilo."

Džesi se ugrize za usnu. "A šta je sa Nabotovim vinogradom, Elija? Taj Nabet nije nikome smetao, osim što je odbio da kralju proda svoj vinograd. Onda je Džezabel udesila da se neki krivo zakunu i nabede Nabota zbog bogohuljenja, ili tako nečeg."

"Rečeno je za njega da je hulio na Boga i kralja", reče Bejli.

"Da. A onda su oni zaplenili njegovu imovinu, pošto su ga prethodno smakli."

"To nije bilo pravo. Razume se, u moderna vremena, s Nabotom bi išlo mnogo lakše. Kad bi Grad želeo njegov posed, ili kad bi čak neki od srednjevekovnih naroda želeo njegovu imovinu, sudovi bi mu jednostavno naredili da se skloni, uklonili ga čak silom ako je neophodno, plativši mu ono što bi sami smatrali odgovarajućom cenom. Kralju Ahabu nije bilo dostupno takvo rešenje. Ipak, Džezabelin način bio je pogrešan. Jedino opravdanje za nju u tome je što je Ahab bio bolestan i nesrećan, jer sam nije mogao ništa učiniti, te je ona osetila da ljubav prema svom suprugu mora staviti ispred Nabotove sudbine. Neprestano ti govorim da je bila uzor odane su..."

Džesi se odmače od njega, užarena lica i ljutita. "Mislim da si zao i pokvaren."

Pogledao je u potpunoj nedoumici. "Ali šta sam učino? Šta je to s tobom?"

Napustila je stan, ne odgovorivši mu ništa, i provela čitavo veče i pola noći u video-dvoranama, seleći se s predstave na predstavu. Potrošila je te večeri svoje dvomesečno sledovanje karata za video (i ne samo svoje već i muževljevo). Bejli je bio još budan po njenom povratku, ali mu ona više ne reče ni reči.

Bejlju se kasnije, mnogo kasnije, činilo da je poremetio nešto vrlo važno u Džesinom životu. Po njoj, njeno ime sadržalo je u sebi neki čudni simbol zla. Bila je to uzbudljiva protivteža njenoj izrazito čednoj prošlosti. Kao da joj je ime davalo neku aromu nečestitosti, i to joj se dopadalo.

Ali takvo raspoloženje ju je postepeno prošlo. Nije nikad više pomenula svoje puno ime, ni Eliju, ni svojim prijateljima, a koliko je Bejli znao verovatno ni samoj sebi. Bila je Džesi, tako se potpisivala. Kako su dani prolazili, postajala je razgovorljivija i posle otprilike dve nedelje njihov je odnos bio kao i pre i, uprkos kasnijim povremenim sukobima, nikada više ništa nije njihove odnose pomutilo do te mere. Samo je još jednom došlo do posrednog pomena ove teme. Bila je u osmom mesecu trudnoće. Napustila je položaj dijetetskog asistenta u sekcijskoj kuhinji A-23 i, budući da je imala na raspolaganju mnogo vremena, zabavljala se razmišljanjem i pripremama oko detetovog

rođenja.

Jedne je večeri rekla: "Šta misliš o Bentliju?"

"Oprosti, draga?" reče Bejli, dižući oči s hrpe papira, koje je doneo kući. (Budući da je uskoro dolazila prinova u porodicu i da je Džesi prestala da zarađuje, a kako je njegovo unapređenje bilo još daleko, bilo je potrebno da se bavi honorarnim radom).

"Mislim, ako bude dečak. Šta misliš, da ga nazovemo Bentli?"

Bejli opusti usne. "Bentli Bejli? Zar ti se ne čini da su ime i prezime odveć slični?"

"Ne znam. Čini mi se zgodno. Osim toga, dete uvek može samo odabrati srednje ime, po svom ukusu, kad malo poraste."

"Pa, ja se slažem."

"Je si li siguran? Mislim... Možda si hteo da ga nazovemo Elija?"

"I da ga onda zovu Elija mlađi? Mislim da to ne bi bilo dobro. On može nazvati svog sina Elija, ako bude želeo."

Zatim je Džesi rekla: "Ima samo jedna stvar", i zastala.

Posle kratkog ćutanja on je upita: "Koja?"

Nije ga pogledala u oči, ali je ipak rekla, dovoljno odlučno: "Bentli nije ime iz Biblije, zar ne?"

"Nije", reče Bejli. "Sasvim sam siguran da nije."

"U redu, onda. Dosta mi je biblijskih imena."

Bilo to jedini put kad su se vratili u prošlost, sve do onog dana kada je Elija Bejli stigao kući zajedno sa robotom Denilom Olivavom. Bili su u braku već više od osamnaest godina. a Njihov sin Bentil Bejli (srednje ime još nije bio izabrao) već je bio prevalio šesnaestu.

Bejli se zaustavi pred velikim dvostrukim vratima, na kojima su se presijavala velika slova ZA LIČNU UPOTREBU - MUŠKARCI. Manjim slovima pisalo je: Podsekcije 1-A - 1-E. Još manjim slovima, upravo iznad ključaonice, stajalo je: "U slučaju gubitka ključa, smesta se obratite na 27-101-51."

Neki je čovek prošao pored njih, stavio aluminijumski otvarač u ključaonicu i ušao. Zatvorio je vrata za sobom, ne pokazujući ni najmanju nameru da ih pridrži otvorena dok Bejli ne uđe. Da je to učinio, Bejli bi se našao ozbiljno uvređen. Bio je uvrežen običaj da muškarci uopšte ne obraćaju pažnju na druge muškarce u prostorijama za ličnu upotrebu. Bejli se priseti više zanimljivih

bračnih poveravanja koje je saznao od Džesi i koja su pokazivala da je situacija sasvim drugačija u ženskim ličnim prostorijama.

Uvek bi govorila: "Srela sam Džozefinu Grili u ličnim prostorijama i ona mi je rekla..."

Kad god su Bejljevi dobijali dozvolu za upotrebu malog kupatila kraj svoje spavaće sobe, Džesin društveni život trpeo bi zbog toga. Bilo je to kao neka vrsta kazne zbog građanske povlašćenosti.

Bejli reče, nevešto prikrivajući zbunjenost: "Molim te, sačekaj me napolju, Denile."

"Nameravaš li da se umiješ?" upita ga R. Denil.

Bejli je zatreptao i pomislio: prokleti robot! Kad su mu već dali sve druge informacije, zašto ga nisu naučili i pristojnosti? Ja ću biti odgovoran ako nekom drugom postavi isto ovo pitanje.

Rekao je: "Moram se tuširati. Uveče ima previše ljudi, pa bih izgubio suviše vremena. A ako to obavim sada, pred nama je celo veće slobodno."

R. Denil se uopšte nije zbunio. "Da li je u skladu sa društvenim ponašanjem da ja ostanem napolju?"

Bejljeva se zbunjenost povećala. "Pa ti ni ne moraš da uđeš. Nemaš - nemaš potrebe."

"Ah, razumem. Da, naravno. Ali, ipak, Elija, i moje su ruke isprljaju, pa ću ih oprati."

Pokazao je dlanove, držeći ih pred sobom. Bili su ružičasti i debeljuškasti, s pravim naborima. Bio je to odličan i brižljiv, majstorski rad.

Bejli primeti: "U stanu imamo lavabo." Reкао je to, a u glasu mu se nije osetila važnost te činjenice. Snobizam nije palio kod robota.

"Hvala ti na ljubaznosti. Ipak, mislim, bilo bi bolje da to obavim ovde. Kad već moram živeti s ljudima sa Zemlje, dobro je da se prilagodim što većem broj vaših običaja."

"Onda, uđi."

Šarena živost unutrašnjosti bila je u oštroj suprotnosti sa poslovnom jednostavnošću svih drugih stvari u Gradu, ali ovoga puta Bejli to nije primećivao.

Prošaputao je Denilu: "Možda će mi biti potrebno oko pola sata. Pričakaj me." Krenuo je, ali se vratio i dodao: "I slušaj, nemoj ni sa kim razgovarati i nemoj ni u koga gledati. Ni reč, ni pogled. To je

običaj."

Žurno se osvrnuo, da bude siguran da niko nije primetio ovaj kratki razgovor i da se niko nije užasn timer. Na sreću, u predsoblju nije bilo nikoga.

Požurio je, osećajući se prljavim, kraj zajedničkih odeljenja prema privatnim komorama. Takvu komoru dobio je pre pet godina - bila je dovoljno prostrana da se u nju smeste tuš, mali aparat za pranje rublja i druge potrepštine. Nalazio se u njoj i mali projektor na kome su se mogli videti novi filmovi.

"Moj drugi dom", našalio se kad je saznao da su mu dodelili komoru. Ali sada, često se pitao da li bi mogao podneti kad bi ga opet vratili spartanskim uslovima zajedničkih odeljenja, ako mu ukinu povlasticu na privatnu komoru.

Pritisnuo je dugme koje je pokrenulo aparat za pranje rublja i na njemu su se upalile male svetiljke.

R. Denil strpljivo je čekao sve dok se Bejli nije vratio, istuširan, čistog donjeg rublja, s opranom košuljom i, uopšte, s osećanjem veće udobnosti.

"Nikakvih neprilika?" upita ga Bejli kad su izišli i ponovo smeli da govore.

"Nikakvih, Elija", uzvratil R. Denil.

Džesi ih je dočekala na vratim, nervozno se smešeci. Bejli je poljubi.

"Džesi", promrljao je, "ovo je moj novi partner, Denil Olivav."

Džesi je pružila ruku koju je R. Denil prihvatio, a zatim ispustio. Okrenula se svom suprugu, a potom s izvesnim strahom pogledala R. Denila.

Rekla je: "Hoćete li da sednete g. Olivave? Moram malo porazgovarati s mužem o porodičnim stvarima. Samo nekoliko trenutaka. Nadam se da vam neće smetati."

Držala je Bejlja za rukav. Pošao je za njom u susednu sobu.

Žurno je prošaputala: "Nije ti se ništa dogodilo? Bila sam tako zabrinuta kad sam čula izveštaj."

"Kakav izveštaj?"

"Pre jednog sata, o gužvi u prodavnici cipela. Rečeno je da su situaciju smirila dva detektiva. Znala sam da stižeš s partnerom, a kako se ta trgovina nalazi u našoj podsekciji i kako je bilo vreme kad se ti vraćaš kući, pomislila sam da izveštaj možda nije rekao sve ono

što se desilo i da si..."

"Molim te, Džesi, vidiš da sam zdrav i čitav."

Džesi se s naporom savladala. Drhtavim glasom rekla je: "Tvoj partner nije iz tvog odeljenja, zar ne?"

"Nije", odgovori Bejli jadno. "On je - potpuni stranac."

"Kako da se ponašam prema njemu?"

"Kao i prema svakom drugom. On mi je samo partner i to je sve."

Rekao je to pomalo neuverljivo, tako da se Džesine hitre oči skupiše.

"Šta nije u redu?"

"Sve je u redu. Hajde, pođimo natrag u salon. Inače će izgledati malo čudno."

Elija Bejli sada više nije bio tako siguran u privlačnost svoga stana. Sve do tog trenutka nije imao nikakvih primedbi. Zapravo, uvek je bio ponosan na njega. Stan se sastojao od tri prostrane sobe; dnevna soba se, na primer, pružala dobra četiri metra u dužinu. U svakoj od prostorija nalazio se plakar. Jedan od glavnih ventilacionih sistema prolazio je baš kraj stana. To je katkad izazivalo neugodnu buku, ali je, s druge strane, obezbeđivalo prvorazrednu kontrolu temperature i vlažnosti vazduha. Stan nije bio daleko ni od ličnih prostorija, što je bila izrazita pogodnost.

Ali sada kad je u tom stanu sedelo biće s drugog sveta, Bejli više nije bio u sve tako siguran. Stan mu se sada činio neprikladan i pretrpan. Džesi reče, s ponešto izveštačenom veselošću: "Da li ste jeli, ti i gospodin Olivav, Elija?"

"U stvari", reče Bejli brzo, "Denil neće jesti s nama. Ješćemo bez njega."

Džesi je to prihvatila bez prigovora. Snabdevanje hranom bilo je tačno proračunato, a ograničenja su bila stroža no ikada, pa nije bilo neučtivo zahvaliti se na gostoprimstvu.

Džesi reče: "Nadam se da vam neće smetati što ćemo mi večerati, gospodine Olivav. Elija, Bentli i ja obično obedujemo u zajedničkoj kuhinji. Tamo je mnogo udobnije i imao veći izbor, a da vam kažem istinu, i porcije su veče. Ipak, Elija i ja imamo dozvolu da tri puta nedeljno jedemo u vlastitom stanu, ako hoćemo. Elija vrlo uspešno radi svoj posao u Odseku i tako imamo lepe povlastice - i mislila sam da bismo za ovu priliku, kad biste nam se hteli pridružiti, mogli prirediti pravu gozbicu, premda mi se čini da su ljudi koji previše

koriste svoje povlastice pomalo asocijalni, znate."

R. Denil je pristojno slušao.

Bejli reče, kuckajući prstima: "Džesi, gladan sam."

R. Denil primeti: "Da li ću prekršiti običaj, gospođo Bejli, ako vam se budem obraćao imenom?"

"Zašto ne, naravno da ne." Džesi izvuče sto iz zida i ukopča grejač tanjira u centralni šalter na površini stola. "Samo vi mene zovite Džesi, ako vam se tako dopada, Denile." Zakikotala se.

Bejli se osećao vrlo neugodno. Situacija je postajala sve neobičnija. Džesi je mislila da je R. Denil čovek. Cela stvar je mogla eksplodirati i postati predmet razgovora u ženskim ličnim prostorijama. Denil je na svoj drveni način bio čak i zgodan, a Džesi je godila njegova pristojnost. Bilo je to očigledno.

Bejli se pitao kakav je utisak R. Denil stekao o Džesi. U poslednjih osamnaest godina ona se nije mnogo promenila, barem ne za Eliju Bejlja. Bila je, naravno, nešto punija i figura joj je izgubila nekadašnju mladalačku živost. Oko usana su joj se skupile sitne bore, obrazi su joj nešto otežali, kosa joj je potamnela, a i frizura joj je bila konzervativnija nego nekada.

Ali sve to nema nikakve važnosti, mislio je Bejli mrko. Na Spoljnjim svetovima žene su bile visoke, vitke i snažne poput muškaraca. Takvim su ih barem prikazivale video-knjige. R. Denil je sigurno bi naviknut na takve žene.

Izgledalo je, ipak, da R. Denila uopšte ne iznenađuje ni Džesin razgovor, ni njen izgled, ni njeno prihvatanje njegovog imena. Rekao je samo: "Je li to zaista u redu? Ime Džesi izgleda mi kao deminutiv. Možda je upotreba tog imena ograničena na vaše najbliže, te bi možda bilo zgodnije da vas zovem vašim punim imenom."

Džesi, koja je upravo skidala impregnirani papir kojim je racionisana večera bila hermetički zatvorena, iznenada se potpuno usredsredila na taj posao.

"Samo Džesi", reče ona ukočeno. "Svi me tako zovu. Nemam punog imena."

"U redu, onda, Džesi."

Vratu su se otvorila i dete je oprezno ušlo. Smesta je ugledalo R. Denila.

"Tata?" upita dečak nesigurno.

"Ovo je moj sin Bentli", reče Bejli tiho. "Bentli, ovo je gospodin Olivav."

"To je tvoj parner, je li? Milo mi je, gospodine Olivav." Bentlijeve oči se raširiše i zablistaše. "Reci, tata, šta se to dogodilo u prodavnici cipela? U vestima su rekli..."

"Nemoj sada ništa zapitkivati, Bentli", prekinu ga Bejli oštro.

Bentlijevo lice se snuždilo i on pogleda prema majci koja mu dade znak da sedne.

"Jesi li uradio ono što sam ti rekla, Bentli?" upita ga ona kad je seo. Nežno mu je rukom milovala kosu. Kosa mu je bila crna, kao i očeva. I visinom će sigurno biti sličan ocu, kad poraste, ali u svemu ostalom bio je njena slika. Imao je ovalno lice, kestenjaste oči i veseo pogled na život.

"Naravno, mama", rekao je Bentli, naginjući se da pogleda u dvostruki tanjir iz koga se već dizala mirišljava para. "Šta imamo za jelo? Nije valjda opet fermentovana teletina, mama? Je li, mamice?"

"Šta imaš protiv fermentovane teletine?" upita ga Džesi, stisnuvši usne. "Ti samo jedi ono što je pred tobom i da nisam čula ni reči prigovora."

Bilo je očigledno da imaju fermentovanu teletinu.

Bejli je seo na svoje mesto. I on sam bi radije jeo nešto drugo, a ne fermentovanu teletinu, koja je imala oštar miris i ostavljala neugodan ukus u ustima, ali Džesi je to pitanje već odavno rešila.

"Ne mogu, pa ne mogu, Elija", govorila je. "Ja živim u ovom kvartu celog dana i ne smem sebi stvarati neprijatelje, jer bi mi život bio nepodnošljiv. Svi znaju da sam nekada bila dijetetski asistent i kad bih svake druge nedelje kupovala biftek ili piletinu, svi bi rekli da imamo protekciju u Odseku za racionisanje. U ovoj podsekciji vrlo je malo ljudi koji imaju posebne prehrambene povlastice, čak i nedeljom. To bi izazvalo ogovaranje i ja ne bih mogla izaći iz kuće ni da posetim lične prostorije, a, osim toga, fermentovana teletina i protopovrće vrlo su zdrava hrana. To je dobro, uravnoteženo jelo, bez ikakvih otpadaka, i ima mnogo vitamina, minerala i svega što je čoveku potrebno, A ako se zaželimo piletine, možemo je se najesti utorkom u zajedničkoj kuhinji."

Bejli je prestao da se buni. Bilo je onako kako je Džesi rekla; prvi problem, koji se čoveku nametao u životu, bio je da smanji, što je

više mogao, sukobe sa gomilom koja ga je okružavala sa svih strana. Bentlija je bilo male teže ubediti.

Ovom prilikom, on reče: "Mamice, a zašto ne bih mogao upotrebiti tatine bonove i jesti sam u zajedničkoj kuhinji? Voleo bih to."

Džesti nevoljno zatrese glavom i oštro reče: "Čudim ti se, Bentli. Šta bi ljudi rekli da vide kako jedeš sam, kao da ti tvoji nisu dovoljno dobri, ili kao da su te izbacili iz stana?"

"Pa, to se nikoga ne tiče."

Bejli primeti nervozno: "Učini onako kako ti mama kaže."

Bentli nesretno slegnu ramenima.

R. Denil se iznenada oglasi s drugog kraja sobe: "Da li bi mi porodica dopustila da malo pregledam ove video-knjige, dok traje večera?"

"Naravno", uzvрати Bentli i smesta ustade od stola, dok mu se na licu ocrtavalo zanimanje. "To su moje knjige. Dobio sam iz ih biblioteke na specijalnu dozvolu. Doneću vam i svoj aparat za čitanje. Vrlo je dobar. Tata mi ga je poklonio za poslednji rođendan."

Doneo je aparat R. Denilu i upitao ga: "Zanimaju li vas roboti, gospodine Olivav?"

Bejliju ispade viljuška iz ruke i on se saže da je digne.

R. Denil je rekao: "Da, Bentli. Zanimaju me."

"Onda će vam se svideti i ove knjige. Sve su o robotima. Moram za školu uraditi domaći zadatak o robotima, pa se sada pripremam. To je vrlo složen zadatak", rekao je važno. "I ja sam protiv robota."

"Sedi, Bentli", reče Bejli očajno. "I nemoj gnjaviti gospodina Olivava."

"Ne gnjavi me, Elija. Biće mi drago, Bentli, da nekom drugom prilikom razgovaram s tobom o tom problemu. Tvoj otac i ja bićemo večeras u velikom poslu."

"Hvala, gospodine Olivav", rekao je Bentli i seo na svoje mesto. Na licu mu se pojavio izraz gađenja, kada je viljuškom odlomio komadić meke, ružičaste fermentovane teletine.

Bejli pomisli: u velikom poslu?

A onda se s užasom setio svog zadatka. Pomislio je na Svemirca koji leži mrtav i shvatio da je već satima bio toliko zaokupljen vlastitim problemima da je zaboravio hladnu činjenicu ubistva.

5. ANALIZA UBISTVA

Džesi ih je pozdravila. Nosila je šešir za posebne prilike i mali kostim od kerato-tkanine. Rekla je: "Nadam se da mi nećete zameriti što izlazim, gospodine Olivav. Znam da imate mnogo da razgovarate sa Elijom."

Propustila je sina pred sebe, otvarajući vrata.

"Kad ćeš se vratiti, Džesi?" upitao je Bejli.

Zastala je: "Kad želiš da se vratimo?"

"Pa... nema smisla da cele noći ostaneš napolju. Mogla bi se možda vratiti u uobičajeno vreme? Oko ponoći?" S oklevanjem je pogledao R. Denila.

R. Denil klimnu. "Žao mi je što zbog mene izlazite iz kuće."

"Ne brinite, gospodine Olivav. Nije to zbog vas. Ovo je ionako moje slobodno veče, kad izlazim s devojkama. Hajde, Bentli."

Dečak se bunio. "A zašto, molim vas, moram i ja da pođem? Ja ih neću gnjaviti. Gluposti."

"Budi poslušan."

"Pa, onda, zašto ne mogu da pođem s tobom u video?"

"Zato što ja idem s prijateljicama, a ti imaš druge..." Vrata se zatvoriše za njima.

I sada, čas je konačno stigao. Bejli ga je neprekidno odlagao. Mislio je: upoznajmo robota, da vidimo kakav je. Zatim: dovedimo ga kući. Zatim: večerajmo.

Ali sada je sve prošlo i uzmak više nije bilo. Konačno se moralo preći na ubistvo, na međuzvedane zaplete, na unapređenje, na mogućnost poraza. Bejli nije znao kako da počne, osim da se obrati robotu za pomoć.

Prsti su mu besmisleno šetali po stolu koji nije bio vraćen u zid.

R. Denil reče: "Da li smo ovde sigurni? Postoji li mogućnost da nas neko prisluškuje?"

Bejli se iznanađeno trže: "Nikome ne bi palo na pamet da prisluškuje šta se događa u stanu drugog čoveka."

"Zar ti nikada ne prisluškuješ?"

"To se ne radi, Denile. Čovek bi onda još mogao očekivati - šta ja znam - da mu gledaju i u tanjir dok jede."

"Ili da izvrše ubistvo."

"Šta?"

"Da li se ubijanje protivi vašim običajima, Elija?"

Bejli je osetio kako se u njemu skuplja bes. "Slušaj, ako želiš da budemo partneri, nemoj ni pokušavati da budeš nadmen, poput Svemiraca. Tome ovde nema mesta, R. Denile." Nije mogao odoleti a da ne naglasi ono R.

"Žao mi je ako sam te uvredio, Elija. Bila mi je samo namera da kažem sledeće: ako su ljudska bića katkad sposobna za ubistvo uprkos običajima, mogu biti sposobna da običaje prekrše i kad su manji pestupi u pitanju, kao što je to prislušivanje."

"Stan je potpuno izolovan", reče Bejli, mršteći se. "Nisi ništa čuo iz susednih stanova, zar ne? Neće čuti ni oni nas. Osim toga, niko ne zna da se ovde dešava nešto važno."

"Nemojmo potcenjivati neprijatelja."

Bejli sleže ramenima. "Bolje da počenom. Moja obaveštenja su vrlo oskudna, tako da još ne znam na čemu sam. Znam da su čoveka po imenu Roj Nemenuh Sarton, građanina planete Aurore, žitelja Grada Svemiraca, ubile osobe koje su nam ostale nepoznate. Ili samo jedna osoba. Koliko mi je poznato, Svemirci smatraju da to nije izuzetan slučaj. Da li sam u pravu?"

"Potpuno si u pravu, Elija."

"Oni to povezuju s nedavnim pokušajima sabotaze projekta koji podržavaju Svemirci. Mislim na projekat po kome bi naše društvo trebalo da se pretvori u robotsko, kao što je ono na Spoljnjim svetovima, a Svemirci pretpostavljaju da je ovo ubistvo delo dobro organizovane terorističke grupe koja se tome projektu protivi."

"Da."

"U redu. Počnimo onda s tim što ćemo pretpostavku Svemiraca uzeti kao osnovanu. Ali zar ubistvo nije mogao počinuti i neki usamljeni fanatik? Na Zemlji postoji snažno antirobotsko osećanje, ali ne znam da postoje organizovane grupe koje bi se služile nasiljem."

"Možda ne otvoreno."

"Čak i tajna organizacija, koja bi se bavila uništavanjem robota i fabrika robota, morala bi biti toliko razumna da shvati da je ubistvo Svemiraca najgore što se može učiniti. Čini mi se ipak da je mnogo verovatnije da je posredi delo nekog ludaka."

R. Denil je pažljivo slušao, a onda rekao: "Mislim da sve činjenice govore protiv teorije o ludaku. Ubijena osoba odveć je dobro odabrana, a vreme ubistva tako dobro proračunato, da to mora biti delo neke organizovane grupe."

"Sudeći po tome, ti raspolažeš sa više činjenica. Hajde, ispljuni ih!"

"Način izražavanja pomalo ti je neobičan, ali čini mi se da shvatam. Moraću ti objasniti pozadinu svega što se dogodilo. Sa stanovišta Svemiraca, Elija, odnosi sa Zemljom su krajnje nezadovoljavajući."

"I ne samo to", promrmljao je Bejli.

"Rekli su mi da se, dok je Grad Svemiraca bio još u izgradnji, mislilo da će većina ljudi na Zemlji biti voljna da prihvati dualističko društvo koje tako dobro deluje na Spoljnim svetovima. Čak i posle prvih pobuna mislili smo da je reč samo o tome da se vaši ljudi naviknu na šok ove novine."

"Ispostavilo se da nije bilo tako. Uprkos saradnji Zemaljske vlade, kao i mnogih gradskih vlasti, otpor je bio tako uporan, da je napredovanje postalo znatno usporeno. Naravno, to je veoma brinulo naše ljude."

"Zbog altruizma, pretpostavljam", reče Bejli.

"Ne baš sasvim", reče R. Denil, "mada je lepo od tebe što im pripisuješ plemenite pobude. Kod nas, naime, vlada uverenje da bi zdrava i modernizovana Zemlja predstavljala veliku dobrobit za celu Galaksiju. Tako barem veruju naši ljudi u Gradu Svemiraca. Moram ipak priznati da na Spoljnim svetovima postoje jaki otpori takvom shvatanju."

"Šta? Neslaganje među Svemircima?"

"Naravno. Ima ih koji misle da bi modernizovana Zemlja bila opasna imperijalistička planeta. Takvo mišljenje preovladava naročito među žiteljima starijih svetova, koji su bliže Zemlji i koji imaju više razloga da se sećaju nekoliko prvih vekova zvezdanih putovanja, kada se njihovim planetama politički i ekonomski upravljalo sa Zemlje"

Bejli je uzdahnuo. "Stara istorija. Da li ih to zaista zabrinjava? Zar se uistinu sećaju stvari koje su se dogodile pre hiljadu godina?"

"Ljudi, reče R. Denil, "imaju čudna shvatanja. Oni nisu toliko razložni kao mi roboti, jer njihovi živčani sistemi nisu planirani kao naši. Rečeno mi je, ipak, da to ima i prednosti."

"Možda ima", reče Bejli suvo.

"Ti to sigurno bolje znaš", reče R. Denil. "Bilo kako bilo, neprestano propadanje Zemlje ojačalo je nacionalističke struje u Spoljnjim svetovima. Oni kažu da su stanovnici Zemlje drugačiji nego Svemirci i da se očigledno ne mogu uputiti u isti sistem života. Kad bismo silom uveli robote na Zemlju, kažu, došlo bi do opšteg razaranja u Galaksiji. Shvataš, oni nikada ne zaboravljaju jednu stvar, a to je da Zemlja ima osam milijardi žitelja, dok čitavo stanovništvo pedeset Spoljnjih svetova broji nešto malo više od pet i po milijardi. Naši ljudi ovde, naročito doktor Sarton..."

"On je bio doktor?"

"Doktor sociologije, specijalista za robotiku i genijalni naučnik."

"Shvatam. Nastavi."

"Kao što sam već rekao, doktor Sarton i neki drugi ljudi shvatili su da Grad Svemiraca, sa svim onim što predstavlja, ne bi mogao dugo opstati ukoliko bi se nezadovoljstvo na Zemlji, a i na Spoljnjim svetovima, i dalje hranilo našim stalnim neuspesima. Doktor Sarton je osetio da je došlo vreme da se učini najveći napor za razumevanje psihologije Zemljana. Lako je reći da su stanovnici Zemlje bolesno konzervativni i brbljati o 'nepromenljivoj Zemlji' ili o 'neshvatljivom zemaljskom duhu'. To ipak samo znači izbegavanje problema."

"Doktor Sarton je tvrdio da tako mogu govoriti samo neznalice i da problem Zemlje ne možemo rešiti nekom starom poslovicom ili davanjem broma! On je tvrdio da Svemirci koji žele da preporode Zemlju moraju napustiti svoju izolaciju u Gradu Svemiraca i izmešati se sa Zemljanima. Moraju živeti kao oni, misliti kao oni - naprosto, biti oni."

Bejli odvrati: "Svemirci? Nemoguće"

"U pravu si", reče R. Denil. "Uprkos svojim gledištima, ni sam doktor Sarton nije mogao kročiti ni u jedan od Gradova i on sam to je dobro znao. Ne bi mogao podneti njihov prostor i gužvu. Čak i kad bi revolverom bio prinuđen da uđe, spoljnji razlozi bi ga toliko vezivali da ne bi mogao doći do dubokih istina za kojima je tragao."

"Koliko mi je poznato, Svemirci su uvek brinuli o tome da se ne zaraze", rekao je Bejli. "Nemoj to zaboraviti. Mislim da ne postoji nijedan Svemirac koji bi rizikovao da uđe u Grad."

"Naravno, i to je razlog. Bolest u zemaljskom smislu nepoznata je na Spoljnjim svetovima, a strah od nepoznatog uvek je najjači. Doktor

Sarton je sve to znao, ali je uprkos tome neprestano insistirao na potrebi boljeg i prisnijeg poznavanja Zemljana i njihovog načina života."

"Reklo bi se da je pri tom zapao u ćorsokak."

"Ne sasvim. Razlozi protiv ulaska u Grad stoje samo kad je reč o Svemircima-ljudima. Svemirci-roboti su druga stvar."

Bejli pomisli: do đavola, neprestano to zaboravljam. Naglas je rekao samo: "Ah?"

"Da", reče R. Denil. "Mi smo, naravno, mnogo pokretniji i prilagodljiviji. Barem za tu svrhu. Nas mogu tako sazdati da budemo sasvim prikladni za život na Zemlji. Budući da nas mogu načiniti tako da budemo potpuno slični ljudima, žitelji Zemlje mogu nas primiti kao sebi ravne i dopustiti nam da se upoznamo sa njihovim životom."

"A ti si...", počeo je Bejli, iznenada shvativši.

"Ja sam upravo takav robot. Doktor Sarton je godinu dana radio na nacrtu i konstrukciji takvih robota. Ja sam prvi i do sada jedini primerak njegovog rada. Na nesreću, moje obrazovanje nije još sasvim dovršeno. Poslali su me na zadatak pre vremena, baš zbog tog ubistva."

"Onda, nisu svi roboti Svemiraca poput tebe? Mislim, ostali izgledaju više kao roboti, a manje kao ljudi. Je li to tačno?"

"Pa, prirodno. Spoljnji izgled robota u potpunoj je zavisnosti od njegove funkcije. Moja funkcija zahteva ljudski oblik, pa su mi ga i dali. Drugi roboti su drugačiji, mada svi u glavnim crtama imaju ljudski oblik. Svakako, i oni su mnogo više nalik ljudima od onih očajno primitivnih modela koje sam video u prodavnici cipela. Jesu li svi vaši roboti takvi?"

"Više ili manje", reče Bejli. "Ti to ne odobravaš?"

"Ne, naravno. Teško je prihvatiti takvu parodiju ljudskog oblika kao intelektualno ravnopravnog člana društva. Zar vaše fabrike nisu u stanju da prave bolje modele?"

"Siguran sam da mogu, Denile. Ali, mislim da nam je milije da znamo kada imamo posla s robotima, a kada sa čovekom." Dok je govorio, uporno je gledao ravno u robotove oči. Bile su to svetle i vlažne oči, baš kao ljudske, ali se Bejlju učinilo da je njihov pogled odviše jednoličan i da se ne premešta sa tačke na tačku, kao kod čoveka.

R. Denil reče: "Nadam se da ću s vremenom uspeti da shvatim tvoje

stanovište." Bejli je za trenutak pomislio da je u Denilovim rečima osetio sarkazam, ali je odmah uverio sebe da je to nemoguće.

"Bilo kako bilo", rekao je R. Denil, "doktor Sarton je jasno shvatao da je to slučaj za C/Fe."

"C/Fe? Šta je to?"

"To su samo hemijski simboli za ugljenik i gvožđe, Elija. Ugljenik je baza ljudskog života, a gvožđe baza života robota. Lakše je govoriti C/Fe kada želimo da ukratko objasnimo kulturu koja objedinjuje najbolje od jednog i od drugog, na ravnopravnoj ili paralelnoj ravni."

"C/Fe... Da li to pišete s crticom između? Ili nekako drugačije?"

"Ne, Elija, piše se sa dijagonalnom crtom između dva znaka. To znači da oboje predstavljaju jedinstvo, bez prednosti."

I protiv svoje volje, Bejli je otkrio da ga stvar zanima. Školsko obrazovanje na Zemlji nije govorilo gotovo ništa o istoriji i sociologiji Spoljnih svetova, pošto je, posle Velike pobune, došlo do oslobođenja od matične planete. Popularni video-romani, koji su se mogli videti na video-predstavama, često su, naravno, pričali o ljudima Spoljnih svetova: to su obično bili ili vrlo ekscentrični i kolerični bogataši, koji dolaze u posetu Zemlji, ili lepe naslednice, koje bi gotovo uvek očarao šarm nekog Zemljanina, ili kakav nadmeni Svemirac koji u odmeravanju sa Zemljaninom neopozivo gubi bitku. Bili su to potpuno bezvredni šabloni, pošto nisu poštovali ni najosnovnije ni najpoznatije istine: naime, da Svemirci nikad ne ulaze u zemaljske gradove, a da vasijske žene gotovo nikad nisu dolazile u posetu Zemlji.

Prvi put u svom životu Bejli je postao napadno radoznao. Kakav je zaista bio život Svemiraca?

Ponovo se usresredio na problem koji su imali pred sobom i rekao: "Mislim da znam na šta ciljaš. Tvoj doktor Sarton pokušao je da reši pitanje Zemljinog preobraćanja u C/Fe kulturu iz jednog novog, mnogo povoljnijeg ugla. Ova okolnost uzbunila je naše grupe konzervativaca, ili medijevalista, kako sami sebe nazivaju. Bilo ih je strah da bi možda mogao i uspeti. Zato su ga ubili. To je motiv koji govori u prilog organizovanoj zaveri, a ne o izdvojenom incidentu. Je li tako?"

"I ja bih tako rekao, Elija. Da."

Bejli je zamišljeno zviždukao. Svojim dugačkim prstima lagano je

kuckao po stolu. Zatim je zatresao glavom. "Ne slaže se. Nikako se ne slaže."

"Oprosti, ali ne razumem."

"Pokušavam da shvatim celu stvar. Neki Zemljanin ulazi u Grad Svemiraca, prilazi doktoru Sartonu, ubija ga i naprosto izlazi. Jednostavno, ne shvatam. Ulaz u Grad Svemiraca sigurno je dobro čuvan."

R. Denil klimnu. "Mislim da možemo slobodno reći da nijedan Zemljanin nije mogao ilegalno proći uobičajenim ulazom."

"Onda, na čemu smo?"

"Naravno, našli bismo se u vrlo zbrkanoj situaciji, Elija, kada bi uobičajeni ulaz bio jedini način da se iz Njujorka dođe do Grada Svemiraca."

Bejli je zamišljeno posmatrao svog partnera. "Ne shvatam te. Ali to je jedina veza između dva grada."

"Jedina direktna veza." R. Denil je zastao, a onda nastavio: "Ne uspevaš da me slediš, zar ne?"

"Tako je, Ne shvatam te uopšte."

"Pa, ako te to neće uvrediti, pokušao bih da ti objasnim. Mogu li dobiti komad hartije i olovku? Hvala. Pogledaj, partneru Elija, nacrtaću veliki krug i označiti ga kao Njujork. Ovde ću nacrtati mali krug, koji se dodiruje s velikim i označiti ga kao Grad Svemiraca. Na mestu gde se dodiruju, nacrtaću strelicu i označiti je kao Zid. Zar ne vidiš drugi put?"

Bejli reče: "Naravno da ne vidim. Nema drugog puta."

"Na izvestan način", rekao je robot, "drago mi je što to kažeš. To je u potpunoj saglasnosti sa onim što su me naučili o zemljaskom načinu mišljenja. Zid zaista predstavlja jedinu direktnu vezu. Ali i tvoj grad i Grad Svemiraca otvoreni su pema slobodnom prostoru u svim pravcima. Sasvim je moguće da neki Zemljanin napusti Grad kroz neki od brojnih izlaza, pređe preko otvorenog prostora do Grada Svemiraca i uđe u njega na mestu gde ga nikakav Zid ne zadržava."

Vrh Bejlijevog jezika dotakao je gornju usnu i tamo se zaustavio. On upita: "Preko otvorenog prostora?"

"Da."

"Preko otvorenog prostora? Sam?"

"Zašto da ne?"

"Peške?"

"Peške, bez sumnje. To bi mu pružilo najbolju priliku da prođe neotkriven. Ubistvo se dogodilo rano izjutra i pešačenje je nesumnjivo bilo obavljeno nekoliko časova pre zore."

"Nemoguće. Ne postoji čovek u Gradu koji bi to mogao izvesti. Da iziđe iz Grada? Potpuno sam?"

"Pod običnim okolnostima, to zaista izgleda neverovatno. Svakako. Mi, vasionci, to dobro znamo. Zato naše straže čuvaju samo ulaz. Čak i za vreme Velike pobune vaši su ljudi napadali samo na barijeru koja je preprečavala ulaz. Niko nije izišao iz Grada."

"Pa, onda?"

"Sada, međutim, pred sobom imamo neobičnu situaciju. Ovo nije slepa navala gomile, koja ide linijom najmanjeg otpora, već organizovani pokušaj male grupe, dobro planiran, da udari na najslabije mesto. To objašnjava kako je, kao što ti kažeš, neki Zemljanin mogao ući u Grad Svemiraca, doći do svoje žrtve, ubiti je i jednostavno otići. Čovek je prošao kroz nečuvani deo na našoj strani."

Bejli je zatresao glavom. "To je sasvim neverovatno. Da li su vaši šta preduzeli da provere tu teoriju?"

"Da, jesmo. Vaš policijski komesar stigao je na mesto zločina nekoliko trenutaka kasnije..."

"Znam. Sam mi je to rekao."

"To je, Elija, još jedan primer koji potvrđuje da je ubistvo bilo dobro proračunato. Vaš komesar saradivao je nekad sa doktorom Sartonom i bio je onaj Zemljanin s kojim je doktor Sarton planirao da napravi početne aranžmane za uvođenje robota, nalik na mene, u vaš Grad. Njihov tadašnji jutarnji sastanak trebalo je da bude posvećen razmatranju tog pitanja. Ubistvo je, razume se, poremetilo sve planove, bar privremeno, a činjenica da se to dogodilo baš kada je policijski komesar bio u gradu Svemiraca učinilo je čitavu situaciju još težom i neugodnijom za Zemlju i za naše ljude."

"Nisam, međutim, to imao na umu. Vaš komesar bio je na licu mesta. Mi mu kažemo: ubica je morao preći preko otvorenog prostora. Kao i ti, on odgovara: nemoguće. Ili, možda: nezamislivo. Bio je vrlo uzrujan, naravno, i možda mu je to otežalo da shvati suštinu činjenica. Uprkos svemu, mi smo ga prinudili da odmah počne sa

proverom i takve mogućnosti."

Bejli pomisli na komesareve razbijene načari i, uprkos ozbiljnoj situaciji, krajičak njegovih usana zaigra: Jadni Džulijus. Da. Morao je biti uznemiren. Naravno, Enderbi nije nikako mogao objasniti situaciju uobraženim Svemircima koji su na fizičku neprilagođenost gledali samo kao na naročito odvratan atribut genetski neprobranih Zemljana. Konačno, nije to mogao učiniti a da ne izgubi nešto od svog dostojanstva, a Džulijusu Enderbiju dostojanstvo je mnogo značilo. Najzad, Zemljani su u nekim prilikama morali štiti jedan drugoga. Robot nikada ne sme saznati ništa o Enderbijevoj kratkovidosti, bar ne od Bejlja.

R. Denil je nastavio: "Istražili smo, jedan po jedan, sve moguće izlaze iz Grada. Znaš li koliko ih ima, Elija?"

Bejli je zatresao glavom, a onda nasumce rekao: "Pa, dvadeset?"

"Pet stotina dva."

"Šta?"

"Nekad ih je bilo mnogo više. Pet stotina dva još funkcionišu. Vaš Grad je slika laganog razvoja, Elija. Nekad je i on ležao na otvorenom prostoru i ljudi su bez problema izlazili iz Grada u nenastanjena područja."

"Naravno. To mi je poznato."

"Pa, kada se Grad prvi put počeo zatvarati, mnogi izlazi su ostali. Pet stotina dva izlaza i dalje je otvoreno. Ostali su pregrađeni ili potpuno zatvoreni. Naravno, ovde ne računam otvorene za vazdušni saobraćaj"

"Šta je sa još otvorenim izlazima?"

"Beznadežna stvar. Ti izlazi se ne čuvaju. Nismo mogli naći nijednog službenika, niti bilo koga drugog, ko bi ih smatrao svojom brigom. Činilo se, čak, kao da niko ni ne zna da postoje. Bilo ko je mogao izići kroz njih, kad god je hteo, i istim se putem vratiti. Niko ga ne bi mogao otkriti."

"Još nešto? Oružje je nestalo, pretpostavljam?"

"Da."

"Postoje li bilo kakve indikacije?"

"Nikakve. Temeljito smo pretražili prostor oko Grada Svemiraca. Kao mogući svedoci, roboti na prevoznim farmama potpuno su nekorisni. Oni jedva da predstavljaju nešto više od obične mašine i teško bi se

moglo reći da imaju ljudski oblik. A na tim farmama ne radi nijedan čovek."

"A-ha. Ima li još štogod?"

"Budući da nismo uspeli ništa da otkrijemo na toj strani, u Gradu Svemiraca, pokušaćemo na drugoj, u Njujorku. Biće nam dužnost da uđemo u trag svim mogućim subverzivnim grupama, da proučimo svaku organizaciju..."

"Koliko vremena nameravaš da na to utrošiš?" prekinuo ga je Bejli.

"Najmanje što je moguće, a onoliko koliko je potrebno."

"Onda", reče Bejli zamišljeno, "milije bi mi bilo da imaš nekog drugog partnera u toj zbrci."

"Meni ne", reče R. Denil. "Komesar se vrlo lepo izrazio o tvojoj lojalnosti i sposobnosti."

"Baš lepo od njega", reče Bejli sarkastično, pomislivši pri tom: jadni Džulijus. Oseća da sam mu na savesti i pokušava sve što može da to ublaži.

"Nismo se oslonili samo na njega", reče R. Denil. "Proverili smo i tvoj dosje. Nekoliko si puta na svom radnom mestu izjavio da ne trpiš robote."

"Je li? Imaš li nešto protiv toga?"

"Ne, uopšte. Tvoje mišljenje je tvoja stvar. Ali upravo zbog toga smo smatrali potrebnim da vrlo pažljivo proučimo tvoj psihološki sklop. Znamo da ćeš, premda ne gajiš nimalo simpatija prema robotima, saradivati s robotom, ako to budeš smatrao svojom dužnošću. Ti si neobično lojalan i gajiš vrlo veliko poštovanje prema zakonu. A to je ono što nam je potrebno. Komesar Enderbi te je tačno procenio."

"Ti, lično, ne gajiš nikakvu ličnu odbojnost prema mojim antirobotskim osećanjima?"

R. Denil reče: "Ako te ona ne sprečavaju da saraduješ sa mnom i da mi pomažeš u onome što se od mene očekuje da obavim, zašto bi mi smetalo?"

Bejli je zastao. Zatim je nastavio, ratoborno: "Pa, onda, ako ispunjavam uslove, da vidimo šta je s tobom? Šta tebe čini detektivom?"

"Ne razumem te."

"Ti si sazdan kao mašina za skupljanje informacija. Zapravo, kao imitacija čoveka koji beleži činjenice iz ljudskog života, za potrebe

Svemiraca."

"To je dobar početak za nekoga ko treba da vodi istragu, zar ne? To, da bude mašina za prikupljanje informacija?"

"Možda za početak. Ali to još ni izdaleka nije sve."

"Budi siguran da su moji uređaji sasvim prilagođeni za ovaj zadatak."

"Radoznao sam da čujem pojedinosti, Denile."

"To je prilično lako objasniti. U deo mojih kontrola ugrađen je i vrlo izražen osećaj za pravdu."

"Pravdu!" viknu Bejli. Ironije je nestalo s njegovog lica, a zamenio ju je izraz najiskrenijeg neverovanja.

Iznenada, R. Denil se hitro okrenu na stolici i pogleda prema vratima. "Neko je napolju."

I zaista, vrata su se otvorila i Džesi uđe, bleđa, stisnutih usana.

Bejli je bio iznenađen. "Šta je, Džesi? Nešto nije u redu?"

Stajala je u mestu, ne gledajući ga u oči. "Žao mi je. Morala sam..." Glas je izdade.

"Gdje je Bentli?"

"On će provesti noć u dečjem prihvatilištu."

Bejli je upita: "Zašto? Nisam ti rekao da ga tamo ostaviš."

"Rekao si mi da će tvoj partner provesti noć ovde. Mislila sam da će spavati u Bentlijevoj sobi."

R. Denil reče: "Nema za to potrebe, Džesi."

Džesi podiže oči prema licu R. Denila.

Bejli je gledao u vrhove svojih prstiju, bojeći se onoga do čega bi moglo doći, ali nesposoban da to spreči. Trenutna tišina teško mu je pritiskivala bubne opne; zatim je, kao iz velike daljine, začuo kako njegova žena kaže: "Denile, mislim da si ti robot."

A R. Denil je odgovorio glasom mirnim kao i uvek: "Jesam."

6. ŠAPUTANJA U SPAVAĆOJ SOBI

Na najvišim spratovima nekih od najbogatijih podsekcija Grada nalaze se prirodni solarijumi u kojima tavanice od kvarca, s pokretnim metalnim štitnicima, daju slobodan prolaz suncu, ali isključuju ulazak spoljnog vazduha. Tamo žene i deca najviših gradskih službenika smeju da dođu na sunčanje. Svake večeri, tamo se dešava nešto jedinstveno.

Spušta se noć.

U ostalim delovima Grada (uključujući i veštačke solarijume, gde milioni, pokoravajući se strogo racionisanom vremenu sunčanja, mogu s vremena na vreme izložiti svoja tela veštačkim zracima lučnih lampi) postoje uglavnom sasvim mehanički određeni ciklusi časova.

Poslovi u Gradu mogu se lako obavljati u tri osmočasovne ili četiri šestočasovne smene, "danju" kao i "noću." Svetlost i rad mogu podjednako beskrajno trajati. Uvek ima reformatora koji povremeno predlažu takav raspored u interesu ekonomičnosti i delotvornosti.

Ali to nikad nije bilo prihvaćeno.

Mnogi raniji običaji zemaljskog društva nestali su baš u interesu te ekonomičnosti i delotvornosti: prostor, privatnost, pa čak i mnogo slobodne volje. Najzad, običaji su ionako bili samo proizvod civilizacije, ne starije od deset hiljada godina.

Međutim, potreba za snom stara je koliko i čovek: oko milion godina. Te navike nije se lako osloboditi. Premda se ni po čemu ne prepoznaje dolazak večeri, svetla se u stanovima sa približavanjem časova noći polako gase i bilo grada se smiruje. Premda niko ne može razlikovati podne od ponoći ni po kakvom kosmičkom fenomenu, u zatvorenim avenijama Grada čovečanstvo se ravna prema utvrđenom hodu kazaljki.

Ekspresi se prazne, nestaje buka života, raspršuje se gomila što hoda po ogormnim ulicama; Grad Njujork leži u nevidljivoj Zemljinoj senci i njegovo stanovništvo spava.

Ali Elija Bejli nije spavao. Ležao je na krevetu i u njegovom stanu nije bilo svetla, ali samo toliko...

Džesi je ležala kraj njega, nepokretna u tmuni. Nije čuo nijedan njen

pokret.

S druge strane zida sedeo je, stajao ili ležao (Bejli nije znao tačno) R. Denil Olivav.

Bejli je prošaputao: "Džesi!" Zatim, opet: "Džesi!"

Tamna prilika kraj njega malo se pomerila. "Šta hoćeš?"

"Džesi, molim te, nemoj mi još više otežavati stvari?"

"Trebalo je da mi kažeš."

"Kad sam imao priliku? Nameravao sam, samo nisam znao kako da ti kažem. Do đavola, Džesi..."

"Š-š-š!"

Bejljev glas ponovo pređe u šapat: "Kako si saznala? Zar nećeš da mi kažeš?"

Džesi se okrenula prema njemu. Osećao je kako ga posmatra u mraku.

"Elija." Glas joj je bio jedva nešto čujniji od slabog daška. "Može li nas čuti? Ona stvar?"

"Ne, ako šapućemo."

"Kako znaš? Možda ima naročite uši, kojima može uhvatiti svaki zvuk. Ti roboti Svemiraca svašta mogu."

Bejli je i sam to znao. Prorobotska propaganda uvek je naglašavala čudesne osobine robota Svemiraca, njihovu izdržljivost, njihova izvanredna čula, njihovo služenje čovečanstvu na stotine načina. Mislio je uvek da ta propaganda radi protiv sebe same. Stanovnici Zemlje su tim više mrzeli robote, što su ovi bili savršeniji.

Prošaputao je: "Ne Denil. Napravili su ga namerno kao čoveka. Želeli su da bude prihvaćen kao ljudsko biće i sigurno su mu ugradili samo ljudska čula."

"Kako znaš?"

"Kad bi raspolagao posebnim čulima, postojala bi velika opasnost da se oda. Previše stvari bi mogao uraditi, previše bi znao."

"Možda."

Ponovo je nastala tišina.

Prošli su dugi trenuci i Bejli pokuša drugi put: "Džesi, kad mi samo ne bi pravila neprilike dok... dok... Slušaj, draga, nije lepo od tebe što se ljutiš."

"Ljutim? Ah, Elija, ti si budala. Ne ljutim se. Samo se bojim. Smrtno sam uplašena."

Progutala je pljuvačku i čvrsto ga zagrlila oko vrata. Neko vreme su tako ležali zagrljeni i Bejljeva se uvrđenost pretvorila u zabrinutost.

"Zašto, Džesi? Ne treba ničega da se bojiš. On je potpuno bezopasan. Kunem ti se."

"Zar ga se ne možeš otarasiti, Elija?"

"Znaš da ne mogu. To mi je dužnost. Kako bih mogao?"

"Kakav je to posao, Elija? Reci mi."

"Slušaj, Džesi, ja ti se zaista čudim." Potražio je u tami njen obraz i pomilovao ga. Obraz je bio vlažan. Rukavom pidžame pažljivo joj je obrisao oči.

"Slušaj", rekao je nežno, "ti si pravo dete."

"Reci onima u Odseku da daju taj slučaj nekom drugom, šta je da je. Molim te, Elija."

Bejljev glas malo je otvrdnuo. "Džesi, ti si dovoljno dugo policajčeva žena da znaš da je zadatak - zadatak."

"Ali zašto ga moraš baš ti obavljati?"

"Džulijus Enderbi..."

Naglo se ukočila u njegovom zagrljaju. "Mogla sam pretpostaviti. Zašto ne kažeš Džulijusu Enderbiju da bar jednom neki težak posao prebaci na nekog drugog. Ovo je već previše, Elija..."

"U redu, u redu", rekao je, tešeći je.

Lagano podrhtavajući, postepeno se umirila.

Bejli pomisli: ona to nikada neće razumeti.

Svađali su se oko Džulijusa Enderbija još otkako su se venčali. Enderbi je išao u istu školu kao i Bejli, samo je bio dva razreda stariji. Bili su prijatelji, ali kada je Bejli položio sve ispite, prošao sve testove, kad mu je izvršena neuroanaliza i kada je ušao u policijske snage, otkrio je da je Enderbi već tamo. Enderbi je već bio unapređen u detektiva.

Bejli je sledio Enderbija, ali zaostajući sve više i više. To zaostanje nije bila ničija krivica. Bejli je bio veoma sposoban, radan, ali mu je nedostajalo nešto što je Enderbi posedovao. Enderbi se mogao potpuno prilagoditi administrativnoj mašineriji. Bio je, jednostavno, jedan od onih ljudi rođenih za hijerarhiju, koji se sasvim prirodno i udobno osećaju u birokratskom sistemu.

Komesar nije bio veliki mozak i Bejli je to znao. Bio je pun dečjih hirova, u šta je, na primer, spadao i njegov prilično izražen

medijevalizam. Ali uvek je bio u dobrim odnosima s ljudima, nikoga nije povređivao. Davao je i primao naređenja s mnogo pažnje, a u postupanju s ljudima ispoljavao je nepogrešivu mešavinu blagosti i čvrstine. Dobro se snalazio čak i sa Svemircima. Možda se prema njima odnosio malo suviše ponizno (sam Bejli nikad ne bi mogao s njima stupiti u razgovor, a da se odmah ne posvađa; bio je u to siguran, premda nikad nije zaista razgovarao s nekim Svemircem), ali oni su mu verovali i zato je bio neobično koristan Gradu.

I tako, u državnoj službi, gde glatko društveno ophođenje znači mnogo više nego stručna sposobnost, Enderbi se brzo peo i postao komesar, dok Bejli još nije bio ništa više od običnog C-5. Bejlju ta razlika nije smetala, mada je i on bio samo čovek, nikako lišen osećanja zavisti. Enderbi nije zaboravljao njihovo ranije prijateljstvo i na svoj način pokušavao je da Bejlju nadoknadi ono što je on sam dobio uspehom.

Odluka da Bejli bude detektiv koji će radi sa R. Denilom bila je plod upravo tih odnosa. Zadatak je bio težak i neugodan, ali nije bilo nikakve sumnje da je u sebi skrivao mogućnost za veliko unapređenje. Komesar je tu priliku mogao pružiti i nekom drugom. Njegova jutrošnja tirada o tome da mu je potrebna usluga prikrila je, ali ne i sasvim prebrisala tu činjenicu.

Džesi nije nikada sagledavala stvar u takvoj svetlosti. U sličnim prilikama u prošlosti bi govorila: "Ta tvoja glupa lojalnost. Već mi je dosta da slušam kako svi hvale tvoj osećaj dužnosti. Misli malo i na sebe. Primećujem da oni sa vrha baš i ne govore tako često o svojoj lojalnosti."

Bejli je ležao u krevetu, budan i ukočen, čekajući da se Džesi malo smiri. Morao je da razmisli. Morao je biti siguran u svoje sumnje. Iza jednog malog detalja javljao se drugi, što je polako sastavljalo celovitu sliku u njegovom mozgu. Nalazio se na tragu nečega.

Osetio je kako se Džesi pomerila.

"Elija?" Njene su mu usne bile na uhu.

"Da?"

"Zašto ne podneseš ostavku?"

"Nemoj biti luda."

"Zašto da ne?" Odjednom je oživela. "Tako se možeš rešiti tog strašnog robota. Samo idi do Enderbija i kaži mu da ti je svega preko

glave."

Bejli hladno uzvratil: "Ne mogu da podnesem ostavku usred važnog slučaja. Ne mogu celu stvar odbaciti kao staru košulju, kako mi se dopadne. Tako nešto značilo bi trenutno otpuštanje."

"Ne mari. Možda ćeš se ponovo uspeti. Ti to možeš, Elija. Ima mnogo mesta gde bi mogao raditi."

"U državnu službu više se ne primaju činovnici koji su jednom bili otpušteni. Manuelni rad je jedina stvar koju znam i jedina stvar koju ti znaš. Bentli bi izgubio svoje povlastice. Džesi, ti i ne znaš šta to znači."

"Čitala sam o tome. Ja se ne bojim", promrmljala je.

"Ti si luda. Ti si naprosto luda." Bejli je osećao kako podrhtava. U duhu mu se pojavila poznata slika oca. Njegovog oca, koji je polako propadao, sve do smrti.

Džesi je teško uzdahnula.

Bejljeve su se misli okrenule u drugom pravcu. Očajnički je preživljavao sliku slučaja, koju je u duhu saznao.

Rekao je ukočeno: "Džesi, moraš mi reći. Kako si saznala da je Denil robot? Kako si došla do toga?"

Počela je: "Pa...", i prestala. Već treći put pokušala je da objasni, bez uspeha.

Čvrsto joj je stisnuo ruku, želeći da je navede da progovori: "Molim te, Džesi. Čega se plašiš?"

Odgovorila je: "Prosto sam pogodila da je robot, Elija."

"Ni po čemu nisi mogla pogoditi, Džesi. Nisi shvatila da je robot pre nego što si otišla, pa nisi mogla ni kasnije."

"Ne, ali sam razmišljala..."

"De, de, Džesi. Šta je posredi?"

"Pa, znaš, Elija, devojke su razgovarale o tome u ličnim prostorijama. Ti znaš kakve su. Govore o svemu i svačemu."

Žene, pomisli Bejli.

"Pričale su", nastavi Džesi, "da u celom Gradu samo o tome govore."

"U celom Gradu?" Bejli iskusi brzi i nagli osećaj trijumfa, ili nečega sličnog tome.

"Tako se priča. Govori se o tome da je robot Svemiraca u Gradu. Pretpostavlja se da izgleda potpuno kao čovek i da radi s našom policijom. Čak su me i pitali o tome. Smejali su se i tražili da im

kažem da li ti išta o tome znač. Ja sam se takođe smejala i odvratila im da ne budu glupe.

Onda sam otišla u video-dvoranu, gde sam počela razmišljati o tvom partneru. Sećaš li se onih slika koje si jednom doneo kući. Onih, koje je Džulijus Enderbi napravio u Gradu Svemiraca, da mi pokaže kako Svemirci izgledaju. I tako sam počela razmišljati o tvom partneru, koji baš tako izgleda. Onda sam pomislila da ga je neko morao prepoznati u prodavnici cipela i da sada zna da se nalazi s tobom, a onda sam im rekla da me boli glava i potrčala sam kući..."

Bejli reče: "Molim te, Džesi, prestani. Saberi se. Zašto se bojiš? Tebe nije strah od Denila. Kad si ga upoznala, nije te uopšte bio strah. Razgovarala si s njim..."

Zastao je. Naglo se uspravio u krevetu, beskorisno šireći oči da probije tminu.

Osetio je kako mu se žena primakla. Ruka mu je auatomatski poletela, našla njena usta i čvrsto ih pritisnula. Džesi se borila da se oslobodi pritiska, hvatajući ga za zglob, ali ju je Bejli čvrsto držao.

Onda je naglo pusti. Džesi zajeca.

Bejli muklo reče: "Izvini, Džesi. Osluškiavao sam."

Digao se iz kreveta, navlačeći tople navlake od plastofilma na noge.

"Elija, gde ćeš? Ne ostavljaj me."

"Ne boj se. Idem samo do vrata."

Papuče od plastofilma blago su šuštale, dok je obilazio krevet. Malo je odškrinuo vrata prema dnevnoj sobi i počeknuo nekoliko dugih trenutaka. Ništa se nije dogodilo. Bilo je tako tiho da je mogao čuti Džesino disanje. U ušima mu je odjekivao tupi ritam vlastite krvi.

Bejljeva se ruka provukla kroz otvor u vratima, tražeći prekidač. Prsti su mu čvrsto stegnuli ručku koja je kontrolisala osvetljenje na tavanici. Pritisnuo je što je blaže mogao i tavanica se mutno zasvetlela, tako slabo da je donji deo dnevne sobe ostao u polumraku.

Ipak je dovoljno video. Glavna vrata bila su zatvorena, a dnevna soba prostirala se beživotno i mirno.

Ponovo je ugasio svetlo i vratio se u krevet.

Samo mu je još to trebalo. Svi su se delovi zagonetke složili u celinu. Slika je bila potpuna.

Džesi ga je molila: "Elija, reci mi, šta nije u redu?"

"Sve je u redu, Džesi. Sve je u redu. Nema ga."

"Robota? Misliš li da je otišao? Zauvek?"

"Ne, nije. Vratice se. Ali pre nego što dođe, odgovori mi na jedno pitanje."

"Koje?"

"Čega se bojiš?"

Džesi ništa ne odgovori.

Bejli postade uporniji: "Rekla si da si smrtno uplašena. Čega se plašiš?"

"Njega."

"Ne, njega se ne bi plašila. Nije te bio strah ni ranije, a, osim toga, ti dobro znaš da robot ne može povrediti čoveka."

Ona je polako izgovarala: "Mislila sam, ako ljudi budu saznali da je to robot, da može doći do pobune. Nas bi ubili."

"Zašto bi ubili baš nas?"

"Znaš kakve su pobune."

"Ali oni čak ni ne znaju gde je robot, zar ne?"

"Mogli bi doznati."

"I toga se bojiš, bune?"

"Pa..."

"Pst!" Gurnuo je Džesinu glavu na jastuk.

Tada joj prisloni usne na uho. "Vratio se. A sada, slušaj i ništa ne govori. Sve je u najboljem redu. On će ujutro otići i neće se više vratiti. Neće biti pobune, ničega."

Gotovo je bio srećan kad je to izrekao, gotovo savršeno srećan. Osećao je da sada može zaspati.

Ponovo je pomislio: nema pobune, ničega. I neće biti otpuštanja.

I trenutak pre nego što će zaspati, pomislio je: neće biti ni istrage zbog ubistva. Ni toga. Cela stvar je rešena...

Već je spavao.

7. POSETA GRADU SVEMIRACA

Policijski komesar Džulijus Enderbi neobično pažljivo je očistio svoje naočare, a zatim ih stavio na vrh nosa.

Bejli je razmišljao. Bio je to dobar trik. Čovek je nečim zabavljen, dok razmišlja šta će reći, a to ga ne staje ništa, za razliku od duvana.

I budući da se upravo toga setio, izvukao je lulu i počeo je puniti grubo rezanim duvanom. Duvan je bio jedan od malobrojnih luksuznih biljaka koje su još postojala na Zemlji, ali se mogao naslutiti i njegov nestanak u bliskoj budućnosti. U toku Bejljevog života cene su neprestano rasle, a nikada padale; racionalisane količine neprestano su se smanjivale.

Kad je namestio naočare, Enderbi je pritisnuo prekidač na jednom kraju stola i ulazna vrata postala su jednostrano prozirna. Mogao je gledati iz svoje sobe napolje, ali, s druge strane, vrata su izgledala normalno. "Uz put rečeno, gde je on sada?"

"Rekao mi je da želi da razgleda Odsek, a ja sam zamolio Džeka Tobina da mu ga pokaže." Bejli je pažljivo zapalio lulu. Komesar je, kao i svi nepušači, bio prilično osetljiv na miris duvana.

"Nadam se da mu nisi reako da je Denil robot?"

"Naravno da nisam."

Komesar je i dalje bio napet. Jedna mu je ruka besciljno baratala automatskim kalendarom na stolu.

"Kako napreduje slučaj?" upitao je, ne gledajući Bejlja.

"Osrednje loše."

"Žao mi je, Bejli."

Bejli čvrsto reče: "Mogao si me upozoriti da u potpunosti izgleda kao čovek."

Činilo se kao da je komesar iznenađen. "Zar ti to nisam rekao?" A onda je nastavi, naglo i hirovito: "Prokletstvo, mogao si i sam znati. Ne bih te zamolio da ga primiš u svoj stan, kad bi izgledao kao R. Semi. Zar ne?"

"Znam, komesare, ali nikad nisam video takvog robota, a ti jesi. Nisam ni znao da je nešto tako moguće. Samo sam poželeo da si mi to rekao, to je sve."

"Zaista, Elija, žao mi je. Trebalo je da ti kažem. U pravu si. To je

samo zato što me je cela stvar dovela do ruba pameti; gotovo sve vreme se bezrazložno izdirem na ljude. On, mislim taj Denil, tip je novog robota. Još su u eksperimentalnoj fazi."

"To mi je i sam objasnio."

"Pa, eto, to ti je onda to."

Bejli je osetio kako mu napetost raste. Dolazio je na ono pravo. Rekao je, kao uz put, stežući lulu u zubima. "R. Denil mi je isposlovao put u Grad Svemiraca"

"U Grad Svemiraca?" Enderbi ga pogleda pometeno.

"Da. To je, logično, naš sledeći korak, komesare. Hteo bih da vidim poprište zločina, da postavim nekoliko pitanja."

Enderbi je odlučno zatresao glavom. "Mislim da se tamo ne može više ništa novo saznati. A i oni su čudni ljudi. S njima moraš u rukavicama. Mislim da ti za to nemaš dovoljno iskustva."

Postavio je debeljuškastu ruku na čelo i s neočekivanom vatrenošću dodao: "Mrzim ih."

Bejli reče, dopuštajući da mu se u glasu oseti neprijateljstvo: "Prokletstvo, robot je došao ovamo, a ja bih sada morao poći tamo. Dovoljno je rđava stvar što moram raditi s robotom, a još bi mi neugodnije bilo da za njim zaostajem. Naravno, ako misliš da nisam sposoban da vodim ovu istragu, komesare..."

"Nije u tome stvar, Elija. Nije reč o tebi, nego o Svemircima. Ti i ne znaš kakvi su oni."

Bejli se namršti. "Pa komesare, kako bi onda bilo da i ti pođeš s nama?" Desna mu je ruka ležala na kolenu i dok je to izgovarao, on gotovo automatski ukrsti dva prsta.

Komesarove su se oči raširile. "Ne, Elija, ni slučajno. Nemoj to od mene zahtevati." Bilo je očigledno da ne može kontrolisati vlastite reči. Zatim nastavi mirnije, s donekle neuverljivim smeškom: "Imam mnogo posla, znaš i sam. Zaostajem."

Bejli ga je zamišljeno posmatrao. "Predložiću ti, onda, nešto. Ti bi se mogao kasnije pojaviti na trimenzioviziji. Samo na koji trenutak, u slučaju ako mi bude potrebna pomoć."

"Pa, mogao bih. Mislim da to mogu." Govorio je bez oduševljenja.

"Fino." Bejli pogleda na zidni sat, klimnu i ustane. "Javljaću ti se redovno."

Bejli se osvrnuo, dok je izlazio iz komesarove sobe, držeći vrata

otvorena samo sekundu duže nego što je bilo potrebno. Video je kako se komsearova glava saginje prema ruci na stolu i kako se tamo naslanja. Detektiv se gotovo mogao zakleti da je začuo jecaj.

Prokletskvo, pomislio je, iznenađen.

Bejli je otvorio poklopac lule i istresao je u stonu vakuumsku pepeljaru, u kojoj beli duvanski pepo brzo nestade. Sa žaljenjem je pogledao praznu lulu, poklopio ju je i stavio u džep. Još jedna lula duvana zauvek je nestala.

Razmišljao je o onome što se upravo dogodilo. Na neki način, Enderbi ga nije iznenadio. Očekivao je otpor prema svakom svom pokušaju da uđe u Grad Svemiraca. Često je slušao kako komesar govori o poteškoćama raspravljanja s Svemircima, o opasnostima koje bi se mogle pojaviti kad bi bilo ko, osim iskusnih diplomata, uopšte dolazio u dodir s njima, pa čak i onda kad je reč bila o sitnicama.

Međutim, nije očekivao da će se komesar predati tako lako. Pretpostavljao je da će Enderbi predložiti da ga na tom putu barem prati. Prema važnosti ovoga svaki je drugi posao bio beznačajan. Ali nije to bilo ono što je Bejli želeo. Tražio je tačno onoliko koliko je i dobio. Želeo je samo da komesar bude prisutan na trimenzioviziji i da bude svedok događaja, makar izdaleka.

Vlastita bezbednost sada mu je bila najvažnija. Bejlju će biti neophodan svedok, koga neće biti moguće jednostavno ukoloniti s puta. Bilo mu je to potrebno kao najmanje jemstvo vlastite bezbednosti.

Komesar je na sve to odmah pristao. Bejli se prisetio jecanja na rastanku i pomislio: prokletstvo, ovaj čovek je zbog svega ovoga već počeo da gubi živce.

Veseli, sirovi glas zazvonio je tik uz Bjelijevo rame i on se trže.

"Kog đavola tražiš?" upita on divlje.

Smešak na licu robota Semija ostao je blestavo ukočen. "Džek mi je rekao da te obavestim da je Denil gotov, Elija."

"U redu. A sada se gubi."

Namrštio se prema leđima robota koji je odlazio. Ništa ga nije moglo toliko uznemiriti koliko ova nesretna metalna sprava koja je tako slobodno upotrebljavala njegovo ime. Žalio se već na to još kad je R. Semi došao u Odsek, ali komesar je slegao ramenima i rekao:

"Čovek ne može sve, Elija. Javnost traži da gradski roboti budu sazđani s ugrađeniđim snađnim prijateljskim instinktom. I, eto ti. On je zaljubljen u tebe. Zove te najprijateljskijim imenom koje zna."

Ugrađeno prijateljstvo! Nijedan robot, bilo kakvog tipa, ne može povrediti ljudsko biće. Bio je to Prvi zakon robotike:

"Robot ne sme povrediti ljudsko biće, ili, uzdržavanjem od delanja, dopustiti da ljudsko biće bude povređeno."

Nijedan pozitronski mozak nije nikada bio sazđan, a da mu taj zakon nije bio duboko usađen u najosnovnije sisteme, tako da nikakva moguća oštećenja nisu mogla dovesti do neprimenjivanja tog Zakona. Stoga nije ni bilo potrebe za nekim posebnim, naročito ugrađeniđim prijateljstvom.

Pa ipak, komesar je bio u pravu. Nepoverenje stanovnika Zemlje prema robotima bilo je nešto skroz nerazumno i prijateljski instinkt se morao ugraditi, isto kao što su se i svi zemaljski roboti morali smešiti. R. Denil, međutim, nije se nikada smešio.

Bejli s uzdahom ustade. Pomislio je: grad Svemiraca mi je prva stanica - ili možda poslednja!

Gradske policijske snage, kao i neki visoki službenici, mogli su se i dalje voziti posebnim policijskim kolima po gradskim hodnicima, ili čak i po starinskim podzemnim auto-putevima, po kojima je bio zabranjen pešački saobraćaj. Liberali su većito trađžili da se ti auto-putevi pretvore u dečja igrališta, nove trđžne centre, ili da se kroz njih provedu nove ekspresne ili lokalne linije.

Međutim, bezbednost građđana zahtevala je da sve ostane onako kako jeste. U slučajevima požara, prevelikih da bi ih mogle savladati lokalne službe, u slučajevima ogromnih prekida u dovodu energije ili ventilacije, a ponajviše u slučajevima ozbiljnih pobuna, morao je postojati neki naćđin da se gradske snage mogu vrlo brzo sakupiti na određenom mestu. Auto-putevima nije bilo i nije moglo biti zamene.

Bejli je putovao takvim auto-putem nekoliko puta u toku svog života, ali strašna praznina, koja je tamo vladala, uvek bi ga oneraspolođžila. Ćđinilo se kao da se ti putevi nalaze milion milja daleko od toplog i živog bila grada. Dok je sada upravljao policijskim kolima, put se pred njim protezao kao šuplja i slepa gusenica. Kad god bi zaokrenuo levo ili desno, pred njim su se neprekidno pojavljivale nove i nove podzemne ulice. Znao je, i ne osvrćući se, da se za njim

prostire ista takva slepa i šuplja gusenica, vijugajući u beskraj. Auto-put je bio dobro osvetljen, ali osvetljenje je izgledalo besmisleno u toj tišini i pustoši.

R. Denil nije učinio ništa da poremeti ili ispuni tu tišinu. Gledao je pravo preda se, a prazni auto-put ostavio je na njega isto tako mali utisak kao i zakrčeni ekspres.

U jednom trenutku, uz divlji zvižduk policijske sirene, izleteli su ih hodnika auto-puta i postepeno zaokrenuli u gradski hodnik.

Gradski hodnici namenjeni vozilima još su pokazivali tragove prošle upotrebe. Više nije bilo vozila, osim policijskih kola, vatrogasnih odreda i retkih kamiona, i pešaci su hodali tim hodnicima potpuno bezbedni. Dok su Bejljeva kola jurila, zviždeći, pešaci su se uvređeno raspršivali.

I sam Bejli je slobodnije disao kad je začuo galamu oko sebe, ali to je trajalo samo nekoliko trenutaka. Posle oko dve stotine metara zaokrenuli su u uske hodnike koji su vodili prema ulazu u Grad Svemiraca.

Očekivali su ih. Straže su očigledno poznavale R. Denila i, mada su to bila ljudska bića, pozdravljala su ga bez ikakve samodopadnosti.

Jedan od stražara približio se Bejlju i pozdravio ga besprekornom, iako prilično hladnom, vojničkom učtivošću. Stražar je bio visok i ozbiljan, premda nije bio savršen primerak soja Svemiraca, kao R. Denil.

Rekao je: "Molim vas, vašu legitimaciju, gospodine."

Bejlja su pretresli brzo, ali temeljno. Primetio je da stražar ima rukavice boje mesa i vrlo upadljiv filter u svakoj nozdri.

Sražar ih je ponovo pozdravio i vratio Bejlju legitimaciju. Zatim je rekao: "Ovde se nalaze male lične prostorije i bilo bi nam drago kad biste ih upotreбили i istuširali se."

Bejli je u prvi mah pomislio da odbije tu ponudu, ali R. Denil ga nežno povuče za rukav, kada se stražar vratio na svoje mesto.

R. Denil reče: "Običaj je, partneru Elija, da se gradski stanovnici istuširaju pre nego što uđu u Grad Svemiraca. Kažem ti to jer znam da ne želiš da zbog neupućenosti dovedeš sebe ili nas u nezgodnu situaciju. Takođe, savetujem ti da u pogledu lične higijene učiniš sve što misliš da je na mestu. U Gradu Svemiraca neće biti ličnih prostorija predviđenih u ove svrhe."

"Neće biti ličnih prostorija!" reče Bejli zapanjeno. "Ali to je nemoguće!"

"Mislim, razume se", uzvratila R. Denil, "za došljake iz Grada." Bejlijevo lice se ispunilo neprikrivenim i neprijateljskim iznenađenjem.

R. Denil reče: "Žalim, ali takav je ovde običaj."

Bejli je bez reči ušao u lične prostorije. Osećao je, više nego što je video, da R. Denil ulazi za njim.

Pomislio je: proverava me? Kontroliše da li ću sa sebe sprati svu gradsku prašinu.

U najvećem besu, oraspoložila ga je pomisao na šok koji priprema Gradu Svemiraca. Iznenada mu se učinilo da je mnogo manje važno što će time uperiti revolver sebi u grudi.

Lične prostorije bile su male, ali dobro uređene i vrlo čiste. U vazduhu se osećala neka oštrina. Bejli je njuškao, pokušavajući da otkrije šta je to.

Onda mu sinu: ozon! Prostorija je bila preplavljena ultraljubičastim zracima.

Na zidu se nekoliko puta upalio i ugasio maleni signal, a onda se svetlo ustalilo. Prouka je glasila: "Molimo da posetilac svuče odelo, izuje i cipele i sve to odloži u prostor koji je za tu svrhu određen."

Bejli se pokorio. Otkopčao je remene za revolver i, pošto se svukao, ponovo se opasao preko golog tela. Revolver je bio težak i neugodan.

Komora za odelo se zatvorila i odelo je nestalo. Osvetljeni znak se ugasio. Pojavio se novi.

Na njemu je pisalo: "Molimo da posetilac obavi lične potrebe, a onda neka se istušira u odeljku označenom strelicom."

Bejli se osećao kao alatka koju na industrijskoj traci oblikuju snage s velike udaljenosti.

Prvo što je učinio, kad je stao pod tuš, bilo je da svoj revolver zamota u plastičnu futrolu protiv vlage. Znao je, na osnovu iskustva stečenog dugim vežbama, da će ga moći izvući i pucati za manje od pet sekundi.

Nije bilo nikakve kvake ili vešalice, na koju bi mogao obesiti revolver. Čak se nije videla ni ruža tuša. Smestio je revolver u ugao prostora za tuširanje.

Tabla se ponovo zasvetlila: "Molimo da posetilac ispruži ruke ravno pred sebe i da stane u krug na kome su označeni položaji nogu."

Kad je stavio noge u male udubine, tabla se ugasila. Oštar, penušavi orkan kapljica sručio se na njega sa tavanice, s poda i sa sva četiri zida. Osećao je kako mu voda izvire čak i ispod nogu. To je trajalo pun minut, dok mu koža pod udruženim udarcem vrućine i pritiska nije sasvim pocrvenela; pluća su mu se širila, nadimajući se za vazduhom u toploj vlazi. Zatim su sledili kratki mlazevi hladnog, ne tako snažnog tuša, a onda struja toplog vazduha, koja ga je osušila i osvežila.

Dohvatio je revolver i utvrdio da je i on suv i topao. Opasao ga je i izišao iz tušionice, upravo na vreme da vidi R. Danila kako izlazi iz susedne prostorije. Naravno, R. Denil nije bio gradski stanovnik, ali je i na njemu bilo gradske prašine.

Sasvim automatski, Bejli je odvratio pogled. Onda se setio da, na kraju krajeva, običaji R. Denila nisu isti kao i običaji u Gradu, pa ga je opet pogledao, iako nevoljno. Usne su mu se trznule u jedva primetnom smešku. R. Denilova sličnost sa čovekom nije bila ograničena samo na lice i ruke, već je s neobičnom tačnošću bila proširena i na sve delove njegovog tela.

Bejli je nastavio da hoda pravcem kojim je kretao od trenutka kad je ušao u lične prostorije. Našao je svoje odelo, uredno složeno, toplo i mirisavo.

Ugledao je novi znak: "Molimo da posetilac obuče odelo i da stavi ruke u naznačene udubine."

Bejli se pokori zahtevu. Ostio je lagani ubod u jabučicu svog srednjeg prsta, kad ga je položio na čistu mlečnobelu površinu. Žurno je trgao ruke i otkrio na njoj malu kaplju krvi. Dok je posmatrao, krv je prestala da teče.

Obrisao je kapljicu i stisnuo prst. Krv više nije tekla.

Bilo je očigledno da mu analiziraju krv. Osetio je izvesnu zabrinutost. Godišnji redovni pregledi, koje su obavljali lekari u Odseku, nisu bili vršeni s takvom temeljnošću niti možda s toliko znanja kao pregledi ovih stvaralaca robota, došljaka iz svemira. Nije baš bio siguran da mu se naročito dopada tako brižljivo ispitivanje stanja njegovog zdravlja.

Vreme provedeno u čekanju činilo se Bejlju vrlo dugo, ali kad se

pojavio novi znak, na njemu je jednostavno pisalo: "Posetilac može dalje."

Bejli odahnu s olakšanjem. Pošao je napred i stigao do nekog hodnika. Dve metalne šipke zatvoriše se pred njima, a u vazduhu su se pojavile reči: "Upozoravamo posetioca da ne ide dalje."

"Šta je to, do đavola...", uzviknuo je Bejli zaboravivši u besu da se i dalje nalazi u ličnim prostorijama.

Čuo je R. Denilov glas: "Čini mi se da su brojači otkrili izvor energije. Nosiš li možda sa sobom revolver, Elija?"

Bejli se okrenuo. Lice mu je bilo tamnocrveno. Jedva je istisnuo reči: "Policajac sme imati pri sebi svoj revolver, bilo da je na dužnosti ili ne."

Bilo je to, od njegove desete godine, prvi put da je progovorio u ličnim prostorijama. I onda je to bio samo spontani uzvik izvan time što je ozledio nožni palac u prisutnosti strica Borisa. Kad su se vratili kući, stric Boris ga je dobro izmlatio i održao mu predavanje o potrebi dobrog ponašanja u javnosti.

R. Denil reče: "Nijedan posetilac ne sme biti naoružan. To je naš običaj, Elija. Čak i tvoj komesar ostavlja revolver prilikom poseta Gradu Svemiraca."

Pod nekim drugim okolnostima Bejli bi se okrenuo i vratio tamo odakle je i došao, da ne vidi taj Grad Svemiraca i tog dosadnog robota. Ali sada, bio je gotovo lud od želje da sprovede svoj plan i da se osveti.

Ovo je, mislio je on, neupadljivi medicinski pregled, koji je zamenio onaj detaljni iz ranijeg vremena. Sada je mogao shvatiti uvređenost i bes koji su doveli do pobune protiv Zida u vreme njegove mladosti. Neobično ljut, Bejli je otkopčao opasač s revolverom. R. Denil ga prihvati i smesti u neku udubinu u zidu. Tanka metalna ploča prekrila je revolver.

"Kad budeš izlazio, stavi palac u ovu rupu", reče R. Denil. "Samo je tvoj palac može otvoriti."

Bejli se oseti kao bez odeće, čak i više nego onda dok je bio pod tušem. Prešao je mesto na kome su ga zaustavile metalne šipke i konačno se obreo izvan ličnih prostorija.

Ponovo se nalazio u nekom hodniku, ali odmah oseti nešto čudnovato u njemu. Tamo napred, svetlost je imala neko neobično

svojtvo. Osetio je kako ga je zapuhnuo vazduh i gotovo automatski pomislio je na policijski automobil.

R. Denil mora da je pročitao nelagodnost na njegovom licu. Rekao je: "Sad si uglavnom na otvorenom, Elija. Na prirodnom vazduhu."

Bejli oseti malu mučninu. Kako su Svemirci mogli biti tako brižni kada je reč bila o ljudskom telu, samo zato što je dolazilo iz Grada, a udišu prljavi vazduh s otvorenih polja! Stisnuo je nozdrve, kao da će na taj način sprečiti ulazak vazduha.

R. Denil reče: "Nadam se da ćeš otkriti da prirodni vazduh nije tako opasan po ljudsko zdravlje."

"U redu", reče Bejli, osećajući nesvesticu.

Struja vazduha odasvud ga je milovala. Nežno mu je dodirivala lice, ali ga je i zbunjivala. Osećao se neprijatno.

Zatim postade još gore. Hodnik se otvarao u čisto plavetnilo i kad su izišli, na njih se spusti snažna bela svetlost. Bejli je već bio doživeo sunačnu svetlost. Samo jednom je bio u prirodnom solarijumu, i to po dužnosti. Ali tamo je zaštitno staklo prekrivalo prostoriju i slika sunca bila je izlomljena u ravnomerno osvetljenje. Ovde, sve je bilo otvoreno.

Automatski, pogledao je prema suncu i odmah odvratio pogled. Zablesnute oči suzile su mu i treptale.

Približavao im se neki Svemirac. R. Denil mu pođe u susret i rukova se. Svemirac se obrati Bejlju: "Molio bih vas da pođete sa mnom, gospodine. Ja sam dr Han Fastolf."

Kad su ušli u kuću, Bejli se oseti mnogo bolje. sobe su bile ogromne i Bejlju je bilo naprosto žao što se prostor tako nebržno rasipa. Bio je ipak srećan što je ovde vazduh kontrolisan.

Sedajući, prekrštenih nogu, Fastolf reče: "Pretpostavljam da vam strujanje vazduha na otvorenom prostoru smeta."

Bio je vrlo prijatan. Na čelu je ima male bore, a koža mu je pod očima i ispod brada bila malo opuštena. Kosa mu se već počela proređivati, ali sedim vlasima nije bilo ni traga. Imao je velike, pomalo klempave uši, što mu je davalo veseo i prislan izgled, koji je umirujuće delovao na Bejlja.

Tog dana, rano ujutro, Bejli je još jednom pregledao slike Grada Svemiraca koje je snimio Enderbi. R. Denil tek je bio ugovorio sastanak u Gradu Svemiraca i Bejli je pokušavao da se privikne na

pomisao da će se sresti sa pravim, živim Svemircima. Svakako, bilo je to mnogo drugačije nego razgovarati s njima na udaljenosti od nekoliko milja preko trimenziovizije, kao što je već nekoliko puta činio.

Svemirci na tim slikama bili su, opšte uzev, slični onima u mikroromanima: visoki, crvenokosi, ozbiljni i lepi na neki hladni način. Kao, recimo, R. Denil Olivav.

R. Denil je objašnjavao Bejliju kako se koji Svemirac zove i kad je Bejli iznanađo pokazao na jednu sliku i iznenađeno rekao: "To nisi ti?" R. Denil je odgovorio: "Ne, Elija, to je moj konstruktor, dr Sarton." Kazao je to, ne ispoljavajući nikakvo osećanje.

"Napravio te je gledajući se u ogledalu?" upita Bejli sarkastično, ali sarkazam, kao i uvek, nije delovao na robote. Biblija se, koliko je on znao, retko sretala na Spoljnjim svetovima.

A sada je Bejli gledao Hana Fastolfa, čoveka koji je po izgledu prilično odskakao od normi Svemiraca. Žitelj Zemlje morao se osećati mnogo prijatnije u njegovom društvu.

"Hoćete li da nešto pojedete?" upita ga Fastolf.

Pokazao je na sto koji je njega i R. Denila delio od Zemljanina. Na stolu nije bilo ničega, osim posude sa raznobojnim kuglama. Bejli je bio malo iznenađen. Mislio je da kugle predstavljaju stoni ukras.

R. Denil mu je objasnio: "Ovo je prirodno voće, koje raste na Aurori. Preporučio bih ti da ga probaš. Zove se jabuka i kažu da je vrlo ukusna."

Fastolf se nasmešio. "R. Denil to ne zna iz svog vlastitog iskustva, ali je, naravno, sasvim u pravu."

Bejli je prineo jabuku ustima. Površina joj je bila crvena i zelena. Pod dodirrom je bila hladna, a imala je slab, ali ugodan miris. S naporom je zagrizao i od neočekivane sočnosti sadržine utrnuli su mu zubi.

Polako je žvakao. Gradski stanovnici jeli su prirodnu hranu kadgod im je racionisanje to dopuštalo. On sam često je jeo prirodno meso i hleb. Ali takva hrana uvek je na neki način bila prerađena. Ili je bila prokuvana ili samlevena, pomešana ili vitaminizovana. Voće je, na primer, dolazilo u obliku sosa ili pekmeza. Ovo što je držao u ruci mora da je došlo s prljavog tla.

On pomisli: nadam se da su je barem oprali.

Ponovo se čudio nejasnim predstavama Svemiraca o čistoći.

Fostolf reče: "Dopustite mi da se predstavim malo detaljnije. Ja sam zadužen za istragu o ubistvu dr Sartona u ime Grada Svemiraca, kao što je i komesar Enderbi zadužen u ime vašeg Grada. Ako vam na bilo koji način mogu pomoći, spreman sam da to učinim. Bilo bi nam milo da se stvar reši na miran način i da se buduće nezgode spreče, što, pretpostavljam, želite i vi, ljudi iz Grada."

"Hvala vam, dr Fastolfe", reče Bejli. "Neobično cenim vaše stanovište."

Ovo je tek početak pregovora, pomisli on. Zagrizao je u sredinu jabuke i tvrde, tamne semenke napuniše mu usta. Automatski ih je ispljunuo. Izletele su mu iz usta i pale na tlo. Jedna je gotovo udarila Fastolfov nogu i ovaj je hitro povuče.

Bejli je pocrveneo i počeo se saginjati.

Fastolf je ljubano primeti: "Ne mari, gospodine Bejli. Ostavite ih samo, ostavite."

Bejli se ponovo ispravio. Polako je spustio jabuku na sto. Imao je neugodan osećaj da će, kad ode odavde, doći aparati za usisavanje i pokupiti semenke; da će posuda s voćem biti spaljena ili bačena daleko od Grada Svemiraca, da će i sama soba, u kojoj sede, biti oprášena viricidom.

Pokušao je da grubošću prikrije svoju zbunjenost. Reкао je: "Molio bih za dozvolu da se komesar Enderbi pridruži našoj konferenciji preko trimenziovizije."

Fastolfove su se obrve podigle. "Naravno, ako vi to želite. Denile, molim te, uspostavi vezu."

Bejli je ukočeno i neudobno sedeo, dok se sjajna površina velikog paralelopipeda polako razbistrila i pokazala komesara Džulijusa Enderbija i deo njegovog radnog stola. U tom trenutku neudobnosti je nestalo i Bejli gotovo da je osetio ljubav prema tom poznatom licu, čeznući da se što pre vrati u bezbednost te prostorije, ili bilo kog drugog mesta u Gradu, makar i najgoreg dela Džersija, gde se proizvodi kvasac.

Sada, kad se pojavio svedok, Bejli više nije video nikakav razlog za dalje oklevanje. Reкао je: "Verujem da sam rešio tajnu koja okružuje smrt dr Sartona."

Krajičkom oka video je kako Enderbi skače na noge i maše rukama

po vazduhu, nastojeći da ponovo dohvati svoje naočare, koje su mu sletele s nosa. Komesarova glava za trenutak se našla izvan okvira trimenziovizijskog prijemnika, tako da je Enderbi morao ponovo da sedne, bez reči, crven.

Dr Fastolf je, nakrivivši glavu na jednu stranu, na mnogo mirniji način pokazao svoje iznenađenje. Jedino je R. Denil bio sasvim miran.

"Želite li da kažete", upita Fastolf, "da znate ko je ubica?"

"Ne, reče Bejli. "Mislím da nije ni bilo ubistva."

"Šta?" kriknu Enderbi.

"Samo trenutak, komesare", primeti Fastolf, podižući ruku. Gledao je Bejlíja u oči i rekao: "Želite li da kažete da je dr Sarton živ?"

"Da, gospodine, i mislim da znam gde se nalazi."

"Gde?"

"Ovde", reče Bejli i pokaza rukom R. Denila Olivava.

8. RASPRAVA O ROBOTU

Bejli je u tom trenutku osećao kako mu srce bučno udara. Činilo mu se kao da je vreme stalo. Izraz R. Denila, kao i uvek, nije odavao nikakvo osećanje. Lice Hana Fastolfa pokazivalo je samo dobro vaspitano iznenađenje i ništa više.

Međutim, Bejlja je najviše zanimala reakcija komesara Džulijusa Enderbija. Trimenziovizijski prijemnik, sa koga je u njega zurio Enderbi, nije davao savršenu reprodukciju. Uvek se javljalo blago treperenje. Nešto usled nesavršenog prenosa, a nešto zbog komesarovih naočara, izraz Enderbijevih očiju ostao mu je nedokučiv.

Bejli pomisli: memoj me sada napuštati, Džulijuse. Potreban si mi. Nije očekivao, zapravo, da će Fastolf reagovati brzo ili impusivno. Negde je bio pročitao da Svemirci nemaju religije i da su je zamenili hladnim i flegmatičnim intelektualizmom koji su uzdigli u filofske visine. Znajući to, s tim je i računao. Oni će delovati odmereno i samo na osnovu intelektualne procene.

Da je bio sam među njima kad je ono rekao, bio je siguran da se više nikad ne bi vratio u Grad. Hladni razum nalagao bi tako nešto. Planovi koje su imali značili su Svemircima daleko više, mnogo puta više, nego život jednog gradskog potucala. Izmislili bi već neko izvinjenje Džulijusu Enderbiju. Možda bi predali komesaru i leš, tresli glavama i ponovo govorili o posledicama zemaljske zavere. Komesar bi im poverovao. Bio je takav čovek. Iako je mrzeo Svemirce, mrzeo ih je usled straha. Jednostavno se ne bi usudio da im ne poveruje.

Zato je i morao imati svedoka ovih događaja, štaviše svedoka izvan domašaja proračunatih mera bezbednosti Svemiraca.

Komesar reče, gušeći se: "Elija, nisi u pravu. Video sam telo dr Sartona."

"Video si ugljenisane ostatke nečega za šta su ti rekli da je telo dr Sartona", uzvratilo smelo Bejli. Razmišljao je smrknuto o komesarovim razbijenim naočarima. To je bile neočekivana pogodnost za Svemirce.

"Ne, ne, Elija. Dobro sam poznavao dr Sartona, a njegova glava je

bila neoštećena. To je bio on." Komesar je prineo ruku naočarima, nelagodno, kao da se priseća, i dodao: "Pogledao sam ga izbliza, sasvim izbliza."

"Šta mislite o ovome, komesare?" upita Bejli, pokazujući opet R. Denila. "Ne liči li vam on na dr Sartona?"

"Da, liči, ali kao što bi ličio kip."

"Ovako bezizražajno ponašanje može se i glumiti, komesare. Pretpostavimo da je ono što si ti video bio uništen robot. Kažeš da si gledao izbliza. Da li si se dovoljno približio da vidiš da li je ugljenisana površina zaista razoreno organsko tkivo, ili namerno naslagani ugljen na metalu."

Komesar se razgnevio, uzviknuvši: "Smešan si."

Bejli se obrati Svemircu: "Da li ste spremni da, u interesu istrage, izvršimo ekshumaciju, dr Fastolfe?"

Dr Fastolf se nasmešio. "Pod uobičajenim okolnostima ne bih imao ništa protiv, gospodine Bejli, ali, na žalost, mi ne zakopavamo mrtvace. Kremacija je naš davni običaj."

"Vrlo zgodno", reče Bejli.

"Recite mi, gospodine Bejli", nastavi dr Fastolf, "kako ste došli do ovog neobičnog zaključka?"

Bejli pomisli: ovaj se ne predaje. Upotrebiće sve da me pobije.

On reče: "Nije bilo teško. Mislim da je podražavanje robota nešto mnogo više od zamrznute maske na licu i vođenja razgovora na naročit način. Vi, ljudi Spoljnih svetova, previše ste navikli na robote. Vi ih morate prihvatati kao ljudska bića. Postali ste već slepi za razlike. Na Zemlji je drugačije. Mi smo vrlo svesni robota.

Prvo i prvo, R. Denil izgleda previše ljudski, da bi bio robot. Moj prvi utisak bio je da je on Svemirac. Morao sam se napregnuti da se prilagodim njegovoj izjavi da je robot. I, naravno, razlog je taj što on jeste Svemirac, a ne robot."

R. Denil upade u razgovor, ni najmanjim znakom ne pokazujući da je svestan da je upravo on tema ove rasprave. "Kao što sam ti već objasnio, partneru Elija", primeti on, "mene su sazdali s ciljem da privremeno boravim u ljudskom društvu. Sličnost ljudskom biću namerna je."

"Čak tolika sličnost", upita Bejli, "da se naprave i oni delovi tela koji bi pri običnom toku zbivanja bili uvek pokriveni odećom? Čak do

imitacije organa koji kod robota ne bi imali nikakvu funkciju?"

Enderbi iznenad upita: "Kako si to primetio?"

Bejli pocrvene: "U ličnim prostorijama. Nisam mogao da ne vidim."

Enderbi je bio šokiran.

Fastolf primeti: "Trebalo da shvatite da sličnost mora biti što potpunija da bi mogala biti korisna. Za naše svrhe polumere su isto tako loše kao i nedostatak bilo kakvih mera."

Bejli naglo upita: "Smem li da zapalim?"

Tri lule duvana dnevno bile su smešna nastranost, ali Bejli je sada bio usred bure bezglave neproračunatosti i osećao je potrebu za duvanom. Na kraju krajeva, on se suprotstavio Svemircima. On će pobiti njihove laži.

Fastolf je rekao: "Žao mi je, ali radije bih da ne pušite."

Bila je to želja, ali izrečena kao zapovest. Bejli je to dobro osećao. Sklonio je ponovo lulu, koju je već izvadio, očekujući automatsko dopuštenje.

Naravno da ne smem, pomislio on ogorčeno. Enderbi me nije upozorio, jer on sam ne puši, ali to je logično. Oni ne puše na svojim higijenskim Spoljnjim svetovima, ne piju, nemaju običnih ljudskih poroka. Nije ni čudo što prihvataju robote u onom svom - kako je on R. Denil rekao? - C/Fe društvu. Nije ni čudo što R. Denil može ovako dobro izigravati robota. Da budemo poštjeni, svi su oni ionako roboti. "Prevelika sličnost", reče on, "samo je jedan od mnogih argumenata. U mojoj Sekciji gotovo je došlo do pobune dok sam njega vodio kući. (Morao je opet pokazati prstom. Nije mogao izgovoriti ni R. Denil, ni dr Sarton). "On je sprečio pobunu i to tako što je uperio revolver na potencijalne pobunjenike."

"Zaboga", reče Enderbi žurno, "izveštaj kaže da si ti..."

"Znam, komesare", reče Bejli. "Izveštaj se zasnivao na mojim informacijama. Nisam mogao dopustiti da se u izveštaju napiše da je robot zapretio ljudima revolverom."

"Ne, ne. Naravno, ne." Enderbi je očigledno bio krajnje užasnut. Nagnuo se da pogleda u nešto što se nalazilo izvan opsega trimenziovizivskog prijemnika.

Bejli je mogao pogoditi šta je gledao. Komesar je proveravo kontrolni aparat, da utvrdi da možda neko ne prisluškuje, prikopčavši se na prenosnik.

"Je li to jedan od vaših dokaza?" upita Fastolf.

"Naravno da jeste. Prvi Zakon robotike kaže da robot ne može povrediti ljudsko biće."

"Ali R. Denil nije nikoga povredio."

"To je istina. On je čak kasnije rekao da ni pod kojim uslovima ne bi pucao. Ipak, još nikada nisam čuo da je bilo koji robot povredio duh Prvog zakona do te mere, da je zapretio da će pucati u čoveka, čak i kad mu to i nije bila namera."

"Shvatam. Da li ste vi stručnjak za robotiku, gospodine Bejli?"

"Ne, gospodine, ali pohađao sam kurs opšte robotike i pozitronske analize. Nisam puka neznalica."

"To je lepo", reče ljubazno Fastolf, "ali shvatate, ja sam stručnjak za robotiku i uveravam vas da suština robotskog mišljenja leži u potpuno doslovnom tumačenju stvarnosti. Ono ne priznaje nikakav duh Prvog zakona, već samo slovo tog zakona. Jednostavni modeli, koje vi na Zemlji imate, toliko su prenatrpani dodatnim obezbeđenjima Prvog zakona, da su možda nesposobni i da zaprete čoveku. Usavršen model, kakav je R. Denil, sasvim je druga stvar. Ako sam tačno shvatio, Denilova pretnja bila je neophodna kako bi se sprečila pobuna. Dakle, njegova je namera bila da spreči obimniju povredu ljudskih bića. Zapravo, on se pokoravao Prvom zakonu, a nije ga kršio."

Bejli je iznutra zadrhtao, ali je spolja zadržao svoj mir. Osećao je da će biti teško, ali je znao da može pobediti Svemirca na njegovom vlastitom terenu.

"Možda možete pobiti svaku tačku posebno, ali sve zajedno one ipak nešto govore, rekao je. "Prošle noći u našoj raspravi oko takozvanog ubistva ovaj takozvani robot je utvrdio da je probraćen u detektiva instaliranjem novog instinkta u njegovu pozitronsku mrežu. Instinkta pravde, kako je rekao."

"To jemčim", reče Fastolf. "To je bilo učinjeno pre tri dana, pod mojim vlastitim nadzorom."

"Ali pravda, razumete li? Pravda, dr Fastolfe, predstavlja samo apstrakciju. Samo ljudsko biće može shvatiti taj pojam."

"Ako pravdu definišete na takav način, naime, da je apstrakcija, i ako kažete da ona označava pružanje, svakom čoveku, onoga što mu pripada, da pravda znači pristajanje uz istinito i pravo, ili nešto

slično, ja bih se složio sa vašim argumentom, gospodine Bejli. Ljudsko razumevanje apstrakcije, pri stanju naše nauke, ne može se ugraditi u pozitronski mozak."

"Vi onda priznajte, kao stručnjak za robote, da...?"

"Naravno. Pitanje je, međutim, u tome šta je R. Denil podrazumevao pod pojmom pravde?"

"Iz našeg razgovora jasno je proizlazilo da podrazumeva isto ono što podrazumevamo vi i ja, ili bilo koje ljudsko biće, ono što jedan robot ne može biti u stanju."

"Zašto ne zatražite, gospodine Bjeli, da on sam definiše taj pojam?"

Bejli oseti izvestan gubitak samopouzdanja. Obratio se R. Denilu: "Šta veliš?"

"Da, Elija?"

"Kakva je tvoja definicija pravde?"

"Pravda je, Elija, stanje koje nastaje kad se sprovode svi zakoni."

Fastolf klimnu. "Dobra definicija, gospodine Bjeli, za jednog robota. Želja da se sprovode svi zakoni ugrađena je u R. Denila. Za njega je pravda vrlo konkretan pojam, jer se zasniva na sprovođenju zakona uošte, a ovaj se, opet, zasniva na pojedinačnim i utvrđenim zakonima. Tu nema ničeg apstraktnog. Samo ljudsko biće može uvideti činjenicu da na osnovu nekog apstraktnog moralnog kriterijuma neki zakoni mogu biti loši, a njihovo sprovođenje neopravdano. Šta na to kažeš, R. Denile?"

"Nepravedan zakon", reče. R. Denil jednolično, "znači unutarnju protivurečnost samog tog pojma."

"Za robota to i jeste protivurečnost, gospodine Bejli. Shvatite, ne smete mešati vaš pojam pravde s R. Denilovim."

Bejli se oštro obrati R. Denilu: "Prošle noći napustio si moj stan."

R. Denil odgovori. "Jesam. Žao mi je ako je moj odlazak poremetio tvoj san."

"Gde si išao?"

"U lične prostorije."

Za trenutak, Bejli se osetio ošamućeno. Bio je to odgovor koji je priželjkivao, ali nije mislio da će R. Denil odmah priznati istinu. Osetio je kako još malo njegovog samopouzdanja isparuje, ali se ipak i dalje čvrsto držao. Komesar je posmatrao prizor dok su mu oči, pokrivene naočarima, skakale s lica na lice. Bejli se sada nikako

nije mogao povući, ma kakve sofizme upotrebljavali protiv njega. Morao je dokazati svoju teoriju.

"Kad smo stigli u moju Sekciju, insistirao je da sa mnom uđe u lične prostorije", rekao je Bejli. "Njegov izgovor bio je vrlo slab. U toku noći ponovo je otišao da poseti lične prostorije, kao što i sam priznaje. Kad bi on bio čovek, ne bi u tome bilo ničeg čudnog, imao bi na to puno pravo. To je očigledno. Budući, međutim, da je robot, noćni izlet je potpuno besmislen. Zaključak: on može biti samo čovek."

Fastolf klimnu. Izgledalo je da nije ni najmanje zbunjen. "Vrlo zanimljivo", reče on. Upitajmo Denila zašto je prošle noći išao u lične prostorije."

Komesar Enderbi naganuo se napred. "Molim vas, dr Faslolfe", promrmljao je, "nije pristojno..."

"Ne morate se uzbuđivati, komesare", reče Fastolf. Tanke usne su mu se zatengule, kao da se smeje, iako se nije smejao. "Uveren sam da Denilov odgovor neće povrediti vaš osećaj pristojnosti, kao ni osećaj pristojnosti gospodina Bejlija. Reci nam, Denile."

R. Denil reče: "Elijeva žena, Džesi, prošle je noći otišla iz stana s potpuno prijateljskim osećanjima prema meni. Bilo je sasvim očigledno da nema nikakvo razloga da misli da sam nešto drugo, a ne čovek. Vratila se u stan sa saznanjem da sam robot. Zaključak je očigledan: tavku informaciju mogla je dobiti samo negde napolju. Iz toga je sledilo da je neko prisluškivao moj razvogo s Elijom. Nikako drugačije tajna moje prave prirode nije mogla postati opštepoznata stvar.

Elija mi je rekao da je stan dobro izolovan. Razgovarali smo vrlo tiho. Obično prisluškivanje ne bi moglo otkriti ništa. Ipak, poznato je da je Elija policajac. Ako postoji zavera u Gradu, koja je tako dobro organizovana da može planirati ubistvo dr Sartona, onda su zaverenici mogli saznati da je Eliji stavljena u dužnost istraga o tom ubistvu. Bilo bi, dakle, verovatno da su u njegov stan ubacili prisluškivače.

Pošto su Elija i Džesi otišli na počinak, pretražio sam stan koliko što sam pomnije mogao, ali nisam našao ni traga mikrofону. To je komplikovalo stvari. Fokus dvostrukih prislušnih talasa mogao bi poslužiti umesto mikrofona, ali za otkrivanje takvog trika bila bi mi potrebna prilično opsežna aparatura.

Analiza situacije dovela me je do zaključka da su lične prostorije jedino mesto gde gradski žitelj može činiti sve, a da ga niko ništa ne pita. Tamo se čak mogao postaviti i dvostruki talasni prislušivač. Običaj da čovek u ličnim prostorijama ima potpun mir vrlo je snažan i niko ne bi takvog prestupnika ni pogledao. Sekcijske lične prostorije nalaze se vrlo blizu Elijinog stana, tako da daljina ne bi predstavljala smetnju. Mogao se upotrebiti obični, ručni model prislušivača. Zato sam otišao u lične prostorije da ispitam stvar."

"I šta si našao?" upita Bejli brzo.

"Ništa, Elija. Ni traga prislušivaču."

Dr Fastolf upita: "Gospodine Bejli, da li vam ovo zvuči kao dovoljno dobar razlog?"

Sada je nestalo Bejljeve nesigurnosti. "Dovoljno dobar razlog, možda, ali ni izdaleka savršen. On ne zna da mi je moja žena rekla gde je dobila informacije i kada. Saznala je da je Denil robot čim je izišla iz kuće. Glasine su se već satima širile gradom. I tako, saznanje da je u pitanju robot nije moglo proizići iz prisluškivanja našeg razgovora."

"Ali, ipak", reče dr Fastolf, "robotov odlazak u lične prostorije je objašnjen."

"Ima, međutim, tu nešto što nije objašnjeno", žestoko odgovori Bejli.

"Kada, gde i kako se saznalo da je u pitanju robot? Kako su se proširile vesti da je robot Svemiraca u Gradu? Koliko znam, samo je nama dvojici bilo poznato nešto o tome, komesaru Enderbiju i meni, a mi to nismo nikome rekli. Komesare, da li je iko u Odseku znao za to?"

"Nije", reče Enderbi zabrinuto. "Čak ni gradonačelnik. Samo mi i dr Fastolf."

"I on", dodao je Bejli, pokazujući prstom.

"Ja?" upita R. Denil.

"Da, ti."

"Pa ja sam sve vreme bio s tobom, Elija."

"Nisi bio", reče Bejli besno. "Ja sam bio u ličnim prostorijama oko pola sata, a možda i više, pre nego što smo došli do mog stana. U to vreme nismo bili u vezi i tada si ti stupio u dodir sa svojom grupom u Gradu."

"Kakvom grupom?" upita Fastolf.

"Kakvom grupom?" čuo se kao odjek komesar Enderbi, skoro istovremeno.

Bejli ustade sa stolice i okrenu se prema trimenziovizijском prijemniku. "Komesare, molio bih te da ovo pažljivo saslušáš. Kaži mi, ako se nešto ne slaže. Vest o ubistvu u čudnoj je podudarnosti s tvojim prispećem u grad Svemiraca, gde si imao sastanak s ubijenim. Pokazuju ti telo nećega što može biti ljudsko biće; ali telo je u međuvremenu nestalo i više se ne može dobiti za bližu istragu.

Svemirci smatraju da je ubistvo počino neki Zemljanin, premda je jedini način, na koji mogu opravdati takvu optužbu, pretpostavka da je gradski čovek napusti Grad i došao k njima preko otvorenog prostora, sam i po noći. I sam znaš koliko je to neverovatno.

Zatim šalju takozvanog robota u Grad; zapravo, oni insistiraju na tome da ga primimo. Prvo što taj robot čini jeste da revolverom preti gomili ljudi. Drugo, on razglašava po gradu da je među nas došao robot Svemiraca. Glasine su čak tako određene, da mi je Džesi rekla da se zna da taj robot saraduje s policijom. To znači da će se uskoro saznati da je robot bio taj koji je rukovao onim revolverom. Možda se već sada šire glasine, preko kvaščevih farmi i tamo u hidroponskim centralama Long Ajlenda, da se robot-ubica nalazi u Gradu."

"To je nemoguće. Nemoguće", prostenjao je Enderbi.

"Ne, nije. To se upravo događa, komesare. Zar ne shvatate? U Gradu zaista postoji zaverenička organizacija, ali njome upravljaju iz Grada Svemiraca. A Svemirci žele da sebi stvore mogućnost da pošalju izveštaj o ubistvu. Oni žele nered. Oni žele napad na Grad Svemiraca. Što god stvari budu išle gore, to će za njih biti bolje - i vasijski brodovi će doći i okupirati gradove na Zemlji."

Fastolf reče blago: "Pa, dvadeset pet godina imali smo dobar izgovor - Pobunu protiv Zida."

"Onda niste bili spremni. Sada jeste." Bejljevo srce ludački je udaralo.

"Vi nam pripisujete vrlo složenu zaveru, gospodine Bejli. Kad bismo zaista želeli da zauzmemo Zemlji, mogli bismo to učiniti na mnogo jednostavniji način."

"Možda i ne biste, dr Fastolfe. Vaš takozvani robot mi je rekao da se javno mnjenje na Spoljnjim svetovima ne slaže u pitanju Zemlje. Mislim da je bar u tom trenutku govorio istinu. Možda osvajački rat

vaši ljudi ne bi primili tako laka srca. Možda je potreban neki incident. Dobar incident. Dobar incident koji bi sve okrenuo protiv nas."

"Kao, na primer, ubistvo? To mislite? Priznaćete da bi to moralo biti namešteno ubistvo. Ne mislite, nadam se, da bismo zarad incidenta zaista ubili nekog našeg čoveka?"

"Napravili ste robota koji izgleda kao dr Sarton, pucali u njega iz revolvera i ostatke pokazali komesaru Enderbiju."

"Ali onda", reče dr Fastolf, "ako smo uzeli R. Denila da predstavlja dr Sartona u lažnom ubistvu, mi sad moramo upotrebljavati dr Sartona da glumi R. Denila u lažnoj istrazi lažnog ubistva."

"Tačno. Govorim vam to u prisustvu svedoka koji nije ovde glavom i koga ne možete naprosto zbrisati; koji je, pored toga, dovoljno važan da mu može verovati Gradska uprava, pa i sam Vašington. Mi ćemo biti spremni da vas dočekamo i mi znamo kakve su vam namere. Ako bude potrebno, naša će se vlada obratiti direktno vašem narodu i objaviti mu situaciju kakva jeste. Sumnjam da se može nekažnjeno sprovoditi ovakva međuzvezdana agresija."

Fastolf zatrese glavom: "Molim vas, gospodine Bjeli, postajete sasvim nerazumni. Imate zaista čudne ideje. Pokušajte da mirno pretpostavite da je R. Denil zaista R. Denil. Pretpostavimo da je on stvarno robot. Zar ne bi, onda, bilo prirodno da je ubijeni, čije je telo komesar Enderbi video, zaista bio dr Sarton? Teško bi bilo verovati da je to bio neki treći robot. Komesar Enderbi je bio svedok prilikom sazdanja R. Denila i može jemčiti da postoji samo jedan takav robot."

"Kad smo već kod toga", reče tvrdoglavo Bejli, "ni komesar nije stručnjak za robotiku. Možda imate deset takvih robota."

"Budite razboriti, gospodine Bejli. Šta ako je R. Denil zaista R. Denil? Zar ne bi onda cela zgrada vaše teorije pala u vodu? Zar biste tada i dalje imali osnova da verujete u tu potpuno melodramsku i nemoguću međuzvezdanu zaveru koju ste samo izmislili?"

"Kad bi on bio robot! Ja tvrdim da je on čovek."

"Ipak, niste stvar ispitali do kraja, gospodine Bejli", reče Fastolf. "Da bi se od ljudskog bića razlikovao robot, čak i robot veoma nalik na čoveka, nije potrebno stvarati neisugrune dokaze na temelju nekih sitnica, onoga što on izgovori ili učini. Na primer, da li ste pokušali da

zabodete iglu u R. Denila?"

"Šta?" Bejli je ostao otvorenih ustiju.

"To je vrlo jednostavan opit. Ima i drugih, koji možda nisu toliko jednostavni. Njegova koža i kosa izgledaju kao prave, ali da li ste pokušali da ih pogledate pod dovoljno velikim uvećanjem? S druge strane, on naizgled diše, naročito kada upotrebljava vazduh da artikuliše svoj govor, ali da li ste primetili da je njegovo disanje nepravilno, da katkada prolaze minuti, a da uopšte ne uzdahne. Mogli ste čak uzeti nešto vazduha, koji on izdiše, i izmeriti koliko u njemu ima ugljen-dioksida. Mogli ste pokušati i da analizirate njegovu krv. Mogli ste proveriti otkucaje njegovog bila, ili oslušnuti njegovo srce. Da li shvatate na šta mislim, gospodine Bejli?"

"Prazne priče", uzvratil Bejli nelagodno. "Ne možete me ovako blefirati. Zaista sam mogao pokušati nešto od toga, ali zar mislite da bi mi dopustio da mu se približim sa siringom, stetoskopom ili mikroskopom?"

"Naravno, shvatam vaše razloge", reče Fastolf. Pogledao je R. Denila i mahnuo mu.

R. Denil je dotakao manžetu na desnom rukavu košulje i dijamagnetski šav otvorio se duž cele njegove ruke. Glatka, mišićava i naizgled ljudska ruka ležala je pred Bejlijem. Kratke, smeđe malje bile su po količini, boji i rasporedu upravo onakave kao u čoveka.

Bejli reče: "Pa?"

R. Denil pritisnu vrh svog desnog srednjeg prsta palcem i kažprstom leve ruke. Šta je tačno robot učinio Bejli nije mogao videti.

Ali baš kao što se tkanina rukava rastavila u dvoje, kad se oslobodilo dijamagnetsko polje šava, tako se sada i ruka isto tako rastavila na dva dela. I tu, pod tankom naslagom materije, koja je toliko bila nalik na meso, nalazilo se mutnoplavo sivilo čelika koji ne rđa, mehaničkih zglobova, poluga i žica.

"Želite li možda da detaljnije razgledate Denilovu unutrašnjost?" upita dr Fastolf pristojno.

Bejli ga je jedva čuo. U ušima mu je šumelo, a s komesarove strane čuo se iznenada vrisak visokog i histeričnog smeha.

9. SVEMIRČEVO OBJAŠNJENJE

Prolazili su minuti. Šum u Bejljevim ušima postao je glasniji i potpuno je zaglušio smeh. Prostorija i sve što se u njoj nalazilo zanjihalo se i on je izgubio osećaj vremena.

Kad je ponovo došao k sebi, sedeo je u nepromenjenom položaju, ali sa sasvim određenim osećanjem da je prošlo izvesno vreme. Trimenziovizijski prijemnik bio je mlečno proziran, ali se na njemu nije video komesar. R. Denil je sedeo kraj Bejlja, držeći s dva prsta kožu na njegovoj nadlaktici. Bejli je video da mu Denil daje nekakvu injekciju. Posmatrao je kako se tamna tečnost polako širi ispod površine kože i kako, nestajući u limfi, natapa ceo njegov sistem. Počeo se polako pribirati.

"Da li ti je bolje, partneru Elija?" upita ga R. Denil.

Bejli se zaista osećao bolje. Povukao je ruku i robot ga je pustio. Spustio je rukav i pogledao oko sebe. Dr Fastolf je sedeo na istom mestu, a izraz njegovog lica ublažavo je smešak.

Bejli je rekao: "Jesam li se to onesvestio?"

Dr Fastolf uzvрати: "Da, na izvestan način. Bio je to svakako težak udarac za vaše živce."

Bejli se odmah seti svega. Zgrabio je hitro R. Denilovu ruku, zadigavši s nje rukav koliko god je mogao. Osećao je mekoću robotova mesa pod prstima, ali ispod toga bilo je nešto tvrdo, mnogo tvrđe nego kost.

R. Denil dopusti da njegova ruka nepokretno leži u stisku detektiva. Bejli je zurio u nju, štipkajući kožu i primećujući vrlo sitan trag šava. Bilo je to logično. Robot, pokriven sintetskom kožom i sazdan tako da izgleda kao čovek, ne može se popravljati na uobičajen način. Nije se naprosto mogao, recimo, odšrafiti njegov grudni koš. Lobanja se nije mogla naprosto nasaditi i opet skinuti. U stvari, razni delovi mehaničkog tela morali su se sastavljati pomoću mikromagnetskih polja. Ruka, glava i celo telo moraju se rastavljati odgovarajućim dodirima, a zatim se opet sastavljati obrnutim postupkom.

Bejli podiže oči: "Gde je komesar?" promrmlja on gotovo mrtvo.

"Imao je posla", reče dr Fastolf. "Nagaovorio sam ga da se povuče. Uverio sam ga da ćemo se sami za vas pobrinuti."

"Već ste se za mene sasvim lepo pobinuli, hvala", uzvratila Bejli mrko. "Mislim da je naš razgovor završen."

Uspravio se, osećajući umor u zglobovima. Iznenada se osetio vrlo star. Previše star da sve počne ispočetka. Nije bila potrebna neka velika bistrina pa da vidi šta ga čeka u budućnosti.

Komesar će biti napola preplašen, a napola besan. Hladno će primiti Bejliju, skidajući svakih petnaest sekundi naočare da ih obriše. Njegov tihi glas (Džulijus Enderbi nije nikada vikao) pažljivo će objašnjavati da su Svemirci smrtno uvređeni.

"Nije moguće na taj način razgovarati s Svemircima, Elija. Oni to ne podnose." (Bejli je u sebi čuo Enderbijev glas, tako jasno da je prepoznavao i najmanje nijanse naglasaka). "Upozorio sam te. Teško je i zamisliti koliko si štete pričinio. Ja shvatam tvoje razloge. Pazi. Shvatam šta si hteo da postigneš. Da su u pitanju žitelji Zemlje sve bi bilo drugačije. Sam bih ti rekao da rizikuješ, da pokušaš, pa šta bude. Da ih isteraš na čistac. Ali Svemirci! Mogao si me bar uputiti u stvar, Elija. Mogao si se sa mnom posavetovati. Ja ih poznajem. Znam ih kao svoj džep."

I šta će Bejli na to moći da kaže? Da baš Enderbiju to nije mogao reći. Da je njegov plan bio strahovito riskantan, a da je baš Enderbi strahovito oprezan čovek. Da je upravo Enderbi bio taj koji je ukazivao na velike opasnosti koje bi mogle proizići iz neuspeha ili iz pogrešne vrste uspeha. Da se jedini način da se spase otpuštanja sastojao u tome da dokaže da krivica počiva na Gradu Svemiraca.

Enderbi će reći: "Moraću da o tome podnesem izveštaj, Elija. Doći će do svakakvih posledica. Poznajem ja Svemirce. Zahtevaće da ti se oduzme vođenje slučaja i ja ću morati to i učiniti. Ti to razumeš, Elija, zar ne? Pokušaću da ti to olakšam. Možeš računati na mene. Štitću te koliko god budem mogao, Elija."

Bejli je znao da će to zista biti istina. Komesar će ga štititi, ali samo onoliko koliko to stvarno bude moguće. Ne toliko, na primer, da bi još više razgnevio pobesnelog Gradonačelnika.

Mogao je čuti i Gradonačelnikov glas: "Do đavola, Enderbi, šta je to? Zašto nisam bio upućen u stvar? Ko upravlja Gradom? Zašto se dopustilo da neki robot bez ovlašćenja uđe u Grad? I šta je još, do đavola, taj Bejli..."

Ako bude došlo do izbora između Bejlijeve budućnosti u Odseku i

komesarove vlastite, šta onda Bejli može očekivati? Nije imao nikakvog razloga da krivi Enderbija.

Najmanje što je mogao očekivati bila je degradacija, ali je i to bilo dovoljno rđavo. Čoveku koji živi u modernom Gradu osigurana je samo minimalna egzistencija, a otpušteni nemaju čak ni to. Bejli je to dobro znao.

Samo je unapređenje moglo doneti neke pogodnosti: ponegde udobnije sedište, tu i tamo bolji komad mesa, kraće čekanje u nekom redu. S nekog filozofskog stanovišta te se stvari mogu činiti jedva vrednima da se čovek za njih bori.

Ali niko, koliko god bio filozofski nastrojen, ne bi se mogao odreći tih povlastica, kad bi ih jednom dobio, a da za njima ne zažali. U tome je bila čitava stvar.

Kako je samo krupna prednost za udobnost stana bilo uvođenje lavaboa, kad je čovek pre toga trideset godina automatski išao u lične prostorije. Kako je zapravo bilo besmisleno praviti se važnim zbog svog "standarda", kad se smatralo najgorom povredom bontona da čovek, na bilo kom mestu, paradira tim "standardom." Ipak, kad bi se lavabo morao ukolniti, kako bi ponižavajuć i nepodnošljiv bio svaki odlazak u lične prostorije. Kako bi se čežnjivo čovek sećao brijanja u spavaćoj sobi! Koliki bi samo osećaj luksuza čovek izgubio!

Bilo je u modi da se savremeni politički pisci s neskrivenim nedogovanjem osvrću na "fiskalizam" srednjevekovnih vremena, kada je sva ekonomija bila zasnovana na novcu. Konkurentska borba za opstanak, govorili su oni, bila je surova. Nije se nikako moglo ostvariti neko složenije društvo u situaciji gdje je vladala večna napetost "borbe za lov." (Naučnici su navodili razna tumačenja reči "lova", ali nije bilo razmimoilaženja u pogledu njenog opšteg značenja.)

Nasuprot tome, savremeni "urbanizam" hvali se na sva usta, kao visoko prosveteno i napredno društvo.

Možda je i bilo tako. Ali bilo je istorijskih romana koji su pričali o romantičnoj i senzacionalnoj srednjevekovnoj tradiciji, a medijevalisti su smatrali da je "fiskalizam" rodio i takve stvari kao što su individualizam i inicijativa.

Bejli nije hteo da se tako lako preda, ali sada je sam sebe bolno

upitao da li se čovek ikad teže borio za tu "lovu", ma šta ona značila, ili da li je ikada teže osećao gubitak, nego žitelj Grada koji se bori da ne izgubi svoju posebnu nedeljnu porciju piletine - piletine od pravog mesa, koje se nekad nalazilo na živoj ptici.

Bejli pomisli: nije mi do mene. U pitanju su Džesi i Ben.

Glas dr Fastolfa umešao se u njegove misli: "Gospodine Bejli, čujete li me?"

Bejli zatrepta. "Šta?" Koliko već stoji ovde kao idiot? "Zar nećete sestati, gospodine? Budući da ste ovaj teret skinuli sa srca, mogli biste sada pogledati neke mikrofilmove koje smo napravili na poprištu zločina, kako biste videli događaje koji su neposredno usledili ubistvu."

"Ne, hvala lepo. Imam posla u Gradu."

"Pa, valjda slučaj dr Sartona dolazi na prvo mesto."

"Ne meni. Sigurno sam već smenjen." Iznenada je planuo. "Do đavola, ako ste mogli dokazati da je R. Denil robot, zašto to niste učinili odmah? Zašto ste dopustili onakvu farsu?"

"Dragi moj gospodine Bejli, mene je zaista zanimala vaša dedukcija. Što se tiče vašeg smenjivanja, ne verujem da će do toga doći. Pre nego što je komesar otišao, ja sam ga naročito zamolio da vam ne oduzima rad na ovom slučaju. Verujem da će tako i postupiti?"

Bejli sede, ne potpuno svojom voljom. Oštro je rekao: "Zašto?"

Dr Fastolf prekrsti noge i uzdahnu: "Gospodine Bejli, uopšte uzev, ja srećem dve vrste gradskih žitelja: pobunjenike i politikante. Vaš komesar nam je zaista koristan, ali on je politikant. On nama govori ono što misli da želimo da čujemo. On nama manipuliše, ako znate šta time želim da kažem. Onda vi dolazite ovamo i hrabro nas optužujete za strahovite zločine, pokušavajući da dokažete svoje stanovište. Zaista sam u tome uživao. Mislim da nam ovakav razvoj stvari uliva nadu."

"Kakvu nadu?" upita sarkastično Bejli.

"Pravu nadu. Vi ste čovek s kojim mogu iskreno razgovarati. Prošle noći, gospodine Bejli, R. Denil me je izvestio o vama subeternim komunikacijama na koje se vi ne možete priključiti. Neke stvari o vama vrlo su me zanimale. Na primer, priroda mikroknjiga u vašem stanu."

"Šta nije u redu s njima?"

"Mnoge od tih knjiga govore o istorijskim ili arheološkim temama. Čini mi se da vas ljudsko društvo zanima i da znate nešto o njegovom razvitku."

"Čak i policajac može svoje slobodno vreme provoditi gledajući mikroknjige, ako mu se to sviđa."

"Tačno. Drago mi je što čitate baš takve stvari. To će mi biti od pomoći u onome što želim da vam kažem. Najpre želim da vam objasnim, ili barem da pokušam, prirodu ekskluzivnosti ljudi sa Spoljnjih svetova. Ovde, na Zemlji, mi živimo u Gradu Svemiraca. Ne ulazimo u vaš Grad, a sa njegovim žiteljima dolazimo u dodir samo na strogo ograničen način. Dišemo na otvorenom vazduhu, ali neprestano nosimo filtere. I ja sam sedim ovde s filtrima u nozdrvama, s rukvicama na rukama, i čvrsto sam odlučio da vam se ne približujem više nego što je neophodno. Šta mislite, zašto je to tako?"

Bejli odvrati: "Nema smisla da nagađam." Neka sada on govori.

"Kada biste mislili kao mnogi vaši ljudi, rekli biste da je to zato što preziremo žitelje Zemlje i što se bojimo da bi dodir s ljudima umanjio naš ugled i uprljao našu kastu. To nije tačno. Pravi odgovor je, ipak, sasvim očigledan. Medicinski pregled kroz koji ste prošli, kao i dekontaminacija, nisu stvar rituala. Potekli su iz potrebe."

"Bolest?"

"Da, bolest. Dragi moj gospodine Bejli, žitelji Zemlje, koji su naselili Spoljnje svetove, stizali su na planete na kojima uošte nije bilo zemaljskih bakterija ili virusa. Oni su sa sobom doneli i svoje bolesti, ali su takođe doneli poslednje medicinske i mikrobiološke metode. Morali su se boriti samo protiv malog broja mikroorganizama. Tamo nije bilo komaraca koji bi širili malariju, nije bilo puževa koji bi širili skistosomijazis. Uzročnici bolesti su uništeni i sada se uzgajaju simbiotske bakterije. Postepeno su se Spoljnji svetovi potpuno oslobodili bolesti. Prirodno, tokom vremena, ulazna procedura za useljavanje žitelja Zemlje bila je sve stroža, jer su Spoljnji svetovi bili sve manje otporni prema eventualnom unošenju bolesti."

"Nikad niste bili bolesni, dr Fastolfe?"

"Ne od parazitske bolesti, gospodine Bejli. Svi smo mi podložni degenerativnim bolestima, kao što je, recimo, arterioskleroza, ali ja nikad nisam bio, kako vi to kažete, prehladen. Kad bih dobio grip,

verovatno bih umro. Ja mu ne mogu pružiti nikakav otpor. To je neperilika Grada Svemiraca. Mi, koji smo došli ovamo, rizikujemo mnogo. Zemlja je puna bolesti protiv koji mi nemamo odbrane, nikakve prirodne odbrane. Eto, i vi sami nosite u sebi klice gotovo svih poznatih bolesti. Vi toga niste svesni, jer ih u svakom trenutku suzbijate antitoksinima i antitelima koje ste razvili tokom godina. Ja tih antitoksina nemam. Da li se još čudite što vam ne prilazim? Verujte mi, gospodine Bjeli, ja se pravim važan samo u samodbrani." Bejli reče: "Ako je to istina, zašto se to ne objavi ljudima na Zemlji? Mislim, ako nije u pitanju vaša uobraženost, nego odbrana od stvarne fizičke opasnosti?"

Svemirac zatrese glavom: "Nas je vrlo malo, gospodine Bejli, i ne vole nas jer smo stranci. Svoju bezbednost održavamo na osnovu prilično krhkog prestiža nekakve superiorne klase. Ne možemo dopustiti da izgubimo tu fasadu, priznajući da nas je strah da se približimo nekom žitelju Zemlje. Ne možemo to učiniti barem sve dotle dok ne dođe do boljeg razumevanja između žitelja Zemlje i Svemiraca."

"Neće ni doći, dok bude ovako išlo. Baš zbog vaše superiornosti, mi vas... oni vas mrze."

"U tome i jeste problem. Mi smo toga potpuno svesni."

"Zna li komesar išta o tome?"

"Mi mu to nikada nismo ovako neposredno objasnili, kao sada vama. On je to možda i sam pogodio. Vrlo je inteligentan čovek."

"Da je pogodio, morao bi mi reći", primeti Bejli zamišljeno.

Dr Fastolf podiže obrve. "Da vam je rekao, ne biste ni pomislili da je R. Denil Svemirac - čovek. Je li tako?"

Bejli je slegao ramenima, kao da o tome više ne želi da razgovara.

Ali dr Fastolf je nastavio: "To je istina. Ako ostavimo po strani psihološke teškoće, to jest strahoviti efekat koji bi na nas proizveli buka i gužva, i dalje bismo bili suočeni sa činjenicama da bi, za svakog od nas, ulazak u Grad bio ravan smrtnoj presudi. Zato je dr Sarton i započeo rad na projektu s humanoidnim robotima. Trebalo je da zemene ljude, da budu sazdani tako da uđu u Grad umesto nas..."

"To mi je objasnio i R. Denil."

"Ne slažete se s time?"

"Slušajte", reče Bejli, "budući da ovako otvoreno govorimo, dopustite da vas nešto upitam jednostavnim rečima. Zašto ste vi, Svemirci, došli na Zemlju? Zašto nas ne ostavite na miru?"

Fastolf reče, očigledno iznenađen: "Jeste li zadovoljni životom na Zemlji?"

"Pa, nekako guramo."

"Da, ali koliko će dugo o trajati? Broj žitelja neprestano raste. Raspoložive kalorije već su toliko oskudne da mogu zadovoljavati potebe samo uz najveće napore. Čoveče, Zemlja se nalazi u ćorsokaku."

"Guramo, ipak", ponovi tvrdoglavo Bejli.

"Na jedvite jade. Grad kao Njujork mora uložiti ogromne napore da bi dobavljao vodu i uklanjao otpatke. Atomske centrale u neprestanom su pogonu i crpe gorivo iz uranskih zaliha koje postaju sve manje i manje, a teško ih je dobavljati čak i sa drugih planeta. S druge strane, potrebe sve više rastu. Život u Gradu zavisi u svakom trenutku od isporuka proizvoda s kvašćevih farmi i minerala iz hidroponskih fabrika. Vazduh mora neprestano biti u cirkulaciji. Ravnoteža, u kojoj živite, vrlo je osetljiva u svakom pogledu i svake godine postaje sve osetljivija. Šta bi se dogodilo Njujorku kada bi se ogromni dovoz i odvoz prekinuo samo na jedan jedini sat?"

"To se nije nikad dogodilo."

"To ne znači da se ne može dogoditi. U stara vremena pojedine velike naseljene skupine bile su gotovo u potpunosti samodovoljne i živele su od proizvoda sa susednih farmi. Ništa im nije moglo naneti štetu, osim elementarne nesreće, kao što su, na primer poplava, epidemija ili suša. Kako su te skupine rasle, tako se i tehnologija usavršavala. Lokalne štete mogle su se otkloniti pribavljanjem pomoći iz udaljenih krajeva, ali tako su sve veća područja postajala međusobno zavisna. U srednjevekovnim vremenima, u otvorenim gradovima, čak i u onim najvećim, stanovništvo je moglo živeti od zaliha hrane gotovo čitave sedmice. Kada je Njujork prvi put postao Grad, nije mogao živeti od zaliha ni jedan dan. Sada ne bi izdržao ni jedan sat. Nesreća, koja bi pre deset hiljada godina bila samo neugodna, pre hiljadu godina samo ozbiljna, pre sto godina akutna, sada bi nesumnjivo bila kobna."

Bejli se nemirno pomerao na stolici. "To sam već i ranije čuo.

Medijevalisti žele da se rasture Gradovi. Oni žele da se vratimo zemlji i prirodnoj obradi zemlje. Mislim, lično, da su ljudi; mi to ne možemo učiniti. Ima nas previše, a, pored toga, u istoriji se nikad nije moglo ići unatrag, već samo unapred. Naravno, kad iseljavanje ne bi bilo ograničeno..."

"Znate i sami zašto mora biti ograničeno."

"Pa, šta onda da radimo? U čorsokaku smo."

"Zašto se ne biste iseljavali na neke nove svetove? U Galaksiji ima stotinu milijardi zvezda. Računa se da ima bar stotinu miliona nastanjivanih planeta, ili takvih koje se mogu učiniti prikladnim za ljudski život."

"To je smešno."

"Zašto?" upita dr Fastolf vatreno. "Zašto bi taj predlog bio smešan? Žitelji Zemlje su u prošlosti naseljavali druge planete. Preko trideset do pedeset Spoljnjih svetova, uključujući i moju rodnu Auroru, naselili su upravo žitelji Zemlje. Zar naseljavanje nije više moguće?"

"Pa..."

"Nemate odgovor? Dopustite da vam ja odgovorim. Ako kolonizacija zaista nije moguća, to je samo zato što se na Zemlji razvila kultura Gradova. Pre postanka Gradova, ljudski život na Zemlji nije bio tako specijalizovan, da se ljudi ne bi mogli osloboditi i početi sve iznova na nekom novom svetu. Učinili su to trideset puta. Ali sada su se žitelji Zemlje tako zatvorili, ukopali u zatvore pod čeličnim nebom, u kojima su se zauvek zarobili. Vi, gospodine Bejli, ne možete čak ni da poverujete u to da bi neki žitelji Grada mogao preći preko otvorenog prostora, makar samo do Grada Svemiraca. Preći prostor do novog sveta sigurno za vas predstavlja potpunu nemogućnost. Urbanizam upropašćuje Zemlju, gospodine."

Bejli besno odvrati. "Pa šta onda? Šta se to vas tiče? To je naš problem i mi ćemo ga sami rešiti. Ako ga ne rešimo, to će biti naš originalni put u pakao":

"Mislite li da je vaš vlastiti put u pakao bolji nego put nekoga drugog u nebo? Znam kako se osećate. Nije prijatno slušati kako vam stranac drži propovedi. Premda, ja bih zaista želeo da vaši ljudi mogu nama držati propovedi, jer i mi smo suočeni s problemom koji je potpuno blizak vašem."

Bejli se zlobno nasmeši: "Prenaseljenost?"

"Rekao sam blizak, a ne jednak. Naš je problem u premalom broju žitelja. Šta biste rekli, koliko mi je godina?"

Bejli se zamisli, a onda namerno reče više nego što je mislio: "Rekao bih - šezdeset."

"Morali biste reći - sto šezdeset."

"Šta!"

"Sledećeg rođendana, da budemo tačni, imaću sto šezdeset tri godine. Nije to nikakav trik. Računam u standardnim zemaljskim godinama. Ako budem srećan, ako se budem čuvao i ako ne uhvatim neku bolest na Zemlji, doživljuću još toliko. Ljudi na Aurori žive i preko tri stotine pedeset godina. A dužina života neprestano se povećava."

Bejli pogleda R. Denila, koji je ceo ovaj razgovor propraćao ravnodušnim mukom, kao da od njega traži potvrdu.

Zatim reče: "Kako je to moguće?"

"U društvu gde je priraštaj vrlo mali, moramo se usredsrediti na proučavanje gerontologije, istražiti kako čovek može produžiti svoj život. U svetu kao što je vaš produženje života bilo bi katastrofalno. Vi ne biste mogli podneti povećanje broja žitelja, koje bi tome usledilo. Na Aurori ima mesta za tristagodišnjake. Naravno, dugi život postaje dvostruko i trostruko vredniji od kratkog.

Kada biste vi sada umrli, izgubili biste možda četrdeset godina svoga života, možda još manje. Ako ja umrem, gubim stotinu pedeset godina, verovatno i više. U kulturi kao što je naša, život pojedinaca ima prvenstvenu važnost. Naš priraštaj je vrlo nizak i povećanje broja žitelja strogo se kontroliše. Mi održavamo određeni odnos između broja robota i ljudi, odnos koji pojedincu omogućava najveću udobnost. Logično, razvoj dece vrlo se pažljivo kontroliše, kako bi se sprečile sve fizičke i mentalne slabosti, i pojedincu s takvim osobinama ne bi se dopustilo da odraste."

Bejli ga prekide: "Želite li time da kažete da ih ubijate, ako oni..."

"Ako nam ne odgovaraju. Uveravam vas, ubijamo ih sasvim bezbolno. Vidim da se užasavate te pomisli, upravo onako kao što se mi užasavamo kad čujemo za zemaljsko nekontrolisano rađanje."

"Rađanje je i kod nas ograničeno, dr Fastolfe. Svakoj se porodici dopušta određeni broj dece."

Dr Fastolf se nasmeši s razumevanjem. "Određeni broj bilo kakve,

dece, a ne određeni broj zdrave dece. Ali čak i tako postoji veliki broj nezakonito rođenih i vaše se stanovništvo neprestano povećava."

"Ko može suditi o tome koje dete sme da ostane u životu?"

"To je prilično složeno pitanje i na njega se ne može odgovoriti jednom rečenicom. Jednog ćemo dana o tome detaljno razgovarati."

"Ali u čemu je vaš problem? Reklo bi se da ste zadovoljni svojim društvom."

"Naše društvo je postojano. U tome je nepravilnost. Previše je postojano."

Bejli reče: "Ni sa čim niste zadovoljni. Prema vama, naša civilizacija se nalazi na rubu haosa, a vaša vam je previše postojana."

"I u jednom i u drugom krije se opasnost. Nijedan od Spoljnih svetova nije naselio neku novu planetu već dva i po stoleća. Nema nade za takvu kolonizaciju ni u budućnosti. Naš život na Spoljnim svetovima previše je dug da bismo ga rizikovali, a živimo previše udobno da bismo takav život napustili."

"Ne znam da li je baš tako, dr. Fastolfe. Vi ste došli na Zemlju. Vi rizikujete da se zarazite."

"Istina. Ima i među nama onih, gospodine Bejli, koji osećaju da je budućnost ljudske rase vredna gubitka pojedinačnog života. Žao mi je, ipak, što moram reći da nas ima vrlo malo."

"U redu. Sada dolazimo na stvar. Šta Grad Svemiraca može u tom pogledu učiniti?"

"Pokušavajući da uvedemo robote na Zemlju, mi činimo sve što možemo da bismo uništili ravnotežu gradske ekonomije."

"I tako nam pomažete?" Bejljeve usne zadrhtaše. "Želite li da kažete da namerno stvarate mase otpuštenih i nezaposlenih ljudi?"

"Ne zato što smo surovi ili hiroviti, verujte mi. Masa otpuštenih, kako ih vi nazivate, upravo je ono što nam je potrebno, da bismo stvorili jezgro budućih iseljenika. Nekadašnja Amerika bila je otkrivena brodovima na kojima su plovili bivši zatvorenici. Zar ne vidite da će upravo taj vaš čelični oklop oko Grada dovesti do potpunog otpuštanja ljudi? Takvi ljudi nemaju ništa da izgube, a mogu mnogo dobiti ako napuste Zemlju."

"Ali za sada to ne deluje."

"Ne, ne deluje", reče tužno dr Fastolf. "Nešto nije u redu. Otpor

žitelja Zemlje prema robotima predstavlja veliku prepreku. A upravo ti roboti mogu pratiti ljude, smanjiti im teškoće početnog prilagođavanja na novom svetu, i, uopšte, pomoći im pri kolonizaciji."

"Pa šta onda? Još više Spoljnjih svetova?"

"Ne. Spoljnji svetovi su stvoreni pre Urbane ere, pre nego što su se Gradovi rasprostrli po Zemlji. Nove kolonije će se stvarati na osnovu gradskog nasleđa, a uz početke C/Fe kulture. To će biti sinteza, ukrštanje. Kako sada stvari stoje, zemaljsko ustrostvo mora propasti u najbližoj budućnosti. Spoljnji svetovi će se polako degenerirati i propasti u nešto daljoj budućnosti, ali nove će kolonije biti zdravo seme koje će u sebi objediniti ono što je najbolje iz obe kulture. Njihovim odnosom prema starijim svetovima, naročito prema Zemlji, i mi sami možemo dobiti iskru novog života."

"Ne znam. Sve je to nejasno, dr Fastolfe."

"Da, to sve liči na san. Ali, razmislite o tome." Svemirac je naglo ustao. "Proveo sam s vama više vremena nego što sam nameravao. Zapravo, mnogo više nego što dopušta zdravstvena služba. Dozvolite da se udaljim."

Bejli i R. Denil izišli su iz kuće. Još jednom se na njih spustilo sunce, pod drugim uglom, sada nešto žuće. Bejli se nejasno pitao da li na nekom drugom svetu sunce možda izgleda drugačije. Manje grubo i metalno. Prihvatljivije. Drugi svet? Ružni Svemirac s klempavim ušima ispunio mu je mozak čudnim slikama. Da li su lekari na Aurori jednom pogledali malog Fastolfa i ispitivali može li mu se dopustiti da odraste? Zar nije bio previše ružan? Ili možda njihov kriterijum uopšte ne uključuje fizički izgled? Kada ružnoća postaje deformisanost, a koje deformisanosti...?

Ali kad je sunčeve svetlosti nestalo i kad su prošli kroz prva vrata koja su vodila u lične prostorije, to se raspoloženje raspršilo.

Bejli je u očajanju zatresao glavom. Sve je to bilo smešno. Prisiljavati žitelje Zemlje da emigriraju, da bi se stvorilo novo društvo. Sve je to glupost. Šta ovi Svemirci zapravo hoće? Razmišljao je dalje i nije došao ni do kakvog zaključka.

Polako su se vozili policijskim kolima niz gradski hodnik. Bejli se opet nalazio u svojoj stvarnosti. Osećao je toplu i udobnu težinu revolvera na boku. Buka i treperavi gradski život bili su tako topli, tako ugodni. S čuđenjem je pomislio: Grad i miriše.

Pomislio je na dvadeset miliona ljudskih bića, nabijenih u čelične zidove velike pećine, i prvi put u životu pomirisao ih nozdrvama koje je isprao vazduh otvorenog prostora.

Pomislio je: da li bi bilo drugačije na drugom svetu? Manje ljudi i više vazduha - čistijeg?

Ali poslepodnevni urlik Grada ih je okružio, miris se izgubio i Bejli se pomalo zastideo samog sebe.

Povukao je polugu i pustio veću količinu energije u akcelerator. Policijska kola naglo su pojurila praznim auto-putem.

"Denile", rekao je.

"Da, Elija."

"Zašto mi je dr Fastolf govorio sve ono?"

"Čini mi se verovatno, Elija, da je želeo da ti ukaže na važnost ove istrage. Mi nismo ovde samo zato da rešimo ubistvo, već i da spasemo Grad Svemiraca, a time i budućnost ljudske rase."

Bejli suvo odvrati: "Mislim da bi bilo bolje da mi je pokazao poprište zločina i da mi je dopustio da govorim s ljudima koji su pronašli telo."

"Sumnjam da bi išta našao, Elija. Bili smo vrlo temeljni."

"Jeste li? Niste ništa našli? Nikakav trag? Nikakav putokaz?"

"Nismo, tu si u pravu. Odgovor se mora nalaziti u Gradu. Ipak, da budem precizan, sumnjali smo na jednog čoveka."

"Šta? Ništa mi o tome nisi rekao."

"Mislio sam da nije potrebno, Elija. Očigledno je da jedan čovek može biti automatski osumnjičen."

"Ko? Do đavola, ko?"

"Jedini žitelj Zemlje koji je bio na poprištu zločina. Komesar Džulijus Enderbi."

10. POPODNE JEDNOG DETEKTIVA

Policijska kola kliznula su u stranu i zaustavila se uz sivi betonski zid auto-puta. Mašina je prestala da radi i nastala je mrtva, gusta tišina.

Bejli je pogledao robota i rekao neprirodno mirnim glasom: "Šta?" Čekanje na odgovor Bejliju se učinilo neobično dugo. U daljini se začulo sitno i usamljeno treperenje zvuka. Bio je to zvuk drugih policijskih kola, koja su prolazila negde u daljini po nekom nepoznatom zadatku. Ili je to možda bila vatrogasna milicija koja je jurila u susret požaru.

Bejli je deličkom mozga razmišljao o tome da li iko još poznaje sve auto-puteve koji su se mrsili u utrobi Njujorka. Sistem auto-puteva nikada nije sasvim prazan, ni danju ni noću, ali su ipak morali postojati pojedini prolazi kroz koje godinama nije prošla ljudska noga. S iznenadnom jasnoćom setio se neke kratke priče koju je gledao na ekranu još kao dete.

Reč je bila o londonskom podzemlju, a priča je počinjala ubistvom. Ubica je pobeo prema ranije pripremljenom skrovištu u zakutku jednog auto-puta, gde su jedino njegove stope narušile prašinu stoleća. U toj napuštenoj rupi mogao je čekati u potpunoj bezbednosti dok potraga ne prestane.

Ali on je pošao krivim smerom. Zalutavši u tišini u usamljenosti zavijenih hodnika, zakleo se, uprkost Trojstvu i svim svetima, da će naći svoje skrovište.

Međutim, nikako nije mogao da pronađe pravi put. Lutao je kroz beskrajnu mrežu hodnika, od brajtonskog sektora Kanala do Norviča, i od Konventrija do Kenterberija. Zakopao se pod velikim Londonom, lutajući od jugoistočnog do severozapadnog dela srednjevekovne Engleske. Odelo mu se raspalo u krpe, ali snaga ga nije ostavljala. Bio je umoran, ali nije mogao odustati. Bio je proklet da večito skreće krivim smerom.

Katkad bi začuo neka kola u prolazu, ali koliko god bi brzo pojurio za njima (u to vreme rado bi se bio predao), hodnici, do kojih bi došao, bili su uvek prazni. Ponekad bi u daljini ugledao izlaz koji je vodio u živog Grada, ali kad bi mu se približio izlaz bi uvek nestao.

S vremena na vreme, Londonci koji su poslom silazili u podzemlje mogli su videti neku senku kako u tišini hramlje prema njima, poluprozirnu ruku koja ih moli, otvorena usta iz kojih nije izlazio nikakav zvuk. Međutim, senka bi nestajala kad bi joj se približili.

Bila je to priča koja je izgubila obeležje obične književnosti i prešla u predanje. "Ukleti Londonac" postao je pojam poznat celom svetu.

U dubinama Njujorka Bejli se setio te priče i osetio se vrlo nelagodno.

R. Denil progovori: "Neko nas može čuti."

"Ovde dole? Ovde nema nikoga. A sad, reci mi šta je bilo s komesarom?"

"On je bio na poprištu zločina, Elija. On je žitelj Grada. Naravno da moramo sumnjati u njega."

"Zar još sumnjate?"

"Ne. Njegova je nevinost izvan svake sumnje. Pre svega, nije imao revolver. Nije ga ni mogao imati. Ušao je u Grad Svemiraca na regularan način; to svi znaju, a revolveri se oduzimaju prilikom ulaska."

"Da li se našlo oružje?"

"Ne, Elija. Proverili smo svaki revolver u Gradu Svemiraca, ali ni iz jednog se nije pucalo već nedeljama. Proveravanje odeljenja za radijaciju bilo je takođe temeljno obavljeno."

"Onda, znači, onaj ko je izvršio zločin..."

"Nije mogao sakriti oružje u Gradu Svemiraca. Sve smo pregledali."

Bejli reče nestrpljivo: "Pokušavam samo da razmotrim sve mogućnosti. Ili ga je neko sakrio, ili ga je ubica odneo pri odlasku."

"Tačno."

"A ako uzmemo da je druga mogućnost verovatnija, onda je komesar čist."

"Da. Naravno, morali smo ga ipak cerebroanalizovati, iz čiste opreznosti."

"Šta?"

"Pod cerebroanalizom podrazumevamo tumačenje elektromagnetskih polja koja se stvaraju u ćelijama živog mozga."

"Aha", reče Bejli, ne shvatajući ništa. "I šta je ispalo?"

"Na taj način dobijamo podatke o sklopu temperamenta i emocionalnih impulsa nekog pojedinca. U slučaju komesara

Enderbija cereboranaliza je pokazala da je on bio krajnje nesposoban da počini ubistvo dr Sartona."

"Ne", složio se Bejli. "On nije taj tip. To sam ti i ja mogao reći."

"Bolje je imati objektivne informacije. Naravno, i svi drugi u Gradu Svemiraca bili su cerebroanalizirani."

"Pretpostavljam da su svi proglašeni nesposobni za ubistvo."

"Van svake sumnje. Na taj način znamo da ubica mora biti neko iz Grada."

"Onda nam ne preostaje drugo nego da ceo Grad podvrgnemo toj tvojoj cerebroanalizi."

"To ne bi bilo naročito praktično, Elija. Mogli bismo naći milione slučajeva ljudi sposobnih za zločin."

"Milione", promrmlja Bejli, pomislivši na gomilu koja je onog davnog dana vikala protiv prljavih Svemiraca i prisativši se preteće mase pred prodavnicom cipela.

Jadni Džulijus. Sumnjiv!

Još mu je u ušima zvučao komesarov glas, dok je opisivao šta se događalo pošto je ubistvo otkriveno: "Bilo je to okrutno, okrutno." Nije čudo što je od šoka razbio naočare. Nije čudo ni da nije želeo da ponovo dođe u Grad Svemiraca. "Mrzim ih", samo je procedio kroz zube.

Jadni Džulijus. Čovek koji je mogao izići nakraj sa Svemircima. Čovek čija je vrednost bila baš u tome što su ga Svemirci trpeli. Ko zna koliko je to doprinelo njegovom brzom unapređenju?

Nije ni čudo što je komesar želeo da Bejli preuzme slučaj - dobri, stari, lojalni i ćutljivi Bejli. Prijatelj sa fakulteta. On će držati jezik za zubima. Ako bude nešto i čuo o tom malom incidentu, on će već znati da drži jezik za zubima. Bejli se upita kako li se izvodi ta cerebroanaliza. Zamislio je neke ogromne elektrode, uposlene pantografe koji neprestano ispisuju brojke na pauspapiru, neke polugice i točkiće kako se miču i kuckaju.

Jadni Džulijus. Ako je njegov duh zaista bio toliko zbunjen koliko je imao prava da bude, već je sigurno video sebe na kraju karijere, s iznuđenom ostavkom u rukama Gradonačelnika.

Kola krenuše prema površini Grada, put Gradske većnice.

Bilo je 14,30 kad se Bejli vratio u svoju kancelariju. Komesara nije bilo. Nacereni robot Semi nije znao gde je komesar.

Bejli je neko vreme proveo u razmišljanju. Činjenica da je bio gladan nije ga u tome ometala.

U 15,20 robot Semi je prišao njegovom stolu i rekao: "Komesar je stigao, Elija."

Bejli odvrati: "Hvala."

Ovog puta saslušao je robota Semija bez uzbuđenja. Robot Semi, na kraju krajeva, nije bio ništa drugo do rođak R. Denila, a R. Denil nije bio osoba - ili, bolje rečeno, stvar - zbog koje bi se vredelo uzbuđivati. Bejli se upita kako će izgledati ta nova planeta, gde bi ljudi i roboti ravnopravno živeli u gradskoj kulturi. Razmatrao je situaciju bez strasti.

Komesar je pregledao neka dokumenta, kada je Bejli ušao.

Rekao je: "Grdan si blef pokušao da izvedeš u Gradu Svemiraca."

Dvoboj s Fastolfom bio je još svež u Bejlijevim mislima. Lice mu je potamnelo. "Priznajem da jesam, komesare. Žalim."

Enderbi podiže oči. Izgledalo je da je sada pribraniji nego što je bio poslednjih trideset časova. Gledao je sasvim bistro. "Ništa zato", reče on. "Čini mi se da Fastolfu to nije smetalo, pa, onda, ne smeta ni meni. S ovim Svemircima čovek nikada nije načisto. Ovog puta si zaista bio srećan, Elija. Sledeći put posavetuj se najpre sa mnom, pre nego što ponovo počneš da izvodiš herojsku predstavu."

Bejli klimnu. Kamen mu je pao sa srca. Pokušao je sa velikim blefom i nije mu upalilo. Ništa zato. Malo se iznenadio što se to tako olako uzima, ali nije mu ništa drugo ni preostalo.

Rekao je: "Slušaj, komesare. Molio bih te da mi se dodeli još jedan stan; za Denila. Večeras ga ne vodim svojoj kući."

"Zašto to?"

"Sećaš li se da se šire glasine da je on robot? Možda se neće ništa dogoditi, ali ako dođe do pobune, ne želim da moja porodica bude prva na udaru."

"Gluposti, Elija. Proverio sam stvar lično. Nema takvih glasina po gradu."

"Komesare, Džesi je morala od nekoga čuti."

"Nema, barem, nikakvih organizovanih glasina. Ničeg opasnog. Sve sam proverio, pošto sam napustio trimenzioviziju. Zato sam i otišao. Morao sam da sprečim te glasine, i to brzo. Evo, ovde su izveštaji. Pogledaj i sam. Evo izveštaja Doris Gilid. Ona je obišla tuce ženskih

ličnih prostorija u različitim krajevima Grada. Znaš je i sam. Sposobna devojka. E, pa, nije čula ništa."

"Kako je onda Džesi saznala za Denila, komesare?"

"To se da objasniti. R. Denil je imao svoju predstavu u prodavnici cipela. Da li je zaista potegao revolver, Elija, ili si ti to malo izmislio?"

"Zaista ga je izvadio. Čak ga je i uperio."

Komesar Enderbi zatrese glavom. "Dobro, dobro. Neko ga je prepoznao. Mislim, neko je shvatio da je robot."

"Stani malo", reče Bejli uvređeno, "Ne da se lako videti da je on robot."

"Zašto da ne?"

"Da li si ga ti prepoznao? Ja nisam."

"To ništa ne dokazuje. Mi nismo stručnjaci. Recimo da se u prodavnici nalazio neki tehničar iz vestčesterske fabrike robota. Neki profesionalac. Čovek koji je ceo svoj život proveo projektujući i gradeći robote. On bi mogao primetiti da ima nečeg neobičnog na R. Denilu. Možda u govoru ili držanju. Razmišljao je o tome i možda nešto rekao ženi. Žena to izbrblja svojim prijateljicama. Zatim se glasine izgube. Ljudi ne veruju, jer je stvar previše neverovatna. Samo, eto, Džesi je saznala pre nego što su glasine nestale."

"Može biti", reče Bejli sa sumnjom u glasu. "Ali, ipak, bilo bi dobro da mi daš još jedan stan."

Komesar je slegao ramenima i dohvatio interfon. Posle nekog vremena on reče: "Mogu ti jedino dati nešto u Sekciji Q-27. Okolina baš nije najprijatnija."

"Biće u redu", odvrati Bejli.

"Gde je sada R. Denil?"

"U našoj arhivi. Pokušava da pronađe podatke o našim medijevalističkim agitatorima."

"Pa njih ima na milione."

"Znam, ali traženje ga čini srećnim."

Bejli se već nalazio kod vrata, kad se okrenuo i upitao:

"Komesare, da li ti je dr Sarton ikad govorio o namerama Svemiraca? Mislim, o uvođenju C/Fe kulture?"

"Čega?"

"O uvođenju robota."

"Ponekad." Komesarov glas nije ispoljavao nikakvu naročitu

zainteresovanost.

"Da li ti je ikada objasnio kakve su njihove namere?"

"Ah, da, da poprave zdravstveno stanje, podignu životni standard. Ono što se obično govori. Uopšte nije ostavio utisak na mene. Naravno, ja sam se s njime slagao. Klimao sam glavom i slično. Šta sam drugo i mogao? Morao sam paziti na njihovo dobro raspoloženje i nadati se da će svoje planove držati u razumnim granicama. Možda, jednog dana..." Bejli za trenutak sačeka da čuje šta bi neki budući dan mogao doneti, a zatim ga prekine: "Da li je ikad spominjao nešto o iseljavanju?"

"Iseljavanju? Nikad. Dozvolu da pođe na Spoljnje svetove jedan Zemljanin može dobiti isto tako lako kao što se može naći i dijamantski asteroid u Saturnovom prstenu."

"Mislim na iseljavanje na nove svetove."

Nepoverljivi komesarov pogled bio je jedini odgovor na ovo pitanje.

Bejli sačeka trenutak, a onda ga direktno upita: "Šta je to cerebroanaliza, komesare? Da li si ikad čuo nešto o tome?"

Ovalno komesarovo lice nije se ni pomerilo; oči mu nisu ni zatreptale. Mirno je rekao: "Ne, šta bi to trebalo da bude?"

"Ništa. Samo sam čuo da se o tome govori."

Napustio je kancelariju i nastavio razmišljanje za svojim stolom. Bilo je sigurno da komesar nije tako dobar glumac. Pa, onda...

U 16.05 Bejli je nazvao Džesi i rekao joj da te večeri neće doći kući i da će noć provesti napolju. Trebalo mu je dosta vremena dok joj je to objasnio.

"Elija, šta je s tobom? Jesi li u opasnosti?"

Objasnio joj je da se policajac uvek nalazi u izvesnoj opasnosti. To je nije zadovoljilo. "Gde ćeš biti noćas?"

Nije joj rekao. "Ako misliš da ćeš biti usamljena", rekao je, "spavaj kod majke." Naglo je prekinuo vezu, što je verovatno bilo najbolje.

U 16.20 nazvao je Vašington. Bilo mu je potrebno neko vreme da dobije vezu s čovekom koga je tražio i skoro isto toliko vremena da ga ubedi da sutra mora doputovati u Njujork. Do 16.40 uspeo je u tome.

U 16.55 komesar je otišao, prošavši kraj njega s nesigurnim smeškom na licu. Dnevna smena napuštala je kancelariju. Dežurni u noćnoj smeni ulazili su u prostoriju, pozdravljajući ga s različitim

nijansama iznenađenja.

R. Denil priđe njegovom stolu s hrpom papira.

"Šta je to?" upita Bejli.

"Spisak muškaraca i žena koji možda pripadaju medijevalističkoj organizaciji."

"Koliko ih je na spisku?"

"Više od miliona", uzvratila R. Denil. "I to je samo jedan deo."

"Nameravaš li da ih sve proveriš, Denile?"

"To bi očigledno bilo nepraktično, Elija."

"Shvataš, Denile, svi žitelji Zemlje su medijevalisti na ovaj ili onaj način. Komesar, Džesi, pa i ja sam. Pogledaj komesarove..." (Gotovo je izrekao naočare, a onda se setio da žitelji Zemlje treba da se drže zajedno i da se komesarovo lice mora štititi i u prenosnom i u doslovnom smislu). Zaključio je rečenicu: "Očne ukrase."

"Da", rekao je R. Denil. "Primetio sam ih, ali sam mislio da je možda nepristojno o njima govoriti. Nisam takve ukrase video na drugim žiteljima Grada."

"Naočare su vrlo staromodna stvar."

"Imaju li one neku svrhu?"

Bejli naglo reče: "Kako si uspeo da sastaviš ovaj spisak?"

"Mašina je to učinila umesto mene. Aparat se podesi tako da beleži naročitu vrstu zakonskih prestupa. Podesio sam aparat tako da zabeleži sve slučajeve nereda u kojima se pominju roboti. Drugi aparat je prelistavo sve gradske novine i beležio imena onih koji su davali nepovoljne izjave o robotima ili ljudima sa Spoljnih svetova. Pravo je čudo koliko se može učiniti za tri sata, iako je posredi bilo razdoblje od poslednjih dvadeset pet godina. Aparat je automatski isključio imena svih onih koji više nisu među živima."

"Šta se čudiš? Pa valjda i vi na Spoljnim svetovima imate elektronske selektore?"

"Mnogo vrsta, naravno. Veoma usavršene modele. Ali, ipak, nijedan nije tako velik i složen kao ovaj ovde. Morao bi naravno znati da i najveći Spoljni svet ima manje stanovništva nego ijedan od vaših Gradova, pa nam tako ogromna mašina nije ni potrebna."

Bejli ga upita: "Da li si ikada bio na Aurori?"

"Ne", uzvratila R. Denil, "mene su sazdali na Zemlji."

"Kako onda znaš kakvi su kompjuteri na Spoljnim svetovima?"

"Ali to je očigledno, partneru Elija. Moji podaci potiču od pokojnog dr Sartona. Možeš biti siguran da sam krcat svim podacima koji se odnose na Spoljnje svetove."

"Shvatam. Možeš li ti da jedeš, Denile?"

"Ja sam na nuklearni pogon. Mislio sam da ti je to poznato."

"Naravno da jeste. Nisam te pitao da li moraš da jedeš, već da li možeš da jedeš. Možeš li da stavljaš hranu u usta, da je žvaćeš i gutaš? Mislim da je to važno, ako zaista želiš da podržavaš ljudsko biće."

"Shvatam šta želiš da kažeš. Da, mogu da izvodim mehaničku operaciju žvakanja i gutanja. Moj kapacitet je, naravno, vrlo ograničen i pre ili posle moram odstraniti progutanu hranu iz prostora koji bi se moga nazvati mojim želucem."

"U redu. Hranu možeš izbaciti posle kad stignemo u stan. Stvar je u tome da sam ja gladan. Propustio sam ručak, a želim da budeš sa mnom dok jedem. A ti, opet, ne možeš tamo sedeti i ne jesti, a da ne privučеш pažnju. Ako možeš da jedeš, onda hajdemo!"

Sekcijske kuhinje bile su iste u celom Gradu. Štaviše, Bejli, koji je često poslom boravio u Vašingtonu, Torontu, Los Anđelesu, Londonu i Budimpešti, video je da su kuhinje svuda jednake. Možda je u srednjevekovno doba bilo drugačije, ali tada su se jezici razlikovali, kao i način kuvanja. Proizvodi od kvasca danas su bili sasvim jednaki od Šangaja do Taškenta i od Vinipega do Buenos Airesa, kao što engleski više nije "engleski" Šekspira ili Čerčila, već neki potpuri svih jezika koji se govori na svim kontinentima, a s izvesnim izmenama, čak i na Spoljnjim svetovima.

Ali bez obzira na jezik i kuhinju, postojale su i druge sličnosti. Kuhinje su uvek imale neki naročiti, neodređeni miris. U njima se uvek videla toredna linija, koja se polako pomerala, razlažući se na vratima u tri posebne struje. Uvek se čuo žamor kretanja i govora, kao i oštro "zveckanje" plastike. Prostorija je bila od blistave imitacije drveta, dobro uglačane, sa odsjajima na dugačkim staklenim stolovima, a u vazduhu je uvek lebdela velika količina pare.

Bejli se lagano pomerao napred (čekanje od desetak minuta nije se nikada moglo izbeći). Reagujući na iznenada probuđenu radoznalost, on upita R. Denila: "Možeš li se da nasmešiš?"

R. Denil, koji je unutrašnjost kuhinje posmatrao s hladnom

zainteresovanošću, uzvratila: "Nisam te razumeo, Elija."

"Samo me je zanimalo, Denile, možeš li se nasmešiti?" Govorio je šapatom.

R. Denil se nasmeši. Grimasa je bila potpuno iznenadna i neobična. Usne su mu se izvile prema gore i koža mu se nabrala oko uglova. Međutim, smešila su se samo usta. Ostatak robotovog lica bio je nepokretan.

Bejli je potresao glavom. "Nemoj se uzbuđivati, R. Denile. Smešak nimalo ne doprinosi tvojoj lepoti."

Bili su već na ulazu. Čovek za čovekom gurao je metalni žeton za večeru u za to određen prorez. Neko je izračunao da dobro uređena kuhinja može nahraniti dvesta ljudi u minutu, a da pritom ne dođe do nereda, prekorednog ulaženja ili nejednakih porcija. Takođe je bilo izračunato koliko je dugačak red bio potreban da bi se postigla najveća delotvornost i koliko se vremena gubilo ako bi neko zahtevao poseban jelovnik.

Stoga se smatralo kršenjem bontona ako bi neko na bilo koji način prekršio kuhinjska pravila. Ljudi su uvek mrko gledali one koji su tražili ručnu uslugu, kao što su to sada učinili Bejli i R. Denil, pokazujući specijalnu dozvolu dežurnom službeniku.

Džesi, nekad dijetetski asistent, objasnila je to Bejlju.

"To nam sve pomeša", kazala je ona. "Čovek mora ponovo proračunavati koliko je hrane utrošio i koliko je pribora upotrebjeno. To odmah znači pravljenje posebnih izveštaja. Čovek mora uporediti izveštaje svih sekcija, kako bi se u svakom trenutku moglo kontrolisati koliko se čega pojede. Svake sedmice obavezno se prave posebni nedeljni izveštaji. A onda, ako si prekoračio granicu, uvek si sam kriv. Krivac nikad nije bila Gradska uprava, čiji su ljudi izdavali posebne dozvole svojim rođacima i njihovim prijateljima. A kad kažemo da nema više ništa osim menija, ljudi u redu podignu silnu galamu. Uvek su krivi oni koji poslužuju...."

Bejli je do najsitnije pojedinosti znao kako to izgleda i zato je shvatio otrovni pogled žene koja ga je posluživala. Ona je na brzinu zapisala nekoliko podataka. Matičnu sekciju, zanimanje, razlog zbog koga jede na drugom mestu. ("Službeni posao", zaista vrlo neugodan razlog, ali protiv koga se ne može ništa). Zatim je oštrim pokretima presavila cedulju i stavila je u poseban prorez. Elektronski selektor je

prihvatio cedulju, pregledao sadržaj i predao informaciju dalje.

Žena se okrenula R. Denilu.

Bejli je znao da sada dolazi ono najgore. Reкао je: "Moj prijatelj je iz drugog Grada."

Žena se konačno i potpuno razbesnela. Rekla je: "Matični Grad, molim."

Bejli je još jednom odgovorio umesto Denila. "Za sve podatke odgovara policijski odsek. Nikakve pojedinosti nisu potrebne. Službeni posao."

Žena ih je mračno odmerila i svojim veštima prstima obavila potrebne operacije.

Upitala je: "Koliko ćete dugo ovde jesti?"

"Do daljnjeg", rekao je Bejli.

"Pritisnite ovde prstima", reče ona.

Bejli je osetio kratki nemir, dok su R. Denilovi ravni prsti, pristalih noktiju, pritiskali na pokazano mesto. Bilo je jasno da je R. Denil pri sazdanju dobio i otiske.

Žena im je dala male metalne žetone, sjajno crvene, što je značilo da su ovde samo privremeno.

Pritom je dodala: "Nema ništa osim menija. Potrošili smo zalihe za ovu sedmicu. Sednite za sto DF."

Pošli su prema stolu DF.

R. Denil reče: "Imam utisak da većina vaših ljudi redovno jede u ovakvim kuhinjama."

"Da, naravno. Prilično je tužno jesti u stranoj kuhinji. Tu nema poznanika. U vlastitoj kuhinji sasvim je drugačije. Čovek dobija sedište na kome uvek sedi. Oko tebe su tvoja porodica i tvoji prijatelji. Dok je čovek mlad, naročito, obroci su uvek najveselije doba dana." Bejli se nasmešio, setivši se mladosti.

Sto DF nalazio se među stolovima određenim za prolazne goste. Oni koji su tu već sedeli zurili su nelagodno u svoje tanjire i nisu razgovarali. Sa zavišću su gledali prema nasmejanim ljudima za drugim stolovima.

Nikome nije toliko neugodno, mislio je Bejli, kao čoveku koji obeduje izvan svoje Sekcije. Stara poslovice je govorila: svuda je dobro, ali u vlastitoj sekcijskoj kuhinji je najbolje. Tamo čak i hrana ima bolji ukus, bez obzira na to što će se svi hemičari zakleti da nije nimalo

drugačija od hrane u Johanesburgu.

Seo je na stolicu, a R. Denil je zauzeo mesto kraj njega.

"Nema ničeg osim menija", reče Bejli odmahnuvši rukom. "Pritisni samo ovaj prekidač i sačekaj."

Čekali su oko dva minuta. Mali poklopac na površini stola kliznuo je u stranu i iz stola se podigao tanjir.

"Krompirpire, fermentisana teletina sa sosom i pita od kajsija. Šta možemo", rekao je Bejli.

Viljuška i dve kriške hleba od kvasca pojavili su se u maloj udubini niske pregrade, koja je prolazila sredinom stola.

R. Denil tiho reče: "Ako hoćeš, možeš uzeti i moju porciju."

Bejli je za trenutak bio zaprepašćen, a zatim se setio s kim je i promrmljao: "To nije pristojno. Moraš jesti."

Bejli je marljivo jeo, ali bez duševnog mira koji omogućava potpuno uživanje u hrani. S vremena na vreme kradimice bi uputio pogled prema R. Denilu. Robot je jeo neobično odmerenim pokretima ustiju. Suviše odmerenim. Nije izgledao sasvim prirodno.

Čudo. Sada kad je Bejli znao da je R. Denil zaista robot, pred njim su se jasno pokazivale mnoge njegove osobine. Na primer, kad je R. Denil gutao, nisu se videli pokreti Adamove jabučice.

Ipak, to mu nije smetalo. Već se počeo pomalo navikavati na to biće. Pretpostavimo da ljudi jednom zaista stignu na novi svet (to mu je neprestano prolazilo mislima, otkako je dr Fastolf to spomenuo); pretpostavimo, na primer, da Bentley napusti Zemlju. Zar se ne bi mogao naviknuti da radi i živi pokraj ovakvog robota? Zašto da ne? Svemirci su to činili.

R. Denil reče: "Elija, da li je nepristojno posmatrati drugog čoveka dok jede?"

"Ako misliš piljiti u čoveka koji jede, onda jeste. To nam govori i zdrav razum. Čovek ima pravo da mu niko ne gleda u tanjir... Običan razgovor se može voditi, ali je nepristorjno buljiti u čoveka dok guta."

"Shvatam. Zbog čega nas onda osam ljudi pažljivo posmatra, i to vrlo pažljivo?"

Bejli spusti viljušku. Pogledao je oko sebe, kao da traži slanik. "Ne vidim ništa neobično."

Ali rekao je to bez ubeđenja. Gomila ljudi za njega je predstavljala samo ogroman kaos. Ali kad je R. Denil okrenuo svoje bezizrazne

oči prema njemu, Bejli je neugodno osetio da to nisu oči, već detektori, koji fotografskom tačnošću, u desetinkama sekunde, mogu ispitati celu panoramu.

"Potpuno sam siguran", reče R. Denil mirno.

"Pa šta onda? To je, isina, ružno ponašanje, ali ono ništa ne dokazuje."

"Ne znam, Elija, ali da li je posredi samo podudarnost to što je šestoro od tih ljudi bilo prošle večeri u gomili pred prodavnicom cipela?"

11. TRČANJE PREKO TRAKA

Bejli je čvrsto stisnuo viljušku.

"Jesi li siguran?" upitao je automatski, ali dok je još govorio, shvatio je suvišnost svog pitanja. Čovek ne pita elektronski mozak da li je odgovor koji je dao tačan; pa, ni pozitronski mozak s rukama i nogama.

R. Denil odvrati: "Sasvim!"

"Da li su blizu nas?"

"Ne previše. Raštrkani su."

"Onda, u redu." Bejli je nastavio s jelom, mehanički prinoseći viljušku ustima. Ispod namrštenog lica mozak mu je grozničavo radio.

Pretpostavimo da je incident prošle noći organizovala neka grupa antirobotskih fanatika, da to nije bila, kako je izgledalo, spontana pobuna. Takva grupa agitatora mogla je imati ljude koji proučavaju robote, sa temeljitošću rođenom iz snažne opozicije. Neki od njih mogao je u R. Denilu prepoznati robota. (Komesar je to i rekao. Do đavola, taj čovek ga je ponekad iznenađivao oštroumnošću.)

Sve se uklapalo u logičnu celinu. Ako pretpostavimo da su se prošle večeri tamo našli slučajno i da nisu odmah mogli preduzeti organizovanu akciju, oni su ipak tu akciju mogli planirati za budućnost. Ako su u stanju da prepoznaju robota kakav je R. Denil, onda sigurno mogu primetiti i da je sam Bejli policajac. Policajac koji se nalazi u neobičnom društvu humadoidnog robota sigurno zauzima odgovoran položaj u hijerarhiji. (Bejli je lako mogao slediti tok njihovih misli).

Iz toga je proishodilo da će uhode koje dežuraju kraj Gradske većnice (ili, možda, agenti ubačeni u samu Grasku većnicu) zacementirati, ranije ili kasnije, ugledati Bejliju, R. Denila, ili obojicu.

Nije bilo nikakvo čudo što im je to uspelo u toku poslednja dvadeset četiri časa. Mogli su u tome uspeli i ranije da Bejli nije veliki deo dana proveo u Gradu Svemiraca i na auto-putevima.

R. Denil je završio obrok. Sedeo je mirno, čekajući, dok su se njegove savršene ruke nepokretno odmarale na rubu stola.

"Zar ne bi bilo bolje da nešto preduzmemo?" upitao je.

"Ovde u kuhinji smo sigurni", reče Bejli. "Molim te, prepusti to meni."

Bejli se oprezno osvrnuo oko sebe i pogledao kuhinju kao da je vidi prvi put.

Oko njega je bilo više hiljada ljudi. Koliki je kapacitet prosečne kuhinje? Jednom je video brojku. Dve hiljade dvesta, pomislio je. Ovakva kuhinja bila je dvostruko veća.

Pretpostavimo da neko vikne: "Robot!" Začas bi se našli stisnuti kao... Nije uspeo da nađe odgovarajuće poređenje. To se neće dogoditi.

Pobuna je mogla planuti i u kuhinji, kao u hodnicima i u liftovima. Još lakše, možda. Za vreme jela ljudi se ne osećaju pod velikim pritiskom i ova opuštenost mogla se brzo izroditi u nešto mnogo ozbiljnije.

Ali planirana pobuna bila je nešto drugo. Ovde, u kuhinji, oni koji planiraju pobunu našli bi se i sami u klopci ogromne, ljudima nagruvane prostorije. Jednom kad tanjiri počnu da lete i stolovi da pucaju, ne bi bilo lako pobeći. Stotine bi sigurno poginule, a oni sami mogli bi biti među njima. Ne, bezbedna pobuna morala bi se planirati u gradskim avenijama, u nekom srazmerno uskom prolazu. Panika i hiterija polako bi rasli duž zavijutka avenije i njima bi ostalo dovoljno vremena da pobegnu nekim poprečnim prolazom, ili nekim stepenicama preko kojih bi se domogli više platforme i nestali.

Bejli se osećao kao u klopci. Bilo je sigurno i drugih koji su čekali napolju. Zacelo će slediti Bejlija i R. Denila do određenog mesta, a onda će, tamo, pobuna eksplodirati.

R. Denil upita: "Zašto ih ne bismo pohapsili?"

"Tek to bi dovelo do gužve. U stanju si da prepoznaš njihova lica, zar ne? Nećeš ih zaboraviti?"

"Nisam sposoban da išta zaboravim."

"Onda ćemo ih uhvatiti drugi put. Sad ćemo samo pokušati da pobegnemo iz njihove mreže. Sledi me. Radi tačno ono što i ja radim."

Ustao je, pažljivo preokrenuo svoj tanjir, postavljajući ga tačno na pokretni disk na kome je tanjir stigao. Zatim je odložio viljušku natrag u udubinu na pregradi. R. Denil je tačno oponašao njegove pokrete. Tanjiri i pribor su nestali.

R. Denil reče: "I oni ustaju."

"Ništa zato. Osećam da nam se neće previše približiti. Barem ne

ovde." Stali su zatim u red, polako se pomerajući prema izlazu, gde su ljudi ponovo uzimali svoje žetone.

Bejli se osvrnuo kroz zamagljenu paru i buku i sa neskladnom oštrinom prisetio se posete gradskom zoološkom vrtu, kada je Ben imao šest ili sedam godina. Ne, osam, tek je bio proslavio osmi rođendan. (Ah, kako vreme brzo prolazi!).

Ben je bio vrlo uzbuđen, jer je to bila njegova prva poseta zoološkom vrtu. Na kraju krajeva, nikada ranije nije video mačku ili psa. A, povrh svega, tu je bio i kavez sa pticama. Čak i sam Bejli, koji ga je video više puta, nije mogao da se ne oseti opčinjen.

Ima u prizoru živih bića koja se bacaju kroz vazduh nečeg što čoveka posebno privlači. Bilo je baš vreme hranjenja u vrapčijem kavezu i čuvar je sipao izmrvljeni ječam u dugačko korito. (Ljudska bića su se navikla na kvaščeve surogate, ali životinje, na izvestan način konzervativnije, mogle su jesti samo prirodnu hranu).

Vrapci su se sjatili, krilom do krila, uz strahovito dživdžanje, i poređali se duž korita...

U tome je i bila stvar. Upravo je to bila slika koja je Bejliju pala na pamet kad je pogledao kuhinju koju je napuštao. Vrapci na koritu. Pomisao mu je bila odvratna.

Gospode, mora biti da ipak postoji neki bolji način.

Ali kakav bolji način? Šta nije u redu s ovim? Ranije ga nisu nikad mučila takva pitanja.

Naglo je rekao R. Denilu: "Jesi li spreman?"

"Spreman sam, Elija."

Napustili su kuhinju, a kako će pobeći dalje, ležalo je isključivo na Bejliju.

Postoji igra koju igraju deca, a nazivaju je: "Trčanje preko traka." Pravile te igre beznačajno su se razlikovala u raznim Gradovima, ali su u osnovi uvek bila jednaka. Dečak iz San Franciska mogao se bez ikakvih poteškoća priključiti igri u Kairu.

Cilj igre je u tome da se od tačke A do tačke B dođe preko brzog gradskog prevoznog sistema, pri čemu "vođa" pokušava da se otrese što je moguće više pratilaca. "Vođa", koji na odredište stigne potpuno sam, pobednik je u igri - odnosno pratilac koga se niko ne može otresti.

Igra se obično za vreme večernje gužve, kada se veliki broj ljudi

vraća s posla i kada je igra mnogo hazardnija i složenija. "Vođa" povede, trčeći gore-dole po trakama za ubrzavanje. On uvek mora učiniti nešto neočekivano: dugo stajati na određenoj traci, a zatim iznenada skočiti u bilo kom pravcu. Može neprestano trčati preko nekoliko traka, a potom opet stati i čekati.

Progonitelj, koji bi neoprezno otišao jednu traku predaleko, ili se zaustavio za jednu traku prerano, nestao bi ogromnom brzinom ispred ili iza "vođe." Pre nego što bi uopšte shvatio svoju grešku, izgubio bi vođu iz vida. Vešti vođa mogao bi posle toga njegovu grešku učiniti još većom, krećući se brzo u suprotnom smeru.

Jedno dodatno pravilo znatno povećava složenost ove igre. Vođa se često penje na lokalne ili ekspresne trake, a onda iznenada silazi s druge strane. Smatra se nekorektnim ako čovek potpuno izbegava menjanje traka, a isto tako i ako se na njima predugo zadržava.

Privlačnost igre nije lako shvatljiva odraslom čoveku, naročito onome ko se u mladosti nikad nije bavio "trčanjem preko traka."

Redovni putnici vrlo su grubo prema igračima, jer ovi neizbežno na njih naleću. Policija ih nemilosrdno kažnjava, a isto tako i roditelji. Prijavljuju se u školama i preko subeterskog radija. Ne prođe ni godinu dana, a da četiri ili pet dečaka ne pogine u toj igri, da ih mnogo ne bude povređeno i da mnogi od nevinih posmatrača više ili manje ozbiljno nastradaju.

Ipak, nije bilo moguće ništa učiniti da se suzbiju trke preko traka. Što god je opasnost bila veća, trkači preko traka imali su vredniju od svih nagrada: čast u očima svojih prijatelja. Uspešni trkač mogao se hvalisati do mile volje, poznati "vođa" bio je junak dana.

Elija Bejli se i sada sa zadovoljstvom sećao da je nekad bio dobar trkač preko traka. Poveo bi grupu od dvadesetorice dečaka iz Sekcije Konkors sve do granice Kvinsa, prelazeći čak tri ekspresa. Tokom dva sata, neumorno i bez predaha, otresao bi se i najupornijih progonitelja i potpuno sam stigao na odredište. O takvoj se trci govorilo mesecima.

Naravno, Bejli je sada bio prešao četrdesetu. Već više od dvadeset godina nije trčao preko traka, ali se nekih trikova ipak sećao. Ono što je izgubio u pokrenosti, dobio je u drugom pogledu. Bio je policajac. Niko drugi osim drugog policajca, koji bi bio isto toliko iskusan kao i on, ne može tako dobro poznavati Grad, gotovo svaku njegovu

uličicu.

Krenuo je od kuhinje hitro, ali ne prebrzo. Svakog trenutka očekivao je da će neko povikati: "Robot, robot" Početni koraci bili su najopasniji. Brojao je korake dok nije osetio kako mu se ispod nogu pomiče prva traka za ubrzavanje.

Zastao je za trenutak, dok je R. Denil stao kraj njega.

"Da li nas i dalje prate, Denile?" upitao je šapatom.

"Da. Sad nam se približavaju."

"Neće dugo", reče Bejli samopouzvano. Pogledao je na trake koje su se pružale s obe strane, dok je ljudski teret s njihove leve strane jurio sve brže i brže kako im se udaljenost povećavala. Te trake osećao je pod nogama mnogo puta na dan, skoro svakog dana u životu, ali već sedam hiljada dana, a možda i više, nije bio savio kolena s namerom da potrči preko traka. Osetio je staro, poznato uzbuđenje i dah mu se ubrzao.

Sasvim je zaboravio da je jednom uhvatio Bena u toj igri. Održao mu je dugu bukvicu i zapretio mu da će ga staviti pod policijski nadzor.

Lagano, ali krupnim koracima, pošao je preko traka. Oštro se nagnuo unapred, u nastojanju da savlada ubrzanje. Kraj njega je prolazila lokalna traka. Za trenutak se učinilo da će se na nju popeti, ali iznenada je počeo usporavati, oštro usporavati, gurajući se kroz gomilu na levo i desno. Na laganijim trakama bilo je mnogo više ljudi.

"Koliko ih je još iza nas, Denile?"

"Samo jedan, Elija." Robot je stajao uz njega, potpuno mirno, normalno dišući.

"Mora da je dobro trčao u svoje vreme, ali ni on neće dugo s nama."

Pun samopouzdanja, prisetio se zaboravljenih utisaka iz mlađih dana. Sastojali su se, delom, od osećanja učestvovanja u nekom mističnom obredu iz koga su drugi bili odstranjeni, delom od čisto fizičkog uživanja zbog vetra koji ga je udario po licu, a delom od oštrog osećaja opasnosti.

"Ovo nazivaju korakom u stranu", reče on R. Denilu tihim glasom.

Hodao je dugačkim koracima, ali se kretao jednom jedinom trakom, nastojeći samo da se ne sudari s ostalim prolaznicima. Jednomerno je hodao, neprestano se približavajući rubu trake, dok ravnomerno kretanje njegove glave kroz gomilu nije postalo upravo hipnotsko u svojoj nepromenljivoj brzini. A zatim, ne menjajući korak, pomakao

se samo nekoliko centimetara u stranu i već se nalazio na susednoj traci. Osetio je bol u nožnim mišićima, ali je uspeo da zadrži ravnotežu.

Progurao se kroz gomilu prolaznika i našao se na traci koja je išla četrdeset pet milja na sat.

"Kako je sada, Denile", upitao je.

"Još je s nama", čuo se miran odgovor.

Bejljeva usta su se stisnula. Nije mu preostajalo ništa drugo nego da upotrebi sama vozila, ali to je zaista iziskivalo veliku izvežbanost; mnogo više izvežbanosti nego što je on sada imao.

Hitro se osvrnuo. Gde su se sada nalazili? Kraj njih je prošla ulica B-22d. Brzo je proračunao situaciju, a zatim krenuo. Potrčao je uz preostale trake, glatko i ravnomerno, i skočio na platformu lokalnog vozila.

Bezizražajna lica ljudi i žena, u dosadi putovanja, uvređeno su se uzbunila kad su se Bejli i R. Denil popeli i počeli gurati na drugu stranu.

"Šta je to sada?" kreštavo je povikala neka žena, pridržavajući šešir.

"Žalim", reče Bejli bez daha.

Progurao se između onih koji su stajali i u magnovenju se našao na drugoj strani. U poslednjem trenutku neki razbesneli putnik udario ga je s leđa. On posrnu.

Očajnički je pokušao da održi ravnotežu. Poletio je preko ivice trake, ali inenadna promena brzine srušila ga je na kolena, a zatim na bok. Pred očima mu je iznenada zaigrala panična slika ljudi koji se s njime sudaraju i padaju, zbrke koja se neprestano širi na trakama, jednog od onih poznatih "tračnih zastoja" koji će sigurno napuniti bolnice ljudima, slomljenih ruku ili nogu. Ali pridržala ga je ruka R. Denila. Bejli oseti kako ga diže snagom jačom od ljudske.

"Hvala ti", drhtavo uzvratil Bejli. Nije bilo vremena za išta više.

Počeo se spuštati niz trake za usporavanje na složen način, kako bi se s ekspresom susreli na samom raskšću. Bez ikakvog gubitka ritma ponovo je počeo niz ubrzavanja, dok se nisu popeli na ekspres.

"Da li je još s nama, Denile?"

"Nema nikoga, Elija."

"Dobro. Kakav bi ti bio trkač preko traka, Denile! Hop, sada!"

Prešli su na drugo lokalno vozilo i ponovo se, s druge strane, spustili

trakama do nekog ulaza koji je izgledao prilično veliki i služben. Stražar je ustao. Bejli pokaza svoju legitimaciju. "Službeni posao." Ušli su.

"Energetska centrala", reče Bejli kruto. "To će nam potpuno zamesti trag."

Bio je i ranije u energetske centralama, uključujući i ovu. Ali poznatost sredine nije umanjila osećaj neprijatnog strahopoštovanja. Osećaj je još pojačala pomisao da je njegov otac nekad visoko stajao u hijerarhiji jedne ovakve centrale. To jest, pre nego što...

Okružilo su ih zvuk ogromnih generatora, skrivenih u središnjoj hali centrale, oštrina ozona u vazduhu, mrka i ćutljiva pretnja crvenih linija koje su označavale granice preko kojih se nije smelo preći bez zaštitnog odela.

Negde u toj centrali (Bejli nije tačno znao gde) svaki se dan trošilo oko pola kilograma radioaktivnog materijala. S vremena na vreme radioaktivni otpaci, takozvani "vruć pepeo", izbacivali su se vazdušnim pritiskom kroz olovne cevi prema udaljeni "đubrištima", deset milja daleko u Okeanu, duboko na okeanskom dnu. Bejli se ponekad pitao šta će se dogoditi kad se jednog dana te podmorske pećine napune.

Rekao je R. Denilu s iznenadnom grubošću: "Čuvaj se crvenih linija." Ali se odmah prisetio da je Denil robot i dodao: "Ali tebi je to valjda svejedno."

"Je li u pitanju radioaktivnost?" upita Denil.

"Da."

"Onda sam i ja ugrožen. Radijacija gama-zraka razara delikatno ustrojstvo pozitronskog mozga. Mene bi to oštetilo mnogo pre nego tebe."

"Misliš, to bi te ubilo?"

"Bio bi mi potreban novi pozitronski mozak. Budući da ne mogu postojati dva jednaka pozitronska mozga, bio bih nova jedinka. Denil, s kojim govoriš, bio bi na izvestan način mrtav."

Bejli ga sumnjičavo pogleda. "To nisam znao. Ovuda", dodade.

"O tome se ne govori. Grad Svemiraca želi da žitelje Zemlje uveri u korisnost ovakvih robota, a ne da ih upozna sa njihovim slabostima."

"Zašto mi to onda govoriš?"

R. Denil okrenu oči prema svom sadrugu. "Ti si moj partner, Elija.

Dobro je da znaš za moje slabosti i nedostatke."

Bejli se nakašlja. Nije više imao šta da kaže.

"Ovim pravcem", rekao je trenutak kasnije, "i naći ćemo se u blizini našeg novog stana."

Bio je to mračan, bedan stan. Mala soba s dva kreveta. Dve stolice za sklapanje i mali plakar. Ugrađeni su subeterični prijemnik kojima se nije moglo ručno upravljati i koji je radio samo u određene sate, ako je uopšte radio. Nije bilo lavaboja niti bilo kakvih uređaja za kuvanje i zagrevanje vode. U jednom uglu sobe nalazila se mala cev za bacanje otpadaka; ružan, neukrašen, neprijatno funkcionalan predmet.

Bejli je slegao ramenima: "Eto. Nadam se da ćemo izdržati."

R. Denil priđe cevi za bacanje otpadaka. Njegova se košulja rastvorila na dodir, otkrivajući glatku i mišićavu površinu grudi.

"Šta to radiš?" upita Bejli.

"Bacam hranu koju sam progutao. Ako je ostavim, usmrдела bi se i bilo bi neprijatno biti u mojoj blizini."

R. Denil je pažljivo postavio dva prsta pod jednu bradavicu i pritisnuo je na naročit način. Njegov se grudni koš otvorio po dužini. R. Denil je posegao rukom i iz haosa sjajnog metala izvukao tanku, prozirnu plastičnu vrećicu, delimično ispunjenu. Otvorio ju je, dok ga je Bejli posmatrao s priličnim gađenjem.

R. Denil je oklevao. Zatim reče: "Hrana je savršeno čista. Je ne lučim pljuvačku, niti žvaćem. Hrana je prošla kroz plastičnu cev, uvučena usisavanjem. Savršeno je dobra za jelo."

"Hvala lepo", reče blago Bejli. "Nisam gladan. Samo je ti baci."

R. Denilova vrećica za hranu bila je od fluorobikarbonske plastike. Hrana se uošte nije lepila za nju. Glatko je iscurila iz vrećice u cev za otpatke. Bejli pomisli: šteta što propada dobra hrana.

Seo je na krevet i skinuo košulju. Rekao je: "Predlažem da sutra rano krenemo."

"Postoji li neki naročiti razlog?"

"Naši neprijatelji još ne znaju gde se nalazi ovaj stan. Barem se nadam. Što ranije odemo, to smo bezbedniji. Kada budemo u Gradskoj većnici, odlučićemo da li je naša saradnja još korisna."

"Zar misliš da nije?"

Bejli je slegao ramenima i kiselo rekao: "Ne možemo svaki dan

ovako."

"Ali meni se čini..."

R. Denila prekide oštri crveni blesak kućnog signala.

Bejli je tiho ustao i otkopčao futrolu revolvera. Signal na vratima još jednom je zasvetlio. Bejli lagano krenu prema ulazu, stavivši prst na okidač revolvera, dok je polako aktivirao "špijunku" na vratima. To baš nije bila bogzna kakva osmatračnica. Bila je mala i iskrivljavala je sliku, ali bila je ipak dovoljno dobra da Bejli pred vratima ugleda svoga sina, Bena.

Bejli hitro otvori vrata, grubo zgrabi Bena za nadlakticu, dok je dečak dizao ruku da po treći put pritisne signal, i povuče ga unutra.

Izraz straha i zbunjenosti polako se izgubio iz Benovih očiju, dok se bez daha naslanjao na zid uz koji ga je pritisnuo otac. Protrljao je nadlakticu.

"Tata", rekao je žalosno, "nisi me morao tako zgrabiti."

Bejli je opet bacio pogled kroz "špijunku". Koliko je mogao da se uveri, hodnik je bio prazan.

"Bene, da li si napolju video nekoga?"

"Nisam. Došao sam samo da vidim da li si zdrav i čitav."

"Zašto ne bih bio?"

"Ne znam. Mama mi je tako rekla. Plakala je i rekla mi da te nađem. Rekla je da će, ako ja ne pođem, poći sama i da onda ne zna šta se može dogoditi. Naterala me je da dođem, tata."

Bejli upita: "Kako si je našao? Zar je mama znala gde sam?"

"Ne, nije. Nazvao sam tvoju kancelariju."

"I oni su ti rekli?"

Ben ga iznenađeno pogleda, zbunjen očevom žestinom. Rekao je jedva čujnim glasom: "Naravno. Zar mi nisu smeli reći?"

Bejli i Denil se pogledaše.

Bejli teško uzdahnu. Rekao je: "Gde ti je sada majka, Bene? U stanu?"

"Ne, išli smo kod bake na večeru, pa smo tamo i ostali. Moram se tamo vratiti. Mislim, ako si ti u redu, tata."

"Ostaćeš ovde. Denile, da li si primetio gde se tačno nalazi kućni komunikator?"

Robot odgovori: "Da. Nameravaš li da iziđeš iz sobe zbog toga?"

"Moram. Moram razgovarati sa Džesi."

"Smem li primetiti da bi bilo mnogo logičnije da to učini Bentley. Izlazak predstavlja izvestan rizik, a Ben nam je manje vredan."

Bejli se zagelda: "Šta, ti..." A onda pomisli: zašto se ljutim?

Nastavio je mirnije: "Ne razumeš ti to, Denile. Kod nas nije običaj da čovek pošalje svog sina u opasnost, čak i kad je logično da se tako učini."

"Opasnost?" zaskiçao je Ben, malo preplašen, ali ipak sav sretan.

"Šta se to dešava, tata? Hoćeš li mi reći?"

"Ništa, Bene. Tebe se ne tiče. Shvataš? Spremi se za spavanje. I da si u krevetu kad se vratim. Jesi li me čuo?"

"Kakav si! Baš si mi mogao reći. Ne bih nikome ništa rekao."

"U krevet."

"Vidiš kakav si."

Bejli je raskopçao kaput, dok je stajao kod kućnog komunikatora, spreman da u svakom trenutku potegne revolver. Izgovorio je svoj lični broj u slušalicu i pričekao dok mašina udaljena petnaest milja nije proverila da li on uopšte sme da uputi poziv. Nije dugo čekao, jer policajac ima neograničeni broj poslovnih razgovora. Zatim je rekao broj stana svoje tašte.

Mali ekran na uređaju se zasvetlio i na njemu se pojavi taštino lice.

Rekao je tihim glasom: "Majko, daj mi Džesi."

Mora da ga je Džesi čekala. Smesta je došla. Bejli joj je pogledao lice, a onda je namerno zamračio ekran.

"U redu, Džesi, Ben je ovde. U čemu je stvar?" Njegove oči neprestano su igrale, osmatrajući okolinu.

"Šta je s tobom? Jesi li u neprilici?"

"Sa mnom je očigledno sve kako treba, Džesi. Prestani, molim te."

"Ah, Elija, tako sam se plašila."

"Čega?" upita je on ukočeno.

"Pa, znaš. Zbog tvog prijatelja."

"Šta je s njim?"

"Rekla sam ti prošle noći. Može doći do svačega."

"Gluposti. Ben će noćas ostati sa mnom, a ti pođi na spavanje. Zbogom draga."

Prekinuo je vezu i pričekao da povрати dah, pre nego što krene natrag. Lice mu je bilo sivo od zabrinutosti i straha.

Ben je stajao nasred sobe kad se Bejli vratio. Jedno od njegovih kontaktnih sočiva nalazilo se u gumenoj sisaljki. Drugo mu je još bilo u oku.

Ben upita: "Tata, zar ovde nema vode? Gospodin Olivav kaže da ne smem ići u lične prostorije."

"U pravu je, ne smeš. Stavi sočivo ponovo u oko, Bene. Neće ti ništa biti ako jednu noć spavaš sa sočivima."

"U redu." Ben uze sočivo i pope se u krevet. "Kakav je ovo madrac!" Bejli reče R. Denilu: "Nadam se da ti neće smetati ako ostaneš na stolici."

"Naravno da neće. Zanima me kakvo to čudno staklo Bentli nosi u očima. Da li svi žitelji Zemlje to nose?"

"Ne. Samo neki." uzvratil Bejli odsutno. "Ja, na primer, ne nosim."

"Zašto se to nosi?"

Bejli se previše zadubio u misli da bi odgovorio. U svoje nelagodne misli.

Svetla su se pogasila.

Bejli je ostao budan. Nejasno je osećao kako Ben diše, duboko i ravnomerno. Kad je okrenuo glavu, ugledao je R. Denila kako sedi na stolici, ozbiljan i nepokretan, licem okrenut prema vratima. Zatim je zaspao i sanjao.

Sanjao je Džesi kako pada u halu za razbijanje atoma, u nekoj energetskej centrali. Pružila je ruke prema njemu i vriskala, ali on je stajao na crvenoj liniji i nije mogao ništa da učini. Postajala je sve manja i manja, dok se nije pretvorila u udaljenu tačkicu. Mogao je jedino posmatrati, znajući da je on sam taj koji je gurnuo.

12. MIŠLJENJE STRUČNJAKA

Elija Bejli podiže oči. Komesar Džulijus Enderbi upravo je ušao u kancelariju. Umorno je klimnuo.

Komesar pogleda na sat i promrmlja: "Nemoj mi reći da si celu noć proveo ovde."

Bejli reče: "Nisam."

Komesar ga upita tihim glasom: "Da li je bilo kakvih neprilika prošle noći?"

Bejli zatrese glavom.

Komesar reče: "Razmišljao sam o tome kako bismo mogli onemogućiti pobunu. Ako je išta bilo..."

Bejli reče tvrdo: "Do đavola, komesare, da se išta desilo, ja bih ti već rekao. Ništa se nije dogodilo."

"U redu", reče komesar i uđe kroz vrata iz kojih je počinjao sveti prostor njegove lične kancelarije.

Bejli je gledao za njim i mislio: on je sigurno spavao prošle noći. Sagnuo se nad redovni izveštaj, u kome je objašnjavao šta se dogodilo u poslednja dva dana, ali reči su mu igrale pred očima. Iznenada je postao svestan da nešto stoji kraj njegovog stola.

Podigao je glavu. "Šta hoćeš?"

Bio je to R. Semi. Bejli pomisli: Džulijusov lični kurir. Isplati se biti komesar.

R. Semi uzvрати, iditoski se cereći: "Komesar želi da te vidi, Elija. Smesta."

Bejli mahnu rukom: "Upravo sam s njim razgovarao. Kaži mu da ću doći kasnije."

R. Semi reče: "On kaže odmah."

"U redu, u redu. Odlazi."

Robot se povukao, govoreći: "Komesar želi da smesta dođeš, Elija. Rekao je smesta."

"Do đavola", procedi Bejli kroz zube. "Dolazim, dolazim." Ustao je od stola i uputio se prema Enderbijevoj sobi. R. Semi je začutao.

Bejli reče, čim je ušao: "Do đavola, komesare, molim te da ne šalješ onu stvar po mene."

Ali komesar je samo rekao: "Sedi, Elija, sedi."

Bejli sede i pogleda ga. Možda je nepravedno optužio starog Džulijusa. Možda ipak nije spavao. Izgledao je prilično utučeno.

Komesar je kuckao po papiru koji je ležao pred njim. "Ovde je izveštaj da si pozvao dr. Džerigela iz Vašingtona komunikacijom obezbeđenom protiv prisluškivanja."

"Tačno, komesare."

"Prirodno, ovde nema stenograma vašeg razgovora, jer je bio pod obezbeđenjem. O čemu ste razgovarali?"

"Tražio sam neke informacije."

"On je robotičar, zar ne?"

"Tačno."

Komesar je napucao donju usnu, iznenada dobivši izgled deteta koje se ljuti. "Ali u čemu je stvar? Kakve informacije tražiš?"

"Nisam siguran, komesare. Samo osećam da bi mi u ovakvom slučaju informacije o robotima mogle pomoći." Bejli ponovo zatvori usta. Nije nameravo da izbrblja sve što zna.

"Na tvom mestu ja to ne bih radio. Mislim da to nije mudro."

"Šta imaš protiv tog komesare?"

"Što je manje ljudi upućeno, to bolje."

"Reći ću mu što je manje moguće. Prirodno."

"Ipak, mislim da to nije pametno."

Bejli se osećao toliko umoran da je izgubio strpljenje. Rekao je: "Da li mi to naređuješ da s njim ne razgovaram?"

"Ne. Ne. Učini ono što misliš da je najbolje. Ti vodiš ovu istragu. Samo..."

"Samo, šta?"

Komesar je zatresao glavom. "Ništa. Gde je? Znaš na koga mislim."

Bejli je znao. Rekao je: "Denil je u arhivi."

Komesar je napravio dugu pauzu, a onda rekao: "Istraga baš ne napreduje najbolje."

"Za sada ne. Ali stvari se mogu promeniti."

"Onda, u redu", rekao je komesar, ali nije izgledao da zaista misli da je u redu.

Kada se Bejli vratio, R. Denil je stajao kraj njegovog stola.

"Šta si našao?" upita Bejli smrknuto.

"Završio sam prvi, prilično površan pregled arhive, partneru Elija, i

pronašao dvojicu od onih ljudi koji su nas prošle noći sledili i koji su se nalazili pred prodavnicom cipela za vreme onog incidenta."

"Da vidimo."

R. Denil je stavio pred Bejlja male cedulje, veličine poštanske marke. Bile su označene tačkicama, koje su služile kao šifra. Robot je izvadio mali aparat za dešifrovanje i stavio jednu od cedulja u za to određen prorez. Električno polje koje je obuhvatilo cedulju reagovalo je na određen način i u vrlo kratkom roku mali ekran na aparatu za dešifrovanje ispunio se rečima. Te se reči i dalje nisu mogle razumeti, sem ukoliko čovek nije imao službeni policijski aparat za dešifrovanje.

Bejli je pažljivo pročitao materijal. Prva osoba, Frensis Klusar, trideset tri godine star, hapšen pre dve godine. Povod hapšenja bilo je podsticanje na pobunu. Bio je zaposlen na njujorškim farmama kvasca; kućna adresa ta i ta; roditelji takvi i takvi; kosa, oči, posebni znaci, škola, popis zaposlenja, psihoanalitički profil, fizički profil, ovi i oni podaci i, konačno, broj u arhivi gde se čuvaju njegove fotografije u tri dimenzije.

"Proverio si fotografije?" upita Bejli.

"Da, Elija."

Drugi se zvao Gerhard Pol. Bejli je pogledao podatke na cedulji i rekao: "Ovo ništa ne vredi."

R. Denil odgovori: "Nisam baš tako siguran. Ako na Zemlji postoji organizacija sposobna da izvrši zločin koji istražujemo, onda su joj ovo sigurno članovi. Zar to nije verovatno? Zar ne bi bilo korisno da ih ispitamo?"

"Ne bismo iz njih ništa izvukli."

"Obojica su bili i u prodavnici cipela i u kuhinji. To ne mogu poreći."

"To što su tamo bili nije nikakav zločin. Osim toga, oni mogu poreći da su tamo bili. Jednostavno će reći da nisu bili. To je sasvim jednostavno. Kako možemo dokazati da lažu?"

"Ja sam ih video."

"To nije dokaz", reče divlje Bejli. "Nijedan sud, ako ikada dođe do toga, ne bi poverovao da se mogu zapamtiti dva lica među milionima ljudi."

"Ali ako se dokaže da mogu?"

"Naravno. Samo, onda bi im morao reći šta si. A čim to kažeš, više

ne možeš biti svedok. Roboti nemaju nikakav status u zemaljskim sudovima."

R. Denil je rekao: "Onda, znači, promenio si mišljenje."

"Šta hoćeš time da kažeš?"

"Juče, u kuhinji, rekao si da ih ne moramo uhapsiti. Rekao si da ih možemo uhapsiti kad god to zaželimo, sve dok se ja sećam njihovih lica."

"Pa nisam o tome dobro razmislio", reče Bejli, "Pogrešio sam. To se ne može učiniti."

"Čak ni iz sasvim psiholoških razloga? Oni neće znati da mi nemamo zakoniti dokaz o njihovom saučesništvu u zaveri.

Bejli nervozno odvrati: "Služaj, očekujem da za pola sata dođe dr Džerigel iz Vašingtona. Molim te da pričekaš dok on ne dođe i ne ode. Imaš li štogod protiv?"

"Čekaću", reče R. Denil.

Entoni Džerigel bio je tačan i vrlo pristojan čovek srednje visine, koji nije nimalo izgledao kao najučeniji zemaljski robotičar. Zakasnio je skoro dvadeset minuta i dugo se zbog toga izvinjavao. Bejli, bled od ljutine, nastale zbog zabrinutosti, prihvatio je njegova izvinjavanja bez mnogo uviđavnosti. Proverio je rezervaciju za sedničku salu D, ponovio naređenje da im niko, ni pod kojim uslovima, tokom sledećeg sata ne sme smetati i poveo dr Džerigela i R. Denila niz hodnik i kroz vrata koja su vodila u komoru u kojoj je bila otklonjena svaka mogućnost prisluškivanja.

Bejli pažljivo pregleda zidove pre nego što je seo, osluškujući tiho zujanje pulsometra u ruci i čekajući da čuje bilo kakvu promenu u ravnomernom zvuku, promenu koja bi označila svaki, pa i najmanji prekid izolacije. Pregledao je tavanicu, pod, i, s najvećom pažnjom, vrata. Sve je bilo u redu.

Dr Džerigel se nasmešio. Izgledao je, zaista, kao čovek koji će se uvek samo nasmešiti, ali nikada i nasmejati. Bio je odeven neobično uredno, gotovo kicoški. Njegova čeličnosiva kosa bila je pažljivo začešljana, a lice mu je bilo ružičsato, sveže oprano. Sedeo je uspravno i ukočeno, kao da se pridržava majčinih saveta iz detinjstva o lepom držanju i ravnoj kičmi.

Rakao je Bejlju: "Vrlo ste tajanstveni."

"Ovo je vrlo važno, doktore. Potrebne su mi informacije o robotima, koje možda samo od vas mogu dobiti. Naravno, sve što ovde govorimo stroga je tajna i Grad očekuje od vas da odmah sve zaboravite." Bejli je pogledao na sat.

Smešak je nestao s robotičarevog lica. Najzad je rekao: "Dopustite mi da objasnim zašto sam zakasnio." Stvar ga je očigledno činila nemirnim. "Odlučio sam da ne dođem vazdušnim putem. Uvek mi pozili."

"To je baš neprijatno", reče Bejli, Odložio je pulsometar, ali tek pošto mu je proverio aparaturu, kako bi bio siguran i u njegovu ispravnost. Zatim je seo.

"Ne toliko zbog toga što teško podnosim let, već zbog nervoze. Blaga agorafobija. Ništa posebno abnormalno, ali šta možemo. I tako, putovao sam ekspresima."

Bejli se zainteresovao: "Agorafobija?"

"Zvuči gore nego što jeste", reče smesta robotičar. "To je samo osećaj koji čovek dobija u avionu. Da li ste se ikad vozili avionom?"

"Nekoliko puta."

"Onda vam mora biti jasno na šta mislim. To je osećaj da čoveka okružuje praznina, da je od nje odvojen samo tankom metalnom ljuskom. Vrlo neprijatan osećaj."

"I tako, putovali ste ekspresima?"

"Da."

"Celim putem iz Vašingtona do Njujorka?"

"Ah, i ranije sam tako putovao. To je veoma jednostavno, otkako su izgradili tunel između Baltimora i Filadelfije."

I bilo je. Bejli nikada nije sam putovao tim putem, ali je bio svestan da je takvo putovanje moguće. Vašington, Baltimor, Filadelfija i Njujork toliko su se povećali u poslednja dva veka da su se danas gotovo dodirivali. Ponekad se za ceo taj deo obale upotrebljavalo zajedničko ime i bilo je mnogo ljudi koji su tvrdili da je potrebno od ta četiri Grada napraviti jednu administrativnu jedinicu, jedan veliki Supergrad, koji bi se i zvanično zvao Četvorogradsko područje. Bejli se s tim nije slagao. Sam Njujork izmicao je kontroli centralizovane vlasti. Još veći Grad, od pedeset miliona žitelja, verovatno bi se srušio pod vlastitom težinom.

"Neprilika je u tome", rekao je dr Džerigel, "što sam u sektoru

Filadelfije izgubio vezu. Poteškoće na koje sam naišao u nastojanju da nadoknadim razliku doprinele su tome da zakasnim."

"Nemojte se zbog toga uzbuđivati, doktore. Međutim, ono što kažete vrlo je zanimljivo. Budući da toliko ne podnosite avione, šta biste rekli za jednu malu šetnju izvan Grada, peške, doktore Džerigel?"

"Zbog čega?" Izgledao je iznenađen, čak pomalo zaplašen.

"To je samo retoritičko pitanje. Daleko sam od toga da vam predložim da vi iziđete. Hteo bih da samo znam šta mislite o takvoj ideji, to je sve."

"Vrlo je neprijatna."

"Pretpostavljamo da morate noću da iziđete iz Grada i da preko otvorenog prostora hodate više od jedne milje?"

"Mislim da me ništa ne bi na to moglo prisiliti."

"Bez obzira na to koliko bi moglo biti važno?"

"Kad bi to bilo neophodno za spas mog života ili života moje porodice, možda bih i pokušao..." Izgledao je zbunjeno.

"Smem li da saznam smisao ovih pitanja, gostpodine Bejli?"

"Odmah ću vam reći. Počinjen je vrlo težak zločin, vrlo nezgodno ubistvo. Nije mi dozvoljeno da vas uputim u pojedinosti. Postoji, međutim, teorija da je ubica, da bi počinio taj zločin, izveo upravo ono o čemu smo razgovarali: prešao je preko otvorenog prostora noću, i to potpuno sam. Mene samo zanima kakav bi bio čovek koji bi to mogao učiniti."

Doktor Džerigel je zadrhtao. "Niko, koliko je znam, ne bi to mogao izvesti. Ja, sigurno ne. Teorijski, među milionima, sigurno bi se moglo naći nekoliko otvrdlih pojedinaca koji bi to mogli."

"Ali da li biste vi sami mogli tvrditi da je sasvim verovatno da neko ljudsko biće može učiniti takvu stvar?"

"Ne, to uopšte nije verovatno."

"U stvari, ako postoji bilo kakvo objašnjenje za zločin, makar i vrlo malo verovatno objašnjenje, mora se najpre o ovome razmišljati."

Izgledalo je da je doktoru Džerigelu neprijatnije nego ikada, dok je sedeo potpuno uspravno, presavivši dobro negovane ruke u krilu.

"Imate li kakvo drugo objašnjenje?"

"Da. Pomislio sam, na primer, da robotu ne bi bilo nimalo teško da pređe preko otvorenog prostora."

Doktor Džerigel ustade. "Ah, moj gospodine!"

"Šta nije u redu?"

"Zar mislite da bi robot mogao počiniti zločin?"

"Ubistvo? Da ubije ljudsko biće?"

"Da. Molim vas sedite, doktore."

Robotičar poslušao. Zatim reče: "Gospodine Bejli, koliko sam shvatio tu je reč o dve stvari: o prelaženju preko otvorenog prostora i o ubistvu. Ljudsko biće bi lako moglo uraditi ono drugo, ali bi se srelo s nepremostivim teškoćama u onom prvom. Robot bi ono prvo mogao obaviti bez teškoća, ali ovo drugo za njega je potpuno nemoguće. Ako želite da jednu neverovatnu teoriju zamenite nemogućom, onda..."

"Nemoguća je teška reč, doktore."

"Da li ste čuli za Prvi zakon robotike, gospodine Bejli?"

"Naravno. Mogu ga čak i citirati: "Robot ne sme povrediti ljudsko biće ili, uzdržavanjem od delanja, dopustiti da ljudsko biće bude povređeno." Bejli iznenada upre prst u robotičara i nastavi: "Zašto se, međutim, robot ne bi mogao sazdati i bez Prvog zakona u sebi? Šta je u tom zakonu tako sveto?"

Doktor Džerigel je delovao iznenađeno, a zatim je odrečno klimnuo.

"Pa, kakav je odgovor?"

"Gospodine Bejli, ako vam je išta poznato o robotici, morali biste znati kakav se gigantski matematički i elektronski napor ulaže prilikom izgradnje pozitronskog mozga."

"Znam ponešto o tome", rekao je Bejli. Setio se jedne svoje posete fabrici robota. Video je njihovu biblioteku mikrofilmova, vrlo dugih, u kojima je bila zabeležena matematička analiza samo jednog tipa pozitronskog mozga. Trebalo je više od jednog sata da se takav mikrofilm pregleda normalnom brzinom gledanja, premda su oznake na njemu bile neobično zgusnute. A, osim toga, ni dva pozitronska mozga nisu bila slična, čak ni kada su bila sazdana po najtačnijim i sasvim istovetnim specifikacijama. Bila je to posledica, koliko je Bejli znao, Hajzenbergovog načela neodređenosti. To je značilo da se svakom proračunu moraju dodati izvesne pojedinosti, koje uvek pružaju mogućnost varijacije. Bejli zaista nije mogao poreći da sve to predstavlja ogroman posao.

Doktor Džerigel je rekao: "Pa, onda morate shvatiti da je građenje novog tipa pozitronskog mozga, čak i kada su u pitanju najmanje

inovacije, posao koji se ne može obaviti za jednu noć. Obično je za to potrebno da se zaposli sve osoblje jedne fabrike srednje veličine tokom razdoblja od najmanje godinu dana. Međutim, ni tako veliki rad ne bi bio dovoljan ukoliko ne postoji bazična teorija standardizovanih sistema robota, koja se može upotrebiti kao temelj daljih proračuna. Standardna teorija uključuje tri zakona robotike. Prvi zakon, koji ste upravo citirali; Drugi zakon, koji kaže: 'Robot se mora pokoravati svim naređenjima ljudskog bića, ukoliko se ta naređenja ne protive Prvom zakonu'; i Treći zakon, koji kaže 'Robot mora nastojati da odbrani sebe po svaku cenu, sem ukoliko se to ne protivi Prvom i Drugom zakonu.' Shvatate li?"

R Denil, koji je s velikom pažnjom pratio razgovor, upade u reč. "Ako mi dopustiš, Elija, hteo bih da proverim da li sam tačno shvatio doktora Džerigela. Ono što, gospodine, želite da kažete, jeste da bi svaki pokušaj da se izgradi robot, čiji se pozitronski mozak ne bi pridržavao ovih triju zakona, zahtevao najpre postavljanje nove bazične teorije, što bi, opet, zahtevalo mnoge godine rada."

Robotičar se zahvalno nasmešio. "Upravo sam to mislio, gospodine..."

Bejli je pričekao jedan trenutak, a onda pažljivo predstavio R. Denila. "Ovo je Denil Olivav, doktore Džerigel."

"Drago mi je, gospodine Olivav." Doktor Džerigel je pružio ruku i rukovao se s Denilom. Nastavio je: "Računam da bi bilo potrebno oko pedeset godina da se razvije bazična teorija nonasenionskog pozitronskog mozga - to jest, takvog mozga u koji ne bi bilo ugrađeno poštovanje triju zakona i - tek onda bismo došli do robota sličnih modernim modelima."

"I to se nikad ranije nije pokušalo?" upita Bejli. "Čini mi se, doktore, da mi robote gradimo već nekoliko hiljada godina. Zar se za sve to vreme nije mogao naći neko, ili neka grupa, koja bi smogla potrebnih pedeset godina?"

"Naravno", uzvratil robotičar, "ali to nije rad koji bi se ikome sviđao."

"Teško mi je da u to poverujem. Ljudska radoznalost je neograničena."

"Ipak, niko nije dovoljno radoznao da stvori nonasenionskog robota. Kod ljudske rase, gospodine Bejlje, veoma je snažno izražen Frankeštajnov kompleks."

"Šta?"

"To je opšte poznato ime iz srednjevekovnih romana i označava robota koji se okrenuo protiv svoga stvaraoca. Ja lično nisam nikada čitao taj roman, ali to nije važno. Naprosto, želim da kažem da se roboti ne mogu graditi bez Prvog zakona."

"I mislite da čak nema ni teorije koja ne bi počivala na tim Zakonima",

"Ne, koliko ja znam" - on se samouvereno nasmeši - "a ja znam poprilično."

"Dakle, robot s ugrađenim Prvim zakonom ne bi ni na koji način mogao ubiti čoveka?"

"Nikada. Osim ukoliko takvo ubistvo ne bi bilo potpuno slučajno, ili ukoliko ne bi bilo potrebno da se time spasi životi dvaju ili više ljudi. U oba ova slučaja pozitronski potencijal upropastio bi robotov mozak, tako da se više nikada ne bi mogao popraviti."

"U redu", reče Bejli. "Sve ovo odnosi se na situaciju na Zemlji. Je li tako?"

"Da. Tako je."

"A šta je sa Spoljnjim svetovima?"

Dr Džerigelova samouverenost malo je splasnula. "Dragi gospodine Bejli, ne mogu govoriti o onome što ne znam, ali da su nonasenionski pozitronski mozgovi ikada bili sazdana ili da je izgrađena matematička teorija neophodna za to, siguran sam da bismo o tome čuli."

"Jeste li baš sigurni u to? Dopustite mi, onda, da vam izložim jednu misao, dr Džerigele. Nadam se da nemate ništa protiv."

"Ne. Svakako, ne." Bespomoćno je pogledao Bejlja, a onda R. Denila. "Na kraju krajeva, ako je to toliko važno, kao što kažete, biće mi milo da učinim sve što mogu."

"Hvala vam, doktore. Hteo sam da vas upitam zašto se prave humanoidni roboti? Naime, setio sam se da ja, zapravo, i ne znam razlog za to. Zašto robot mora imati glavu i ruke i noge? Zašto mora manje ili više izgledati kao čovek?"

"Želite da pitate zašto se ne gradi funkcionalno, kao bilo koja druga mašina?"

"Tačno", reče Bejli, "zašto?"

Doktor Džerigel se nasmešio. "Zaista, gospodine Bejli, vi ste se

prekasno rodili. Rana robotička literatura puna je rasprava baš o tome, a polemike koje su se bile zapodele behu strašne. Ako želite da pročitate vrlo dobru knjigu o debati između funkcionalista i antifunkcionalista, mogu vam preporučiti Henfordovu Istoriju robotike. Matematika je u njoj svedena na najmanju meru. Verujem da bi vas knjiga mogla zanimati."

"Pročitaću je", reče strpljivo Bejli. "U međuvremenu, možete li mi vi reći nešto o tome?"

"Ekonomaska logika je odlučila. Recimo, gospodine Bejli, kada biste vi bili nadzornik na farmi, da li bi vam bilo isplativije da kupite traktor s pozitronskim mozgom, a zatim posebno kosilicu, drljaču, aparat za mužu, automobil ili nešto drugo, sve opremljeno pozitronskim mozgovima; ili bi vam bilo isplativije da imate jednu jedinu mašinu, robota s jednim jedinim pozitronskim mozgom, koji će svime time upravljati. Upozoravam vas da potonja alternativa predstavlja samo pedeseti ili stoti deo troškova za prvu."

"Ali zašto baš ljudski oblik?"

"Zato što je ljudska forma jedina forma u prirodi koja je, po svojoj nameni, uspešno uopštena. Mi nismo specijalizovana životinja, gospodine Bejli, osim kada je reč o našem živčanom sistemu i o nekoliko drugih sitnica. Ako želite da sazdate neki oblik koji može poslužiti u mnoge svrhe, ne možete naći bolji od imitacije ljudskog oblika. Osim toga, sva naša tehnologija zasniva se na ljudskom obliku. Automobil, na primer, ima kontrole načinjene tako da ih može dohvatiti i njima upravljati samo čovek, rukama i nogama, određenog oblika i veličine, i zglobovima određenih osobina. Čak i tako jednostavni predmeti kao što su stolice ili stolovi, noževi ili viljuške, načinjeni su prema ljudskoj meri i prema ljudskom načinu rada. Lakše je napraviti robote na sliku i priliku čoveka nego korenito promeniti filosofiju svih naših alata."

"Shvatam. To mi se čini pametno. A sada, doktore, da li je istina da robotičari Spoljnjih svetova proizvode robote mnogo humanoidnije od naših?"

"Verujem da je tako."

"Da li bi oni mogli proizvesti robota toliko humanoidnog da bi ga pod normalnim okolnostima bilo nemoguće prepoznati?"

Doktor Džerigel podiže obrve i malo razmisli. "Mislim da bi mogli,

gospodine Bejli. To bi, međutim, bilo strašno skupo. Sumnjam da bi se isplatilo."

"Verujete li", natavio je Bejli neumoljivo, "da bi mogli napraviti robota koji bi čak i vas prevario?"

Robotičar se nasmešio. "Ah, dragi moj gospodine Bejli! U to iskreno sumnjam. Kod robota ima više stvari, koje..."

Doktor Džerigel zastade usred rečenice. Polako se okrenuo prema R. Denilu i njegovo ružičasto lice prebledi.

"Ah, zaboga", prošaputa.

Ispružio je jednu ruku i lagano dotaknuo R. Denilov obraz. R. Denil se nije ni pomerio, mirno gledajući robotičara.

"Zaboga", reče doktor Džerigel, gotovo jecajući, "ovo je robot."

"Bilo vam je potrebno dosta dugo vremena da to primetite", reče Bejli suvo.

"Nisam to očekivao. Nikada u životu nisam video nešto slično. Proizvod Spoljnjih svetova?"

"Da", reče Bejli.

"Da, sada je očigledno. Njegovo držanje. Kako govori. Gospodine Bejli, ovo ipak nije savršena imitacija."

"Ali prilično je dobra, zar ne?"

"Ah, predivan je. Sumnjam da bi iko mogao na prvi pogled prepoznati robota. Zaista sam vam zahvalan što ste me doveli da ga malo pogledam." Robotičar se brzo uspravi.

Bejli je ispružio ruku. "Molim vas, doktore. Samo trenutak. Najpre se ipak moramo posvetiti rešavanju ubistva."

"Zar je to, onda, istina?"

Doktor Džerigel je bio gorko razočaran. "Mislio sam ste možda naprosto hteli da videte koliko će vremena proći pre nego što primetim..."

"Istina je, dr Džerigel. Recite mi, sada, kad bismo sazdali humanoidnog robota kao što je ovaj, s namerom da ga podmetnemo kao čoveka, ne bi li bilo neophodno da njegov mozak poseduje kvalitete što je moguće sličnije kvalitetima ljudskoga mozga?"

"Naravno."

"U redu. Ne bi li se takav humanoidni mozak mogao načiniti bez ugrađivanja Prvog zakona? Možda, da bude izostavljen slučajno. Vi kažete da je takva teorijska osnova nepoznata. Sama činjenica

međutim, da je nepoznata, znači da bi konstruktori mogli napraviti mozak bez Prvog zakona. Oni ne bi znali - šta moraju izbegavati."

Doktor Džerigel je energično zatresao glavom. "Ne, to je nemoguće."

"Jeste li sigurni? Možemo, ipak, bar proveriti Drugi zakon... Denile, daj mi svoj revolver."

Bejljeve oči ni za trenutak nisu napuštale robota. Vlastitom rukom čvrsto je stiskao svoje oružje.

R. Denil je mirno rekao: "Evo, Elija", i pružio ga sa drškom unapred.

Bejli je rekao: "Detektiv se nikada ne sme rastajati od svog revolvera, ali robot nema izbora. On mora poslušati čoveka."

"Osim, gospodine Bejli", reče doktor Džerigel, "ako poslušnost može dovesti do kršenja Prvog zakona."

"Da li vam je poznato, doktore, da je Denil uperio svoj revolver u grudi nenaoružanih muškaraca i žena i da je zapretio da će pucati?"

"Ali nisam pucao", umeša se Denil.

"Tačno, ali pretnja je već sama po sebi bila neobična, zar ne doktore?"

Doktor Džerigel se uzgrizao za usnu. "Morao bih znati sve okolnosti da bih mogao prosuditi. Zvuči prilično neobično."

"Razmislite onda o ovome. R. Denil je bio na poprištu zločina i ako izostavite mogućnost da je neki žitelj Zemlje prešao preko otvorenog prostora, prenoseći oružje, samo je Denil, između svih onih koji su bili na poprištu zločina, mogao to oružje sakriti."

"Sakriti oružje?" upita doktor Džerigel.

"Dozvolite mi da objasnim. Revolver kojim je ubistvo počinjeno nije pronađen. Taj revolver nije mogao tek tako nestati. Postoji samo jedno mesto gde bi mogao biti, jedno jedino mesto gde niko nije ni pomislio da pogleda."

"Gde, Elija?" upita R. Denil.

Bejli izvuče svoj revolver i čvrsto ga uperi u robota.

"U tvojoj vrećici za hranu", reče on. "U tvojoj vrećici za hranu, Denile!"

13. RAZGOVOR O MAŠINI

"To nije istina", reče R. Denil mirno.

"Zar? Neka doktor odluči. Doktore Džerigel?"

"Gospodine Bejli?" Robotičar, čiji je pogled, dok su govorili, dvilje skako između detektiva i robota, gledao je sada Bejlja.

"Zamoli bih vas da izvršite stručnu analizu ovog robota. Možete se poslužiti svim laboratorijama gradskog biroa za mere. Ako vam bude potreban neki uređaj koji oni nemaju, ja ću vam ga nabaviti. Želim što određeniji odgovor, bez obzira na to koliko potrošili vremena ili novca."

Bejli je ustao. Reči su mu bile prilično mirne, ali je osećao kako ga obuzima panika. Da je samo mogao to da učini, zgrabio bi doktora Džerigela za vrat i iz njega istresao sve odgovore, bez obzira na nauku.

Rekao je: "Šta velite, dr Džerigel?"

Doktor Džerigel je nervozno zadrhtao i odgovorio: "Moj dragi gospodine Bejli, neće mi biti potrebna laboratorija."

"Zašto ne?" upita Bejli zabrinuto. Stajao je napetih mišića, osećajući kako drhti.

"Nije teško proveriti Prvi zakon. Nikada to nisam radio, ali je ipak sasvim jednostavno." Bejli teško udahnu vazduh, a zatim izdahnu. Onda reče.

"Da li biste mi objasnili šta time mislite da kažete? Da ga možete proveriti ovde?"

"Naravno. Evo, gospodine Bejli, poslužiću se jednom analogijom. Kad bih bio doktor medicine i kad bih želeo da proverim količinu šećera i krvi pacijenta, sigurno bi mi bila potrebna hemijska laboratorija. Kad bi trebalo da mu izmerim bazalni metabolizam ili da mu proverim gene i ukažem na eventualne kongenitalne nedostatke, bio bi mi neophodan obiman pribor. S druge strane, kad bih hteo da proverim da li je slep, bio bi mi dovoljno da pređem rukom ispred njegovih očiju, a da vidim da li je mrtav, bilo bi dovoljno da mu opipam puls.

Želim ovo da kažem: što je važnija i temeljnija stvar koju proveravam, to su metodi jednostavniji. Isto je i s robotima. Prvi

zakon je temeljan. On se odnosi na sve. Kad ga ne bi bilo, robot ne bi ispravno reagovao na dvadesetak očiglednih načina."

Dok je govorio, izvukao je iz džepa pljosnati crni predmet koji se rastegao u mali aparat za posmatranje mikroknjiga. U jednu udubinu aparata stavio je istrošen kalem. Zatim je izvadio štopericu i niz malih plastičnih pločica, povezanih međusobno, tako da su izgledale kao tehnički računar. Bejli nije mogao shvatiti šta je tu posredi.

Doktor Džerigel je potapšao svoj aparat i nasmešio se, kao da ga je predstojeći posao razveselio.

Rekao je: "Ovo je moj 'Priručnik robotike'. Nikuda ne idem bez njega. Predstavlja, zapravo, deo moje odeće." Samouvereno se zakikotao.

Namestio je okular aparata i njegovi su prsti počeli baratati kontrolama. Aparat je zazujao i stao, opet zazujao i stao.

"Ugrađeni indeks", rekao je robotičar ponosno, malo prigušđenim glasom, jer mu se glava nalazila na samom aparatu. "Sam sam ga konstruisao. Tako uštedim vrlo mnogo vremena. Ali nije u tome stvar, zar ne? Da vidimo. Danile, približi svoju stolicu k meni."

R. Denil učini kako mu je rečeno. Tokom robotičarevih priperema on ga je posmatrao pažljivo, ali bezizražajno.

Bejli je pratio njegov pokret revolverom.

Ono što je usledilo zbunilo ga je i razočaralo. Doktor Džerigel je postavljao pitanja i izvodi niz radnji naizgled bez ikakvog značenja, baratajući katkad svojim računarom, a katkad gledajući u okular.

U jednom trenutku je upitao: "Ako imam dva rođaka, između kojih je pet godina razlike, a mlađa je devojka, koga roda je stariji?"

Denil je odgovorio: "Na osnovu datih informacija nije moguće odgovoriti."

Na to je doktor Džerigel pogledao na svoju štopericu, ispružio desnu ruku što je dalje mogao i rekao: "Dotakni vrh mog srednjeg prsta vrhom srednjeg prsta svoje leve ruke."

Denil je to učinio smesta i bez teškoća.

Doktor Džerigel je bio gotov za petnaest minuta. Poslednji put je konsultovao svoj računar, a zatim ga je rastavio i sklonio. Odložio je i štopericu, izvukao priručnik iz aparata i ponovo složio aparat.

"Je li to sve?" upita Bejli, mršteći se.

"To je sve."

"Ali to je smešno. Niste upitali ništa što bi se odnosilo na Prvi

zakon?"

"Ah, dragi moj gospodine Bejli, kad vas doktor udari po kolenu nekim predmetom i koleno se trgne, zar mu ne verujete kad vam zatim kaže da imate neku tešku živčanu bolest? Kad iz blizine pogleda u oči i vidi reakcije vaše zenice na svetlost, vi niste iznenađeni što vam može reći mnoge stvari o uživanju nekih alkaloida?"

Bejli reče: "Pa onda? Šta kažete?"

"Prvi zakon ugrađen je u Denila." Robotičar je u to bio potpuno siguran.

"Ne možete biti u pravu", reče Bejli promuklo.

Bejli je mislio da je nemoguće da bi se doktor Džerigel mogao ukrutiti još više nego što je dotad bio ukrućen. Oči doktora Džerigela postale su uske i tvrde.

"Da li vi to želite da me učite mom poslu?"

"Ne želim da kažem da ste nesposobni", reče Bejli. Ispružio je ruku.

"Ali zar niste mogli pogrešiti? Sami ste kazali da niko ništa ne zna o teoriji nonasenionskih robota. Slep čovek može čitati upotrebljavajući zvučnu ili Brajovu azbuku. Pretpostavimo da nikad niste čuli šta je to Brajova azbuka i šta je zvučno pisanje. Zar ne biste morali reći da taj čovek ima oči, samo zato što zna sadržaj izvense mikroknjige? U tom slučaju biste pogrešili."

"Da." Robotičar se opet odobrovoljo. "Shvatam šta time mislite. Ali slep čovek ipak ne može čitati upotrebljavajući oči, a ja sam proveravo upravo to, ako hoćete da nastavim vašu analogiju. Verujte mi na reč. Bez obzira na to za šta je nonasenionski robot sposoban ili nije, sigurno je da je u R. Denila ugrađen Prvi zakon."

"Zar nije mogao falsifikovati svoje odgovore?" Bejli je osećao da više nije na sigurnom terenu.

"Naravno da nije. U tome i jeste razlika između čoveka i robota. Ljudski mozak, kao ni mozak bilo kog sisara, ne može se do kraja analizirati nijednim nama poznatim matematičkim postupkom. Zato se ne može sa sigurnošću računati ni na jednu reakciju tog mozga. Mozak robota, međutim, može se analizirati do kraja. Kad ne bi tako bilo, ne bi se mogao ni sazdati. Mi tačno znamo kakve ćemo reakcije dobiti na određene stimulanse. Nijedan robot ne može falsifikovati svoje odgovore. Laž naprosto ne postoji na robotovom mentalnom obzorju."

"Onda, da se vratimo na određeni slučaj. R. Denil je zaista uperio revolver na grupu ljudskih bića. Bio sam tamo i video sam. Istina, nije pucao, ali zar ga ne bi već takvo kršenje Prvog zakona moglo dovesti do nekakve neuroze? A on se uošte nije uzbudio. Posle svega bio je potpuno normalan."

Robotičar je rukom pogladio bradu. "To je svakako anomalija."

"Nije", reče iznenada R. Denil. "Partneru Elija, pogledaj revolver koji si mi oduzeo."

Bejli je pogledao revolver koji je držao u levoj ruci.

"Otvori, molim te, energetska komoru", nastavi R. Denil.

Bejli je neodlučno zastao, a onda polako spustio svoj revolver na sto. Brzim pokretom otvorio je robotov revolver.

"Prazan je", reče tupo.

"Nije napunjen", složi se R. Denil. "Ako pogledaš izbliza, videćeš da nikada nije ni bio punjen. Revolver nema uređaj za okidanje i ne može se upotrebiti."

Bejli upita: "Ti si, dakle, uperio prazan revolver u gomilu."

"Morao sam imati revolver, da bih mogao potpuno igrati ulogu policajca", reče R. Denil. "Ipak, kada bih nosio pun i upotrebljiv revolver, moglo bi doći do toga da nekog slučajno povredim, što je, naravno, nezamislivo. To je trebalo da ti već onda objasnim, ali ti si bio besan i nisi hteo da me slušaš."

Bejli je bez reči zurio u nekorisni revolver u ruci, a onda tiho rekao: "Mislim da će to biti sve, doktore Džerigel. Hvala na pomoći."

Bejli je poslao po ručak, ali kad je jelo došlo (kolač od kvasca s prilično malim komadom pržene konzervisane piletine) jednostavno je osećao da je izgubio apetit.

U glavi mu se vrtelo. Crte njegovog duguljastog lica postale su dublje i potištenije. Osećao se kao da živi u nekom nestvarnom svetu, u kome je sve okrenuto naglavce.

Kako se to dogodilo? Neposredna prošlost prolazila je pred njegovim očima kao neki magleni, neverovatni san koji je počeo onog trenutka kad je stupio u kancelariju Džulijusa Enderbija i našao se u kovitlacu ubistva, Svemiraca i robota.

Zaboga, to je počelo pre samo pedeset časova.

Dosad je uporno tražio rešenje u Gradu Svemiraca. Dvaput je optužio R. Denila, jednom kao maskirano ljudsko biće, a drugi put

kao stvarnog robota, ali oba puta kao ubicu. Oba puta optužba mu je pala.

Osećao je kako se povlači. I protiv njegove volje, misli su mu se okretale prema Gradu, mada se sve do prošle noći nije usuđivao da misli o njemu. Izvesna pitanja grizla su ga u podsvesti, ali nije hteo da ih sluša. Kad bi ih čuo morao bi na njih odgovoriti, a on nije imao hrabrosti da podnese te odgovor.

"Elija, Elija!" Neka ruka grubo je zatresla Bejljevo rame.

Bejli se pomerio i rekao: "Šta je, Filipe?"

Filip Noris, detektiv C-5, seo je, spustio ruke na kolena i nagnuo se napred, gledajući u Bejljevo lice. "Šta je s tobom? Šta radiš? Sedeo si ovde otvorenih očiju i, koliko sam mogao videti, izgledao si kao mrtav."

Pogladio je svoju proređenu svetloplavu kosu, a zatim je pohlepno pogledao Bejljev ručak, koji se hladio. "Piletina", rekao je. "Čovek je gotovo više ne može dobiti bez lekarskog recepta."

"Uzmi malo", reče Bejli, ne shvatajući.

Maniri su ipak pobedili i Noris je rekao: "Ah, ništa, i ja ću na ručak za neki trenutak. Samo ti jedi. Reci, šta radi komesar?"

"Šta?"

Noris je pokušao da govori kao da mu je svejedno, ali ruke su mu bile nemirne. Kazao je: "Znaš na šta mislim. Otkako se vratio, neprestano si s njim. U čemu je stvar? Očekuješ li unapređenje?"

Bejli se namrštitio i osećaj za stvarnost oko njega vratio mu se čim je došao u dodir sa kancelarijskom politikom. Noris je imao duži staž od njega i sasvim je razumljivo što je sa zavišću morao gledati na svaku mogućnost Bejljevog unapređenja.

Bejli uzvрати: "Nema unapređenja. Veruj mi. Nema ničega. Ničega. A ako želiš komesara, baš bih voleo da ti ga mogu utrapiti. Do đavola, nosi ga."

Noris reče: "Nemoj me pogrešno shvatiti. Nemam ništa protiv tvog unapređenja. Mislio sam samo da te zamolim da, ako imaš uticaja na komesara, kažeš nekoliko reči za onog momka."

"Kog momka?"

Na to pitanje nije bio potreban odgovor. Vinsent Beret, mladić koji je bio otpušten da bi se našlo mesto za R. Semija, približavao se iz jednog ugla sobe. Pokušao je da se nasmeši, nemirno prevrćući u

ruci sportsku kapu.

"Dobar dan, gospodine Bejli."

"Zdravo Vinse. Kako ide?"

"Ne najbolje, gospodine Bejli."

Gladno se osvrtao oko sebe. Bejli je pomislio: izgleda izgubljen, polumrtav, otpušten. Zatim gotovo divlje upita samog sebe: ali šta on hoće od mene?

Rekao je: "Žao mi je, momče." Šta je drugo mogao reći?

"Neprestano mislim da se možda nešto promenilo."

Noris se primakao i šapnuo Bejliju. "Neko mora sprečiti te stvari. Sada nameravaju da otpuste Čen-Loua."

"Šta?"

"Zar nisi čuo?"

"Ne, nisam. Do đavola, pa on je C-3. Ima deset godina službe."

"Sigurno. Ali mašina s nogama može bolje obavljati njegov posao. Ko je sledeći?"

Mladi Vins Beret nije slušao njihov šapat. Prenuo se iz dubine vlastitog razmišljanja: "Gospodine Bejli?"

"Da, Vinse?"

"Znate li šta se govori? Kažu da je Lirejn Milejn, plesačica na subeterskoj televiziji, u stvari robot."

"To je glupost."

"Ljudi govore da se roboti mogu napraviti da budu baš kao i ljudi; s nekom naročitom plastičnom kožom, tako nekako."

Bejli je, osećajući se krivim, pomislio na R. Denila i nije ništa odgovorio. Zatresao je glavom.

Dečak je nastavio: "Da li bi nekome smetalo ako se budem malo prošetao ovuda? Bolje se osećam kad sam ovde."

"Ništa se ti ne boj, momče."

Dečak se udaljio. Bejli i Noris posmatrali su ga kako odlazi. Noris reče: "Čini se da su medijevalisti u pravu."

"Zar i ti želiš da se vratiš prirodi? Je li to u pitanju, File?"

"Ne. Mislim, što se tiče robota. Povratak prirodi! Uh! Zemlja ima neograničenu budućnost. Roboti nam nisu potrebni, to je sve."

Bejli promrmlja: "Osam milijardi ljudi, dok je urana sve manje i manje. Šta je tu neograničeno?"

"Pa šta ako urana i nestane? Uvozićemo ga. Ili ćemo otkriti nove

nuklearne procese. Razvitak čovečanstva nije moguće zaustaviti, Elija. Čovek mora biti optimista i mora gajiti poverenje u snagu ljudskog uma. Domišljatost je uvek bila naša najveća snaga, a nje nam nikada nije ponestalo, Elija."

Noris je postajao sve razgovorljiviji. Nastavio je: "Prvo i prvo, možemo upotrebljavati Sunčanu energiju, a ta će trajati milijardama godina. Možemo izgraditi svemirske stanice oko Merkura, koje bi služile kao akumulatori energije. Energiju bismo mogli dopremiti na Zemlju neposrednim zračenjem."

Ovaj projekt nije bio novost za Bejlja. Naučnici su se tim problemom bavili već nekih sto pedeset godina. Ono što je usporavalo projekt, bila je nemogućnost da se zraci energije uprave u dovoljno gustom snopu na udaljenost od pedeset miliona milja, a da se pri tom ne rasprše. Bejli je upravo ukazao na taj problem

Noris reče: "Kad bude potrebno, i to će se rešiti. Zašto brinuti pre vremena?"

Pred Bejljem se pojavila vizija Zemlje sa neograničenim izvorima energije. Stanovništvo bi moglo nastaviti da raste. Farme kvasca mogle bi se proširiti, hidroponske kulture ojačati. Samo je bila potrebna energija. Sirovine su se mogle dovoziti s nenastanjenih planeta. Ako bi voda ikada postala problem, mogla bi se u neizmernim količinama dopremiti s Jupiterovih meseca. Do đavola, okeani bi se mogli zamrznuti na veštački način i izbaciti u svemir, gde bi mogli kružiti oko Zemlje, kao mali ledeni Meseci. Bili bi tako uvek dostupni, kad se ukaže potreba, a dno okeana moglo bi služiti za eksploataciju, kao prostor za život. Čak bi se i ugljenik i kieselonik mogli dovoziti na Zemlju iz metanske atmosfere Titana ili iz smrznutog kiseonika s Umbriela.

Zemaljsko stanovništvo moglo bi se povećati na jedan ili dva biliona. A zašto da ne? Nekada se smatralo da je sadašnje stanovništvo od osam milijardi nepodnošljiv teret. Postojalo je i vreme kada se nije moglo zamisliti ni stanovništvo od jednog miliona. Uvek je na Zemlji bilo proroka koji su najavljivali Sudnji dana, sve do srednjevekovnih vremena, i uvek se ispostavljalo da nisu bili u pravu.

Šta bi na to rekao Fastolf? Svet od jednog biliona? Međutim, oni će zavisiti od uvezenog vazduha i vode, kao i od zaliha energije u složenim akumulatorima, udaljenim pedeset miliona milja. Bilo bi to

strahovito nepostojano stanje. Zemlja bi uvek bila samo korak udaljena od potpune katastrofe, koja bi nastupila onog trenutka kada bilo koji deo mehanizma zakaže.

Bejli glasno reče: "Mislim da bi bilo mnogo lakše da se višak stanovništva iseli." Bio je to više odgovor na sliku koju je zamislio, nego na nešto što je rekao Noris.

"Ko bi nas primio?" upita Noris s gorkom hitrošću.

"Svaka nenastanjena planeta."

Noris je ustao i potapšao Bejlja po ramenu. "Elija, pojedij svoju piletinu i oporavi se. Ti si zaista već na ivici." Otišao je, smejući se.

Bejli ga je posmatrao kako odlazi, ali nije bio raspoložen za humor. Noris će sigurno proširiti glas o ovome i proći će nedelje pre no što kancelarijske šaljivdžije (a gde ih nema?) puste stvar da legne. Ali barem ga je ovaj razgovor oslobodio misli o mladom Vinsu, robotima i otpuštanju.

Uzdahnuo je, zabivši viljušku u hladnu i žilavu piletinu.

Kad je pojeo i poslednji zalogaj kvašćevog kolača, njegovom se stolu približio R. Denil.

Bejli ga pogleda s nelagodnošću. "Šta je?"

R. Denil reče: "Komesara nema u njegovoj sobi i ne zna se kada će se vratiti. Rekao sam robotu Semiju da ćemo mi koristiti komesarovu kancelariju i da ne dopusti nikom da uđe, osim, naravno, komesaru."

"Šta ćemo tamo?"

"Tamo ćemo biti sigurniji. Moramo isplanirati svoj sledeći potez. Valjda ne nameravaš da napustiš istragu?"

Upravo je to bilo ono što bi Bejli najradije učinio, da je mogao. Ustao je i pošao u Enderbijevu sobu.

Kad su ušli, Bejli upita: "Dobro, Denile, o čemu je reč?"

Robot odgovori: "Partneru Elija, od prošle noći ti nisi pri sebi. Osećam određenu promenu u tvojoj mentalnoj auri."

Strašna pomisao naglo prolete Bejljevom glavom. Uzviknuo je: "Zar si ti telepata?"

"Ne. Naravno da nisam", uzvratila R. Denil.

Bejlova panika iščile. Rekao je: "Kog đavola onda govoriš o mentalnoj auri?"

"Upotrebljavam taj izraz da bih opisao neki osećaj koji ne deliš sa mnom."

"Kakav osećaj?"

"Teško je to objasniti, Elija. Sigurno se sećaš da sam ja prvobitno bio sazdan za to da, umesto Svemiraca, proučavam ljudsku psihologiju."

"Da, sećam se. A pretvoren si u detektiva jednostavno tako što su ti ugradili posebni instinkt pravde." Bejli nije ni pokušao da prikrije sarkazam u svojim rečima.

"Tačno, Elija, ali moje prvobitno ustrojstvo ostalo je u suštini nepromenjen. Načinjen sam da vršim cerebroanalizu."

"Da analiziraš impluse koje emituje mozak?"

"Da. To se može postići merenjem magnetskih polja, bez primene neposrednog dodira s elektrodama, pod uslovom da postoji određen prijemnik. Moj mozak je takav prijemnik. Zar se takvo načelo ne primenjuje na Zemlji?"

Bejli to nije znao. Oglušio se o Denilovo pitanje i oprezno rekao: "Ako meriš moždane impluse, šta na taj način možeš da uloviš?"

"Ne misli, Elija. Tu i tamo uhvatim osećanja, ali ponajbolje mogu analizirati temperament, potisnute porive, pobude stavove čoveka. Na primer, ja sam bio onaj koji je utvrdio da je komesar Enderbi nesposoban za ubistvo - pod uslovima kakvi su postojali u trenutku kada je zločin počinjen."

"I oni su ga skinuli sa spiska sumnjivih samo zato što si ti to rekao?"

"Da. U tom pogledu ja predstavljam vrlo osetljivu mašinu i u mene su se mogli potpuno pouzdati..."

Ponovo jedna podsticajna misao prolete Bejlijevom glavom. "Čekaj! Komesar Enderbi nije znao da ga cerebroanaliziraš, zar ne?"

"Nije bilo potrebno da povređujemo njegovo dostojanstvo."

"Ti si, znači, naprosto stajao kraj njega i gledao ga. Nikakvih drugih uređaja nije bilo, nikakvih elektroda. Nikakvih igala ili grafikona."

"Ne, naravno. Ja sam potpuno samostalna mašina."

Bejli od očaja i besa uzgrize donju usnu. Bila je to jedina rupa kroz koju se mogla provući optužba da je zločin počinio neko iz Grada Svemiraca.

R. Denil je izjavio da je komesar bio cereboranaliziran, a jedan sat kasnije komesar je porekao, sa očiglednom iskrenošću, da je uopšte čuo šta je to. Bilo je sigurno da nijedan čovek ne bi mogao proći kroz teško iskustvo elektroencefalografskih merenja elektrodama i grafikonima, kao osumnjačeni za ubistvo, a da toga ne bude potpuno

svestan.

Ali sada je te nepodudarnosti nestalo. Komesara su cerebranalizirali, ali on to nije znao. R. Denil je govorio istinu, a istinu je govorio i komesar.

"Pa", reče Bejli oštro, "šta ti cerebroanaliza kaže o meni?"

"Uznemiren si."

"To je zaista veliko otkriće, zar ne? Naravno da sam uznemiren."

"Međutim, tvoje uznemirenje proizlazi iz sukoba unutarnjih pobuda. S jedne strane, tvoja vernost načelima profesije nagoni te da ozbiljnije uzmeš u obzir mogućnost urote žitelja Zemlje koji su nam prošle noći postavili zamku. Drugi motiv, isto tako snažan, goni te u suprotnom smeru. To je veoma jasno napisano u električnim poljima tvojih moždanih ćelija."

"Moje moždane ćelije su u redu", uzvratu Bejli grozničavao. "Slušaj, ja ću i reći zašto nema smisla traćiti vreme na tu tobožnju urotu. To, jednostavno, nema veze s ubistvom. Pomislio sam i sam, načas, da možda ima. To priznajem. Juče, u kuhinji, mislio sam da smo u opasnosti. Ali šta se dogodilo? Oni su nas sledili, mi smo ih ostavili na trakama i to je bilo sve. To nije bila akcija dobro organizovanih i odlučnih ljudi.

Moj sin je bez ikakvih teškoća pronašao gde smo se smestili. Jednostavno, pozvao je telefonom Odsek. Nije se čak morao ni predstavljati. Naši zaverenici mogli su učiniti isto, da su nam zaista želeli zlo."

"Zar nisu?"

"Očigledno je da nisu. Da su želeli da izazovu pobunu, mogli su je početi u prodavnici cipela, a ipak su se pitomo razišli pred jednim čovekom i njegovim revolverom. Jednim robotom i jednim revolverom iz koga su znali da neće biti pucano - pošto su shvatili ko si i šta si. Oni su medijevalisti. To su bezazlena stvorenja. Ti to ne znaš, ali ja sam to morao znati. I znao bih, da me sve ovo nije dovelo u takvo stanje na sve gledam glupo melodramski.

Kažem ti ja, tačno znam kakva vrsta ljudi postaju medijevalisti. Meki, sanjarenju skloni ljudi, kojima je život ovde pretežak i koji se gube u nekom idealnom svetu prošlosti, koji nikada nije postojao. Kad bi cerebroanalizovao pokret, kao što možeš pojedinca, sigurno bi pronašao da oni nisu ništa sposobniji da počine ubistvo nego

Džulijus Enderbi."

R. Denil polako uzvratil: "Tvoja razmišljanja za mene nemaju vrednost činjenica."

"Šta hoćeš time da kažeš?"

"Tvoja promena mišljenja suviše je nagla. Postoje i neke podudarnosti. Nekoliko časova pre večere pozvao si doktora Džerigela. Ti onda još nisi znao ništa o mojoj vrećici za hranu i nisi mogao sumnjati da sam ja ubica. Zašto si ga onda zvao?"

"Već tada sam sumnjao u tebe."

"A prošle noći si govorio u snu."

Bejljeve oči se raširiše. "Šta sam govorio?"

"Nekoliko puta si ponovio reč Džesi. Mislim da si govorio o svojoj ženi."

Bejli je osetio kako mu se mišići opuštaju. Rekao je drhtavo: "Imao sam noćnu moru. Znaš li šta je to?"

"Ne znam, naravno, na osnovu ličnog iskustva. Definicija u mom rečniku kaže da je to ružan san."

"A znaš li šta je san?"

"I opet, samo po definiciji iz rečnika. To je privid stvarnosti koji čovek proživljava za vreme privremenog odsustva svesti koje se naziva spavanje."

"U redu. Neka bude tako. Privid. Ponekad je, međutim, privid vrlo stvaran. Sanjao sam da mi je žena u opasnosti. Takve snove ljudi često sanjaju. Zvao sam je po imenu. To se takođe događa. Možeš mi verovati na reč."

"To ću rado učiniti. Ali to me dovodi na novu misao. Kako je Džesi saznala da sam ja robot?"

Bejljevo čelo ponovo se orosilo znojem: "Nećemo valjda opet o tome. Glasine..."

"Žao mi je što te moram prekinuti, partneru Elija, ali nema glasina. Da ih ima, Grad bi danas kipteo od nemira. Proverio sam sve izveštaje koji pristužu u Odsek i to jednostavno nije tačno. Uopšte nema glasina. Prema tome, kako je tvoja žena saznala?"

"Šta hoćeš time da kažeš? Misliš li ti da je moja žena jedan od članova..."

"Da, Elija."

Bejli je čvrsto stisnuo šake. "E pa, nije, i o tome nećemo dalje

razgovarati."

"To nije nimalo nalik na tebe, Elija. Postupajući kao profesionalac, ti si me dvaput optužio za ubistvo."

"A ovo je za tebe prilika da izjednačiš?"

"Ne shvatam šta misliš tom frazom. Ja potpuno odobravam tvoju spremnost da me optužiš. Činilo ti se da imaš razloge. Bili su pogrešni, ali su lako mogli biti i tačni. Međutim, isto tako jaki dokazi postoje i za tvoju ženu."

"Kao ubicu? Do đavola, Džesi ne bi povredila ni svog najgoreg neprijatelja. Ona ne bi mogla ni nosom proviriti izvan Grada. Ona ne bi mogla... Eh, da si samo od krvi i mesa. Već bih te..."

"Ja samo kažem da ona pripada zaveri. Samo kažem da bismo je morali ispitati."

"Nemoj o tome ni sanjati, ma šta to bilo kad si ti u pitanju. A sada slušaj. Medijevalisti ne traže našu krv. Oni ne rade na taj način. Ali zaista hoće da te izbace iz Grada. To je očigledno. I to pokušavaju da izvedu nekom vrstom psihološkog napada. Nastoje da nam otežaju život, obojici, jer smo zajedno. Oni su lako mogli saznati da je Džesi moja žena i svakako je logično da joj saopšte novost. Ona je kao i svako drugo ljudsko biće. Ne voli robote. Ne želi da se ja družim s robotom, naročito ako misli da sam pri tom u opasnosti - a oni su joj, naravno, to i naglasili. To je na nju delovalo. Cele noći me je molila da dignem ruke od ovog slučaja, ili da te nekako isteram iz Grada."

"Očigledno je", reče R. Denil, "da osećaš vrlo snažnu potrebu da zaštitiš svoju ženu od ispitivanja. Čini mi se, međutim, jasno da ni ti sam stvarno ne veruješ u teoriju koji si iskonstruisao."

"Šta misliš, do đavola, šta si ti?" razbesni se Bejli. "Ti nisi detektiv. Ti si samo mašina za cerebroanalizu, kao što su to i elektroencefalografi koje imamo u ovoj zgradi. Imaš ruke, noge i glavu, možeš i da govoriš, ali ipak nisi ništa više od mašine. To te neće napraviti detektivom. I šta ti uopšte znaš? Začepi, sada, i pusti me da razmišljam."

Robot je mirno uzvratio: "Mislim da bi bilo bolje da spustiš glas, Elija. Dozvoljavam da ja zaista nisam detektiv u onom smislu u kome si to ti, ali bih ipak voleo da te upozorim na jednu malu stvar."

"Uopšte me ne znaima."

"Dozvoli. Ako nisam u pravu, reci mi to i nikakvog zla neće biti. Evo, samo ovo. Prošle noći izišao si iz naše sobe da nazoveš Džesi kućnim komunikatorom. Ja sam bio predložio da tvoj sin ide umesto tebe. Rekao si mi da među žiteljima Zelje nije običaj da otac šalje svog sina u opasnost. Da li taj običaj vredi i za majke?"

"Da, narav...", počeo Bejli i zastade.

"Shvataš, zar ne, šta hoću da kažem?" upita R. Denil. "Da se Džesi plašila za tvoju bezbednost i da je zaista želela da te odgovori, rizikovala bi svoj život, a ne bi poslala sina. Činjenica da je poslala Bentlija može značiti samo to da je osećala da on neće biti izložen opasnosti, ali da bi pod istim uslovima ona to bila. Da su zaverenici ljudi nepoznati Džesi, to ne bi bio slučaj, ili ona, bar, ne bi imala razloga da misli da je tako. S druge strane, ako pripada zaveri, znala bi, Elija, da je posmatraju i da će je prepoznati, dok Bentli može proći neprimećeno."

"Čekaj malo", reče Bejli, osućajući mučninu. "Pomalo cepidlačiš, ali..."

Nije bilo razloga da se čeka. Signal na komesarovom stolu ludo je zasvetlucao. R. Denil je čekao da Bejli odgovori, ali ovaj je samo bespomoćno zurio. Robot je dodirnuo kontakt. "Šta je?"

Progovorio je promukli glas R. Semija: "Ovde je neka gospođa koja želi da vidi Eliju. Rekao sam joj da je zauzet, ali ona neće da ode. Kaže da se zove Džesi."

"Pusti je unutra," reče R. Denil mirno i njegove se smeđe oči bezosećajno sretoše s paničnim pogledom Bejlja.

14. MOĆ IMENA

Bejli je ostao na nogama, ukočen od šoka, dok mu je Džesi pritrčala, grleći ga i čvrsto ga držeći za ramena.

Prošaptao je bledim usnama: "Bentli?"

Pogledala ga je i zatresla glavom, dok joj je smeđa kosa lepršala. "Ben je dobro."

"Pa onda..."

Džesi je izgovorila kroz bujicu jecaja, tihim glasom koji se jedva mogao razumeti: "Ne mogu više, Elija. Ne mogu. Ne mogu ni da spavam ni da jedem. Moram ti reći."

"Nemoj ništa govoriti", reče Bejli zabrinuto. "Zaboga, Džesi, ne sada."

"Moram. Učinila sam nešto strašno. Nešto odista strašno. Ah, Elija..." Glas joj je postao nerazumljiv.

Bejli beznadežno reče: "Nismo sami, Džesi." Podigla je oči i pogledala R. Denila, ne prepoznavši ga. Suze u njenim očima pretvorile su robota u nejasnu mrlju.

R. Denil tiho promrmlja: "Dobar dan, Džesi."

Upitala je, uzbuđena daha: "Je li to - robot?"

Obrisala je rukom oči i izvukla se iz Bejljevog zagrljaja. Duboko je uzdahnula i na trenutak se na njenim usnama pojavio drhtavi smešak. "To si ti, zar ne?"

"Da, Džesi."

"I tebi ništa ne smeta ako te nazovem robotom?"

"Ne, Džesi. Ja jesam robot."

"A ja se neću uvrediti ako me neko nazove glupačom i idiotom i subverzivnim agentom, jer ja to zaista jesam."

"Džesi!" promumla Bejli.

"Nemoj, Elija", rekla je. "Ako je tvoj partner, onda i on sme da zna. Ne mogu više da živim s tim. Od juče mi je neopodnošljivo. Ne tiče me se ako me i uhapse. Svejedno mi je, čak, ako me pošalju i u najniže kvartove i nateraju me da živim od sirovog kvasca i vode. Svejedno mi je... Nećeš dozvoliti da mi to učine, zar ne, Elija? Nemoj dozvoliti da mi išta učine. Ja se... ja se bojim."

Bejli je potapša po ramenu i pusti je da se isplače.

On se obrati R. Denilu: "Nije joj dobro. Ne možemo je ovde držati. Koliko je sati?"

R. Denil reče, uopšte ne pogledavši ni na kakav sat: "Četrnaest časova i četrdeset pet minuta."

"Komesar se može vratiti svakog trenutka. Pozovi, molim te, policijska kola. O svemu možemo razgovarati i na podzemnom auto-putu."

Džesi trže glavu: "Na podzemnom auto-putu? Ah, ne, Elija!"

Bejli reče što je mogao mirnijim tonom: "Služaj, Džesi, nemoj imati predrasuda. Ne možemo koristiti tračni ekspres dok si u ovakvom stanju. Budi dobra i smiri se, ili nećemo moći da prođemo ni kroz kancelarijske prostorije. Doneću ti vode."

Obrisala je lice vlažnom maramicom i rekla: "Ah, pogledaj moju šminku."

"Ne brini za šminku", reče Bejli. "Denile, šta je s kolima?"

"Već nas čekaju, parnteru Elija."

"Hajde, Džesi."

Ali ona mu izmače. "Molim te. Ne mogu ovako pred ljude. Biću odmah gotova."

Čovek i robot su čekali. Čovek je nervozno stezao šake; robot je bio potpuno miran.

Džesi je pretražila svoju torbicu, tražeći potrebne predmete. (Bejli je jednom svečano izjavio da je ženska tašna jedina stvar koja se, još od medijevalnih vremena, oduprla napreku. Čak se ni elektromagnetski šavovi nisu mogli probiti da zamene metalne kopče.) Džesi izvuče ogledalce i malu plastičnu vrećicu s predmetima za kozmetiku, koje joj je Bejli kupio za jedan rođendan.

"Tako", rekla je posle nekoliko trenutaka šminkanja. Još je nekoliko puta poravnala kosu, ali je i dalje izgledala vrlo nezadovoljna sobom.

"Pa, valjda će biti dobro."

"Šminkanje se Bejlju činilo beskrajno dugo.

"Hajde", reče najzad on. Imala je jedva dovoljno vremena da vrati vrećicu u tašnu, a on ju je već gurao kroz vrata.

Mistična tišina podzmenog auto-puta okružila ih je sa svih strana.

Bejli reče: "Hajde, Džesi."

Mir koji je prekrivao Džesino lice otkako su napustili komesarovu sobu sada se počeo mutiti. Pogledala je najpre muža, a onda Denila,

bespomćno ćuteći.

Bejli ponovi: "Govori, Džesi. Molim te. Da li si poćinila neki zloćin? Stvarni zloćin?"

"Zloćin?" Nesigurno je zatresla glavom.

"Savladaj se. Nemoj posati histerićna. Samo reci - da ili ne, Džesi. Jesi li" - malo je oklevao - "nekog ubila?"

"Šta ti pada na pamet, Elija Bejli!"

"Da ili ne, Džesi?"

"Ne. Naravno da ne."

Ćvrst ćvor u Bejlijevom želucu naglo je popustio. "Da li si nešto ukrala? Falsifikovala bonove za racionisanje? Ili nekoga napala? Nešto uništila? Govori, Džesi."

"Nisam ništa ućinila - ništa naroćito. Nije mi ni palo na um ništa slićno." Pogledala je preko ramena. "Elija, moramo li ovde ostati?"

"Ostaćemo ovde dok ne završimo. A sada, poćni ispoćetka. Šta si htela da nam kažeš?" Iznad Džesine sagnute glave Bejlijeve oći susretoše se sa R. Denilovim.

Džesi je poćela tihim glasom, koji je, što je duže govorila, postajao sve sigurniji i jasniji.

"Reć je o onim ljudima, medijevalistima. Znaš, Elija. Svuda ih ima, uvek nešto govore. Ćak i u starim danima, dok sam bila dijetetski asistent, bilo je tako. Sećaš li se one moje prijateljice, Elizabete Tornbon? I ona je bila medijevalist. Uvek je govorila da sve naše nevolje dolaze od Grada i kako je sve bilo bolje pre nego što su nastali Gradovi."

"Pitala sam je kako u to moće biti tako sigurna, naroćito pošto smo se ti i ja upoznali, Elija. (Sećaš li se o ćemu smo razgovarali?) A ona bi onda navela nešto iz onih mikropamfleta koje je napisao onaj tip. Ne sećam mu se imena."

Bejli odsutno reće: "Ogrinski."

"Da, samo su mnogi drugi pamfleti bili još gori. A onda, kad sam se udala za tebe, postala je sarkastićna. Govorila je kako ću ja sada postati veliki pristalica Grada, pošto sam se udala za policajca. Posle toga nismo mnogo razgovarale, a onda sam ja napustila posao, i to je bilo sve. Govorila je mnoge stvari samo da me šokira, ili da sama izgleda tajanstveno i zagonetno. Bila je usedelica i nije se udala sve do svoje smrti. Mnogi medijevalisti su takvi, na ovaj ili onaj naćin.

Sećaš li se, Elija, da si jednom rekao da ljudi svoje vlastite nedostatke ponekad pripisuju društvu i da žele da preurede Gradove zato što ne znaju kako bi doveli u red svoj život."

Bejli se sećao, ali sada su mu vlastite reči zvučale neozbiljno i površno. Blago je kazao: "Drži se teme, Džesi."

Ona je nastavila: "Liza je uvek govorila kako će jednom doći dan kada će se ljudi morati zajedno odupreti svemu ovome. Rekla je da su za sve krivi Svemirci, jer oni žele da Zemlja ostane slaba i zaostala. Jedan od njenih najmilijih izraza bio je, da smo mi 'dekadentni'. Pogledala bi jelovnik koji sam pripremala za sledeću sedmicu, namrštila se i rekla: "Dekadentno, dekadentno!" U kuhinji bi je Džejn Majers oponašala, a mi bismo svi umirali od smeha. Elizabeta je takođe govorila da ćemo jednog dana svršiti sa Gradovima i vratiti se prirodi, kao i da ćemo se obračunati s Svemircima koji pokušavaju da nas zauvek privežu za Gradove, uvodeći robote. Samo, ona ih nikad nije zvala robotima. Obično bi rekla: "Bezdušne čudovišne mašine - oprostite na izrazu, Denile."

Robot reče: "Ne znam šta znači prvi pridev koji si navela, Džesi, ali u svakom slučaju ti se oprašta. Molim te, nastavi."

Bejli se nemirno meškoljio. Uvek je bilo tako sa Džesi. Nikakva žurba, nikakva kriza nije je mogla naterati da nešto ispiriča na bilo koji drugi način, osim ovakvim okolišanjem.

Ona nastavi: "Elizabeta se uvek izražavala tako kao da sa njom stoji mnogo ljudi. Uvek bi govorila koliko ih je bilo na poslednjem sastanku, a onda bi zastala i gledala me s ponosom, a, istovremeno, i s nekim strahom, kao da bih je ja mogla uvaliti u neku nevolju. Očekivala je da ću je nešto više o tome ispitivati. Naravno, nikada je nisam ništa pitala. Nisam joj to htela priuštiti."

"Međutim, kad sam se udala za tebe sve je i onako bilo gotovo..."

Zastala je na trenutak.

"Nastavi, Džesi", reče Bejli.

"Sećaš li se, Elija, one naše svađe? Mislím na ono kad smo se svađali oko imena Džezabel?"

"Pa šta?" I samom Bejlíju bilo je potrebno nekoliko trenutaka da se seti da je to Džesino puno ime, a ne ime neke druge žene.

Okrenuo se R. Denílu, da objasni: "Džesino puno ime je Džezabel. Ona ga ne voli i zato ga ne upotrebljava."

R. Denil je ozbiljno klimnuo, a Bejli je pomisli: do đavola, zašto mu to govorim?

"Ta svađa me je veoma uznemirila, Elija", nastavila je Džesi. "Zaista jeste. Možda je to glupo, ali ja sam razmišljala i razmišljala o onome što si rekao. Mislim ono, da je Džezabel samo starovremenska žena koja se borila za način života svojih predaka, a protiv čudnih običaja došljaka. Na kraju krajeva, i ja sam Džezabel i uvek sam..."

Zastala je, tražeći reč. Bejli joj priskoči u pomoć. "Poistovetila sebe s njom?"

"Da." Ali odmah zatrese glavom i pogleda nekud daleko. "Ne stvarno, naravno. Ne doslovno. Ne onako kako sam je zamišljala, znaš. Ja nisam bila takva."

"Znam to, Džesi. Ne budi luda."

"Ali, ipak, razmišljajući mnogo, došla sam do ubeđenja da je i današnje vreme upravo onakvo kakvo je bilo i onda. Mi, žitelji Zemlje, imali smo svoj način života, a onda su došli Svemirci s mnogim novim stvarima i pokušali da nas prisile da živimo kao i oni. Pomislila sam, onda, da su medijevalisti ipak u pravu. Možda bismo se zaista morali vratiti starim načinima života. I tako sam potražila Elizabetu."

"Da, nastavi."

"Ona je rekla da ne zna o čemu ja to govorim, i da sam, osim toga, policajčeva žena. Ja sam rekla da to nema veze i konačno mi je obećala da će s nekim razgovarati. Oko mesec dana kasnije došla je i rekla da im se mogu priključiti i sve od tada je pohađam njihove sastanke."

Bejli je tužno pogleda. "I nikad mi ništa o tome nisi rekla?"

Džesin glas je zadrhtao: "Žao mi je, Elija."

"Od žaljenja nema pomoći. Reci mi sada sve što znaš o sastancima. Najpre, gde su se održavali?"

Počeo ga je preplavljivati osećaj oduzetosti. Ono u šta ne bi nikad poverovao pokazalo se kao činjenica izvan svake sumnje. U izvesnom smislu, pošto je neizvesnost minula, bilo mu je lakše.

Odgovorila je: "Ovde dole."

"Ovde dole? Misliš, na ovom mestu? Šta, zapravo, misliš da kažeš?"

"Ovde, na podzemnim auto-putevima. Zato nisam ni želela da dođem ovamo. Premda je ovo divno mesto za sastanke. Sakupili

bismo se..."

"Koliko vas?"

"Nisam sasvim sigurna - oko šezdeset, sedamdeset. Mi smo činili samo lokalni ogranak. Ovamo bi doneli stolice na sklapanje i malu zakusku i neko bi održao govor, ponajviše o tome kako je divan bio život u staro doba i kako ćemo jednoga dana uništiti čudovišta, to jest robote, a s njima i Svemirce. Govori su bili prilično dosadni, jer su svi bili jednaki. Prosto, podnosili smo ih. Najzgodnije je bilo to što smo se tako sastajali i što smo se osećali veoma važni. Nепrestano smo se zaklinjali i izmišljali tajne pozdrave kojima ćemo se pozdravljati kad se sretnemo negde napolju."

"Zar vas niko nikad nije prekinuo? Nisu prolazila policijska kola ili vatrogasna milicija?"

"Ne. Nikada."

R. Denil upade: "Zar to nije neobično, Elija?"

"Možda i nije" odgovori Bejli zamišljeno. "Postoje neki manji prolazi koji se gotovo nikada ne koriste. Međutim, prilično je teško utvrditi koji su to prolazi. Da li je to sve što ste radili na sastancima, Džesi? Držali govore i igrali se zaverenika?"

"To je uglavnom sve. Ponekad smo pevali pesme. I, naravno, bilo je tu jela i pića. Ne mnogo. Obično sendviči i nekakav voćni sok."

"U tom slučaju", reče Bejli gotovo grubo, "šta ti je sada na savesti?"

Džesi zatrepta: "Ti si besan."

"Molim te", reče Bejli sa gvozdenim strpljenjem, "odgovori na moje pitanje. Ako je sve to bilo tako bezazleno, zašto si juče i danas bila u takvoj panici?"

"Mislila sam da će te ubiti, Elija. Zaboga, zašto se praviš da ne razumeš? Objasnila sam ti."

"Ne, nisi. Još nisi. Ispričala si mi nešto o bezazlenoj maloj trač-partiji kojoj si pripadala. Jesu li ikada držali otvorene demonstracije? Da li su ikada uništavali robote? Podstrekivali na pobune? Ubijali ljude?"

"Nikada, Elija, ne bih radila takve stvari. Ne bih ostala njihov član da su me na tako nešto počeli nagovarati."

"Pa zašto onda kažeš da si učinila strašnu stvar? Zašto očekuješ da će te uhapsiti?"

"Pa, govorili su da će jednog dana izvršiti pritisak na vladu. Trebalo je da budemo organizovani, a kasnije bi došli ogromni štrajkovi i

razne sabotaze. Mogli bismo prisiliti vladu da istera sve robote i da prinudi Svemirce da se vrata odakle su i došli. Mislila sam da su to samo prazne priče, a onda je počelo ovo s tobom i Denilom. Rekli su: 'Sada moramo stupiti u akciju' i 'Ovo mora svima poslužiti kao primer i odmah u zametku zaustaviti robotsku invaziju'. To su govorili u ličnim prostorijama, ne znajući o kome govore. Ali ja sam znala. Odmah."

Glas joj je zamro.

Bejli je omekšao. "Hajde, Džesi, nije to ništa. To su samo priče. I sama vidiš da mi se ništa nije dogodilo."

"Ah, tako sam se bojala. Mislila sam da sam i ja delimično krivac za to. Da je došlo do ubijanja i razaranja - mogli ste biti ubijeni i ti i Bentli - a sve bi to bila moja greška. Mislila sam da bi me poslali u zatvor jer sam s njima saradivala."

Bejli je pusti da se isplače. Prebacio joj je ruku preko ramena i stisnutih ustiju gledao je R. Denila koji mu mirno uzvratil pogled.

Bejli nastavi: "A sada, molim te, razmisli, Džesi. Ko je bio vođa grupe?"

Ona je postala mirnija i brisala je oči maramicom. "Vođa je bio neki čovek po imenu Džozef Klemin, ali on je, u stvari, neki jadničak. Čovek vrlo malog rasta, koji se uvek uzrujavao. Mislim da je potpuno bezazlen. Nećeš ga uhapsiti, zar ne, Elija? Samo zato što sam ti ja rekla?" Očigleno je imala grižu savesti.

"Još nisam nikoga uhapsio. Od koga je Klemin dobijao uputstva?"

"Ne znam."

"Da li su kakvi stranci dolazili na sastanak? Znaš šta mislim - nekakve glavešine iz glavnog štaba?"

"Ponekad bi dolazili neki da održe koji govor. To nije bilo vrlo često, dvaput godišnje."

"Možeš li ih imenovati?"

"Ne. Predstavljali bi ih uvek kao 'jednog od naših', ili kao 'prijatelja' iz tog i tog kraja."

"Shvatam. Denile!"

"Da, Elija", reče R. Denil.

"Opiši ljude koji su nas onda sledili. Zanima me da li ih Džesi može prepoznati."

R. Denil je izrecitovao ceo spisak, s kliničkom tačnošću. Džesi je

slušala s izrazom dosade, kad god bi robot u brojkama iznosio fizičke osobine pojedinaca, a onda bi odlučno zatresla glavom.

"Ne mogu. Ne mogu", povikala je. "Ne mogu ničega da se setim! Ne mogu da se setim ni kako su izgledali..."

Zastala je i izgledalo je kao da razmišlja. Zatim je rekla: "Jesi li kazao da je jedan od njih radio na farmi kvasca?"

"Frensis Klusar", reče R. Denil. "Zaposlen je na njujorškoj farmi kvasca."

"Sećam se da je jednom jedan čovek držao govor, dok sam ja sedela u prvom redu, i učinilo mi se da je mirisao na kvasac. Znae šta mislim. Sećam se toga samo zato što sam tog dana imala pokvaren želudac i od mirisa kvasca mi je pozlilo. Morala sam da ustanem i da se preselim u zadnje redove. Naravno, nisam mogla objasniti u čemu je stvar. Bilo mi je tako neprijatno. Možda je to čovek o kome govorite. Na kraju krajeva, kad čovek čitavo vreme radi s kvascem, miris mu se zavuču u odeću." Šmrknula je.

"Da li se sećaš kako je izgledao?" upita Bejli.

"Ne", odgovorila je odlučno.

"Onda, u redu. Slušaj, Džesi, odvešću te tvojoj majci. Bentli će ostati s tobom i nijedno od vas dvoje ne sme napustiti Sekciju. Ben može izostati iz škole, a ja ću udesiti da vam se obroci šalju u stan i da policija stražari u hodnicima i pred zgradom."

"A ti?" zadrhtala je Džesi.

"Ja neću biti u opasnosti."

"Kad ću te videti?"

"Ne znam. Možda za dan ili dva." Reči su mu zvučale šuplje.

Vratili su se na auto-put. Bejli i R. Denil bili su sada sami. Bejli je smrknuto razmišljao.

"Čini mi se", reče on, "da pred sobom imamo organizaciju ustrojenu na dva nivoa. Prvo, tu je široka osnova bez nekog naročitog programa, čija je svrha samo to da u slučaju eventualne pobune pruži masovnu podršku. U drugom planu je mnogo uža grupa, elita koja ima dobro isplaniran program akcije. Tu elitu moramo pronaći. Operativne grupe, o kojima je Džesi govorila, mogu se zanemariti."

"Sve je to tačno", uzvratila R. Denil, "ako Džesinu priču možemo da uzmemo kao pouzdanu."

"Mislim", reče Bejli ukočeno, "da se Džesina priča može prihvatiti

kao postpuno istinita."

"Tako izgleda", reče R. Denil. "U njenim cerebroimpulsima nema ničega što bi ukazivalo na sklonost prema laganju."

Bejli uvređeno pogleda robota. "I ja mislim da nema. Ali, razumeš, nema potrebe da se njeno ime spominje u našem izveštaju":

"Ako ti tako želiš, partneru Elija, slažem se", odvrati mirno R. Denil, "ali naši izveštaji onda neće biti ni potpuni ni tačni."

Bejli reče: "Možda je i tako, ali to neće nikome naneti štetu. Ona nam je dala sve informacije za koje je znala, a ako joj pomenemo ime, samo bi dospela u policijsku arhivu. Ne želim da se to dogodi."

"U tom slučaju, pristajem - ako je sigurno da se od nje ništa više ne može saznati."

"Ona više ništa ne zna. Jamčim za to."

"Možeš li mi objasniti kako je to reč Džezabel - samo zvuk jednog imena - mogla navesti tvoju ženu da sasvim promeni mišljenje? Motiv mi se čini prilično nejasan."

Putovali su polako kroz vijugav prazan tunel.

Bejli odvrati: "Teško je to objasniti. Džezabel je retko ime. Pripadalo je nekada ženi vrlo rđavog ugleda. Moja žena je znala za to i pričinjavalo joj je zadovoljstvo da se oseća pokvarenom i zlom. Bila joj je to nekakva protivteža za vrlo solidan život koji je vodila."

"Zašto bi jedna dobra žena želela da se oseća pokvarenom?"

Bejli se gotovo nasmejao. "Žene su žene, Denile. Svojevremeno sam učinio vrlo glupu stvar. Jednom, kad sam bio nervozan, ustvrdio sam da istorijska Džezabel nije bila baš naročito pokvarena i da je u krajnjoj liniji bila dobra žena. Kasnije sam to požalio. Ispalo je da sam time učinio Džesi strašno nesrećnom. Razorio sam joj nešto što se nije moglo zameniti nečim durgim. Mislim da je ono što je sledilo predstavljalo njen način osvete. Uveren sam da je poželela da me kazni na taj način što je počela da radi stvari sa kojima se ja nikako ne bi složio. Ne bi se, ipak, moglo reći da je ta njena želja bila svesna."

"Može li želja biti drugačija nego svesna? Zar to nije protivurečnost pojmovova?"

Bejli se upilji u R. Denila, pomislivši da je beznadežno pokušati da mu se objasni šta je to podsvest. Umesto toga, rekao je: "Kako izgleda, Biblija ima veliki uticaj na ljudsko mišljenje i osećanje."

"Šta je to Biblija?"

Bejli je za trenutak zastao iznenađen, a zatim se iznenadio zbog svoje iznenađenosti. Znao je da su Svemirci živeli u skladu sa strogom mehanicističkom filosofijom i da je R. Denil mogao znati samo ono što je njima bilo blisko; ne više od toga.

Rekao je osorno: "To je sveta knjiga najmanje polovine zemaljskog stanovništva."

"Ne shvatam smisao prideva 'sveta'."

"To znači da je veoma uvažavana. Njeni razni delovi, ako se tumače na pravi način, sadrže pravila za ponašanje koja su, po mišljenju velikog broja ljudi, najpogodnija za konačno ostvarenje ljudske sreće."

Izgledalo je da R. Denil pažljivo razmatra njegove reči. "Da li su ta pravila uključena u vaše zakone?"

"Bojim se da nisu. Zakon, sam po sebi, ne sprovodi ta pravila. Njih čovek treba da sledi iz svojih unutarnjih potreba. U izvesnom smislu, ta su pravila iznad svakog zakona."

Bejli se čudno nasmeja: "Hoćeš li da ti navedem delove iz Biblije? Jesi li rad da ih čuješ?"

"Da, molim te."

Bejli uspori kola, a zatim ih zaustavi. Nekoliko trenutaka držao je oči zatvorene, prisećajući se. Želeo je da upotrebi patetični ton srednjeg veka, ali bi taj jezik R. Denilu zvučao kao trtljanje.

Počeo je, tobože slučajno koristeći reči osavremenjene verzije, kao da priča kakvu priču iz sadašnjeg života, umesto da je iznosi kao povest koja dopire iz daleke, maglom obavijene čovekove prošlosti.

"Isus se popeo na Maslinovu goru, a u zoru se vratio u hram. Ljudi su mu prišli i on je počeo da im drži propoved. Mudraci i fariseji doveli su pred njega jednu ženu uhvaćenu u preljubi i zapitali ga: 'Učitelju, ova je žena bila zatečena na delu, u preljubi. Mojsijevi nas zakoni uče da bi je trebalo kamenovati. Šta ti kažeš?'

Govorili su tako, postavljajući mu zamku, kako bi kasnije mogli podići optužbu protiv njega. Ali je Isus, sagnut, ispisivao nešto prstom po tlu, kao da ih ne čuje. Pošto su nekoliko puta ponovili svoje pitanje, Isus se uspravi i reče: 'Onaj među vama koji je bez greha neka prvi baci kamen na nju.'

Zatim se ponovo sangnuo i nastavio da piše po tlu. Oni koji su čuli

njegove reči, povučeni svojom savešću, počeše se razilaziti, najpre najstariji među njima, a zatim i svi drugi. Isus ostade sam sa ženom koja je stajala pred njim. Kada se ponovo uspravio i video da više nema nikog osim žene, upita je: 'Ženo, gde su tvoji tužitelji? Zar te niko nije osudio?'

Ona je odgovorila: 'Niko, Gospode.'

Onda joj Isus reče: 'Ni ja te ne osuđujem. Pođi i ne greši više.'

R. Denil je pažljivo saslušao, a zatim upita: "Šta je to preljuba?"

"Nije važno. Bio je to prestup i u to doba kazna je bila kamenovanje; što će reći, ljudi su bacali kamenje na okrivljenog sve dok ga ne bi ubili."

"A da li je žena počinila prestup?"

"Jeste."

"Zašto je onda nisu komenovali?"

"Niko od tužilaca nije osetio da bi to mogao učiniti, posle onoga što je Isus rekao. Ova priča pokazuje da postoji i nešto više nego što je osećaj za pravdu koji je u tebe usađen. Postoji ljudski postupak koji se naziva milosrđe; ponašanje koje se naziva praštanje."

"Te mi reči nisu poznate, partneru Elija."

"Znam", promrlja Bejli. "Znam."

Pokrenuo je policijska kola koja su s trzajem pojurila divljom brzinom. Bejli je osećao kako ga pogon pritiska uz sedišta.

"Kuda ćemo" upita R. Denil.

"U fabriku kvasca", reče Bejli, "da izvučemo istinu iz zaverenika Frensisa Klusara."

"Znaš li na koji ćemo način to učiniti, Elija?"

"Ja ne. Ali ti znaš, Denile. Vrlo jednostavan način."

Pojurili su punom brzinom.

15. HAPŠENJE JEDNOG ZAVERENIKA

Bejli je osećao kako nejasni smrad kvašćevog područja postaje sve jači. Miris kvasca mu nije bio neprijatan, kao mnogim drugim - kao, recimo, Džesi. Čak mu se na izvestan način i sviđao.

Svaki put kad bi osetio miris sirovog kvasca, alhemija čula vratila bi ga u prošlost, trideset godina unazad. Bilo mu je deset godina i nalazio se u poseti kod strica Borisa, koji je radio na farmi kvasca. Stric Boris je uvek imao malu zalihu kvašćevih proizvoda, sitnih kolača, čokoladnih bombona u kojima je bila slatka tečnost, slatkiša u obliku mačaka i pasa. Iako je bio mali, znao je da stric Boris ne bi smeo imati te stvari i uvek ih je vrlo obazrivo jeo, sedeći u uglu, okrenut leđima prema sredini sobe. Jeo ih je brzo, da ga neko ne uhvati.

To im je davalo još bolji ukus.

Jadni stric Boris. Doživeo je jednog dana nesreću i umro. Nikad mu nisu tačno rekli kako se sve zbilo i on je gorko plakao jer je mislio da su strica Borisa uhapsili zbog krijumčarenja kvasca iz fabrike. Očekivao je da će i njega uhapsiti i pogubiti. Mnogo godina kasnije pažljivo je prelistao policijske arhive i pronašao istinu. Stric Boris je pao pod točkove nekog transporta. Bio je to jadni svršetak jednog romantičnog mita. Ali ipak, mit mu se uvek ponovo rađao u duši, barem za trenutak, kad bi osetio miris sirovog kvasca.

Kvašćev Grad nije bilo zvanično ime nijednog dela Njujorka. Nije se moglo naći ni na jednoj mapi ili priručniku. Ono što se popularno zvalo Kvašćev Grad obuhvatalo je ogranke Njujorka, Nju Brunsvika i Trentona. Bila je to široka traka koja se protezala preko površina koje je zahvatao srednjevekovni Nju Džerzi. Tu su se mogli naći i naseljeni punktovi, ali većinom su bile smeštene farme na kojima su se odgajale hiljade vrsta kvasca.

Petina gradskog stanovništva radila je na farmama kvasca, a druga petina bila je zaposlena u industrijama povezanim s kvascem. Proizvodnja je počinjala brdima grube celuloze, koja se dovlačila u grad iz šuma Alegenskih planina, a zatim prolazila kroz kiselinu, koja ju je pretvarala u glukozu. U Grad su se, osim toga, dovozili ogromni tereti šalitrenih i fosfatnih jedinjenja koja su bili najvažniji dodaci u

proizvodnji miliona kilograma organske materije što je pristizala iz hemijskih laboratorija. Iz svega toga stvaralo se samo jedno: kvasac i samo kvasac.

Bez kvasca, šest od osam milijardi žitelja Zemlje umrlo bi od gladi u roku od godinu dana.

Bejli se ohladio na samu tu pomisao. Pre tri dana ova je mogućnost bila stvarna kao i sada, ali pre tri dana ne bi nikada na nju pomislio.

Izbili su iz podzemnog auto-puta u predgrađa Njujorka. Retko nastanjene avenije granale su se između jednoličnih blokova zgrada u kojima se proizvodi kvasac i ništa nije sputavalo njihovu brzu vožnju.

"Koliko je sati, Denile?" upita Bejli.

"Šestnaest časova i pet minuta", odgovori R. Denil.

Onda ćemo ga zateći na radu, ako je u dnevnoj smeni."

Bejli je parkirao kola u prostoru za utovar.

"To su, dakle, te farme, Elija?" upita robot.

"Samo njihov mali deo", reče Bejli.

Ušli su u hodnik u kome se nalazio dvostruki red kancelarija. Devojka na recepciji sva se pretvorila u smešak: "Koga želite da vidite?"

Bejli otvori svoju lisnicu. "Policija. Da li neki Frensis Klusar radi u vašoj fabrici?"

Devojka se uznemirila. "Mogu da proverim."

Ukopčala je telefon u liniju na kojoj je pisalo 'Personal' i izgovorila nešto što se nije moglo čuti.

Bejli je znao da se u ovakav telefon može i šaputati, a da se s druge strane ipak čuje normalan glas. Rekao je: "Govorite glasno, molim vas. Želim da vas čujem."

Devojčine reči postale su jasnije, ali je već bila gotovo pri kraju. "...kaže da je policajac, gospodine."

Crnomanjast, dobro obučen čovek došao je vrata. Imao je tanke brkove, i počeo je ćelaviti. Nasmešio se bledo i rekao: "Ja sam Preskot, zadužen za personal! U čemu je stvar, gospodine?"

Bejli ga je hladno pogledao i Preskotov smešak brzo ispari.

Preskot reče: "Ne bih želeo da se radnici uznemiruju. Vrlo su osetljivi kad je reč o policiji":

Bejli odvrati: "Čudno, zar ne? Da li je Klusar ovde."

"Da, gospodine."

"Onda mi dajte štap. A ako on nestane pre no što mi stignemo tamo, vratiću se da s vama ponovo razgovaram."

Preskot se više nije uopšte smešio. Promrmljao je: "Daću vam štap, gospodine."

Štap-vodič bio je podešen tako da ih odvede u odsek CG, sekcija 2. Šta je to značilo u fabričkoj terminologiji Bejli nije znao. Nije ni morao. Štap je bio mali predmet, podešen za ručnu upotrebu. Kad je štap ležao u onom pravcu u kome je čovek trebalo da ide vrh bi se malo zagrejao, ali bi se odmah ohladio čim bi čovek skrenuo s pravog puta. Štap se zagrevao sve više što je cilj bio bliži.

Laiku bi takav štap-vodič bio od male koristi, pošto su razlike u zagrevanju bile vrlo male, ali je bilo malo gradskih žitelja koji se nisu snalazili u upotrebi štapa. Jedna od najpopularnijih i večnih dečjih igara žmurke kroz školske hodnike zasnivala se na upotrebi štapovodiča.

Bejli je već stotina puta koristio takav štap i njime je uvek mogao pronaći najkraći put, kao da hoda po geografskoj karti. Kad je stupio u veliku i sjajno osvetljenu sobu, posle desetak minuta, vrh štapovodiča bio je gotovo vruć.

Bejli se obrati radniku koji je stajao najbliže vratima: "Da li je ovde Frensis Klusar?"

Radnik je pokazao glavom. Bejli je pošao u naznačenom pravcu. Miris kvasca postajao je sve jači, uprkos ventilatorima koji su neprestano menjali vazduh.

Neki čovek na drugom kraju prostorije ustade, skidajući pregaču. Bio je srednje visine, duboko izbrazdanog lica, i mada je izgledao srazmerno mlad kosa mu se mestimično počela prevlačiti sedinom. Imao je velike, čvornovate ruke, koje je polako brisao peškirom od celteksa.

"Ja sam Frensis Klusar", reče on.

Bejli kratko pogleda R. Denila. Robot klimnu.

"Dobro", reče Bejli. "Gde bismo mogli da porazgovaramo?"

"Bilo gde", reče Klusar polako, "ali moja smena još nije završila posao. Kako bi bilo da razgovaramo sutra?"

"Sutra bi moglo biti prekasno. Razgovaraćemo sada." Bejli otvori lisnicu i pokaza je Klusaru.

Ali Klusarove ruke uopšte nisu zadrhtale. Nastavio je da ih pomno briše, hladno primetivši: "Ne znam kakav sistem imate u policijskoj stanici, ali vreme određeno za jelo ovde je vrlo kratko i ako čovek izostane, ostaje bez ičega. Jedem između sedamnaest i sedamnaest i četrdeset pet, ili uopšte ne jedem."

"U redu", odvrati Bejli. "Udesiću da dobijete jelo."

"Prekrasno", reče neveselo Klusar. "Kao neki aristokrata ili kao policajac sa C-činom. Šta ću još dobiti? Privatno kupatilo?"

"Vi samo odgovarajte na pitanja, Klusare", reče Bejli, "a šale sačuvajte za svoju devojkicu. Gde možemo da razgovaramo?"

"Ako želite da razgovarate, možete upotrebiti sobu za merenje. Meni je sasvim svejedno."

Bejli odvede Klusara u prostoriju za merenje. Bila je to četvorougona prostorija, gotovo antiseptički bela, a kontrola vazduha bila je u njoj nezavisna od ostalih prostorija i bolja. Po zidovima su bili naslagani osetljivi elektronski tegovi pokriveni staklenim zvonima, kojima se upravljalo spolja elektromagnetskim poljima. Dok je bio u koledžu, Bejli je vežbao na jeftinijim modelima. Jedan od tih tegova, koji je prepoznao, mogao je izmeriti težinu od jedne milijarde atoma.

Klaus reče: "Mislim da nam ovde neko vreme niko neće smetati."

Bejli je nešto promrmljao, a onda se obratio Denilu: "Molim te, iziđi i reci da ovamo donesu jelo za Klusara. I, molim te, sačekaj napolju dok jelo ne stigne."

Promatrao je R. Denila kako odlazi, a onda se obratio Klusaru: "Vi ste hemičar?"

"Ja sam zimolog, ako nemate ništa protiv."

"U čemu je razlika?"

Klusar ga pogleda s visine. "Hemičar meša neke smrdljive tečnosti, kao da kuva supu. Zimolog je čovek koji održava u životu nekoliko milijardi ljudi. Ja sam specijalista za kvaščeve kulture."

"Dobro, dobro", odvrati Bejli.

Ali Klusar je nastavio: "Ova laboratorija je duša cele njujorške fabrike kvasca. Ne prođe nijedan dan, nijedan čas, a da se kulture svake mrvice kvasca u fabrici ne proveravaju u našim kotlovima. Nastojimo da zadovoljimo prehrambene potrebe. Mi odgajamo nove kulture, popravljamo stare, odvajamo bezvredno i sortiramo kvasac prema

kvalitetu i nameni.

Kad su žitelji Njujorka pre nekoliko godina počeli da jedu jagode, to, dragi moj, nisu bile jagode. Bila je to naročita kultura kvasca, s velikom količinom šećera, s posebnom bojom i naročitim dodatnim mirisom. Te su jagode bile proizvedene upravo u ovoj prostoriji.

Pre dvadeset godina *saccharomyces olei benedictae* bile su obične otpadne gljivice s ukusom plesni i potpuno nekorisne. I dalje imaju ukus plesni, ali količina masnoća u njima popela se sa petnaest na osamdeset sedam odsto. Kad se budete danas vozili ekspresom, setite se da se ekspresi podmazuju isključivo sa s. o. *benedictae*, kulturom AG-7. Napravili smo je u ovoj sobi. I zato nemojte me zvati hemičarem. Ja sam zimolog":

Protivno svom načinu ophođenja, Bejli se malo povukao pred žestokim ponosom svog sabesednika.

Naglo je rekao: "Gde ste bili prošle noći, između osamnaest i dvadeset časova?"

Klusar sleže ramenima: "Šetao sam. Posle večere volim da se prošetam."

"Da li ste posetili neke prijatelje? Ili ste išli u video-dvoranu?"

"Ne. Samo sam šetao." Bejlijeve usne se stisnuše. Da je Klusar išao u video, morao bi to dokazati poništenom kartom u bloku za racionisano gledanje. Da je bio s prijateljem, morao bi ga imenovati.

"Onda, niko vas nije video?"

"Možda neko i jeste. Ne znam. Ali, koliko mi je poznato, nigde se nisam sreo ni sa kim poznatim."

"A šta je s pretprošlom noći?"

"Ista stvar."

"Znači da ni za jedno veče nemate alibi?"

"Da sam počinio kakav zločin sigurno bih ga imao. Zašto bi mi bio potreban alibi?"

Bejli nije odgovorio. Pogledao je u svoju beležnicu. "Jednom ste bili pred sudom. Zbog podsticanja na pobunu."

"Jesam. Nekakav robot me je gurnuo, a ja sam mu onda podmetnuo nogu. Je li to podsticanje na pobunu?"

"Sud je tako mislio. Bili ste osuđeni i morali ste platiti globu."

I time je stvar bila svršena, zar ne? Ili hoćete da me opet oglobite?"

"Pretprošle večeri gotovo da je došlo do pobune u prodavnici cipela

u Bronksu. Videli su vas tamo."

"Ko me je video?"

Bejli reče: "Bilo je to upravo za vreme večere. Da li ste pretprošle noći ovde večerali?"

Klusar je načas oklevao, a onda zatrese glavom: "Imao sam pokvaren želudac. To je od ovog silnog kvasca. Dešava se i ljudima koji su se već navikli."

"Prošle noći umalo nije došlo do pobune u Vilijemzburgu. Ponovo su vas videli na poprištu događaja."

"Ko me je video?"

"Da li poričete da ste oba puta bili na tim mestima?"

"Nemam šta da poričem. Gde se tačno sve to dogodilo i ko kaže da me je video?"

Bejli iskosa pogleda zimologa. "Mislim da tačno znate o čemu govorim. Mislim, takođe, da ste vi jedan od glavnih u ilegalnoj medijevalističkoj organizaciji."

"Ne mogu vas sprečiti da tako mislite, gospodine, ali mišljenje nije dokaz. Možda to znate", naceri se Klusar.

"Možda", odvrati Bejli, dok mu se izduženo lice pretvaralo u kamen, "ali nešto istine svakako mogu izvući iz vas i sada."

Bejli otvori vrata sobe za merenje i upita R. Denila koji je postojano čekao pred vratima: "Da li je stiglo Klusarovo jelo?"

"Upravo stiže, Elija."

"Hoćeš li da ga uneseš, Denile?"

R. Denil uđe trenutak kasnije, noseći metalnu posudu.

"Stavi to pred gospodina Klusara, Denile", reče Bejli. Seo je na jednu od stolica koje su stajale uz elektronske tegove i prebacio nogu preko noge, ritmički mašući jednom od njih. Posmatrao je kako se Klusar ukočeno povlači, dok mu R. Denil prinosi posudu.

"Gospodine Klusar", reče Bejli. "Dozvolite da vam predstavim svog partnera, Denila Olivava."

Denil ispruži ruku i reče: "Milo mi je, Frensise."

Klusar ne uzvratni ništa. Nije pokazao nameru da se rukuje s Denilom. Ali Denil je i dalje držao ispruženu ruku i Klusara počeo oblivati crvenilo.

Bejli tiho reče: "Nepristojni ste, gospodine Klusar. Zar ste toliko ponosni da vam je ispod časti da se rukujete s jednim policajcem?"

Klusar promrmlja: "Gladan sam, ako nemate ništa protiv." Iz džepa je izvukao džepnu viljušku i nož i seo, spustivši pogled u tanjir.

Bejli reče: "Denile, mislim da se naš prijatelj uvredio zbog tvog hladnog držanja. Ti se na njega ne ljutiš, zar ne?"

"Ni najmanje, Elija", reče R. Denil.

"Onda mu pokaži da ga zista ne mrziš. Zagri ga malo."

"Biće mi milo", reče Denil i zakorači prema Klusaru.

Klusar odloži viljušku. "Šta je ovo? Šta nameravate?"

R. Denil mirno ispurži ruku.

Klusar naglo skoči i divlje zamahnu, odgurujući ruku R. Denila dalje od sebe. "Do đavola, ne dodiruj me!"

Trgao se i odmakao, a posuda s hranom prevrnula se i sa zveketom pala na pod.

Bezizrazno posmatrajući prizor, Bejli ukočeno klimnu R. Denilu, koji je uporno nastavio da se približava zimologu. Bejli je stao kraj varata.

Klusar vrisnu: "Odmaknite ga od mene!"

"Ne smete tako govoriti", reče Bejli dobroćudno. "Ovaj čovek je moj partner."

"Mislite da kažete: ovaj prokleti robot", povika Klusar.

"Pusti ga, Denile", reče Bejli hitro.

R. Denil se povuče i mirno stade uz vrata, odmah iza Bejljija. Klusar, teško dišući, stisnutih pesnica, okrenu se prema Bejljiju.

Bejli reče: "A sada, pametnjakoviću, zbog čega misliš da je Denil robot?"

"To je jasno svakome ko ga vidi."

"O tome neka odluči sudija. U međuvremenu, rekao bih da si nam potrebam u policiji, Klusare. Bilo bi nam milo kad bi nam objasnio odakle znaš da je Denil robot. I još mnogo više, dragi gospodine. Denile, stupi u vezu s komesarom. Biće da je sada kod kuće. Reci mu da dođe u Odsek. Objasni mu da imamo čoveka koji naprosto čezne za tim da bude ispitan."

R. Denil izađe.

Bejli reče: "Zanima me zbog čega sve to radiš, Klusare?"

"Želim da vidim svog advokata."

"Videćeš ga. A sad, reci mi, šta ti medijevalisti uopšte hoće?" Klusar odvratil pogled u stranu, odlučno ćuteći.

Bejli reče: "Do đavola, čoveče, mi znamo sve o tebi i o tvojoj organizaciji. Ne blefiram te. Reci mi, naprosto da zadovoljiš moju radoznalost. Šta hoće medijevalisti?"

"Povratak zemlji", odgovori Klusar prigušenim glasom. "To je jednostavno, zar ne?"

"To je jednostavno reći", odvrati Bejli. "Ali nije jednostavno učiniti. Kako će zemlja prehraniti osam milijardi ljudi?"

"Da li sam rekao da ćemo se preko noći vratiti zemlji? Ili za godinu dana? Ili za sto godina? Korak po korak, gospodine policajče. Nije važno koliko će dugo trajati, ali jednom moramo početi i izići iz ovih čeličnih pećina u kojima živimo. Izići na svež vazduh."

"Da li si ti ikada bio na svežem vazduhu?"

Klusar zatrepta očima. "Dobro, ja sam upropašćen čovek, ali deca još nicu. Deca se neprestano rađaju. Moramo ih izvesti napolje. Dajmo im prostora, otvorenog vazduha i sunca. Ako budemo morali, smanjićemo stanovništvo, malo po malo."

"Drugim rečima, vratimo se u nemoguću prošlost." Bejli nije znao zašto se upušta u raspravu, ali u njegovim venama plamtela je neka čudan groznica. "Natrag u seme, u jaje, u majčinu utrobu. A zašto se ne bismo kretali unapred? Nemojmo smanjivati stanovništvo Zemlje. Upotrebimo ga za iseljavanje. Vratimo se zemlji, ali vratimo se zemlji na drugim planetama. Naselimo ih!"

Klusar se promuklo nasmeja. "I da stvaramo nove Spoljnje svetove? Novi soj Svemiraca?"

"To nećemo. Spoljnji svetovi naseljeni su žiteljima Zemlje koji su došli s planete na kojoj nije bilo Gradova. Žiteljima Zemlje koji su bili individualisti i materijalisti. Te su se osobine razvile do nezdravih krajnosti. Sada možemo naseliti nove svetove, kao društvo koje je stvorilo zajedništvo, iako je u tome možda otišlo predaleko. Okolina i tradicija mogu onda zajedno stvoriti srednji put, različit od puta stare Zemlje ili Spoljnjih svetova. Nešto novo i bolje."

Znao je da je sve to samo papagajsko ponavljanje reči dr Fastolfa, ali iz njega je to provalilo kao da već godinama samo o tome razmišlja.

Klusar reče: "Gluposti! Da naseljavamo puste svetove, dok nam je pred nosom naš vlastiti? Koja bi to budala pokušala?"

"Mnoge budale. I ne bi bili budale. Imali bismo robote, koji bi nam

pomogli."

"Ne", reče Klusar sa žestinom. "Nikada! Nećemo robote!"

"Zašto da ne? Ni ja ih ne volim, ali zarad predrasude neću počinuti samoubistvo. Zašto se bojimo robota? Ako vas zanima šta mislim, onda ću vam reći da je to zbog osećanja manje vrednosti. Svi se mi osećamo inferiorni prema Svemircima, i zato ih mrzimo. Moramo se na neki način osećati superiorni, da bismo to nadoknadili, a ubija nas činjenica da ne možemo biti superiorni čak ni prema robotima. Čini nam se da su oni bolji od nas - samo, oni to nisu! U tome je, do đavola, ironija cele stvari."

Bejli je osećao kako se sve više raspaljuje. "Pogledaj ovog Denila, s kojim sam već dva dana. Veći je od mene, lepši i jači. Izgleda potpuno kao Svemirac. Ima bolje pamćenje i zna više činjenica. Ne mora spavati, ne mora ni da jede. Ne muče ga ni bolest, ni panika, ni ljubav, ni griža savesti.

Ali, on je mašina. Ja mu mogu učiniti sve što zaželim, kao što mogu učiniti ovom mikrotegu. Ako udarim mikroteg, on mi neće uzvratiti udarac. Neće ni Denil. Mogu mu narediti da ispali revolver u sebe i on će to učiniti."

Možemo izgraditi takvog robota koji će umnogome biti ravan ljudskom biću, a da i ne govorimo o tome da će u nekim stvarima biti bolji. Ali ne možemo stvoriti robota s osećanjem za lepotu, ili s osećanjem etike, ili s osećanjem za religiju. Nema načina da se napravi pozitronski mozak koji bi ma i za dlaku bio viši od nivoa savršenog mehanizma.

Nema načina, do đavola, nema načina. Bar ne toliko dugo dok ne shvatimo kako rade naši vlastiti mozgovi. Nema načina, sve dok postoje stvari koje se ne mogu meriti naukom. Šta je to ljubav, dobrotu, lepota ili umetnost? Večno se približavamo rubu nepoznatog i pokušavamo da pojмимо ono što se ne može shvatiti. To nas i čini ljudima.

Robotov mozak mora biti dokučiv, inače se ne bi mogao izgraditi. Taj se mozak mora izračunati do poslednjeg promila, mora imati svoj kraj. Do đavola, čega se bojiš? Robot može izgledati kao Denil, može izgledati kao neki Bog, ali da ipak ne bude ništa ljudskiji od kakve klade. Zar ne možeš to da pojmiš?"

Klusar je nekoliko puta pokušao da ga prekine, ali nije mogao

zaustaviti besnu bujicu Bejlijevih reči. Sada, kad je Bejli zastao usled emocionalne iscrpljenosti, slabašno je izustio: "Policajac se pretvorio u filozofa. Vidi, molim te."

Ponovo se pojavio R. Denil.

Bejli ga pogleda i namršti se, delimično zbog besa koji ga još nije bio napustio, a delimično zbog nestrpljenja.

On reče: "Šta te je zadržalo?"

R. Denil odgovori: "Imao sam poteškoća dok nisam stupio u vezu s komesarom Enderbijem. Ispalo je da je još u svojoj kancelariji."

Bejli pogleda na sat. "Sada? Zašto?"

"Došlo je do neke zbrke. U Odseku je otkriven leš."

"Šta? Čiji?"

"Kurira R. Semija."

Bejli se zagrcnu. Upiljio se u robota i rekao zapanjenim glasom: "Učinilo mi se da si rekao leš."

R. Denil se ispravi: "Robot s potpuno deaktiviranim mozgom, ako ti je tako milije."

Klusar se iznenada nasmeja i Bejli se okrenuo prema njemu, promuklo govoreći: "Da nisam čuo ni reči od tebe! Shvataš?"

Odlučno je otkopčao futrolu i izvadio revolver. Klusar se smesta utišao.

Bejli reče: "Šta onda? R. Semiju je prsnula elektronksa cev. Pa šta?"

"Komesar Enderbi je izbegao da mi da neposredan odgovor, Elija, ali imam utisak da veruje da je neko namerno deaktivirao R. Semija."

A zatim, pošto je Bejli to propratio ćutanjem, R. Denil ozbiljno dodade: "Ili, ako ti je druga reč milija, da ga je neko - ubio."

16. TRAŽI SE MOTIV

Bejli je sklonio revolver, ali je ruku i dalje držao na njegovoj dršci. On reče: "Pođi ispred nas, Klusare, do sedamnaestog hodnika."

Klusar odvrati: "Nisam jeo."

"Šteta", reče nestrpljivo Bejli. "Obrok ti je na podu, gde si ga bacio."

"Imam pravo da jedem."

"Ješćeš u zatvoru, ili ćeš propustiti ovaj obrok. Nećeš umreti od gladi. Hajde."

Sva trojica su ćuteći prolazila mrežom njujorške fabrike kvasca. Klusar je ukočeno koračao ispred Bejlja i R. Denila.

Pošto su se Bejli i R. Denil prijavili kod devojke na recepciji i pošto je Klusar zatražio kratko odsustvo i zamolio da se pošalje čovek koji će očistiti sobu za merenje, izišli su iz fabrike i stali kraj parkiranih policijskih kola. Klusar iznenada reče: "Samo trenutak."

Zastao je na čas, okrenuo se prema R. Denilu i pre no što se Bejli mogao pomeriti da ga zaustavi, zamahnuo je otvorenim dlanom i svom snagom ošamario robota.

"Koji ti je đavo", viknu Bejli, grubo zgrabivši Klusara.

Klusar se nije odupirao njegovom zahvatu. "Dobro, dobro. Idem. Samo sam želeo nešto da vidim." Cerio se.

R. Denil, koji se malo izmakao udarcu, ali nije uspeo da mu sasvim izbegne, mirno je posmatrao Klusara. Na njegovom se obrazu uopšte nije video trag udarca.

Rekao je samo: "Bilo je to vrlo opasno, Frensise. Da se nisam malo povukao unatrag, lako si mogao povrediti ruku. Žao mi je ako sam ti naneo bol."

Klusar se nasmejao.

Bejli reče: "Ulazi, Klusare. I ti, Denile. Sedite na zadnje sedište. Pripazi, da ne mrdne. Ako se makne, slomi mu ruku. To je naređenje."

"Šta će na to reći Prvi zakon?" naruga se Klusar.

"Mislim da je Denil dovoljno jak i brz da te zaustavi bez povrede, ali mislim isto tako da bi bilo dobro da ti slomi ruku, ili obe."

Bejli sede za volan i policijska kola krenuše. Vetar je vijorio njegovom i Klusarovom kosom, ali se R. Denilova kosa nije ni

pomakla.

R. Denil mirno reče Klusaru: "Da li se bojite robota zato što mislite da bi vam mogli oduzeti posao, gospodine Klusar?"

Bejli se nije mogao okrenuti da vidi Klusarov izraz, ali je bio uveren da bi razabrao tvrd i hladan prezir, kao i da Klusar sedi što može dalje od robota.

Klusarov uzvratil: "Moj posao i posao moje dece. I dece svih ostalih."

"Zar niste pomislili na izvesno prilagođavanje?" upita robot. "Kada bi vaša deca, na primer, pohađala školu za iseljenike..."

Klusar ga prekide. "I ti? Policajac je govorio o emigraciji. Ima, očigledno, dobro robotsko obrazovanje. Možda je i on robot."

Bejli zarežao: "Dosta, jesi li čuo?"

R. Denil reče neizmenjenim glasom. "Škola za obrazovanje iseljenika obezbedila bi i jemčila posao i karijeru. Ako brinete za svoju decu, morali biste o tome razmisliti."

"Neću nikada prihvatiti savet robota ili Svemiraca, kao ni bilo koje napumpane vladine hijene." Razgovor je time bio završen. Okružila ih je tišina podzemnog auto-puta; čulo se samo blago zujanje motora i zviždanje točkova.

Kad su se vratili u odsek, Bejli je potpisao prijavu za Klusara i ostavio ga u sigurnim rukama. Zatim su se on i R. Denil motospiralom popeli u glavni štab.

R. Denil uopšte nije bio iznenađen što nisu pošli običnim liftom. Bejli to nije ni očekivao. Pomalo se već bio navikao na čudnu mešavinu robotove sposobnosti i podređenosti i sve je više bio sklon tome da ga isključuje iz svojih planova. Lift je predstavljao logičan način da se pređe put između privremenog zatvora i glavnog štaba. Dugačke, pokretne, zavojite stepenice bile su korisne jedino za kratke uspone ili silaske. Svakakvi ljudi iz policijske administracije prolazili su tim stepeništem, ali samo nakratko. Jedino su se Bejli i R. Denil duže zadržali, krećući se prema gore, polako ali uporno.

Bejli je osećao potrebu za predahom. Možda samo nekoliko minuta, jer će gore u glavnom štabu ući u vrtlog novog problema, i zato je želeo da se malo odmori. Želeo je da dobije malo vremena za razmišljanje, da bi se mogao snaći. Iako je išla vrlo sporo, motospirala se za njegov ukus ipak kretala prebrzo.

R. Denil primeti: "Rekao bih da zasad nećemo ispitivati Klusara."

"Neće pobeći", reče Bejli nervozno. "Moramo ispitati ovu stvar sa R. Semijem." Zatim je promrljao, više za sebe nego za R. Denila: "Mora da tu ima nešto, neka veza..."

R. Denil uzvratiti: "Šteta, Klusarova cerebroanaliza..."

"Šta je s njom?"

"Promenila se na čudan način. Šta se dogodilo između vas dvojice u sobi za merenje, dok sam ja bio odsutan?"

Bejli zamišljeno reče: "Samo sam mu održao malu propoved. Održao sam mu propoved po sv. Fastolfu."

"Ne razumem te, Elija."

Bejli uzdahnu i reče: "Eto, pokušao sam mu da objasnim da Zemlja može dobro upotrebiti robote i da viškom žitelja može naseliti druge planete. Pokušao sam da iz njegove glave izbacim nešto medijavaliističkog smeća. Ni sam ne znam zašto. Nikada sebe nisam zamišljao kao misionara. Ali, svejedno, prošlo je."

"Shvatam. Sad mi je jasno. Možda to možemo nekako povezati. Reci mi, Elija, šta si mu govorio o robotima?"

"Baš hoćeš da znaš? Rekao sam mu da su roboti, jednostavno, mašine. To sam propovedao po sv. Džerigelu. Ima mnogo svetaca ovih dana, rekao bih."

"Da li si mu možda kazao da čovek može udariti robota, a da se ne boji da će mu ovaj uzvratiti udarac, kao što može udariti bilo koji drugi mehanički predmet?"

"Osim boksterskog džaka. Da. Ali kako si to pogodio?" Bejli je radoznalo pogledao robota.

"To se slaže s promenama u njegovoj cerebroanalizi", reče R. Denil, "i to objašnjava šamar koji mi je opalio kad smo izišli iz fabrike. Mora da je razmišljao o onome što si mu rekao, pa je proveravao da li je to tačno. Ujedno je dao oduška svojim agresivnim porivima, a i osetio je zadovoljstvo što me je postavio na mesto koje se njemu činilo inferiorno. Na osnovu takvih pobuda i dopuštajući delta varijacije u njegovom kvintičkom..."

Zastao je za trenutak i rekao: "To je vrlo zanimljivo i verujem da sad mogu potpuno oblikovati duhovni proces koji se u njemu odigravao."

Približili su se glavnom štabu. Bejli upita: "Koliko je sati?"

Pomislio je, sitničarski: mogao sam pogledati na vlastiti časovnik i sam utvrditi, mnogo brže, koliko je sati. Ali znao je zašto to pita.

Motiv nije bio daleko od Klusarovog motiva kad je udario R. Denila. Hteo je da robotu da neko trivijalno naređenje, koje mora ispuniti i da tako naglasi njegovu robotičnost, a s druge strane svoju ljudskost. Bejli pomisli: svi smo mi braća, pod kožom, na svakom mestu. Do đavola.

R. Denil odvrati: "Dvadeset časova i deset minuta."

Sišli su s motospirale i nekoliko trenutaka Bejli se morao boriti protiv čudnog osećaja koji obično dolazi kad se čovek privikava na novo stanje posle dužeg ravnomernog kretanja.

On reče: "Nisam ni jeo. Proklet je ovo posao."

Bejli je video i čuo komesara Enderbija kroz otvorena vrata njegove sobe. Zajednička prostorija bila je prazna, kao da ju je neko počistio. Enderbijev glas zvučao je neobično šuplje. Oblo lice mu je izgledalo golo i umorno bez naočara, koje je držao u ruci dok je glatko čelo brisao papirnatom maramicom.

Oči su mu se susrele s Bejlijevim i glas mu se pretvorio u kreštavi tenor.

"Zaboga, Bejli, gde si?"

Bejli slegnu ramenima i uzvrati: "Šta da radimo? Gde je noćna smena?" A onda je video da se u sobi nalazi još jedna osoba.

"Dr Džerigele!" reče on pometeno.

Sedokosi robotičar se nelagodno okrenuo i kratko se nakloni. "Milo mi je što vas opet vidim, gospodine Bejli."

Komesar je ponovo stavio naočare i pogledao Bejlja. "Čitavo osoblje nalazi se na ispitivanju, potpisuju izjave. Poludeo sam tražeći te. Izgledalo mi je čudno što te nema."

"Što mene nema?" uzviknu Bejli s naporom.

"Svi su se bili nekud rasturili. Neko iz Odseka je to uradio i neko to mora platiti. Kakva strašna zbrka! Kakva strašna, jeziva zbrka!"

Podigao je ruke, kao da ih diže prema nebesima, a onda mu je pogled pao na R. Denila.

Bejli sarkastično pomisli: prvi put gledaš Denila u lice. Dobro ga pogledaj, Džulijuse.

Komesar primeti prigušenim glasom: "I on će morati da potpiše izjavu. Čak sam je i ja morao potpisati. Ja!"

Bejli upita: "Slušaj, komesare, da li si siguran da se R. Semi nije naprosto pokvario? Kako znaš da ga je neko namerno uništio?"

Komesar teško sede. "Pitaj njega", reče on i pokaza dr Džerigela. Dr Dežrigel se nakašlja: "Ne znam kako da počnem, gospodine Bejli. Na licu vam čitam da ste iznenađeni što me vidite."

"Delimično", odvrati Bejli.

"Pa, nisam žurio da se vratim u Vašington. Moje posete Njujorku nisu toliko česte da ne bih pozeleo da ovde malo duže ostanem. Ali postojalo je nešto važnije: imao sam osećaj da će biti neoprostivo ako ostavim Grad, a da bar još jednom ne pokušam da dobijem dozvolu da analiziram vašeg divnog robota - koji je, kako vidim, još s vama." Zaljubljeno je pogledao robota.

Bejli se nemirno pomeri. "Na žalost, to je nemoguće."

Robotičar je bio razočaran. "Možda kasnije?"

Bejljevo duguljasto lice nije govorilo ni da ni ne.

Dr Džerigel je nastavio: "Tražio sam vas, ali vas nisam mogao naći i niko nije umeo da mi kaže gde ste. Pitao sam i komesara, a on me je zamolio da dođem u štab i da vas tu pričekam."

Komesar mu brzo upade u reč. "Mislio sam da je važno. Znao sam da si tražio ovoga čoveka."

Bejli klimnu. "Hvala."

Dr Džerigel nastavi: "Na nesreću, moj štap-vodič je zatajio, ili sam možda u žurbi pogrešno procenio njegovu temperaturu. U svakom slučaju, krenuo sam pogrešnim pravcem i našao se u nekoj maloj sobi..."

Komesar ga ponovo prekide: "U jednom od fotografskih skladišta, Elija."

"Da", nastavi dr Džerigel. "I tamo se na tlu nalazila neka ispružena prilika, očigledno robot. Posle kratkog pregleda ustanovio sam da je nepopravljivo deaktiviran. Mrtav, mogli bismo reći. Nije bilo teško ustanoviti šta je uzrok deaktivizaciji."

"Šta?" upita Bejli.

"U robotovoj blago zgrčenoj desnoj ruci", reče dr Džerigel, "nalazio se sjajni jajoliki oblik, dva inča dugačak i pola inča širok, s prozorčićem sa strane. Taj mu je predmet bio naslonjen na glavu, kao da je poslednju robotov gest bio upravo to doticanje glave. U ruci je držao aparat za alfa-zračenje. Mislim da znate šta je to."

Bejli klimnu. Nije mu bio potreban ni rečnik ni priručnik da pronađe šta je alfa-aparat. On sam barato je s nekoliko takvih aparata, kad je

pohađao kurs fizike. Bila je to zapravo olovna cev, sa uskom rupom na dužem kraju, na čijem se dnu nalazio mali komad plutonijeve soli. Vrh cevi bio je prekriven prozorčićem od naročite materije, prolaznim za alfa-čestice. Prema tom prozorčiću strujalo je snažno zračenje. Alfa-aparat se vrlo često upotrebljava, ali nikada za ubijanje robota, bar ne legalno.

Bejli upita: "Pretpostavljam da mu je otvor bio okrenut prema glavi?"

Dr Derigel reče: "Da; i ćelije njegovog pozitronskog mozga smesta su se deaktivirale. Nastala je, da tako kažemo, trenutna smrt."

Bejli se obrati bledom komesaru. "Nema nikakve greške? To je zaista bio alfa-aparat?"

Komesar klimnu, napućivši debele usne. "Nema nikakve sumnje. Brojači su ga registrovali na razdaljini od deset koraka. Fotografski film bio je potpuno zamućen."

Činilo se da neko vreme nešto razmišlja, a onda je naglo rekao: "Dr Džerigele, bojim se da ćete morati ostati u Gradu barem dan-dva, da zabeležimo vašu izjavu. Naći ću nekoga da vas otprati u vaš stan. Neće vam, nadam se, smetati ako postavimo stražu pred ulaz?"

Dr Džerigel nervozno reče: "Mislite li da je to nepohodno?"

"Bar je sigurnije."

Dr Džerigel se, vrlo zbunjen, rukovao sa svima, čak i s R. Denilom, i otišao.

Komesar je duboko uzdahno. "Najviše me peče to, Elija, što je ubistvo počinio neko od naših. Niko spolja ne bi došao baš u Odsek da ubija robota. Ima i napolju mnogo robota koje mogu ubijati. I to je morao biti neko kome je alfa-aparat bio dostupan. Njih je teško nabaviti."

R. Denil progorovi; činilo se da njegove hladne, uravnotežene reči upravo presecaju komesarov uzbuđen glas. Upitao je: "Ali kakav je motiv za to ubistvo?"

Komesar pogleda R. Denila s očitim gađenjem, a onda odvrati pogled. "I mi smo ljudi. Mislim, ni policajci ne vole robote, kao ni drugi ljudi. Sad ga nema i možda je nekome lakše. Sećaš se, Elija, ni ti ga baš nisi voleo?"

"To jedva da može biti motiv za ubistvo", uzvratila R. Denil.

"Ne", odlučno se složio Bejli.

"To i nije ubistvo", reče komesar. "To je uništenje imovine. Držimo se

legalnih izraza. Nezgoda je u tome što se to desilo u Odseku. Da se desilo bilo gde drugde, ne bi ni bilo vredno pomena. Ovako, biće to prvorazredan skandal, Elija!"

"Da?"

"Kada si poslednji put vido R. Semija?"

Bejli odgovori: "R. Denil je razgovarao s R. Semijem danas posle ručka. Rekao bih da je to bilo oko trinaest i trideset. Semi nam je udesio da razgovaramo u tvojoj kancelariji, komesare."

"U mojoj kancelariji? Zbog čega?"

"Želeo sam da razgovaram sa R. Denilom o slučaju u pristojnoj bezbednosti. Tebe nije bilo, pa je ispalo najzgodnije da ikorsitimo tvoju kancelariju."

"Shvatam." Komesar sumnjičavo pogleda, ali nije dalje ispitivao. "Ti sam nisi ga video?"

"Ne, ali sam čuo njegov glas jedan sat kasnije."

"Jesi li siguran da je to bio on?"

"Potpuno."

"Bilo je to oko 14.30?"

"Ili nešto ranije."

Komesar zamišljeno zagriže debelu donju usnu. "Pa, to nam govori bar jednu stvar."

"Zaista?"

"Da. Ovde je danas bio onaj dečak, Vinset Beret. Jesi li to znao?"

"Da. Ali, komesare, on sigurno ne bi učinio takvu stvar."

Komesar pogleda Bejlija u lice. "Zašto da ne? R. Semi je zauzeo njegovo mesto. Potpuno razumem njegova osećanja. On sigurno misli da mu je učinjena nepravda. Želi da se osveti. To je sasvim prirodno. Ali činjenica je da je on izišao iz zgrade u četrnaest časova, a da si ti čuo robota Semija oko četrnaest i trideset, što momka oslobađa sumnje. Naravno, mogao je dati alfa-aparat robotu Semiju pre nego što je otišao, s nalogom da ga upotrebi kroz jedan sat. Ali onda se postavlja pitanje gde je mogao naći alfa-aparat. To je gotovo nemoguće. Vratimo se R. Semiju. Kada si s njim razgovarao, u četrnaest i trideset, šta je rekao?"

Bejli je приметно oklevao, a onda pažljivo uzvрати: "Ne sećam se. Kratko vreme posle toga mi smo otišli."

"Kuda ste otišli?"

"U fabriku kvasca. Uz put rečeno, upravo o tome želim da s tobom razgovaram."

"Kasnije. Kasnije." Komesar je protrljao bradu. "Džesi je danas bila ovde, primetio sam. Mislim, pregledali smo listu posetilaca i slučajno sam primetio njeno ime."

"Bila je ovde", reče hladno Bejli.

"Zbog četa?"

"Porodične stvari."

"Moraćemo je podvrgnuti ispitivanju, to je puka formalnost."

"Potpuno mi je jasno, komesare. Uz put, šta je s alfa-aparatom? Jeste li otkrili odakle je došao?"

"Da, jesmo. Donesen je iz jedne energetske centrale."

"Šta oni kažu, kako su ga izgubili?"

"Ne kažu ništa, nemaju pojma. Ali, slušaj, Elija, osim ovog rutinskog ispitivanja, to s tobom nema veze. Drži se ti svog slučaja. Ovo je samo... Ništa, samo ti istražuj slučaj u Gradu Svemiraca."

Bejli uzvрати: "Mogu li svoju izjavu dati kasnije, komesare? Stvar je u tome što još nisam jeo."

Komesarove naočare okrenule su se prema Bejliju. "Svakako, idi da jedeš. ali ostani u Odseku, molim te. Tvoj partner je u pravu, Elija" - činilo se da izbegava da upotrebljava R. Denilovo ime - "potreban je motiv. Motiv!"

Bejli oseti kako se odjednom iznutra sledio.

Nešto izvan njega, nešto potpuno tuđe, zgrabilo je događaje toga dana, i jučerašnjeg dana, i prekjučerašnjeg dana, i poigralo se s njima kao s loptom. Još jedanput, komadići su se povezali u jedinstvenu sliku.

On upita: "Iz koje centrale je došao alfa-aparat, komesare?"

"One u Vilijemsbergu. Zašto?"

"Ništa, ništa."

Dok je izlazio iz sobe, u pratnji R. Denila, Bejli začu kako komesar mrmrlja: "Motiv, motiv."

Bejli je jeo u maloj i retko upotrebljavanoj trpezariji Odseka. Gutao je punjeni paradajz sa salatam, a da uopšte nije bio svestan šta jede, i kad je pojeo poslednji zalogaj, njegova je viljuška i dalje automatski prebacivala nešto iz tanjira u usta, tako da ju je konačno spustio s prigušenom kletvom.

Iznenada, on reče: "Denile!"

R. Denil je sedeo za drugim stolom, kao da je želeo da ostavi Bejlja da na miru razmišlja, ili kao da mu je i samom bila potrebna samoća. Bejlju je bilo svejedno šta je od toga dvoga tačno.

Denil ustade, preseli se za Bejljev sto i sede: "Da, partneru Erlija?" Bejli ga nije ni pogledao. "Denile, biće mi potrebna tvoja saradnja." "Kakva?"

"Ispitivaće mene i Džesi. U to sam potpuno siguran. Dozvoli mi da na pitanja odgovoram na svoj način. Shvataš li?"

"Shvatam šta želiš da kažeš, naravno. Ipak, ako mi postave direktno pitanje, ja neću moći reći ništa drugo osim istine."

"Ako ti postave direktno pitanje, to je druga stvar. Ja te samo molim da ne dobrovoljno ne daješ informacije. To možeš, zar ne?"

"Mislim da mogu, Elija, ako svojim ćutanjem neću povrediti ljudsko biće."

Bejli smrknuto reče: "Povredićeš mene ako ne budeš ćutao, uveravam te."

"Ne razumem potpuno tvoje gledište, partneru Elija. Stvar sa R. Semijem tebe se ne tiče."

"Ne? Sve se okreće oko motiva, zar ne? Ti si upitao za motiv. Komesar misli o motivu. I, konačno, ja mislim o tome. Zašto je neko morao da ubije R. Semija? Pazi, to nije samo načelno pitanje - ko bi želeo da uništi robote. Svi žitelji Zemlje to žele. Pitanje je, međutim, kome bi bilo važno da ubije baš robota Semija. Možda je to želeo Vinsent Beret, ali sam komesar je rekao da on nije mogao doći do alfa-aparata i tu je u pravu. Moramo tražiti negde drugde, a jasno je da jedna osoba mora imati motiv. I to vrlo očigledan motiv. Motiv koji svako mora videti."

"Ko je ta osoba, Elija?"

Bejli tiho reče: "Ja sam taj. Denile." R. Denilovo bezizražajno lice nije se promenilo pod udarcem te izjave. Samo je zatresao glavom.

Bejli nastavi: "Ti se ne slažeš. Ali moja žena je danas dolazila u Odsek. Oni to znaju. Komesar je čak i radoznao. Da mi nije prijatelj, ne bi tako brzo prestao s ispitivanjem. A sada će se saznati i zašto. To je sigurno. Ona je saučesnik u zaveri; bezazleni i glupi saučesnik, ali ipak je u pitanju zavera. Policajac ne može dopustiti da njegova žena bude umešana u takvu stvar. Naravno, ja ću na svaki način

nastojati da se to prikrije.

Ko o tome išta zna? Ti, ja i, naravno, Džesi - i R. Semi. On ju je video u paničnom strahu. Kad joj je rekao da smo naredili da nam niko ne smeta, mora da je izgubila kontrolu nad sobom. Video si kako je izgledala kad je došla k nama."

R. Denil izjavi: "Nije verovatno da je ona išta rekla R. Semiju."

"Možda je i tako. Ali ja rekonstruišem događaje onako kao će oni to učiniti. Oni će reći da mu je nešto kazala. Tu je moj motiv. Ubio sam ga, da zataškam stvar":

"Oni neće tako misliti."

"Uveren sam da će tako misliti. Ubistvo je izvedeno tako da sumnja pade na mene. Zašto su upotrebili alfa-aparat? To je prilično riskantan način. Teško ga je nabaviti i lako se da otkriti gde je nabavljen. Mislim da je upravo to razlog zbog koga je upotrebljen. Ubica je čak naredio robotu Semiju da ode u fotografsko skladište i da se tamo ubije. Čini mi se očigledno da je razlog tome želja da niko ne posumnja u način ubistva. Čak i kad bi neko bio toliko slep da ne prepozna alfa-aparat, sigurno je da bi u najkraćem roku neko zapazio zamućeni film."

"Kako se to odnosi na tebe, Elija?"

Bejli se naceri stisnutih usana, ali na njegovom licu nije bilo ni traga dobrom raspoloženju: "Vrlo jasno. Alfa-aparat potiče iz energetske centrale u Vilijemsbergu. Ti i ja juče smo prošli kroz tu centralu. Videli su nas i to će se uskoro saznati. To mi je pružilo priliku da dođem do oružja kojim je počinjen zločin, a motiv je već jasan. Uz to, sigurno će se pokazati da smo mi poslednji koji smo videli i čuli robota Semija - osim, naravno, pravog ubice."

"Ja sam s tobom bio u energetske centrali i mogu posvedočiti da nisi imao priliku da ukradeš alfa-aparat."

"Hvala", odvrati tužno Bejli, "ali ti si robot i tvoje svedočanstvo neće vrediti."

"Komesar je tvoj prijatelj. On će poverovati."

"Komesar mora nastojati da sačuva svoje mesto, a ja sam mu već pomalo dodijao. To mu je jedina prilika da se izvuče iz ove teške situacije. Kao što i ja imam jednu jedinu priliku da se spasem."

"A ta je?"

"Pitam se zbog čega neko želi da sumnja padne na mene? Očito

zato da me se reši. Ali zašto? Opet, očito zato što sam nekome opasan. Ja činim sve što mogu da otkrijem ubicu dr Sartona u Gradu Svemiraca. To može smetati medijevalistima, naravno, ili bar njihovoj užoj grupi. Ta uža grupa će znati da sam ja prošao kroz onu centralu; mogao me je neki od njih slediti celim putem, premda si ti mislio da smo ih se rešili.

I tako je moja jedina prilika da, otkrivši ubicu dr Sartona, ujedno otkrijem i čoveka - ili ljude - koji pokušava da me makne s puta. Ako proniknem u slučaj, ako ga rešim, ako ga samo rešim, biću bezbedan. I ja i Džesi. Ne bih mogao podneti da nju... Ali nemam mnogo vremena." Šaka mu se grčevito otvarala i stezala. "Nemam više mnogo vremena."

Bejli pogledao R. Denilovo isklesano lice s iznenadnom nadom. Premda je bio robot, bio je snažan, veran i nesebičan. Šta je drugo čovek mogao tražiti od prijatelja? Bejlju je bio potreban prijatelj i nije bio raspoložen da mnogo prigovara činjenici što je u ovom prijatelju srce bilo zamenjeno nekakvim točkićima.

Ali R. Denil je zatresao glavom.

"Žao mi je, Elija", reče on. Ali, naravno, na njegovom licu nije bilo ni traga žaljenju. "Nisam ni slutio da će se ovako nešto dogoditi. Možda ono što sam učinio nije bilo dobro i žao mi je ako opšta dobrobit zahteva da tako bude."

"Kakva opšta dobrobit?" promuca Bejli.

"Razgovarao sam s dr Fastolfom."

"Do đavola, kada?"

"Dok si jeo."

Bejljeve se usne stisnuše.

"Pa?" jedva je zaustio. "Šta se desilo?"

"Moraćeš se osloboditi sumnje da si ubica R. Semija na neki drugi način, a ne rešavanjem slučaja ubistva moga konstruktora, dr Sartona. Žitelji Grada Svemiraca odlučili su, na osnovu mojih informacija, da okončaju istragu današnjim danom i da počnu da prave planova za napuštanje Grada Svemiraca - i Zemlje."

17. PROJEKT JE OKONČAN

Bejli je zamišljeno pogledao na sat. Bilo je dvadeset jedan i četrdeset pet. Za dva sata i četvrt će ponoć. Već se dva i po dana nalazi u stalnoj napetosti. Neodređen osećaj nestvarnosti sve je preplavio.

Mogao je da kontroliše glas da ne zadrhti dok je posezao za lulom i vrećicom koja je sadržala dragocene mrvice duvana. Rekao je: "Šta to znači, Denile?"

R. Denil odgovori: "Zar ne razumeš? Zar to nije očigledno?"

Bejli strpljivo uzvratil: "Ne razumem i ne izgleda mi očigledno."

"Mi smo ovde", uzvratil robot, "a pod 'mi' podrazumevam ljude Grada Svemiraca - da razbijemo ljusku koja okružuje Zemlju i da prisilimo njene žitelje na ekspanziju i iseljavanje."

"To mi je poznato. Nemoj mi o tome govoriti."

"Moram, jer je to bitno. Kad bi nam zaista stalo do toga da kaznimo ubicu dr Sartona, time ga ipak ne bismo oživeli, razumeš; ali kad bismo pretrpeli neuspeh, to bi samo ojačalo položaj političara na našoj planeti koji su protiv same zamisli Grada Svemiraca."

"Ali sada mi kažeš", reče Bejli iznenada grubo, "da se spremate da se svojom voljom vratite kući. Zašto? Rešenje Sartonovog slučaja je vrlo blizu. Mora da je blizu, ili ne bi ovako brzo pokušavali da me maknu s puta. Imam osećaj da raspolažemo svim činjenicama koje su nam potrebne da dođemo do odgovora. Odgovor mora da je tu negde." Kucnuo se po čelu. "Nedostaje mi samo jedna rečenica! Jedna jedina reč!"

Čvrsto je zatvorio oči, kao da će to razjasniti mutljag poslednjih šezdeset časova. Ali nije razjasnilo. Nije.

Bejli je drhtavo uzdahnuo i zastideo se. Pokazao se slabim pred hladnom i bezosećajnom mašinom, koja je samo ćutljivo u njega zurila.

Promuklo je rekao: "Ništa, svejedno. Zašto Svemirci dižu ruke od projekta?"

Robot odgovori: "Naš projekta je završen. Saznali smo da će Zemlja naseliti druge plante."

"Šta, postali ste optimisti?" Detektiv je povukao prvi dim iz lule i

osetio kako se smiruje i kako postaje čvršći.

"Mi, žitelji Grada Svemiraca, pokušali sumo da promenimo Zemlju, menjajući njenu ekonomiju. Pokušali smo da uvedemo svoju vlastiti C/Fe kulturu. Vlada vaše planete i uprave pojedinih Gradova sarađivale su s nama, jer im je to bilo zgodno. Ipak, nismo postigli uspeh tokom ovih dvadeset pet godina. Što smo se više trudili, medijevalističko protivljenje postajalo je sve jače."

"Sve mi je to poznato", reče Bejli. Ali ništa nije pomoglo. Denil to mora pričati na svoj način, kao magnetofon. U sebi je viknuo R. Denilu: mašina!

R. Denil je natavio: "Dr Sarton je prvi postavio teoriju da moramo promeniti taktiku. Prvo moramo naći ljude na Zemlji koji žele isto što i mi želimo ili koji se na to mogu nagovoriti. Pomažući takvim ljudima, mogli bismo organizovati unutrašnji pokret bez tuđinskog mešanja. Poteškoća je bila u tome da se nije mogao naći domaći element prikladan za naše svrhe. Ti si, Elija, svakako bio zanimljiv eksperiment."

"Ja? Šta hoćeš time da kažeš?" upita Bejli.

"Bilo nam je milo što nam je komesar preporučio baš tebe. Iz tvog psihičkog profila zaključili smo da si koristan primerak. Cerebroanaliza je potvrdila naš sud. Ti si praktičan čovek, Elija. Ti ne jadikuješ romantično nad prošlošću Zemlje, iako se na zdrav način za tu prošlost zanimaš. Ti se ne držiš tvrdoglavo sadašnje gradske kulture. Mislimo da ovakvi ljudi kao što si ti mogu još jednom povesti žitelje Zemlje prema zvezdama. Zbog toga je dr Fastolf juče ujutro i želeo da te vidi.

Tvoja praktična priroda čak je i previše naglašena. Ti nisi mogao shvatiti da fanatično služenje idealu, čak i pogrešnom idealu, može navesti čoveka da radi stvari koje prevazilaze njegove normalne snage, kao, na primer, da pređe otvoreni prostor po noći da bi razorio nešto što smatra najvećim neprijateljem svog ideala. Stoga se nismo iznenadili što si bio dovoljno tvrdoglav i dovoljno smeo da pokušaš da dokažeš da je ubistvo lažno. Na izvestan način, to je pokazalo da si ti čovek kakav nam je potreban za naš eksperiment."

"Kakav eksperiment?" Bejli lupi šakom o sto.

"Eksperiment koji se sastojao u tome da te ubedimo da je naseljavanje planeta jedini odgovor na probleme Zemlje."

"Ubedili ste me. To je sigurno.

"Da, pod uticajem određene droge."

Bejli zausti da nešto kaže i lula mu gotovo ispade iz usta. Još jednom se pred njim pojavila ona scena u Gradu Svemiraca, kad se osvestio od šoka koji je pretrpeo pošto je saznao da je R. Denil ipak pravi robot. Video je kako Denilovi glatki prsti nabiraju meso na njegovoj ruci i osetio mali ubod siringe.

Rekao je, gušeći se: "Šta je bilo u siringi?"

"Nema potrebe da se uzbuđuješ, Elija. Bila je to blaga opojna droga koja je samo tvoj duh učinila prijemčivijim."

"I tako sam poverovao u sve što mi se govorilo, zar ne?"

"Ne baš sasvim. Ne bi mogao poverovati ni u šta što je potpuno strano osnovnoj shemi tvog mišljenja. Zapravo, rezultati eksperimenta su nas razočarali. Dr Fastolf se nadao da ćeš postati fanatičan pristalica naše teorije. Umesto toga, ti si samo s izvesne udaljenosti odobravao teoriju. Tvoja praktičarska priroda stajala je na putu svakoj zanesenosti. Tako smo shvatili da naša nada leži samo u romantičarima, a romantičari su, na nesreću, svi medijevalisti, stvarni ili potencijalni."

Bejli se nejasno osetio ponosan na svoju tvrdoglavost i srećan što ih je razočarao. Neka oni eksperimentišu s nekim drugim.

Dvilje se nacerio: "I sada dižete ruke od svega i idete kući?"

"Nije baš sasvim tako. Rekao sam već pre nekoliko trenutaka da nam je dovoljno što smo saznali da će Zemlja naseliti druge planete. Ti si nam dao odgovor."

"Ja sam ga dao? Kako?"

"Govorio si Frensisu Klusaru o prednostima iseljavanja. Mislim da si govorio vrlo vatreno. Dakle, naš eksperiment na tebi pokazao je rezultat. A Klusarova cerebroanaliza se promenila. Vrlo malo, ali se ipak promenila."

"Misliš da sam ga ubedio? Ne verujem."

"Ne, do ubeđenja se ne dolazi tako lako. Ali cerebroanalitičke promene jasno su pokazale da je i medijevalistički mozak otvoren za objektivne razloge. Ja sam dalje sam eksperimentisao. Kad smo izišli iz fabrike kvasca, ja sam mu predložio da budućnost svoje dece obezbedi na taj način što će ih poslati u školu za iseljenike. On je to odbio, ali njegova se mentalna aura promenila i učinilo mi se

očigledno da je to pravilan put ubeđivanja."

R. Denil zastade, a onda nastavi: "Ono što nazivamo medijevalizmom nosi u sebi izvestan vitalitet. Istina, taj vitalitet je trenutno usmeren na samu Zemlju koja je blizu i koja ima veliku prošlost. Ali vizija novih svetova mogla bi lako zameniti viziju prošlosti i romantičar se može lako okrenuti prema novom objektu, baš kao što je Klusar osetio privlačnost novih zamisli posle tvoje propovedi.

I tako, vidiš, mi iz Grada Svemiraca uspeli smo, a da to nismo ni znali. Mi sami, više nego bilo šta drugo, bili smo činilac koji je uskomešao Zemlju. Kristalizovali smo romantične impuse na Zemlji u medijevalizam, koji je postao organizacija. Na kraju krajeva, upravo su medijevalisti oni koji žele da sruše postojeće stanje, a ne gradska birokratija koja će dobiti najviše ako se ostane pri sadašnjem stanju stvari. Ako mi sada napustimo Grad Svemiraca, ako dalje ne uznemirujemo medijevaliste svojom prisutnošću, ako za sobom ostavimo nekoliko robota kakav sam ja, koji, zajedno sa simpatizerima naše teorije kakav si ti, mogu stvoriti škole za iseljenike o kojima sam govorio, medijevalisti će konačno okrenuti svoj pogled od Zemlje. Roboti će im biti potrebni i dobiće ih ili od nas ili će sami izgraditi svoje vlastite. Oni će svojom voljom razviti C/Fe kulturu."

Za R. Denila bio je to vrlo dug govor. Mora biti da je i sam to shvatio, jer je posle kratke pauze dodao: "Ovo ti govorim samo zato da ti objasnim zbog čega je potrebno učiniti nešto što te može povrediti."

Bejli ogorčeno pomisli: robot ne može povrediti ljudsko biće, osim ako to ne zahteva dobrobit drugih ljudskih bića.

Umesto toga, on reče: "Samo trenutak. Da raspravimo nešto praktično. Vi ćete se vratiti na vaše svetove i reći da je jedan žitelj Zemlje ubio Svemirca i ostao nekažnjen. Spoljnji svetovi će zahteviti odštetu od Zemlje, a ja te upozoravam da Zemlja to više ne može podnositi. Doći će do rata."

"Ubeđen sam da se to neće dogoditi, Elija. Oni elementi na našoj planeti, koji će najviše zahtevati odštetu, ujedno najviše insistiraju na napuštanju Grada Svemiraca. Možemo im ponuditi ovo drugo, kao uslov za odustajanje od prvog. To i nameravamo da učinimo. Zemlja će ostati u miru."

Bejli ga prekide, dok mu se u glasu osećalo očajanje: "A šta će biti sa mnom? Komesar će napustiti istragu Sartonovog slučaja čim Grad Svemiraca to zaželi, ali stvar oko R. Semija će se nastaviti, jer tu je reč o sabotazi unutar Odseka. Začas će se protiv mene nakupiti dokazi. To znam. Sve je pripremljeno. Biću otpušten, Denile. A tu je, konačno, i Džesi. Na nju će pokazivati prstom kao na ženu kriminalca. Tu je, konačno, i Bentli..."

R. Denil reče: "Nemoj misliti, Elija, da ne shvatam tvoj položaj. Ali u ostvarivanju konačnog dobra čovečanstva manje zlo mora se dopustiti. Dr Sarton takođe je imao ženu, dvoje dece, roditelje, sestru, mnogo prijatelja. Svi oni oplakuju njegovu smrt i strašno im je pri pomisli da niko nije kaznio njegovog ubicu."

"Zašto onda ne ostanete i ne potražite ga?"

"To više nije potrebno."

Bejli ogorčeno odvrati: "Zašto ne priznate da je cela istraga bila zapravo samo izgovor da nas možete proučavati u izuzetnim situacijama? Vama je bilo sasvim svejedno ko je ubio dr Sartona."

"Želeli smo da to saznamo", reče R. Denil hladno, "ali nikad nismo bili u zabludi oko toga šta je važnije, pojedinac ili čovečanstvo. Ako bismo sada nastavili istragu, značilo bi da se mešamo u situaciju koja nam se sada čini zadovoljavajuća. Ne može se proreći koliku bi to štetu mogli izazvati."

"Želiš li da kažeš da ubica može biti neki važniji medijevalist, a Svemirci sada ne žele da učine ništa što bi od njihovih novih prijatelja stvorili neprijatelje."

"Ja to tako ne bih rekao, ali u tvojim rečima ima istine."

"A šta je s tvojim osećanjem za pravdu, Denile? Da li je ovo pravda?"

"Postoje razni vidovi pravde, Elija. Kada se manja ne može izmiriti sa većom, onda manja mora stradati."

Bejljev duh obilazio je oko neprobojne logike R. Denilovog pozitronskog mozga, tražeći neku slabost.

Konačno je upitao: "Zar ti lično nisi nimalo radoznao, Denile? Ti sebe nazivaš detektivom. Znaš li ti šta to znači? Shvataš li da je istraga nešto znatno više nego samo posao? To je izazov! Tvoj mozak bori se protiv kriminalčevog. To je sukob intelekta. Zar ćeš napustiti bitku i prihvatiti poraz?"

"Ako se nastavljanjem bitke nište na postiže, naravno."

"Zar nećeš imati osećaj da si nešto izgubio? Osećaj nečeg nepotpunog? Zar se neće u tebi javiti, makar sasvim malen, trag nezadovoljstva? Zbog neutažene radoznalosti?"

Bejljeva nada, koja ionako nije bila naročito jaka, splašnjavala je sve više dok je govorio. Kada je izgovorio reč "radoznalost", setio se svojih vlastitih reči upućenih Frensisu Klusaru pre četiri sata. On je i sam vrlo dobro znao koje osobine razlikuju čoveka od mašine. Radoznalost je bila jedna takva osobina. I mačkica od šest nedelja je radoznala, ali kako može biti radoznala mašina, ma koliko humanoidna bila?

R. Denil reče, kao odjek tih misli: "Šta podrazumevaš pod radoznalošću?"

Bejli je opisao što je lepše mogao: "Radoznalost je reč kojom označavamo želju da čovek proširi svoje znanje."

"Takva želja postoji i u meni, kada je proširenje znanja potrebno za izvršenje poverenog mi zadatka."

"Da", reče Bejli sarkastično, "kao kad, na primer, postaviš pitanje o Bentlijevim kontaktnim sočivima da bi što više saznao o zemaljskim običajim."

"Tačno", reče R. Denil, ni najmanjim znakom ne pokazujući da je svestan sarkazma. "Nesvrhovito proširenje znanja, u koje, koliko vidim, spada i radoznalost, znači jednostavno nedelotvornost. A ja sam sazdan tako da izbegavam svaku nedelotvornost."

I tako, "rečenica" koju je toliko dugo čekao, najzad se pojavila pred Elijom Bejljem, talog se najpre zamutio, a zatim ponovo slegao; ukaza se prozirna bistrina situacije.

Dok je R. Denil govorio, Bejljeva usta su se otvorila i tako i ostala.

Takva se stvar u čovekovu mozgu ne uobličava preko noći. Stvari se jednostavno ne odigravaju na taj način. Negde duboko u podsvesti gradio je svoju teoriju, gradio je pažljivo i podrobno, ali uvek se sudarao s nečim što se nije uklapalo. Nečim što nije mogao preskočiti, niti zapostaviti. I sve dok je postojala bilo kakva nedorečenost rešenje se nalazilo duboko ispod praga njegove svesti, izvan dohvata njegovih nastojanja. Ali sada, rečenica se konačno pojavila. Nedorečenosti je nestalo. Slučaj je bio rešen.

Blesak mentalne svetlosti snažno je podstakao Bejlja. Sada je

odjednom znao gde leži R. Denilova slabost, slabost mašine koja misli. Grozničavo je pomislio, pun nade: Denil mora sve uzimati doslovno.

Rekao je: "Onda, projekat Grada Svemiraca okončava se danas, a s njim i istraga Sartonovog slučaja. Je li tako?"

"Tako su odlučili naši ljudi u Gradu Svemiraca", složi se mirno R. Denil.

Ali, "danas" još nije prošlo. Bejli pogleda na sat. Bilo je dvadeset dva i trideset. "Do ponoći ima još sat i po."

R. Denil nije ništa odgovorio. Izgledalo je kao da razmišlja.

Bejli hitro nastavi: "Do ponoći projekt se nastavlja. Ti si moj partner i istraga još traje." U silnoj žurbi postajao je upravo telegrafski kratak. "Nastavimo, dakle. Pusti me da radim. To tvojim ljudima neće naškoditi. To će im doneti čak i veliku korist. Dajem ti reč. A ako po tvom mišljenju učinim nešto rđavo, zaustavi me. Potrebno mi je tih sat i po."

R. Denil odvrati: "Ono što kažeš sasvim je u redu. 'Danas' još nije isteklo. Nisam na to pomislio, partneru Elija."

Bejli je opet bio 'partner Elija'.

On se naceri i reče: "Prilikom mog boravka u Gradu Svemiraca dr Fastolf je pomenuo fotografije poprišta ubistva?"

"Jeste", reče kratko R. Denil.

Bejli upita: "Možeš li mi nabaviti primerak tih fotografija?"

"Da, partneru Elija."

"Mislim sada, smesta."

"Za deset minuta, ako mi dozvoliš da upotrebim prenosnik u Odseku."

Prenošenje fotografija zahtevalo je još manje vremena. Bejli je zurio u mali aluminijumski blok, koji je držao drhtavom rukom. U tananim energijama, koje su ga prenele iz Grada Svemiraca, bile su zabeležene izvesne atomske konfiguracije.

U tom trenutku na vratima se pojavi komesar Džulijus Enderbi. Video je Bejlju i izraz zabrinutosti na njegovom licu namah je nestao, ustupivši mesto rastućem besu.

On reče: "Čuj, Elija, potrebno ti je đavolski mnogo vremena da večeraš."

"Bio sam strašno umoran, komesare. Žao mi je ako sam te zadržao."

"Ne bi mi to smetalo, ali... Bolje dođi u moju sobu."

Bejli pogleda R. Denila, ali se ovaj nije ni osvrnuo. Zajedno su izišli iz trpezarije.

Džulijus Enderbi šetao je ispred svog stola gore-dole, gore-delo. Bejli ga je posmatrao, i sam daleko od toga da bude miran. S vremena na vreme pogledao bi na sat.

22.45.

Komesar je podigao naočare na čelo i protrljao oči palcem i kažiprstom. Na očima su mu ostale crvene mrlje. Zatim je opet stavio naočare, trepćući prema Bejlju.

"Elija", rekao je iznenada, "kad si poslednji put bio u energetskej centrali u Vilijemsbergu?"

Bejli uzvratil: "Juče pošto sam otišao iz Odseka. Mislim, oko osmanaest časova, ili kratko posle toga."

Komesar zatrese glavom. "Zašto mi to nisi rekao?"

"Nameravo sam. Još nisam dao zvaničnu izjavu."

"Šta si tamo radio?"

"Samo sam išao prema svom privremenom stanu."

Komesar je zastao, stojeći pred Bejljem, i rekao: "To nije dovoljan odgovor, Elija. Niko ne prolazi kroz energetskej centralu samo zato da prođe."

Bejli sleže ramenima. Nije bilo razloga da priča o medijevalistima koji su ih progonili, ni o trci preko traka. Ne sada.

Zato je samo rekao: "Ako mi daješ na znanje da sam ja imao priliku da dođem do alfa-aparata kojim je ubijen R. Semi, moram te podsetiti da je Denil bio sa mnom i da će posvedočiti da sam kroz centralu prošao bez zaustavljanja i da, pošto sam izišao, nisam imao alfa-aparat."

Komesar je polako seo. Nije pogledao u pravcu R. Denila, niti mu se obratio. Položio je debeljuškaste bele ruke pred sebe na sto i posmatrao ih s izrazom žaljenja na licu. Rekao je: "Elija, ne znam šta da kažem ili šta da mislim. Tvoj partner ti ne može poslužiti ako alibi. On ne može svedočiti."

"Ja ipak poričem da sam uzeo taj alfa-aparat."

Komesar je prepleo prste. Rekao je: "Elija, zašto je danas posle podne Džesi dolazila ovamo?"

"To si me već pitao, komesare. Dajem ti isti odgovor. Porodične

stvari."

"Dobio sam neka obaveštenja od Frensisa Klusara, Elija."

"Kakva obaveštenja?"

"On tvrdi da je Džezabel Bejli član medijevalističkog društva čiji je cilj svrgavanje vlade."

"Jesi li siguran da je reč o istoj osobi? Ima mnogo Bejlja."

"Nema mnogo Džezabela Bejlja."

"On je upotrebio njeno ime, zar ne?"

"On je rekao Džezabel. Ja sam ga sam saslušavao, Elija. Ovo nije iz druge ruke."

"U redu. Džesi je zaista član bezazlene, šašave organizacije. Ona nije ništa učinila, osim što je posećivala njihove sastanke i osećala se tajanstvenom."

"To neće tako izgledati našem Odboru, Elija."

"Znači li to da ćeš me suspendovati i zadržati u pritvoru na osnovu sumnje da sam uništio državno vlasništvo u obliku R. Semija?"

"Nadam se da neću morati, Elija, ali stvari stoje strašno rđavo. Svi znaju da ti nisi voleo R. Semija. Danas posle podne videli su tvoju ženu kako s njime razgovara. Bila je sva u suzama i neki su ljudi čuli šta je govorila. To je prilično bezazleno, ali sve zajedno govori protiv tebe, Elija. Možda si mislio da je opasno što robot može da progovori. A ti si, pored toga, imao priliku da dođeš do oružja."

Bejli ga prekide: "Kad bih želeo da izbrišem sve dokaze protiv Džesi, da li bih onda uhapsio Frensisa Klusara? Reklo bi se da on o njoj zna mnogo više nego R. Semi. Još jedna stvar. Kroz energetske centralu prošao sam osmanaest časova pre nego što je R. Semi razgovarao sa Džesi. Da li sam unapred mogao znati da ću biti primoran da ga uništim, te sam proročki ukrao taj alfa-aparat?"

Komesar uzvrat: "To je dobra odbrana. Učiniću sve što mogu. Žao mi je što je do ovoga došlo, Elija."

"Zar? Zar zaista veruješ da sam ja to učinio, komesare?"

Enderbi polako odvrat: "Ne znam šta da mislim, Elija. Biću iskren s tobom."

"Onda ću ti reći šta da misliš, komesare. Sve ovo je dobro smišljen i pripremljen plan da na mene padne sumnja."

Komesar se ukočio. "Čekaj malo, Elija. Nemoj udarati naslepo. Nećeš naići na simpatije ako budeš išao tom linijom odbrane."

Previše je rđavih ljudi to zloupotrebljavalo."

"Ja ne tražim simpatije. Samo govorim istinu. Mene nastoje da uklone s puta, kako ne bih mogao izneti činjenice o Sartonovom ubistvu. Na nesreću za čoveka koji je želeo da me ukloni, to je došlo malo prekasno."

"Šta?"

Bejli pogleda na sat. Bila su tačno dvadeset tri časa.

On reče: "Znam ko nastoji da me optuži, znam kako je ubijen dr Sarton i ko ga je ubio i imam na raspolaganju jedan sat da ti to ispričam, da uhvatim tog čoveka i završim istragu."

18. KRAJ ISTRAGE

Oči komesara Enderbija su se suzile i on oštro pogleda Bejlja. "Šta sada nameravaš? Juče ujutro pokušao si nešto takvo kod Fastolfa. Nemoj opet. Molim te."

Bejli klimnu: "Znam. Prvi put sam pogrešio."

Žestoko je pomislio: i drugi put. ali ovog puta neću, ne...

Naglas je rekao: "Prosudi i sam, komesare. Uzmimo da su dokazi protiv mene lažni i podmetnuti. Pretpostavi samo to i videćeš šta ti to govori. Upitaj se sam: ko je mogao planirati tu optužbu? Očigledno, samo onaj čovek koji je znao da sam ja sinoć bio u centrali u Vilijemsbergu."

"U redu. Ko bi to mogao biti?"

Bejli reče: "Kad sam izlazio iz kuhinje, sledila me je neka grupa medijevalista. Ja sam im pobegao, ili sam bar mislio da jesam, ali očigledno je da je neko od njih ipak video da sam prošao kroz centralu. Moja je namera bila da im na taj način pobegnem."

Komesar upita: "Klusar? Da li je on bio s njima?"

Bejli klimnu u znak potvrde.

Enderbi nastavi: "U redu, pitaćemo ga. Ako išta zna, izvući ćemo to iz njega. Šta još mogu učiniti, Elija?"

"Čekaj malo. Nemoj me sad ostavljati. Da li si shvatio šta time želim da kažem?"

"Da li sam shvatio?" Komesar je sklopio ruke. "Klusar te je video kako ulaziš u energetska centralu, ili neko iz njegove grupe, pa ga je o tome obavestio. On je odlučio da tu činjenicu iskoristi, da te dovede u nepriliku i da te ukloni iz istrage. Da li to želiš da kažeš?"

"Vrlo si blizu."

"Dobro." Komesar se zagrejao. "On je, prirodno, znajući da je tvoja žena član njegove organizacije, smatrao da nećeš moći podneti da neko pobliže zaviri u tvoj privatni život. Mislio je da ćeš radije dati otkaz nego što ćeš se boriti protiv dokaza. Uz put rečeno, Elija, šta misliš o ostavci? Hoću da kažem, ako stvari zaista pođu loše. Mogli bismo stvar zataškati..."

"Ni za milion godina, komesare."

Enderbi slegnu ramenima: "Gde sam ono stao? Ah, da. I onda, on je

ukrao alfa-aparat, verovatno uz pomoć nekog istomišljenika u centrali, i naredio nekom drugom istomišljeniku da uništi R. Semija." Lupkao je prstima po stolu. "Neće ići, Elija."

"Zašto da ne?"

"Previše je zapetljano. Odveć je ljudi umešano. A, osim toga, on ima čelični alibi za prošlu noć i jutro kad je počinjeno ubistvo u Gradu Svemiraca. To smo odmah proverili, premda sam ja bio jedini čovek koji je znao razlog za proveravanja alibija baš za to vreme."

Bejli primeti. "Nikada nisam rekao da je to ubistvo počinio Klusar, komesare. Ti si to rekao! Mogao je to učiniti bilo ko iz medijevalističke organizacije. Klusar je samo lice koje je Denil prepoznao. Ja čak i ne mislim da je on naročito važan u organizaciji. Premda postoji tu i jedna čudna stvar."

"A to je?" upita Enderbi podozrivo.

"To što je znao da je Džesi član. Misliš li da on poznaje svakog člana organizacije?"

"Ne znam. Znao je za Džesi, svakako. Možda im je ona, kao žena policajca, bila važna. Možda je se zato sećao."

"Kažeš da je on jednostavno došao i rekao da je Džezabel Bejli član. Jednostavno tako? Džezabel Bejli?"

Enderbi klimnu. "Kažem ti, čuo sam vlastitim ušima."

"Smešna stvar, komesare. Džesi nije upotrebljavala svoje puno imo još otkako se Bentli rodio. Nijednom. To znam sasvim sigurno. Priključila se medijevalistima pošto je već bila prestala da upotrebljava svoje puno ime. I to znam sasvim sigurno. Kako onda Klusar zna da se ona zove Džezabel?"

Komesar se zacrvene i žurno reče: "Ah, svejedno, možda je rekao i Džesi. Ja sam samo automatski rekao puno ime. Stvarno, sad se sećam, rekao je Džesi."

"Dosad si bio potpuno siguran da je rekao Džezabel. Upitao sam te nekoliko puta":

Komesarov glas se podiže. "Ne misliš valjda da kažeš da lažem?"

"Samo sam razmišljao o tome da Klusar možda nije ništa ni rekao. Pitam se da možda nisi ti sve to izmislio. Ti poznaješ Džesi već dvadeset godina i poznato ti je da se ona zove Džezabel."

"Ti si poludeo, čoveče."

"Ja? Gde si bio danas posle ručka? Nisi bio u svojoj kancelariji

najmanje dva sata."

"Ko ovde koga ispituje?"

"Ja ću ti odgovoriti. Bio si u energetskej centrali u Vilijemsbergu."

Komesar se podiže na noge. Čelo mu se orosilo znojem, a na krajevima usana pojavile su mu se suve bele pege.

"Šta, do đavola, želiš da kažeš?"

"Zar nisi bio?"

"Bejli, suspendovan si. Daj mi svoju legitimaciju."

"Još ne. Prvo ćeš čuti šta imam da kažem."

"Nemam ni najmanju nameru da te slušam. Ti si krivac. Ti si kriv, ali ono što me najviše jedi jeste tvoj jeftini pokušaj da mene, mene, prikažeš kao krivca koji te lažno optužuje." Glas mu se izgubio u kreštanju. Jedva je uspeo da izusti: "U stvari, uhapšen si."

"Ne", reče Bejli čvrsto. "Još ne, komesare. Vidiš ovaj revolver. Uperen je pravo u tebe i otkočen je. Nemoj se, molim te, igrati sa mnom, jer sam očajan i reći ću ono što imam da kažem. Posle toga možeš učiniti što god ti je volja."

Raširenih očiju Džulijus Enderbi je gledao u ždrelo revolvera u Bejlijevoj šaci.

On promuća: "Dobićeš dvadeset godina za ovo, Bejli, u najdubljem zatvoru Grada."

R. Denil se iznenada pokrenu. Njegova se ruka stisnula oko Bejlijevog zgloba. Mirno je rekao: "Ne mogu dopustiti ovo, partneru Elija. Ne smeš poverditi, komesara."

Prvi put otkako je R. Denil ušao u Grad, komesar mu se direktno obratio: "Drži ga! Prvi zakon!"

Bejli brzo reče: "Nemam nameru da ga poverdim, Denile, ako ga budeš sprečio da me uhapsi. Rekao si da ćeš mi pomoći da raščistim ovu stvar. Imam još četrdeset pet minuta."

Ne oslobađajući Bejlijevu šaku, R. Denil reče: "Komesare, mislim da se Eliji mora dozvoliti da govori. U ovom trenutku, ja sam u vezi s dr Fastolfom..."

"Kako? Kako?" upita divlje komesar.

"U moje telo ugrađena je naročita subeterska stanica", reče R. Denil. Komesar ga je gledao bez reči.

"Nalazim se u vezi s dr Fastolfom", nastavi neumoljivo robot, "i napravili biste vrlo loš utisak, komesare, ako ne biste saslušali Eliju."

Mogu se izvući vrlo nezgodni zaključci.

Komesar se sručio na stolicu, bez reči.

Bejli nastavi: "Tvrdim da si danas bio u energetskej centrali u Vilijemsbergu, komesare, da si tamo uzeo alfa-aparat i da si ga dao R. Semiju. Namerno si iskoristio ponovni dolazak dr Džerigela, pozvao ga u Odsek i namerno mu dao pogrešno podešeni štapvodič da ga odvede u fotografsko skladište, da tamo nađe ostatke R. Semija. Računao si na to da će on smesta postaviti tačnu dijagnozu."

Bejli skloni revolver. "Ako sada želiš da me uhapsiš, samo napred, ali verujem da to neće biti dovoljan odgovor za Grad Svemiraca."

"Motiv", promrmlja Enderbi bez daha. Naočare su mu bile zamagljene i on ih je skunuo, izgledajući opet bespomoćan. "Kakav bih ja motiv mogao imati?"

"Motiv je uzrok svih neprilika, zar ne? Motiv je: osujetiti istragu Sartonovog ubistva. A, osim toga, R. Semi je previše znao."

"O čemu, zaboga?"

"O tome kako je ubijen jedan Svemirac pre pet dana. Jer, komesare, ti si ubio dr Sartona iz Grada Svemiraca."

R. Denil iznanađa progovori, dok je Enderbi amo grozničavo zgrabio svoju kosu i stao da trese glavom.

Robot reče: "Partneru Elija, žao mi je, ali ta je teorija neodrživa. Kao što znaš, nemoguće je da je komesar Enderbi ubio dr Sartona."

"Slušajte, onda. Enderbi je molio mene da preuzmem slučaj, a ne ljude koji su od mene viši po činu. On je to učinio iz više razloga. Na prvom mestu, mi smo školski drugovi i on je računao da mi nikada neće pasti na pamet da moj stari prijatelj i poštovani pretpostavljeni može biti kriminalac. Računao je na moju opšte poznatu lojalnost. Drugo, on je znao da je Džesi član podzemne organizacije i mislio je da će time moći da me ukloni iz tog slučaja, ili da me prisili na ćutanje ako se previše približim istini. Ali to ga nije stvarno zabrinjavalo. Na samom početku učinio je sve što je mogao da u meni pobuni nepoverenje prema tebi, Denile, i da me ubedi da nas dvojica radimo s različitim ciljevima. On je znao za otpuštanje mog oca. Pogodio je kako ću ja na to regovati. Možete i sami zamisliti koliko je velika prednost za ubicu kada traži samog sebe."

Komesar je najzad uspeo da nešto progovori. Slabašno je izustio:"

Kako sam znao ono o Džesi?" Potom se obratio robotu. "Ti! Ako sve ovo prenosiš u Grad Svemiraca, reci im da je to laž. Sve je to laž!"

Bejli ga je prekinuo, podigavši glas, a onda ga spustivši u čudni, napeti šapat. "Naravno da si znao da je Džesi član. Ti si medijevalist, član organizacije. Tvoje staromodne naočare! Tvoji prozori! Očigledno je da si sav u tome. Ali ima i bolji način da se to dokaže.

Kako je Džesi saznala da je Denil robot? Tada to nisam mogao shvatiti. Naravno, sada znamo da je to saznala preko medijevalističke organizacije, ali to samo problem postavlja na jednu stepenicu više. Kako su oni znali? Ti si, komesare, rešio problem teorijom da je neko u R. Denilu prepoznao robota, onda kada je došlo do incidenta u prodavnici cipela. Ja u to nisam verovao. Nisam ni mogao. Kad sam ga ja prvi put video, mislio sam da je čovek, a imam zdrave oči.

Juče sam zamolio dr Džerigela da dođe iz Vašingtona. Kasnije sam uvideo da mi je potreban iz više razloga, ali kad sam ga pozvao jedina mi je namera bila da vidim da li će prepoznati Denila, a da mu ja sam ništa ne kažem.

Komesare, nije ga prepoznao! Predstavio sam ga Denilu, on se s njim rukovao, razgovarali smo i tek onda, kad je razgovor došao na humanoidne robote, on je iznenada shvatio. A dr Džerigel je najveći Zemljin stručnjak za robote. Želiš li možda da kažeš da nekoliko medijevalističkih pobunjenika može videti više od njega, i to u zbrci i napetosti, i uveriti se do te mere da celu organizaciju stave u pokret? Tek tako, na osnovu sumnje da je Denil robot?

Očigledno je da su medijevalisti morali znati da je Denil robot. Incident u prodavnici cipela bio je namerno namešten da bi im se Denil pokazao i da bi se na taj način Gradu Svemiraca pokazalo kolika su antirobotska osećanja u Gradu. Nemera je bila da se tim incidentom zamuti situacija, da se sumnja s pojedinca skerene prema stanovništvu kao celini.

Pošto su oni, dakle, znali istinu o Denilu, ko im je to rekao? Ja nisam. U jednom sam trenutku pomislio da je to učinio sam Denil. Ali to otpada. Jedini drugi čovek koji je znao - to si ti, komesare."

Enderbi reče, s mnogo energije: "Moglo je biti uhoda u Odseku. Medijevalisti su nas mogli uhoditi do mile volje. I tvoja žena je bila uhoda. Ako misliš da sam ja uhoda, zašto to onda ne bi mogli biti i

drugi službenici Odseka?"

Uglovi Bejljevih usana divlje su se podigli. "Nemoj mi uvlačiti tajanstvene uhode dok ne vidimo do čega nas dovodi jednostavno rešenje. Tvrdim da si ti dostavljač, i to onaj prvi.

Zanimljivo je, komesare, sada kada mislim na to, kako se tvoje raspoloženje dizalo i spuštalo, već prema tome koliko sam bio daleko ili blizu rešenja. U početku si bio nervozan. Kad sam hteo da posetim Grada Svemiraca juče ujutro i kada nisam hteo da ti kažem razlog, tebi je praktično pretila srčana kap. Da li si pomišljao da sam te otkrio, komesare? Da je to klopka, da na taj način želim da te njima izručim? Zar mi nisi rekao da ih mrziš? Bio si gotovo obliven suzama. Neko vreme mislio sam da su te suze posledica sećanja na poniženja u Gradu Svemiraca, kad si tamo bio osumnjičen. Ali mi je onda Denil rekao da su imali mnogo obzira prema tvojim osećanjima. Ti uopšte nisi ni doznao da su te bili osumnjičili. Tvoja panika bila je posledica straha, a ne poniženja.

A onda, kada sam izišao na svetlost sa potpuno pogrešnim rešenjem, koje si ti slušao preko trimenziovizije, i kad si shvatio kako sam strašno daleko od istine, opet te je obuzelo samopouzdanje. Čak si i raspravljao sa mnom, braneći Svemirce. Posle toga, bio si pun poverenja u samog sebe, pun samopuzdanja. U to vreme iznenađivalo me je to što si tako lako prešao preko moje pogrešne optužbe protiv Svemiraca, dok si mi nekoliko trenutaka pre toga držao predavanje o njihovoj osetljivosti. Ti si naprosto uživao u mojoj pogrešci.

A onda sam pozvao dr Džerigela. Hteo si da doznaš zbog čega, ali ja nisam hteo da ti kažem. To te je ponovo nateralo u paniku, jer si se bojao..."

R. Denil iznenada podiže ruku. "Partneru Elija!"

Bejli pogleda na sat. 23.42! Upitao je: "Šta je?"

R. Denil uzvrat: "Možda se mogao uznemiriti zato što je mislio da ćeš otkriti njegove medijevalističke veze, ako se složimo da one postoje. Međutim, ne postoji ništa što bi ga povezivalo s ubistvom. On s tim nije mogao imati nikakve veze."

Bejli odvrati: "Grešiš, Denile. On nije znao zašto mi je potreban dr Džerigel, ali mogao je pretpostaviti da dolazi u vezi s informacijama o robotima. To je preplašilo komesara, jer je jedan robot bio u sasvim

prisnoj vezi sa zločinom. Zar nije tako, komesare?"

Enderbi zatrese glavom: "Kad ovo prođe...", poče on, ali ga nešto zaguši.

"Kako je počinjeno ubistvo?" upita Bejli s prigušenim besom. "C/Fe, prokletstvo! C/Fe! Upotrebljavam tvoj vlastiti izraz, Denile. Ti si pun poverenja u C/Fe kulturu, a ipak ne vidiš kako bi se jedan žitelj Zemlje njome mogao poslužiti, bar privremeno. Reći ću ti.

Za robota ne predstavlja nikakvu poteškoću da pređe preko otvorenog prostora. Ni po noći. Ni sam. Komesar je dao revolver R. Semiju i rekao mu kuda da ide i kada. On sam ušao je u Grad Svemiraca normalnim putem, gde je ostavio svoj revolver. Dobio je drugi revolver od robota Semija, ubio dr Sartona, vratio revolver R. Semiju, koji ga je preneo preko polja i doneo natrag u Grad. A danas je uništio R. Semija, čije je znanje postalo suviše opasno.

To sve objašnjava. Prisutnost komesara, nestanak oružja. I tako, ne moramo podržavati nemoguću teoriju da bi neko ljudsko biće iz grada prelazilo noću preko otvorenog prostora."

Ali pri kraju Bejljevog govora R. Denil reče: "Žao mi je, partneru Elija, premda mi je milo što se komesara tiče, što tvoja priča ništa ne objašnjava. Rekao sam ti da cerebroanalitičke osobine komesara pokazuju da on nije mogao počinuti namerno ubistvo. Ne znam koje bi se reči mogle primeniti na tu psihološku činjenicu: da li kukavičluk, savest ili milosrđe. Ja znam rečenička značenja svih tih reči, ali ne mogu o tome suditi. U svakom slučaju, komesar nije počinio ubistvo."

"Zahvaljujem", promrmlja Enderbi. Glas mu je ponovo postao snažan i samopuzdan. "Ne znam kakvi su tvoji motivi, Bejli, i zašto hoćeš da me tako upropastiš, ali ja ću doći do dna..."

"Čekaj malo", reče Bejli. "Još nisam gotov. Pogledaj ovo."

Bacio je na Enderbijev sto mali aluminijumski aparat i pokušao da se oseća onoliko samopouzdan koliko je to izgledao. Već pola sata krio je od samog sebe jednu malu činjenicu: da, zapravo, ne zna šta je na tim slikama. Kockao se, ali samo to mu je i bilo prostalo.

Enderbi se odmače od tog malog predmeta. "Šta je to?"

"To je bomba", reče Bejli sarkastično. "Samo običan mikroprojektor."

"Pa, šta onda? Šta to dokazuje?"

"Da vidimo." Noktom je otvorio jedan od proreza na aparatu i ugao

komesarove sobe se osvetlio u čudnom trimenzionalnom prizoru. Slika se protezala od poda do tavnice i prikazivala sivkastu svetlost kakva se nikada nije mogla videti u Gradu. Bejli pomisli, s mešavinom odvratnosti i čudne privlačnosti: To mora da je zora, o kojoj pričaju.

Slika je prikazivala kuću dr Sartona. Na sredini slike nalazilo se mrtvo telo dr Sartona, strašni spaljeni ostaci.

Bejli nastavi: "Ja znam da komesar nije ubica. Nije potrebno da mi to napominješ, Denile. Da sam do ovoga ranije došao, ranije bih znao rešenje. Zapravo, nisam video nikakav izlaz sve do pre jednog sata, kad sam ti onako grubo bio rekao da si jednom bio radoznao da saznaš kakva to sočiva nosi Bentli. U tome je stvar, komesare. Onda mi je palo na pamet da je ključ svega u tvojoj kratkovidosti i tvojim naočarima. Na Spoljnim svetovima ne postoji kratkovidost: da postoji, oni bi verovatno smesta došli do pravog rešenja. Komesare, kada si razbio svoje naočare?"

Komesar odvrati pitanjem: "Šta hoćeš time da kažeš?"

Bejli reče: "Kad smo prvi put razgovarali o ovom slučaju, rekao si mi da si naočare razbio u Gradu Svemiraca. Ja sam, prirodno, shvatio da si ih razbio onda kada si se uznemirio, čuvši vest o ubistvu, ali ti mi to nisi rekao i nije bilo razloga da tako mislim. Kad si ulazio u Grad Svemiraca, s namerom da počiniš zločin, bio si dovoljno uznemiren da ispustiš i razbiješ naočre pre ubistva. Zar nije tako, i nije li se baš to dogodilo?"

R. Denil upade: "Ne shvatam važnost toga, partneru, Elija'.

Bejli pomisli: još samo deset minuta "partner Elija". Brzo. Moramo brzo govoriti. Brzo misliti.

Dok je govorio, pomerao je sliku Sartonove kuće. Nespretno ju je povećavao, jer su mu prsti bili nesigurni od napetosti koja je njima ovladala. Polako i u trzajima mrtvo se telo širilo, izduživalo, prilazilo bliže. Bejli je gotovo osećao smrad spaljenog mesa. Glava, ramena i jedna ruka ludo su se zaljuljali, a zatim se na slici pojavio spaljeni ostatak kičme, iz koje su štrčali ugljenisani patrljci rebara.

Bejli krišom pogleda komesara. Enderbi je držao oči zatvorene. Izgledalo je da mu je veoma zlo. I Bejlju je pozlilo, ali je morao nastaviti da gleda. Polako je pomerao trimenzionalnu sliku pomoću prenosnih kontrola, povećavajući svaki njen pojedinačni kvadrat. U

jednom trenutku prst mu je kliznuo dalje nego što je želeo i cela se slika potpuno zamutila.

I dalje je govorio. Morao je govoriti. Nije smeo da stane sve dok ne nađe ono što trži. A ako ne nađe, sav govor može biti beskoristan. Još gore nego beskoristan. Srce mu je udaralo, a u glavi mu je bučalo.

Nastavio je: "Komesar ne može počiniti namerno ubistvo. Tačno. Namerno. Ali svaki čovek može ubiti slučajno. Komesar nije ušao u Grad Svemiraca da ubije dr Sartona. Ušao je da ubije tebe, Denile. Tebe. Postoji li nešto u njegovoj cerebroanalizi što kaže da je nesposoban da razori mašinu? To nije ubistvo, to je naprosto sabotaza.

On je medijevalist, i to ubeđeni. Sarađivao je sa dr Sartonom i znao je zašto si ti sazdan, Denile. Bojao se da ti zaista ne ispuniš svoj zdatak i da se žitelji Zemlje neće konačno pokrenuti sa Zemlje. I tako je, Denile, odlučio da te uništi. Ti si bio prvi robot svoje vrste i on je imao razloga da misli da će, pokazavši razmere i odlučnost medijevalizma na Zemlji, obeshrabriti Svemirce. Znao je koliko je na Spoljnjim svetovima snažno javno mnjenje koje traži da se projekt Grada Svemiraca obustavi. Mora da je i dr Sarton s njim o tome razgovarao. Komesar je mislio da će to biti poslednja kap u punoj čaši vode.

Ne tvrdim da je komesaru pomisao na ubistvo robota bila vrlo ugodna. Mislim da bi on naterao R. Semija da to učini, da ti nisi izgledao tako humanoidno da primitivan robot, kao što je bio Semi, ne bi mogao uočiti razliku, niti bi je shvatio, pa bi ga Prvi zakon zaustavio. Komesar bi možda naredio da to učini neki drugi čovek, ali je samo on imao pristup u Grad Svemiraca kad god je želeo.

Dozvoli mi sada da rekonstruišem kakvi su bili komesarovi planovi. Priznajem da samo nagađam, ali mislim da sam blizu. On se dogovorio sa dr Sartonom o vremenu sastanka, ali je namerno došao prerano, u zoru, kada dr Sarton još spava. Mislio je da ćeš ti, Denile, biti budan. Ti si živio sa dr Sartonom, Denile, zar ne?"

Robot klimun. "U pravu si, partneru Elija."

Bejli nastavi: "Onda mi dopusti da nastavim. Trebalo je da se ti pojaviš na ulaznim vratima, Denile, gde bi te on dočekaao s revolverom i uništio. Komesar bi se brzo povukao kroz puste ulice

Grada Svemiraca, sve do mesta gde ga je čekao R. Semi. Tamo je trebalo da mu da revolver, a zatim da se polako vrati do kuće dr Sartona. Ako bude potrebno, nameravo je da sam otkrije leš, premda bi mu bilo milije da to učini neko drugi. A ako bi ga upitali zašto je došao tako rano, on je sigurno mogao odgovoriti da je želeo da dr Sartona obavesti o glasinama da se medijevalisti spremaju da napadnu Grad Svemiraca i da mu kaže da je potrebno da se preduzmu tajne mere bezbednosti kako bi se izbegao sukob između Svemiraca i žitelja Zemlje. Uništeni robot samo bi potvrdio njegove reči.

A da su te pitali, komesare, zašto ti je toliko vremena bilo potrebno između ulaska u Grad Svemiraca i dolaska do kuće dr Sartona, bio si se spremio da odgovoriš da si video kako neko prolazi ulicama i ide prema otvorenom prostoru. Neko si ga vreme sledio. To bi ih odmah zavelo na pogrešan trag. Što se tiče robota Semija, njega niko nije mogao primetiti. Robot na farmama pred Gradom uopšte nije uočljiv.

Koliko sam se približio istini, komesare?"

Enderbi se zgrčio: "Ja nisam..."

"Ne", reče Bejli, "ti nisi ubio Denila. On je ovde i za sve vreme dok je bio ovde u Gradu ti nisi mogao da mu pogledaš u oči, ili da ga bar nazoveš po imenu. Pogledaj ga sada, komesare."

Enderbi nije mogao. Pokrio je lice drhtavim rukama.

Bejljijeve drhtave šake gotovo su ispustile projektor. Našao je.

Slika je sada bila usredsređena na glavna vrata kuće dr Sartona. Vrata su bila otvorena, to jest, pomaknuta u prorez u zidu duž šine od sjajnog metala. I tamo, među šinama...

Blesak je bio izvan svake sumnje.

"Reći ću vam šta se dogodilo", nastavi Bejli. "Kad si razbio naočare, već si bio u kući. Bio si nervozan, a ja znam kakav si kad si nervozan. Skidaš naočare i brišeš ih. To si učinio i tada. Ali ruke su ti se tresle i ti si ispustio naočare. Možda si i stao na njih. Bilo kako bilo, one su se razbile, a upravo u tom trenutku vrata su se otvorila i neka prilika koja je ličila na Denila stala je pred tebe.

Pucao si, pokupio ostatke naočara i pobegao. Oni su našli telo, a kad si se ti vratio, otkrio si da to nije Denil, nego ranoranilac dr Sarton koga si, u stvari, ubio. Na nesreću, dr Sarton je saznao

Denila na svoju sliku i priliku. Bez naočara, u odlučnom trenutku, ti nisi mogao prepoznati ko je pred tobom.

A ako hoćete opiljiv dokaz, evo ga!"

Slika kuća dr Sartona je zadrhtala i Bejli je pažljivo položio projektor na sto, čvrsto ga pridržavajući rukom.

Lice komesara Enderbija bilo je izobličeno od užasa, a Bejljevo od uzbuđenja. Izgledalo je da je R. Denil potpuno ravnodušan.

Bejli pokaza prstom. "Ono svetlucanje u šinama vrata. Šta je to, Denile?"

"Dva komadića stakla", uzvratila hladno robot. "Za nas nisu bili važni."

"Sad će biti. To su komadići konkavnih sočiva. Izmerite optičke osobine tog stakla i uporedite ih s naočarima koje Enderbi sada nosi. Nemojte ih razbiti, komesare!"

Poleteo je prema komesaru i istrkao mu naočare iz ruku. Pružio ih je R. Denilu, teško dišući: "Mislim da je to dovoljan dokaz da je bio u kući pre nego što sam tvrdi."

R. Denil reče: "Potpuno sam ubeđen. Sada shvatam kako sam bio na potpuno pogrešnom toku misli, a sve zbog komesarove crebroanalize. Čestitam ti, partneru Elija."

Bejljev časovnik pokazivao je da je ponoć. Počinjao je novi dan.

Komesarova glava polako se spustila na ruke. Reči su mu se pretvorile u prigušene jecaje. "Bila je to greška. Greška. Uopšte nisam nameravo da ga ubijem." Potpuno neočekivano, skliznuo je sa stolice i srušio se na pod.

R. Denil mu priskoči, govoreći: "Povredio si ga, Elija. Nije bilo potrebno."

"Nije mrtav, zar ne?"

"Ne, ali je u nesvesti."

"Osvestiće se. Ovo je bilo previše za njega. Morao sam to učiniti, Denile. Morao sam. Nisam imao dokaza koje bih mogao izneti na sudu. Morao sam ga polako navlačiti i nervirati, malo po malo, nadajući se da će mu živci popustiti. I popustili su. Čuo si da je priznao, zar ne?"

"Jesam."

"A sada, obećao sam da će ovo poslužiti za dobrobit Grada Svemiraca, pa... Čekaj, dolazi k sebi."

Komesar je zastenjao. Oči su mu zatreptale i otvorile se. Bez reči se

upiljio u njih dvojicu.

Bejli reče: "Komesare, čuješ li me?"

Komesar klimnu bez reči.

"Onda je u redu. Svemircima je stalo do mnogo većih stvari nego da tebe kazne. Ako budeš s nama sarađivao..."

"Šta? Šta?" U komesarovim očima pojavio se blesak nade.

"Mora biti da si glavni šef njujorške medijevalističke organizacije, a možda si važan čak i u planetarnim razmerama. Pokušaj da promeniš smer organizacije i da svoje ljude pridobiješ za naseljavanje novih svetova. Možeš da shvatiš kakva je tu propaganda potrebna, zar ne? Vratimo se zemlji, ali na drugim planetama."

"Ne razumem te", promrmlja komesar.

"To je ono što Svemirci žele više nego išta. Oni neprestano rizikuju svoj život, dolazeći na Zemlju radi tog cilja. Ako ubistvo dr Sartona omogući da se medijavalizam pretvori u pokret za galaktičku kolonizaciju, oni će verovatno smatrati da je to vredna žrtva. Shvataš li sada?"

R. Denil primeti: "Elija je u pravu. Pomozite nam, komesare, i mi ćemo zaboraviti prošlost. Sada govorim u ime dr Fastolfa i naših ljudi uopšte. Naravno, ako biste se sada složili, a kasnije se predomislite i poželite da nas izdate, nemojte zaboraviti da nad vašom glavom stalno stoji mač krivice. Nadam se da to razumete. Žao mi je što to moram i pomenuti."

"Nećete me kazniti?" upita komesar.

"Ne, ako nam budeš pomogao."

Suze su mu napunile oči. "Učiniću to. Ovo je bio nesrećan slučaj. Objasni im to. Nesrećan slučaj. Učinio sam ono što sam mislio da je pravo."

Bejli reče: "Ako nam budeš pomogao, činićeš pravu stvar. Naseljavanje drugih planeta predstavlja jedini mogući spas za Zemlju. Shvatićeš to ako o tome budeš razmišljao bez predrasuda. A ako ne možeš da shvatiš, razgovaraj malo s dr Fastolfom. Već sada možeš početi da pomažeš, rešavajući na neki način slučaj R. Semija. Nazovi to nesrećnim slučajem ili nečim sličnim. Samo ga okončaj."

Bejli ustade. "I seti se da ja nisam jedini koji zna istinu, komesare."

Ne možeš me se rešiti. To zna celi Grad Svemiraca. Nadam se da ti je to jasno."

R. Denil primeti. "Nije potrebno dalje govoriti, Elija. On je iskren i saradivaće. To se vidi iz njegove cerebroanalize."

"U redu. Onda, idem kući. Želim da vidim Džesi i Bentlija i da ponovo živim normalnim životom. I hteo bih da se ispavam. Denile, da li ćeš ti ostati na Zemlji pošto Svemirci odu?"

R. Denil odgovori: "Nisu mi rekli. Zašto pitaš?"

Bejli se ugrize za usnu, a onda reče: "Nisam mislio da ću ikada reći nešto ovako nekome kao što si ti, Denile, ali ja u tebe imam poverenja. Čak ti se divim. Prestar sam da sam napustim Zemlji, ali kad se jednom otvore škole za iseljenike, tu je Bentli. A ako jednom možda Bentli i ti zajedno..."

"Možda." R. Denilovo lice nije izražavalo nikakvo osećanje. Bejli se iznenada nasmešio. Uhvatio R. Denila za mišicu, a onda su zajedno izišli kroz vrata, ruku pod ruku.

Sadržaj

1. RAZGOVOR SA POLICIJSKIM KOMESAROM
2. ŠETNJA EKSPRESNOM TRAKOM
3. INCIDENT U TRGOVINI CIPELA
4. UPOZNAVANJE SA PORODICOM
5. ANALIZA UBISTVA
6. ŠAPUTANJA U SPAVAĆOJ SOBI
7. POSETA GRADU SVEMIRACA
8. RASPRAVA O ROBOTU
9. SVEMIRČEVO OBJAŠNJENJE
10. POPODNE JEDNOG DETEKTIVA
11. TRČANJE PREKO TRAKA
12. MIŠLJENJE STRUČNJAKA
13. RAZGOVOR O MAŠINI
14. MOĆ IMENA
15. HAPŠENJE JEDNOG ZAVERENIKA
16. TRAŽI SE MOTIV
17. PROJEKT JE OKONČAN
18. KRAJ ISTRAGE